

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE**

**Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 341.1/.8(043.3)**

FLOREA DUMITRIȚA-NICOLETA

**PARTICULARITĂȚILE CREĂRII ȘI APLICĂRII DE CĂTRE STATE A NORMELOR
DE DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC**

552.08 DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN PUBLIC

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

**Chirtoacă Natalia,
doctor în drept,
conferențiar universitar
Specialitatea 552.08
Drept internațional și
european public**

Autorul:

CHIȘINĂU, 2016

© Florea Dumitrița-Nicoleta, 2016

CUPRINS

ADNOTARE (în limbile română, rusă, engleză)	4
LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	9
1. REFLECȚII NORMATIVE ȘI DOCTRINARE ÎN MATERIA CREĂRII ȘI APLICĂRII DE CĂTRE STATE A NORMELOR DE DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC	17
1.1. Particularitățile creării și aplicării de către state a normelor dreptului internațional public în contextul investigațiilor științifice	17
1.2. Cadrul normativ în domeniul creării și aplicării normelor de drept internațional de către state	35
1.3 Concluzii la capitolul 1	46
2. SIMBIOZA CONLUCRĂRII STATELOR SUVERANE ȘI POLIVALENȚA CREĂRII NORMELOR JURIDICE INTERNAȚIONALE – EXPRESIE A ORDINII JURIDICE INTERNAȚIONALE	48
2.1. Natura juridică a ordinii juridice internaționale	48
2.2. Procesul de formare convențională a dreptului internațional	53
2.2.1. Colaborarea multilaterală a statelor în procesul de creare a normelor juridice internaționale	73
2.2.2. Colaborarea bilaterală a statelor la formarea și dezvoltarea dreptului internațional	89
2.3. Participarea statelor la formarea extraconvențională a normelor dreptului internațional	94
2.3.1. Moduri de formare spontană a dreptului internațional	94
2.3.2. Moduri de formare voluntară a normelor de drept internațional public	104
2.4. Concluzii la capitolul 2	111
3. PROCESUL DE APLICARE DE CĂTRE STATE A NORMELOR DE DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC	113
3.1. Efectele tratatelor internaționale. Aplicarea lor în spațiu și timp	113
3.2. Aplicarea dreptului internațional în dreptul intern al statelor	124
3.3. Aplicarea normelor juridice internaționale de bună voie de către state. Măsuri de constrângere	129
3.4. Rolul justiției internaționale în aplicarea normelor de drept internațional	149
3.5. Concluzii la capitolul 3	163
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	164
BIBLIOGRAFIE	167
ANEXE	177
DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	179
CV-UL AUTORULUI	180

ADNOTARE

Florea Dumitrița-Nicoleta. „Particularitățile creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public”. Teză de doctor în drept. Specialitatea 552.08 – drept internațional și european public. Chișinău, 2016.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 190 titluri. Rezultatele tezei de doctorat au fost expuse în 10 articole publicate în reviste de specialitate din România și Republica Moldova.

Cuvinte cheie: normă juridică internațională, ordine juridică internațională, colaborare bilaterală, colaborare multilaterală, codificare, aplicarea în timp și spațiu a normelor, aplicarea dreptului internațional în dreptul intern, aplicarea de bună voie a normelor de către state.

Domeniul de studiu al prezentei lucrări este dreptul internațional și european public.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul lucrării rezidă în cercetarea multiaspectuală a particularităților creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public privită sub aspect teoretic și practic, și, subsecvent, identificarea impedimentelor în calea asigurării unei ordini juridice internaționale viabile. Obiectivele tezei sunt: identificarea ordinii juridice internaționale ale cărei elemente esențiale sunt: procesul de elaborare și procesul de aplicare de către state a normelor de drept internațional public; determinarea modului în care statele participă la procesul de creare a normelor internaționale, prin evidențierea celor două coordonate clare, respectiv colaborarea bilaterală și multilaterală a statelor; analiza procesului de aplicare a normelor juridice internaționale de către state; stabilirea limitelor aplicării în timp și spațiu a normelor juridice internaționale; identificarea consecințelor ce survin pentru statele ce nu aplică conținutul prescripțiilor normative internaționale.

Noutatea și originalitatea științifică rezultă din prezentarea în premieră în domeniul de cercetare autohtonă a problematicii creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional, din evidențierea și sistematizarea formelor de participare a statelor în procesul de constituire și consolidare a ordinii juridice internaționale cu argumentarea unor propuneri de perfecționare a cadrului normativ internațional în domeniu.

Problema științifică importantă soluționată în lucrare constă în fundamentarea științifică și prezentarea completă și obiectivă, în premieră, a particularităților creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public prin elaborarea instrumentariului juridic de apreciere a aportului adus de state la dezvoltarea progresivă a dreptului internațional și, prin urmare, la consolidarea ordinii juridice internaționale, fapt ce permite clarificarea pentru teoreticieni și practicieni a curențelor existente în sistemul internațional, respectiv, permite înaintarea soluțiilor concrete pentru lichidarea lacunelor, contribuind în ultimă instanță la perfecționarea și eficientizarea sistemului dreptului internațional.

Semnificația teoretică a lucrării este determinată de întâietatea și complexitatea studiului realizat la subiectul participării exclusive a statelor în procesul de creare și aplicare a normelor de drept internațional, în teză fiind abordate cele mai relevante opinii și concepții expuse în doctrina autohtonă și cea străină.

Valoarea aplicativă: Considerăm că această teză va prezenta un suport pentru cercetările ulterioare și pentru formularea de noi teorii privind rolul pe care ar trebui să-l aibă statele în aplicarea și respectarea acestor norme în condițiile schimbărilor permanente ale configurației ordinii juridice internaționale.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetărilor din cadrul prezentei teze, concluziile reprezintă o bază pentru elaborarea recomandărilor și acțiunilor practice ale societății științifice și organismelor internaționale în gestionarea relațiilor internaționale și asigurarea cooperării internaționale. Din aceste considerente, lucrarea își identifică potențialul cititor în rândurile studenților, masteranzilor, doctoranzilor, dar și a practicienilor.

АННОТАЦИЯ

Флоря Думитрица-Николета : «Особенности создания и применения государствами норм международного публичного права». Диссертация на соискание ученой степени доктора права. Специальность 552.08 – международное и европейское публичное право. Кишинэу, 2016.

Структура работы: введение, три главы, общие заключения и рекомендации, список литературы, который содержит 190 источников. Результаты исследования изложены в 10 научных статьях опубликованных в специализированных изданиях Румынии и Республики Молдова.

Ключевые слова: международно-правовая норма, международный правопорядок, двустороннее сотрудничество, многостороннее сотрудничество, кодификация, применение норм во времени и в пространстве, применение международного права во внутригосударственном праве, добросовестное применение норм государствами.

Область исследования данной работы – международное и европейское публичное право.

Цель и задачи работы: Целью данной работы является многостороннее исследование особенностей участия государств в международном правотворческом и правоприменительном процессе с теоретической и практической точек зрения, а также выявление препятствий на пути обеспечения действующего международного правопорядка. В связи с этим были поставлены задачи: определение содержания международного правопорядка, главными составляющими которого являются процесс создания и процесс применения государствами норм международного права; выявление способов участия государств в международном нормотворческом процессе, а именно двустороннее и многостороннее сотрудничество государств; анализ процесса применения государствами международно-правовых норм; выявление пространственных и временных пределов применения международно-правовых норм; выявление последствий наступающих для государств, не применяющих содержание международно-правовых предписаний.

Научная новизна и оригинальность работы обусловлена исследованием впервые в отечественной науке процессов создания и применения государствами норм международного права, а также исходя из определения и систематизации форм участия государств в процессе создания и упрочнения международного правопорядка с вытекающими обоснованными предложениями по усовершенствованию международно-правовых положений в данной сфере.

Научная проблема, разрешенная в данном исследовании, подразумевает научное обоснование, а также первейшее полное и объективное исследование в отечественной науке особенностей создания и применения государствами норм международного права путем разработки качественных показателей для определения вклада государств в деле прогрессивного развития международного права, что способствует в итоге упрочнению международного правопорядка. В итоге, исследование позволит ученым и практикам понять недостатки существующей международной системы, а также способствует ее усовершенствованию и упорядочению.

Теоретическая значимость работы обусловлена научной новизной и многогранностью изучения участия исключительно государств в правотворческом и правоприменительном процессах. В работе отражены наиболее актуальные мнения и понятия, изложенные в отечественной и зарубежной правовой доктрине.

Прикладное значение работы выражается в ее способности стать основой для дальнейших исследований и для формулирования новых теорий о роли государств в применении и соблюдении данных норм в условиях постоянных изменений конфигурации международного правопорядка.

Внедрение научных результатов. Научные результаты данной диссертации являются фундаментом для разработки рекомендаций и практических действий научного сообщества и международных организаций в деле управления международными отношениями и обеспечения международного сотрудничества. Работа выделяет своего потенциального читателя среди студентов, магистров, аспирантов, а также практических работников.

ANNOTATION

Florea Dumitrita-Nicoleta „The peculiarities of creation and application of international public law norms by states”. Doctoral thesis in Law.
Specialty 552.08 - International and European Public Law. Chisinau, 2016.

Structure of the thesis: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography from 190 titles. The results of the doctoral thesis have been exposed in 10 articles published in specialty reviews from Romania and Republic of Moldova.

Keywords: international legal norm, international legal order, bilateral collaboration, multilateral collaboration, codification, application in time and space of international law norms, international law application in internal law, free-will application by states.

The area of study of this work is the international and European public law.

The purpose and the objectives of the thesis. The purpose consists in multilateral research of features of the establishment and application of international legal norms by States in the light of the theoretical and practical aspects, as well as identifying obstacles to a viable international legal order.

The objectives are following: to determine the international legal order, the essential elements of which include: the creation and application by public international law; establish the form of a State involved in the creation of international legal norms through the provision of two distinct parameters, namely bilateral and multilateral cooperation among States; analysis of the application of international legal norms by States; imposition of restrictions in space and time of application of international legal norms; identify the consequences that arise with respect to countries that do not respect the content of international legal requirements.

The scientific novelty and originality consists in fact that the problem of creation and application by States of international legal norms through the identification and ordering of forms of participation of States in establishing and strengthening the international legal order has been studied for the first time in domestic practice as well as in the fact that the thesis contains a case for improving the international regulatory framework this area.

The scientific novelty and originality consists in a scientific justification, full and subjective representation of the features of the process of creation and application of international legal norms by States by developing a legal instrument for assessing the contribution of states to the progressive development of international law. And, therefore, the strengthening of the international legal order that gives a possibility to scientists and practitioners to clarify the existing gaps in the international system, and come up with concrete solutions to address the gaps in this area. Thereby facilitating and improving the system and optimizing the international law.

The theoretical significance of the research is determined by the originality and complexity of research devoted to the question of the exclusive participation of States in the establishment and enforcement of norms of international law. The thesis deals with the most relevant concepts and positions presented in the domestic and foreign doctrine.

The applicative value of the work: We consider that this work will represent an base for the future researches and for the wording of new theories regarding the role of the States in application and respect of those norms under the conditions of permanent changes of configuration the international legal order.

The implementation of the scientific results. The study of this thesis and the conclusions are the basis for the development of recommendations and practical actions on the part of the scientific community and international organizations in the management of international relations and ensuring international cooperation. Thus, this work identifies the potential reader among graduate students, master's and doctoral students and also the practitioners.

LISTA ABREVIERILOR

ADI – Asociația de Drept Internațional
AEPS – Afaceri Externe și Politică de Securitate
art. - articol
BA – British Airways
BIRD – Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BIT - Bilateral Investment Treaty
BM – Banca Mondială
c. - contra
CADO – Curtea Africană pentru Drepturile Omului
CCAOSCE - Curtea de Conciliere și Arbitraj a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa
CCJ – Curtea Centramericană de Justiție
CDI – Comisia de Drept Internațional
CoE – Consiliul Europei
CEE – Comunitatea Economică Europeană
CECO – Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului
CEDO – Convenția Europeană a Drepturilor Omului
CtEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CIADO - Curtea Interamericană a Drepturilor Omului
CIDO - Curtea Interamericană a Drepturilor Omului
CIJ – Curtea Internațională de Justiție
CJCE - Curtea de Justiție a Comunităților Europene
CJUE - Curtea de Justiție a Uniunii Europene
CNUDCI - Comisia Națiunilor Unite pentru Dreptul Comercial Internațional
CPA – Curtea Permanentă de Arbitraj
CPI – Curtea Penală Internațională
CPJI – Curtea Permanentă de Justiție Internațională
DUDO – Declarația Universală a Drepturilor Omului
ECOSOC - Consiliului Economic și Social
ECOWAS – Comunitatea Economică a Statelor Africii de Vest
EURATOM - Comunitatea Europeană a Atomului
FMI – Fondul Monetar Internațional
GATT – Acordul General pentru Tarife și Comerț
HIV – The Human immunodeficiency virus/ Virusul imunodeficienței umane
IDI - Institutul de Drept Internațional
LSA – Liga Statelor Arabe
NATO – Alianța Nord-Atlantică/Tratatul Atlanticului de Nord
OACI – Organizația Aviației Civile Internaționale
OIM – Organizația Internațională a Muncii

OMC - Organizația Mondială a Comerțului
OMS – Organizația Mondială a Sănătății
ONG – organizație neguvernamentală
ONU – Organizația Națiunilor Unite
OSA – Organizația Statelor Americane
OSCE – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
OUA - Organizația Unității Africane
PESC – Politica Externă și de Securitate Comună
RM – Republica Moldova
SIDA – Sindromul imunodeficienței dobândite – afecțiune a sistemului imunitar
SUA – Statele Unite ale Americii
TIDM - Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării
TJCA – Tribunalul de Justiție al Comunității Andine
TPI – Tribunalul de Primă Instanță
TFUE – Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene
UA – Uniunea Africană
UE – Uniunea Europeană
UEO - Uniunea Europei Occidentale
UNCITRAL - United Nations Commission on International Trade Law/ Comisia Națiunilor Unite de Dreptul Comerțului Internațional
UNESCO – Uniunea Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură
UNTAC - United Nations Transitional Authority in Cambodia/Autoritatea Tranzițională a Națiunilor Unite în Cambogia
UP – Uniunea Poștală
URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Dacă analizăm noțiunea dreptului *stricto sensu*, apariția acestuia este legată, indubitabil, de activitatea statului. În momentul în care activitatea de legiferare a statului în limitele frontierelor statului este în cele mai mici detalii analizată și consfințită în acte normative de drept intern, participarea statelor la procesul de creare a normelor de drept internațional provoacă discuții aprinse în rândul doctrinarilor de drept internațional public. Acest demers științific face parte integrantă din doctrina dreptului internațional și detaliază probleme legate de modalități de creare și aplicare a normelor dreptului internațional public și participarea statelor suverane la procesul de creare a normelor juridice internaționale.

Este aproape imposibil să avem o bună înțelegere a statutului actual al dreptului internațional și a rolului său, fără să plasăm evoluția lui în cadrul societății internaționale care constituie de fapt mediul său natural. Societatea internațională înglobează o pluralitate de elemente componente care își caută unitatea, dincolo de diversitatea lor, atât la nivelul statelor, cât și la toate nivelurile activității umane. Ansamblul statelor și al altor entități angajate în raporturi pe plan internațional (organizațiile internaționale guvernamentale, mișcări de eliberare națională, entități statale contestate etc.), guvernate de normele dreptului internațional public, formează societatea internațională. Procesul de constituire și de aplicare a normelor dreptului internațional public în cadrul societății internaționale reprezintă ordinea juridică internațională.

Încă din antichitate cel care a dat expresie societății organizate ca sistem a fost omul, dacă ne raportăm la ideea de om ca ființă socială, adică *zoon politikon*, idee reliefată de Aristotel în lucrarea sa celebră „Politica”. De altfel, ființa umană este cea care a generat apariția societăților prestatale și a societăților organizate într-un sistem politic sub forma statului. Statul a creat dreptul ca apanaj al puterii politice de stat și ca ansamblu de norme comportamentale care au dobândit în timp caracter juridic. Cu alte cuvinte, s-a creat un instrument prin care statul să-și consolideze puterea și să-și mențină relațiile din cadrul societății în care funcționează.

Dacă la început statul a fost interesat de orânduiele sale interioare instituind treptat reguli noi consacrate într-un sistem specific grupate în ceea ce noi numim astăzi „drept național”, care reglementa relațiile sociale din interiorul unui stat, pe un anumit teritoriu delimitat de granițe precise în virtutea suveranității statale, ulterior comunitățile organizate politic au dorit să-și extindă sfera relațiilor, sistematizând relațiile lor reciproce într-o nouă formulă. Astfel, a apărut societatea interstatală (sau societate internațională) în cadrul căreia statele au fost interesate să stabilească acorduri bilaterale sau multilaterale în diverse domenii de activitate umană. De altfel, este unanim acceptat faptul că pentru a fi guvernate de normele dreptului internațional relațiile

dintre state trebuie să fie, în ce privește conținutul lor, relații în care acestea să fie purtătoare ale suveranității lor.

Procesul de creare și aplicare a normelor de drept internațional public este unul extrem de complex. Or, statele se individualizează prin faptul că sunt unicele subiecte înzestrate cu suveranitate. De altfel, anume suveranitatea statelor le permite acestora să devină membri deplin ai societății internaționale, capabile să participe la procesul normativ internațional. Totodată, statele exprimându-și consimțământul cu privire la obligativitatea normelor de drept internațional, *ipso facto* devin destinatarii acestor reguli de conduită internațională.

Este cunoscut faptul că dreptul internațional public este instrumentul de realizare a politicii externe a statelor. Pe de altă parte, analiza proceselor politice internaționale ne permite să ajungem la concluzia că eterogenitatea statelor în plan internațional este sursa contradicțiilor inclusiv în materia creării și aplicării dreptului internațional.

Lucrarea de față își propune să prezinte procesul de creare și aplicare a normelor dreptului internațional public în cadrul comunității internaționale, ținând cont și de ansamblul de instituții juridice specific acestei ramuri de drept. Totodată, ne rezervăm dreptul de a analiza preponderent în teză rolul statelor în crearea normelor de drept internațional, dat fiind faptul că este un domeniu foarte puțin cercetat, prin aceasta conturându-se noutatea științifică a cercetării noastre.

Tema prezentei cercetări se prezintă ca fiind actuală inclusiv pentru Republica Moldova, stat suveran și independent, stat relativ tânăr care timp de 24 ani a reușit să devină parte la un număr impunător de tratate internaționale bilaterale și peste o mie de tratate multilaterale.[78] Deși astăzi Constituția Republicii Moldova nu proclamă expres decât primatul dreptului internațional în materia drepturilor omului, în practică nu au fost întâlnite dificultăți vizând aplicarea tratatelor internaționale conținând dispoziții contrare dreptului intern al Republicii Moldova decât în anul 2007 când Curtea Constituțională a controlat constituționalitatea unor prevederi din Statutul Curții Penale Internaționale [49]. Totodată, și în acest caz, statul s-a raliat idealurilor de cooperare internațională, bunăstare, pace și securitate egală.

Statele, în virtutea suveranității lor, contribuie prin instituirea regulilor statuate în tratate la armonizarea relațiilor internaționale, la crearea unei lumi mai bune în care să guverneze pacea și bunele relații între state ca actori ai vieții internaționale. Cu toate acestea, astăzi suntem martorii anumitor evenimente care urmăresc scopul subminării fundamentului juridic al dreptului internațional public contemporan. Astfel, Valery Zorkin, președintele Curții Constituționale a Federației Ruse la 23 mai 2015 în cadrul lecției publice la Forul juridic în Sanct Petersburg a declarat: ”*Constituția Rusiei are prioritate asupra normelor de drept internațional, dacă aceasta protejează într-o măsură mai mare balanța drepturilor și intereselor*” [182]. În acel discurs, devenit în scurt timp faimos, dar și totodată blamat de întreaga societate internațională, Zorkin s-

a referit în special la hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului. Calificăm aceste afirmații, precum și legea adoptată de curând de către Federația Rusă, ca fiind contrare conceptului de bună credință în dreptul internațional, or, rolul statelor actualmente este buna desfășurare a relațiilor internaționale, asigurarea și menținerea păcii, securității internaționale și cooperării în toate domeniile.

Datorită complexității problemelor grave, spunem noi, cu care se confruntă în prezent comunitatea internațională, este nevoie ca statele să-și regândească abordarea și prioritățile în derularea relațiilor internaționale cu alte subiecte ale dreptului internațional, în sensul acordării unei importanțe mult mai sporite și detaliate a negocierilor diverselor acorduri internaționale. Considerăm că este timpul ca regulile de drept internațional să fie respectate cu strictețe de către toate subiectele dacă vrem să preîntîmpinăm un declin al societății internaționale sau chiar un nou flagel. Experiențele celor două războaie mondiale sau a Războiului Rece și repercursiunile lor atît de crunte nu trebuie uitate, ci dimpotrivă, statele trebuie să fie conștiente că normele și principiile dreptului internațional trebuie respectate și să găsească soluții noi, viabile de echilibrare a raportului de forțe și de conlucrare pentru a putea asigura și garanta fragila pace și securitate a comunității internaționale. Din păcate, evenimentele recente din sfera vieții internaționale ne arată cît este, de fapt, nesigur sistemul de securitate și cît de ușor putem să deviem de la scopurile comune ale statelor și ale Organizației Națiunilor Unite. Vedem în ultimii ani, că ne îndepărtăm tot mai mult de la dezideratele exprimate de state după finalizarea războaielor și tocmai de aceea considerăm că este nevoie de stabilirea unor reguli noi care să completeze normele existente ale dreptului internațional și care să sancționeze aspru pe cei care se fac vinovați de încălcarea angajamentelor internaționale și a securității altui stat. Ne dorim cu toții să trăim într-o lume mai bună și prosperă, dar pentru asta trebuie să ne unim eforturile acum pentru a putea asigura această lume pe viitor prin găsirea și stabilirea unor norme, sancționatorii la nevoie, cu caracter universal.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul lucrării rezidă în cercetarea multiaspectuală a particularităților creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public, privită sub aspect teoretic și practic, și, subsecvent, identificarea impedimentelor în calea asigurării unei ordini juridice internaționale viabile.

Nesubminând rolul altor subiecți de drept internațional în procesul de formare și aplicare a normelor juridice internaționale, nu vom trata decât superficial aportul organizațiilor internaționale interguvernamentale, mișcărilor de eliberare națională în dezvoltarea progresivă a dreptului internațional public. O facem cu bună cunoștință de cauză și doar pentru a demonstra implicarea indirectă, inclusiv în respectivele situații, a statelor în procesul de elaborare a normelor de drept internațional public.

Pentru atingerea scopului preconizat în această teză identificăm obiectivele cercetării:

- identificarea conținutului conceptului ordinii juridice internaționale ale cărei elemente esențiale sunt: procesul de elaborare și procesul de aplicare de către state a normelor de drept internațional public;
- determinarea modului în care statele participă la procesul de creare a normelor internaționale, prin evidențierea celor două coordonate clare, respectiv colaborarea bilaterală și multilaterală a statelor.
- analiza procesului de aplicare a normelor juridice internaționale de către state;
- stabilirea limitelor aplicării în timp și spațiu a normelor juridice internaționale;
- determinarea rolului instanțelor jurisdicționale internaționale, care soluționând diferendele interstatale, contribuie la dezvoltarea dreptului internațional public;
- identificarea consecințelor ce survin pentru statele ce nu aplică conținutul prescripțiilor normative internaționale.

Suportul metodologic și teoretico-științific al investigațiilor. În scopul cercetării cât mai complete a obiectului investigațiilor, urmărind atingerea graduală a obiectivelor enunțate, în procesul elaborării lucrării de față a fost selectat materialul doctrinar teoretic, normativ-legislativ, cel al concepțiilor privind materia dreptului internațional public. Elaborarea lucrării s-a bazat pe aplicarea următoarelor metode: metoda analizei istorice, folosită pentru cercetarea modului în care s-au creat normele dreptului internațional public, pornind de la perioada antichității și pînă în epoca modernă, cînd putem vorbi despre consolidarea unei ramuri drept de sine stătătoare – cea a dreptului internațional public; metoda analizei logice (analiza deductivă, inductivă, generalizare, specificare etc.), utilizate constant pe tot conținutul tezei și în special, la efectuarea sintezei opiniilor diferitor autori privitor la natura juridică a dreptului internațional public și a ordinii juridice internaționale. În vederea analizării actelor internaționale a fost folosită, în principal, metoda de analiză directă, metoda de cercetare indirectă, metoda analizei sistematice, metoda observației pertinente, metoda prospectivă.

Suportul teoretico-științific al investigațiilor a fost determinat de realizările doctrinare din dreptul internațional public ale autorilor moldoveni, români, francezi, englezi sau italieni care au relatat succint problema creării și aplicării normelor și principiilor dreptului internațional public. Este de menționat faptul că unele probleme care vizează acest proces sunt atestate de lucrările numeroșilor doctrinari ai dreptului internațional, printre care pot fi amintiți: Stelian Scăunaș, Raluca Miga-Beșteliu, Victor Duculescu, Viorel Daghie, Ioan Apostu, Dumitra Popescu, Florian Coman, Alexandru Burian, Nicolae Osmochescu, Diana Sârcu, Vitalie Gamurari, Mihai Floroiu, Ion Diaconu, Nicoleta Diaconu, Adrian Năstase, Cristian Jura, Bogdan Aurescu, Dumitru Mazilu, Aurel Preda-Mătășaru, Mona Maria Pivniceru, Valentin Constantin, Titus Corlățan,

Gheorghe Moca, Vasile Crețu, Charles E. Rousseau, David Ruzie, Dominique Carreau, Fabrizio Marrella, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Hans Kelsen, Herbert LPaul Guggenheim, Pierre Marie Dupuy, Yann Kerbrat, Rene Jean Dupuy care au întreprins cercetări minuțioase și au elaborat comentarii asupra fenomenului de creare a dreptului internațional public.

Baza normativă a lucrării o constituie Statutul Curții Internaționale de Justiție, Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor, Carta ONU (1945), Statutul Curții Penale Internaționale de la Roma din 1998 și alte documente internaționale relevante cercetării.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor cercetării rezultă din prezentarea în premieră în domeniul de cercetare autohtonă a problematicii creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional, din evidențierea și sistematizarea formelor de participare a statelor în procesul de constituire și consolidare a ordinii juridice internaționale cu argumentarea unor propuneri de perfecționare a cadrului normativ internațional în domeniu. Rezultatele obținute în urma cercetării efectuate dezvoltă și completează doctrina autohtonă și cea regională privind participarea statelor în procesul de creare și aplicare a normelor de drept internațional public, fiind identificate particularitățile acestor procese, fapt ce a permis formularea principalelor repere științifice în vederea determinării indicilor calitativi ai aportului adus de state la dezvoltarea progresivă a dreptului internațional public. De altfel, obiectul cercetării nu a constituit pînă acum baza unui studiu complex privind crearea și aplicarea de către state a normelor juridice internaționale în doctrina dreptului internațional public din Republica Moldova sau România, fiind primul studiu amplu de acest gen. Cu titlu de noutate, rezultatele științifice obținute în urma investigațiilor efectuate și înaintate spre susținere:

- fundamentarea concluziei potrivit căreia statul, purtător de suveranitate, a fost și rămâne în continuare să fie unicul creator al normelor de drept internațional. Or, analizând esența și conținutul procesului de creare și aplicare a normelor dreptului internațional public de către state în cadrul comunității internaționale rezultă concluzia că exprimându-și acordul de voință, statele, prin prisma conceptualismului juridic internațional, conduc la conturarea cu claritate a valorilor apărute de dreptul internațional public;

- relevarea faptului că, necătând la contextul actual al ordinii juridice internaționale, caracterizată prin prezența unui număr impunător de actori internaționali, eterogeni după natura lor, rolul statelor în procesul de aplicare a normelor de drept internațional public este esențial, acestea aplicând cu bună credință dispozițiile normative internaționale, iar în caz de necesitate, intervenind mecanisme special create întru a asigura ordinea juridică internațională;

- conturarea formelor în care statele participă la procesul de creare a normelor internaționale, prin evidențierea celor două coordonate clare, respectiv colaborarea bilaterală și multilaterală a statelor;

- argumentarea rolului instanțelor jurisdicționale internaționale, ale căror practică jurisdicțională, contribuie la dezvoltarea dreptului internațional public.

Semnificația teoretică rezidă în cercetarea complexă a procesului de creare a normelor juridice internaționale, analiza modului de aplicare a acestor norme, caracterul obligatoriu al acestor norme, pornind de la analiza aprofundată a concepțiilor, ipotezelor, afirmațiilor doctrinare ale specialiștilor autohtoni și internaționali în materia dreptului internațional public, formarea și evoluția dreptului internațional, codificarea internațională și modul în care statele suverane participă la crearea acestor norme. Aceasta va permite, în final, să fie identificate noi direcții de cercetare în dreptul internațional public, precum și să fie trasate noi perspective în cadrul procesului de formare a normelor de drept internațional public. Evidențiem abordarea tridimensională a lucrării:

- *Fundamentarea doctrinar- teoretică* – se realizează prin analiza opiniilor doctrinarilor în drept internațional public privind participarea statelor suverane la procesul de creare a normelor dreptului internațional public, conceptele de drept internațional public și relații internaționale, modalitățile de creare și aplicare a normelor juridice internaționale, măsurile de constrângere ce pot fi aplicate în cazul încălcării unor norme juridice internaționale;

- *Fundamentarea normativă* – se analizează principalele aspecte ale dispozițiilor din Carta ONU și alte documente internaționale amintite mai sus, respectiv: a) stabilirea personalității juridice internaționale a statului, b) suveranitatea statelor (accepțiunea sa externă) (art. 2 din Carta ONU), c) recunoașterea dreptului internațional de către statele suverane și membre ale ONU, d) menținerea păcii și securității internaționale prin mijloace pașnice și în conformitate cu principiile justiției și dreptului internațional (art. 1 paragraf 1 Carta ONU), e) jurisdicția permanentă și obligatorie exercitată de Curtea Internațională de Justiție – CIJ (art. 36 paragraful 2 din Statutul anexat la Carta ONU).

- *Fundamentarea practico-aplicativă* - a tezei rezultă din abordarea aspectelor practice ale Curții Internaționale de Justiție, ale organismelor special abilitate ale ONU ce au competența de a aplica sancțiuni graduale cu ipoteza încălcării obligațiilor internaționale și ale acordurilor bilaterale sau multilaterale încheiate de Republica Moldova, România, SUA, Rusia sau statele Uniunii Europene.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele cercetărilor din cadrul prezentei teze servesc drept bază pentru elaborarea recomandărilor și acțiunilor practice ale societății științifice și comunității internaționale în derularea armonioasă a relațiilor internaționale și în asigurarea cooperării internaționale și garantarea păcii și securității în cadrul comunității internaționale.

Lucrarea își propune să constituie o contribuție reală la dezvoltarea și afirmarea dreptului internațional public, aducând eventuale completări în ceea ce privește procesul de creare a

normelor de drept internațional și a regimului de aplicare, dar și de respectare a normelor juridice internaționale de către statele comunității internaționale. Din aceste considerente, lucrarea își identifică potențialul cititor în rândurile specialiștilor, studenților, masteranzilor, doctoranzilor, dar și a practicienilor. Conștiința juridică a destinatarilor dreptului internațional public trebuie stimulată în vederea afirmării, reglementării și promovării valorilor pe care le protejează în cadrul relațiilor internaționale, întrucât normele internaționale sunt reguli juridice internaționale care au ca obiect cele mai importante raporturi dintre subiectele dreptului internațional.

Aprobarea rezultatelor obținute. Lucrarea a fost elaborată în cadrul Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, unde a fost prezentată, analizată și aprobată. Teza a fost examinată și recomandată spre susținere publică în cadrul Secției Drept Internațional Public, la specialitatea 552.08 – Drept internațional și european public.

Materialele cercetărilor efectuate, unele concluzii și recomandări ale investigațiilor și-au găsit reflectare în publicațiile autoarei la tema tezei. Rezultatele investigației științifice au fost expuse și aprobate în cadrul unor conferințe internaționale și publicate în *Analele Universității "Ovidius"* din Constanța, România, în *Analele Universității "Ștefan cel Mare"* din Suceava, România, în *Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale* din Chișinău, în *Social and Behavioral Sciences*, Lumen Iași, în cadrul ședințelor Departamentului de Administrație Publică și Drept a Facultății de Științe Economice și Administrație Publică, din cadrul Universității "Ștefan cel Mare" Suceava, România, la care este angajată autoarea tezei. Materialele cercetărilor întreprinse în această teză sunt utilizate de autoare în procesul de predare a disciplinei Drept Internațional Public la Departamentul de Administrație Publică și Drept, Facultatea de Științe Economice și Administrație Publică, din cadrul Universității "Ștefan cel Mare" Suceava, România.

Problema științifică importantă soluționată: constă în fundamentarea științifică și prezentarea completă și obiectivă, în premieră, a particularităților creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public prin elaborarea instrumentariului juridic de apreciere a aportului adus de state la dezvoltarea progresivă a dreptului internațional și, prin urmare, la consolidarea ordinii juridice internaționale, fapt ce permite clarificarea pentru teoreticieni și practicieni a curențelor existente în sistemul internațional, respectiv, permite înaintarea soluțiilor concrete pentru lichidarea lacunelor, contribuind în ultimă instanță la perfecționarea și eficientizarea sistemului dreptului internațional.

Structura tezei. Teza este structurată pe trei capitole: Capitolul I intitulat "Reflecții normative și doctrinare în materia creării și aplicării de către state a normelor de drept

internațional public” conține analiza literaturii de specialitate și analiza documentelor internaționale folosite la elaborarea tezei.

Capitolul II ”Simbioza conlucrării statelor suverane și polivalența creării normelor juridice internaționale – expresie a ordinii juridice internaționale” analizează participarea statelor în procesul de formare a dreptului internațional, pornind de la studiul formării conventionale a dreptului internațional public (paragraf dedicat analizei tratatului internațional bilateral și multilateral încheiat cu participarea statelor) și încheind cu formarea extra-conventională a dreptului internațional (la acest compartiment fiind analizate cutuma, principiile generale de drept, echitatea – ca moduri de formare spontană, precum și actele unilaterale, hotărârile judecătorești și doctrina celor mai calificați specialiști în drept public ai diferitelor națiuni – drept moduri de formare voluntară).

Capitolul III ”Procesul de aplicare de către state a normelor dreptului internațional public” analizează procesul de aplicare a normelor juridice internaționale – aplicarea în timp și în spațiu a normelor juridice internaționale, aplicarea dreptului internațional în dreptul intern al statelor și aplicarea normelor de bună voie de către state - completat cu o serie de consecințe care decurg din încălcarea normelor și principiilor internaționale sub forma măsurilor de constrângere.

Teza conține concluzii generale și recomandări, bibliografie – care servește drept suport documentar și doctrinar al lucrării; adnotarea; cuvintele-cheie ale lucrării și lista abrevierilor utilizate, precum și anexe ca suport explicativ-ilustrativ al prevederilor principale ale tezei.

1. REFLECȚII NORMATIVE ȘI DOCTRINARE ÎN MATERIA CREĂRII ȘI APLICĂRII DE CĂTRE STATE A NORMELOR DE DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

1.1. Particularitățile creării și aplicării de către state a normelor dreptului internațional public în contextul investigațiilor științifice

Pornind de la faptul că obiectul prezentei cercetări sunt norme, instituții și categorii de drept internațional public, în mod firesc, ne-am propus în primul rând să cercetăm conținuturi ale manualelor, tratatelor de drept internațional public. Am observat, totodată, că studiile de drept internațional public cu caracter general conțin aproximativ aceleași informații, aceleași teme, atât la autorii autohtoni, cât și la cei străini, care pornesc, de regulă, de la un model clasic general de prezentare ce începe cu un scurt istoric al relațiilor internaționale și continuă cu istoricul doctrinei dreptului internațional public, cu izvoarele dreptului internațional, dreptul tratatelor, subiecte, eventual teritoriul și populația în dreptul internațional, răspunderea internațională, pe alocuri despre principiile dreptului internațional și o parte specială care tratează ramuri aparte, cum ar fi dreptul internațional al drepturilor omului, dreptul diplomatic și consular, dreptul internațional penal, dreptul spațial, fluviile internaționale etc. Deși, în marea lor majoritate manualele de specialitate nu tratează expres natura ordinii juridice internaționale, indirect autorii abordează materii învecinate atunci când analizează norma de drept internațional public, fundamentul juridic al dreptului internațional public, precum și particularitățile dreptului internațional public.

Întru tratarea complexă și multiaspectuală a particularităților creării și aplicării de către state a normelor dreptului internațional public, am estimat util, în temeiul raționamentului deductiv, să abordăm în prim plan natura ordinii juridice internaționale, fapt ce ne va permite să identificăm fundamentul dreptului internațional public. Subsecvent, am analizat procesul de creare și aplicare de către state a normelor de drept internațional public.

În acest context, natura ordinii juridice pozitive în dreptul internațional – nucleul dur al prezentei lucrări a fost analizat de Mircea Djuvara, autor care a mai realizat cercetări asemănătoare și a analizat în detaliu noțiunea de normă juridică. Pentru realizarea temei noastre studiem câteva dintre scrierile autorului, printre care *Le fondement de l'ordre juridique positif en droit international*, o ediție din 1939 apărută la Paris [111] și *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, Izvoare și Drept pozitiv* apărută în 1999 [32].

În lucrarea *”Considérations sur la structure logique de l'ordre positif en droit international”* savantul M. Djuvara constată că orice ordine juridică pozitivă este guvernată de un număr mare de reguli printre care știința încearcă să degajeze în special regulile ce domină

din punct de vedere logic. Unele dintre aceste reguli pot fi ușor identificate, ele pot fi regăsite în legi, tratate, cutume, jurisprudență, doctrină. La fel, ușor pot fi degajate regulile în dreptul intern al statelor. Totodată în dreptul internațional efortul depus întru identificarea regulilor care stau la baza ordinii juridice nu a permis obținerea rezultatelor satisfăcătoare [110, p. 604]. În paragraful 2.1 ne-am propus să dezvoltăm constatările autorului M. Djuvara prin reliefaarea aportului adus în prezent de state la consolidarea ordinii juridice internaționale.

O primă analiză a evoluției istorice a dreptului internațional a fost realizată de Grigore Geamănu în lucrările sale din anii 1977 [44], 1981 [45] și 1983 [46], care scoate în evidență evoluția relațiilor interpersonale și internaționale prin analiza unor importante documente internaționale cu o încărcătură istorică însemnată. Grigore Geamănu în manualul său *”Drept internațional public”* amintește de practica încheierii de tratate între statele constituite, dezvoltarea dreptului tratatelor în cadrul expunerii sale în capitolul dedicat izvoarelor dreptului internațional public. Am studiat lucrările acestui autor întrucât acordă o importanță deosebită mecanismelor de elaborare și respectare a actelor normative internaționale, cu reflectarea normelor internaționale în dreptul intern al statelor, aspect important pentru prezenta cercetare.

Despre caracterul coordonator al dreptului internațional, obligativitatea aplicării normelor sale și rolul statelor în acest proces vorbește Victor Duculescu în lucrarea *”Drept internațional public”* apărută în anul 1983. El subliniază că statele sunt cele care stabilesc, în cadrul cooperării dintre ele, principii, norme și structuri instituționale în diferite domenii, ca expresie a solidarității și intereselor lor comune. Prin urmare, reliefăm că doar statul care și-a asumat obligații internaționale prin exprimarea în mod liber a voinței sale poate să răspundă pentru nerespectarea angajamentelor sale internaționale. În deplină concordanță cu acest aspect, apare elementul de voluntarism în dreptul internațional contemporan, întrucât normele acestei ramuri de drept sunt fixate prin acordul subiectelor de drept internațional (în special al statelor) în condițiile existenței unei multitudini de ordini juridice. Nu lipsit de importanță ni se pare rolul statelor în cadrul organizațiilor internaționale, întrucât acestea, preluând capacitatea de decizie a statelor membre în diverse domenii de activitate, ar putea să-și sporească implicarea și acțiunile concrete în viața comunității internaționale pentru a promova pacea și cooperarea internațională a statelor.

Dumitra Popescu a realizat în lucrarea *”Drept internațional public”* apărută în anul 1993, o serie de deosebiri privind modul de elaborare a normelor de drept internațional public și deosebiri privind sistemul de aplicare și sancționare a acestora. Autoarea explică faptul că în cadrul societății internaționale nu există o autoritate politică superioară care să funcționeze ca un guvern mondial și care să aibă abilități de legiferare și de creare a normelor de drept internațional și, drept urmare, aceste norme sunt create de către statele suverane și independente, ele fiind și destinatele acestor norme [83]. Normele astfel create dobândesc valoare juridică și caracter

general sau universal prin consensul statelor, prin acordul lor de voință, ceea ce face ca normele de drept intern să fie emanația unei autorități politice centrale și ierarhice superioare destinatelor lor. Deosebirea apar și în ceea ce privește aplicarea și sancționarea normelor de drept internațional, în sensul că aceste norme nu sunt aduse la îndeplinire de un organism internațional, ci de state care acționează în mod individual sau colectiv și prin intermediul organizațiilor internaționale. Măsurile de constrângere pentru încălcarea normelor, în dreptul intern, sunt luate de către un organ centralizat față de persoanele vinovate, iar în dreptul internațional, deși există organe jurisdicționale, aplicarea și interpretarea normelor se face de state în baza acordului lor de voință sau în cadrul mijloacelor de soluționare pașnică a diferendelor dintre ele, la alegerea statelor. De asemenea, autoarea realizează în operele sale analiza raporturilor dintre dreptul internațional și dreptul intern, specificând că aceste raporturi sunt de condiționare și influențare reciprocă. Odată acceptate de către state normele de drept internațional, pe baza acordului lor de voință, acestea devin obligatorii și se aplică pe tot teritoriul lor și pentru toată populația statelor implicate. Normele acestui drept dobândesc valoare juridică egală cu cea a normelor de drept intern fără să fie necesară înglobarea lor în sistemul de drept intern al statelor. O secțiune aparte este dedicată de autoare principiilor fundamentale ale dreptului internațional, analiza pornind de la cel mai vechi principiu al dreptului internațional public *pacta sunt servanda*.

Profesorul Constantin Andronovici și-a dedicat munca sa în studierea evoluției dreptului internațional și, mergând pe firul istoriei, a evidențiat în studiile sale o expunere a celor mai importante momente în apariția și dezvoltarea dreptului internațional. Nu a omis în prezentările făcute studenților săi să amintească de tradiția României la dezvoltarea științei dreptului internațional public, explicând conceptul de normă de drept internațional și codificarea dreptului internațional public. În lucrarea sa "Drept internațional public" autorul Andronovici C. identifică particularitățile dreptului internațional public față de dreptul intern prin analiza principalelor categorii de drept internațional public: normă, izvor de drept, sistem de drept.[3]

Stelian Scăunaș în tratatul său *de drept internațional public* este de părere că statele au fost mult timp singurii actori ai scenei internaționale și singurele subiecte ale raporturilor internaționale guvernate de norme juridice care au fost create chiar de către ele pentru a fi aplicate tot de acestea și că dezvoltarea politică, economică și socială a societății umane și constituirea de state centralizate au impus, în procesul de coexistență dintre diferite state, crearea unor reguli care să guverneze relațiile dintre state, să stabilească bazele relațiilor dintre ele și limitele în care acestea pot acționa. Totodată, autorul consideră că dreptul internațional public s-a inspirat din dreptul intern al statelor, unde diferitele ramuri ale sale au ca obiect instituirea ori sancționarea unui sistem de raporturi corespunzătoare nevoilor sociale la un

moment dat și că această ramură de drept răspunde nevoii de a reglementa relațiile dintre state și de a satisface nevoile comune ale membrilor societății internaționale. De asemenea, la acest autor găsim o analiză a sistemului dreptului internațional public, a particularităților sale, a raportului dintre dreptul internațional și dreptul intern și a principiilor fundamentale a dreptului internațional public. Conceptul de normă imperativă este adus în discuție în prezentarea principiilor fundamentale ale dreptului internațional. Prezentarea izvoarelor dreptului internațional nu a fost trecută cu vederea, iar studierii dreptului tratatelor i-a fost dedicat un capitol special.[94]

De altfel, dreptul tratatelor a fost foarte bine conturat de autorul Ion M. Anghel care a reliefat în lucrarea sa *"Dreptul tratatelor"* [5] rolul pe care îl au tratatele multilaterale în procesul de creare și aplicare a normelor dreptului internațional. Diplomat de carieră, autorul a prezentat tratatul internațional în toate aspectele sale, atât din perspectiva unui teoretician, dar și practician al dreptului. El vorbește despre noțiunea de tratat internațional, clasificarea tratatelor, structura sa, efectele tratatului, nulitate, dar și despre codificarea dreptului tratatelor, precum și garantarea normelor dreptului tratatelor. Estimăm ca fiind absolut justificate afirmațiile aceluiași autor, în una din recente sale lucrări *"Dreptul diplomatic și dreptul consular"* din februarie 2011 [4], unde deși fiind tratată expres materia dreptului diplomatic și cea a dreptului consular, se constată că astăzi lumea se află în plin proces de globalizare, dar și în schimbare continuă și profundă (subjugantă), de cooperare în mod inevitabil fructuoasă, dar și de confruntare și contestări parcă greu de depășit, cu un număr tot mai mare de state care și-au multiplicat și diversificat relațiile, dar între care se accentuează interdependența - mergându-se până la constituirea de grupări și chiar contopiri de entități statale pe anumite segmente, cu o prezență notabilă, dar și resimțită de comunitatea internațională, a mecanismelor de cooperare.

Raluca Miga-Besteliu este de părere că între dreptul internațional și politica internațională există o legătură strânsă, întrucât statele utilizează ansamblul tehnicilor și procedurilor dreptului internațional pentru concretizarea în reguli cu forță juridică obligatorie a voinței și intereselor lor. În lucrările sale *"Drept internațional. Introducere în drept internațional public"* [59], *"Drept internațional public"* [60] autoarea dezbate temeiul caracterului obligatoriu al normelor dreptului internațional public, pornind de la particularitățile dreptului internațional public în raport cu dreptul intern și afirmă că dreptul internațional apare ca un instrument al politicii internaționale, subordonat acesteia [61]. Potrivit acestui doctrinar, normele dreptului internațional nu pot fi impuse prin măsuri de constrângere de tipul celor existente în dreptul intern. În procesul de aplicare a normelor de drept internațional mijloacele de constrângere nu sunt identice cu cele din dreptul intern al statelor.

Dumitru Mazilu a zugrăvit foarte clar noțiunea de normă juridică și conceptul de jus cogens, și-a dedicat studiul principiilor și normelor dreptului internațional public, a explicat cu precizia unui veritabil istoric apariția și dezvoltarea dreptului internațional public evidențiind normele cuprinse în marea diversitate a tratatelor internaționale din perioada antichității pînă în prezent în cărțile pe care le-a scris de Drept internațional public. [56], [57], [58] Un accent deosebit l-a pus pe prezentarea Sistemului de la Versailles, pe efectele izvorîte din tratatele de pace încheiate în perioada 1919-1920 și pe noile dimensiuni creionate în sfera relațiilor internaționale în cadrul comunității internaționale, prin crearea de noi norme juridice internaționale. El explică Pactul Societății Națiunilor afirmînd că toți membrii se angajau să respecte și să execute cu bună-credință sentințele date de Curte și să nu recurgă la război împotriva oricărui alt membru al Societății Națiunilor. Dumitru Mazilu relatează de operele de erudiție deosebit de valoroase ale unor juriști și autori străini care au încercat în decursul timpului să codifice dreptul internațional, astfel încît nu surprinde faptul că a realizat o analiză atentă a procesului de codificare a dreptului internațional. Amintește în cărțile sale despre rolul *Institutului de Drept Internațional*, înființat în 1873 și *Asociației de Drept Internațional*, creată în același an și despre codificarea realizată prin conferințe internaționale. De asemenea, acest autor a dezbătut definiția convențională a tratatului internațional pe baza analizei Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor, a evidențiat pluralitatea de denumiri ale tratatului internațional ca izvor principal al dreptului internațional public, a identificat clauze care fac parte integrantă din procesul de formare a normelor de drept internațional și care se formează din îmbinarea prevederilor tratatelor cu practica statelor, a realizat o analiză complexă a tratatului internațional dedicînd capitole speciale în scrierile lui acestui domeniu. Observăm o importanță sporită pe care a atribuit-o principiilor fundamentale ale dreptului internațional public, făcînd o analiză a conținutului acestor principii și a documentelor internaționale care le consacră, pornind de la Carta ONU [56].

Sistemul jurisdicțiilor internaționale le-am putut studia în lucrarea autorului Bogdan Aurescu "Sistemul jurisdicțiilor internaționale" [7]. Justiția internațională alcătuită din instanțele jurisdicționale și arbitrale constituie o modalitate foarte importantă de aplicare a normelor dreptului internațional, de influențare a creării și dezvoltării dreptului internațional și de realizare și consolidare a ordinii publice internaționale. Misiunea instanțelor jurisdicționale internaționale este: soluționarea diferendelor internaționale, interpretarea dreptului internațional, aplicarea dreptului internațional existent, identificarea dreptului internațional existent aplicabil și a normelor cutumiare noi, identificarea zonelor neacoperite de dreptul internațional, influențarea procesului de creare a dreptului internațional și de modificare și completare al celui existent, realizarea funcției dreptului internațional de ordonare a relațiilor internaționale. Considerăm că

Bogdan Aurescu este unul dintre doctrinarii care au realizat o clasificare clară a instanțelor internaționale și le-a analizat și sistematizat competențele.

La autorul Aurel Preda-Mătășaru, în *”Tratat de drept internațional public”* am găsit referiri la apariția și dezvoltarea dreptului internațional grupate într-un scurt istoric, dar și repere conceptuale privind dreptul internațional, raporturile dintre dreptul internațional și dreptul intern și izvoarele dreptului internațional public [88]. Tratatul internațional este analizat într-un capitol separat, iar noțiunea de *jus cogens* este de asemenea analizată într-un capitol special. Potrivit acestui autor, normele imperative reprezintă acele norme de drept internațional general situate pe o categorie superioară atât față de alte norme de drept internațional general, de la care statele pot deroga numite norme dispozitive, cât și față de normele cu caracter restrâns bilaterale sau multilaterale care nu pot fi în conflict cu cele imperative. Constatăm că toate normele dreptului internațional, fie imperative, fie dispozitive, fie norme cu caracter restrâns au caracter obligatoriu și actele de încălcare a acestor norme atrag răspunderea internațională a statului. Aceste acte de încălcare nu constituie derogări pentru că un stat nu poate singur să facă excepție de la o normă pe care a acceptat-o deja. Caracterul imperativ al unei norme de drept internațional a fost recunoscut treptat ca urmare a evoluțiilor și reglementărilor din domeniul dreptului internațional public. Autorul vorbește despre codificarea dreptului internațional prin tratate internaționale și conferințe internaționale care au făcut ca normele imperative să dobândească un caracter juridic și să facă parte din dreptul internațional, în sensul de ansamblu de norme care reglementează raporturile dintre state și alte subiecte ale acestei ramuri de drept.

Problematika normelor imperative este, de regulă, dezbătută în operele autorilor împreună cu cea a izvoarelor dreptului internațional. Ion Diaconu prezintă în lucrarea sa *Manual de drept internațional public* [29] aceste norme în contextul analizei izvoarelor dreptului internațional public, codificării dreptului internațional și a principiilor fundamentale ale dreptului internațional public. Autorul este de părerea că normele dreptului internațional constituie reguli de conduită obligatorii, ca orice normă juridică în general, stabilind drepturile și obligațiile participanților la categoria de relații pe care le reglementează. Ele se deosebesc de normele dreptului intern prin faptul că destinatarii lor sunt subiecte ale dreptului internațional. El clasifică normele dreptului internațional în norme ale dreptului internațional general, norme de aplicare restrânsă și norme bilaterale. În definirea conceptului de *jus cogens*, Diaconu face trimitere la rt. 53 și 64 ale Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor încheiate între state pentru a arăta că normele imperative sunt norme de drept internațional public, având valoare universală, susținând ca noțiunea își are originea în dreptul roman, apoi în dreptul intern și în cel internațional. Factorul de bază care condiționează caracterul imperativ al normelor dreptului internațional, este

recunoașterea și acceptarea acestora ca reguli de la care nu este permisă derogarea, de către comunitatea internațională.

Modul de exprimare a normei juridice (izvorul formal) nu se poate identifica cu norma de drept în sine. Norma juridică are conținutul și substanța unei reguli juridice care poate fi rezultatul mai multor izvoare juridice. De exemplu, normele privitoare la platoul continental pot avea un fundament convențional pentru anumite state și unul cutumiar pentru altele. Distincția este importantă întrucât izvoarele de drept și normele juridice se supun unor trăsături diferite. Convenția de la Viena din 1969 scoate la lumină caracterul imperativ al anumitor norme, implicând o ierarhizare a acestora după conținutul normei în sine (și nu după modul de formare al normei), configurând în acest fel modalități și criterii de soluționare a conflictului între normele juridice, spunea Mona Pivniceru în lucrarea "*Drept internațional public*" [80, p. 64]. Autoarea și-a concentrat studiul pe formarea și dezvoltarea istorică a dreptului internațional și pe modalitățile de formare a dreptului internațional, susținând faptul că există două moduri clasice de formare a acestei ramuri de drept și anume formarea convențională și formarea cutumiară a dreptului internațional public. În ceea ce privește norma de *jus cogens*, autoarea specifică faptul că această normă aduce o importanță majoră dreptului internațional, întrucât conținutul său are un caracter prohibitiv dar și o conotație etică, pentru că o normă cu un astfel de caracter tinde să plaseze anumite valori superioare deasupra puterilor statelor. Vocația egală de aplicare a surselor de drept internațional poate implica atât concurența normelor, cât și succesivitatea lor în același domeniu de reglementare putând impune determinarea legii aplicabile în caz de conflict. Normele juridice internaționale nu se diferențiază unele de altele, ele fiind echivalente din 3 puncte de vedere: echivalența regulilor juridice între ele, echivalența între regulile de edictare a normelor și normele însele, și echivalența surselor de drept internațional între ele. Numărul statelor care au participat la crearea unei norme juridice internaționale nu este ierarhizat, ceea ce face ca normele de drept internațional să fie echivalente între ele.

Autorii Gheorghe Moca și Mircea Duțu fac câteva referiri la norma juridică internațională în lucrarea *Drept internațional public*. Aceștia sunt de părere că în doctrină, comparativ cu dreptul intern, se vorbește despre o „descentralizare normativă” sau caracterul de sistem de drept imperfect sau incomplet pentru ordinea juridică internațională și că nici un stat sau alt subiect al dreptului internațional nu poate fi obligat să aplice o normă juridică pentru a cărei formare nu și-a dat consimțământul și nu a acceptat-o; iar, în nici un caz, consimțământul nu poate fi presupus atâta timp cât nu există o serie de factori care să ateste o manifestare de voință, fie tacită, fie expresă, exprimată în mod concret, clar [62, p. 38]. Și la acești autori găsim o detaliere a perioadelor istorice de formare și dezvoltare a dreptului internațional public, a izvoarelor

dreptului internațional, precum și câteva repere despre raportul dintre dreptul internațional și dreptul intern.

Pornind de la una din definițiile dreptului internațional public gândită de Adrian Năstase, Aureescu Bogdan, Jura Cristian, și anume dreptul internațional este acea ramură a dreptului, acel sistem de principii și norme juridice, scrise sau nescrise, create de către state, dar și de către celelalte subiecte de drept internațional, pe baza acordului lor de voință, în scopul reglementării raporturilor internaționale, ne-am îndreptat atenția spre identificarea și analiza acelor norme juridice internaționale și principii. [65] Astfel, constatăm că interdependențele internaționale s-au dezvoltat din necesitatea de a conferi o nouă traiectorie, ordonată și mai clară, relațiilor internaționale, rolul cel mai important revenind statelor, care, prin politica lor externă au transformat dreptul internațional într-un ansamblu normativ. Din punct de vedere istoric, dreptul internațional este legat de apariția și dezvoltarea statelor și de modificările din sfera relațiilor internaționale, evoluând odată cu dezvoltarea schimbărilor economice, politice, conceptuale și de mentalitate din societățile statale ale timpului. Statele au fost cele care au dezvoltat treptat relațiile internaționale. Ca și alți autori, Năstase, Aureescu și Jura au realizat în una din cărțile la care au colaborat (ne referim aici la *Drept internațional public*) o trecere în revistă a evoluției istorice a dreptului internațional, evidențiind impactul pe care l-a avut Organizația Națiunilor Unite și Pactul Societății Națiunilor Unite asupra dezvoltării relațiilor internaționale în cadrul comunității internaționale. Raportul dintre dreptul internațional și dreptul intern este tratat pe scurt, dar concis, trecând în revistă cele mai importante teorii și doctrine ale acestui raport, respectiv monismul și dualismul, cu explicarea foarte succintă a termenilor. Nu lipsită de importanță este codificarea dreptului internațional creionând rolul Comisiei de Drept Internațional (1947), Comisiei Națiunilor Unite pentru Dreptul Comerțului Internațional (1966) și Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor încheiate între state [66].

O idee absolut inovatoare în materia dreptului internațional a avut-o Adrian Năstase, Bogdan Aureescu și Ion Gîlea atunci când au realizat o adevărată culegere de texte esențiale *Drept internațional public – Texte esențiale* [64] care cuprinde comentarii, informații utile despre documente și inclusiv textele integrale ale unor documente internaționale începând cu Carta Națiunilor Unite.

Într-o sinteză despre dreptul internațional public Adrian Năstase și Bogdan Aureescu (*„Drept internațional public”*) au realizat o îmbunătățire a edițiilor precedente, tocmai pentru a scoate în evidență evoluțiile ulterioare în practica aplicării dreptului internațional în jurisprudență și în doctrina din domeniu, precum și în activitatea Comisiei de Drept Internațional. Multe capitole au fost mai bine sistematizate și în plus au oferit mai multe detalii despre diverse cauze soluționate de Curtea Internațională de Justiție, și au introdus pentru prima dată într-un manual

juridic românesc o prezentare a hotărârii CIJ privind cauza Delimitarea Maritimă în Marea Neagră România contra Ucraina din februarie 2009.

Profesorul Valentin Constantin prezintă în lucrarea sa ”*Drept internațional*” din anul 2010 sistemul dreptului internațional. Acesta explică cititorilor săi că prezintă dreptul internațional ca un sistem și nu ca un ansamblu de instituții pentru că sistemul este un ansamblu de norme în sensul că majoritatea subiectelor de drept respectă ansamblul normelor. El mai specifică faptul că interpretarea normelor internaționale trebuie să se facă ținând cont de trei noțiuni distincte care au legătură cu interpretarea. Aceste noțiuni sunt aplicarea dreptului, calificarea situațiilor de fapt și revizuirea dreptului, astfel că interpretarea unui tratat devine independentă de aplicarea sa și orice aplicare a unui tratat devine un proces explicit sau implicit de interpretare. Materia interpretării cuprinde un ansamblu de reguli și principii, denumite generic „metode”, ce sunt guvernate de o serie de incertitudini care sunt în legătură cu intensitatea normativă, cu relevanța lor în funcție de tipul jurisdicției (constituțională, arbitrală sau de drept comun) și în legătură cu aplicarea lor la cazurile concrete [18]. Mențiuni clare sunt făcute în ceea ce privește izvoarele dreptului internațional, codificarea dreptului internațional și conceptul de ordine juridică internațională sau comunitate internațională, într-o analiză foarte riguroasă. A investigat evoluția și dezvoltarea sistemului internațional începând cu *Pacea Westfalică* și până în perioada contemporană. Unitatea sistemului internațional depinde de existența unor principii care mențin indivizibilitatea sistemului care îl fac să aibă o structură relativ stabilă în sensul unei structuri de rezistență formată din norme fundamentale și nu în sens de simplă asamblare a elementelor compuse din simple norme internaționale.

Mihai Floroiu scria într-o lucrare că dreptul internațional este un ansamblu de norme al căror scop este reglementarea relațiilor între entitățile suverane care formează societatea internațională. El mai analizează în cartea sa Elemente de drept internațional public și privat, alături de conceptul de drept internațional public codificarea dreptului internațional, izvoarele acestuia și principiile fundamentale. O secțiune specială, dar destul de restrânsă o dedică noimei superioare a dreptului internațional jus cogens, definind această normă ca fiind norma juridică fundamentală, imperativă de la care statele nu pot deroga ca o garanție a protecției ordinii publice internaționale. Această normă este compusă din elemente normative superioare, mai afirmă autorul, care dau naștere unei ierarhii a normelor internaționale, dar, pentru a intra în această categorie, normele juridice trebuie să fie unanim acceptate și recunoscute ca atare de către comunitatea internațională pentru a se putea impune ulterior, însă indiferent de acordul statelor. El amintește Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor care confirmă în art. 66 existența acestor norme superioare și că părțile la un litigiu care implică o asemenea

normă trebuie să solicite soluționarea acestuia de către o instanță abilitată arbitrală sau Curtea Internațională de Justiție. [40, p. 17]

O componentă esențială a dreptului internațional o constituie definirea și delimitarea răspunderii internaționale pentru acele acțiuni care sunt de natură să pericliteze pacea și securitatea internațională, să determine crearea unui climat tensionat care să atragă recurgerea la amenințarea cu forța sau chiar la forță ori să genereze conflicte și confruntări militare. Răspunderea pentru asemenea fapte ilicite trebuie stabilită cu claritate în sistemul normelor dreptului internațional pentru a scoate în evidență funcția preventivă a răspunderii internaționale și pentru a garanta pacea și securitatea internațională. Pentru că obligațiile internaționale erau încălcate frecvent, războiul era considerat un mijloc de cucerire și asuprire a altor popoare, aflat la îndemâna statelor puternice, dornice de expansiune. O asemenea conduită înfrunghia încălcarea normelor și principiilor fundamentale ale dreptului internațional, ceea ce a condus la instituirea unei răspunderi obiective a agresorului pentru acțiunile sale de amenințare sau violare a păcii și securității sau pentru instigarea și declanșarea războiului. Astfel, a apărut ca imperios necesară instituirea răspunderii internaționale și a unor sancțiuni precise consacrate în normele dreptului internațional pentru pedepsirea celor vinovați de încălcarea obligațiilor internaționale stipulate în tratatele internaționale. Această răspundere se referă la obligația statului agresor de a suporta sub diferite forme urmările actelor sale ilicite „care pot merge de la acoperirea pagubelor materiale, până la sancțiunile cele mai riguroase, admise de dreptul internațional” [44, p. 278]. Termenul „sancțiune” este ilustrat foarte bine de Daniel Ștefan Paraschiv în lucrarea „*Sistemul sancțiunilor în dreptul internațional public*” și desemnează o stare de fapt sau de drept prin care se limitează sau se aduce la cunoștința societății asupra unei posibile limitări a unui drept, în mod legal, în conformitate cu normele dreptului internațional, ca reacție la o eventuală încălcare a dreptului unui subiect al dreptului internațional de către o altă entitate. Sancțiunea de drept poate exprima o amenințare cu reprimarea adresată unui număr nedefinit de persoane atunci când se presupune o măsură de constrângere care poate fi aplicată în caz de încălcare a normei juridice de reglementare corespunzătoare sau o măsură concretă de restricționare aplicată subiectului vinovat. Sancțiunea juridică este o creație a legii, mai exact a dreptului pozitiv, o instituție juridică derivată și un instrument de realizare și reintegrare a ordinii juridice care dă autoritate preceptului și restabilește ordinea de drept prin aplicarea sa [79, p. 1].

Alexandru Burian, Oleg Balan, Victoria Arhiliuc, Nicolae Osmochescu, Diana Sârcu, Natalia Suceveanu, Vitalie Gamurari și Olga Dorul în lucrarea „*Drept internațional public*” [11] sunt de părere că norma de drept internațional poate fi definită ca o regulă de conduită generală, creată de subiecții dreptului internațional ce reglementează relația dintre aceștia și este recunoscută ca fiind obligatorie. Conținutul normei de drept internațional îl formează drepturile

și obligațiile cu care sunt investite statele și alți subiecți de drept internațional și, prin urmare, subiecții de drept internațional își realizează drepturile și respectă obligațiile stabilite de normele dreptului internațional public. Relațiile internaționale reglementate de normele de drept internațional public devin raporturi juridice de drept internațional și intrând în astfel de raporturi subiectele dreptului internațional își realizează drepturile și obligațiile. În ceea ce privește crearea normelor de drept internațional, constatăm că acesta este un proces care are loc în sistemul interstatal, în conformitate cu normele de drept internațional, care reglementează modul de formare a normelor de drept. Aceste norme sunt create în două etape: prin realizarea acordului de voință a statelor și prin exprimarea consimțământului subiectelor de drept internațional public, în principal al statelor. (*Anexa I*)

Respectivele teze au fost dezvoltate de Serbeno Eduard în studiul "Raportul dintre normele cutumiare și cele convenționale în dreptul internațional" (2011). Autorul susține că la fel ca și normele dreptului intern al statelor, normele dreptului internațional provin din diferite izvoare, însă spre deosebire de izvoarele dreptului intern, izvoarele dreptului internațional cunosc o sistematizare mai puțin riguroasă, situație explicată prin faptul că, la nivel internațional, nu există un mecanism constituțional, adică un organ legislativ, căruia i-ar reveni ca sarcină crearea normelor de drept internațional, și în plus lipsește un sistem judiciar cu competență obligatorie pentru interpretarea acestora. [97]

Profesorul Nicolae Osmochescu, contribuind la scrierea "*Constituția Republicii Moldova: comentariu*" a realizat un studiu aprofundat prin analiza prevederilor în special al articolelor 4 și 8 din Constituția Republicii Moldova, texte care suscită discuții aprinse în rândurile teoreticienilor și practicienilor de drept internațional public. Ne raliem opiniei D-lui Osmochescu expuse pe final de comentariu al articolului 4 din Constituția RM, și anume: textul constituțional analizat și interpretat are unele consecințe majore, în perspectiva aplicării prevederilor stipulate. Astfel, întotdeauna când se vor examina și se vor adopta proiecte de legi, ele trebuie supuse unei verificări suplimentare pentru a se constata deplina lor concordanță cu actele internaționale în materia drepturilor omului la care Republica Moldova este parte. Totodată, după intrarea în vigoare a actelor internaționale, în legislația internă trebuie introduse modificările impuse de actele internaționale.[72, p. 36]

La fel, interpretând prevederile art. 8 din Constituția Republicii Moldova, D-l Osmochescu a menționat: "Acest articol pune probleme interesante de interpretare, atât cu privire la respectarea obligațiilor internaționale, cât și cu privire la raportul dintre dreptul internațional și dreptul intern. Constatăm că prin art. 8 în calitate de principiu constituțional este încorporat unul dintre principiile fundamentale ale dreptului internațional, potrivit căruia statele trebuie să îndeplinească cu bună-credință obligațiile asumate conform dreptului internațional, cunoscut și

ca principiul Pacta sunt servanda. Declarația ONU asupra principiilor dreptului internațional din 24 octombrie 1970 prevede: obligația de a îndeplini cu bună-credință obligațiile asumate conform Cartei ONU; obligațiile ce decurg din principiile și regulile general recunoscute ale dreptului internațional și cele asumate prin acordurile internaționale conform principiilor dreptului internațional.” [72, p. 52] Sunt absolut convingătoare argumentele autorului vis-à-vis de subiectul intrării în vigoare a unui tratat internațional conținând dispoziții contrare Constituției RM. Opinia profesorului Osmochescu a fost luat drept ”adevăr absolut” întru cercetarea procesului de aplicare a normelor de drept internațional de către statul Republica Moldova.

În lucrarea sa ”Funcția actului jurisdicțional internațional de identificare a lacunelor dreptului internațional public” autoarea, Diana Sârcu, afirmă că finalitatea exercitării rolului tribunalelor internaționale îmbracă forma unui act jurisdicțional. În dependență de varietatea și conținutul lor, actele jurisdicționale ocupă un rol important în sistemul surselor dreptului internațional contribuind la realizarea funcțiilor importante ale dreptului internațional. Susținem opinia Dnei Sârcu cu privire la faptul că problema lacunelor în dreptul internațional are o pondere considerabilă în procesul aplicării dreptului internațional de diverse state, organizații internaționale și jurisdicții internaționale. Acest fapt determină o atenție permanentă sporită în doctrina juridică față de lacunele dreptului internațional atât în trecut, cât și la momentul actual. Conceptul stabilirii și eliminării lacunelor dreptului internațional este cercetat în cadrul tuturor marilor sisteme de drept, inclusiv în dreptul internațional. Dezvoltarea acestuia se datorează sporirii obiective a rolului dreptului internațional în cadrul relațiilor internaționale, inovării sarcinilor în fața diplomației statelor lumii spre conturarea unei ordini juridice internaționale orientate spre securitate și democrație, precum și spre asigurarea eficienței acestei ordini. [93, p. 57-58] Meritul lucrării menționate este de a reliefa aportul actului jurisdicțional internațional în consolidarea ordinii juridice internaționale.

Vitalie Gamurari și Nicolae Osmochescu au dedicat studiul ”*Влияние обычных норм на создание и толкование некоторых положений международного гуманитарного права*” cutumei internaționale ca izvor de drept internațional. Regulilor cutumiare trebuie să le corespundă actele interne ale statelor, precum și cele internaționale încheiate de state. Un rol important și reliefat aparține cutumei în domeniul dreptului internațional umanitar, care își are origine pronunțată cutumiară. La etapa contemporană cutuma are un rol esențial în interpretarea normelor de drept internațional umanitar, în special în procesul de aplicare a acestora de către instanțele de judecată. Meritul acestui studiu este de a identifica și analiza elementele componente ale normei cutumiare, fapt care ne-a ajutat considerabil în elaborarea conținutului paragrafului ”Formarea extraconvențională a normelor dreptului internațional”. [183, p. 31] Cele

expuse de autorii Gamurari V. și Osmochescu N. în studiul menționat supra au fost detaliate de către Vitalie Gamurari în articolul ”*Opinio Juris ca element al normei de drept internațional cutumiar*”, unde autorul și-a propus exanminaea celui de-al doilea element al normei cutumiare internaționale – *opinio juris*. Elementul respectiv presupune că practica trebuie să fie conformă dreptului. Întru elaborarea conținutului prezentei lucrări la capitolul destinat cercetării normelor cutumiare, vom porni de la ipoteza susținută de V. Gamurari precum că este dificil de a separa elementele practicii de *opino juris*, această separare fiind în mare măsură teoretică.[43, p. 20]

Suplimentar, constatăm că doctrinarii din afara Republicii Moldova și României relatează în mod constant că, în situația în care, un stat invocă o normă de drept cutumiar acesta trebuie să dovedească existența celor două elemente ale cutumei internaționale: elementul material care înseamnă o practică îndelungată și constantă și elementul subiectiv sau *opinio juris sive necessitatis* reprezentat de atitudinea statelor față de conduita concretizată în practică, adică acea conduită este adoptată în temeiul unei obligații juridice. Alături de normele cutumiare, doctrina internațională analizează și normele convenționale, întrucât normele dreptului internațional se regăsesc atît în normele de drept cutumiar, cît și în tratate multilaterale, lucru explicat prin interacțiunea dintre cutumă și tratatul internațional. Un tratat conține de multe ori norme noi care vin în completarea unei cutume. Dezvoltarea normelor convenționale s-a accentuat începînd cu secolul al XIX-lea, însă teorii izolate sau fragmentare cu privire la elaborarea unor norme incipiente de drept internațional public s-au conturat din antichitate, odată cu formarea statelor.

Rezumând, în doctrina autohtonă de drept internațional public, cu excepția studiilor care indirect și vizează subiectul, nu este tratată problematica particularităților creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public. În particular, manualele de drept internațional public, semnate de Burian Al., Balan O., ș.a. (2012) [11] și Serbenko E. (2014) [96] expun doar noțiuni generale de drept al tratatelor, fără a identifica rolul statelor în crearea și aplicarea normelor de drept internațional public.

Primele idei în doctrina străină referitoare la dreptul internațional ca sistem de reguli de conduită pentru state au originea în ideile filozofice despre dreptul natural. Putem aminti aici pe Toma D’Aquino care susținea că dreptul natural face parte din dreptul divin și reprezintă participarea creaturilor raționale la ordinea prescrisă de Dumnezeu, sau Francisco de Vittoria care stabilea caracterul obligatoriu al dreptului internațional, sau Hugo Grotius și Emmerich de Vattel care au desprins dreptul de divinitate. Hugo Grotius, supranumit părintele științei dreptului internațional, a cultivat în scrierile sale, în special în lucrarea *De jure belli ac pacis* [149] opiniile cu privire la normele și principiile dreptului internațional, importanța respectării lor, necesitatea înțelegerii și cooperării între state, reguli cu privire la purtarea războiului, necesitatea elaborării unor reguli care să elimine cruzimile din războaie, importanța încheierii

unor tratate între state care să fie respectate și aplicate cu bună-credință. El este cel care a fundamentat teoria dreptului natural desprinsă din natura divină. Meritul lui Grotius este de a fi fundamentat distincția dintre just și injust, mai ales în materia folosirii forței, pe baza dreptului natural, distinct de natura divină. Cele mai cunoscute sunt limitările pe care Grotius le-a stabilit în ceea ce privește *jus ad bellum*. Astfel, războiul just este cel condus pentru o cauză corectă, fiind privit ca mijloc de soluționare a diferendelor internaționale. Concret, Grotius a realizat în opera sa *De jure belli ac pacis* dispariția legăturii dintre justa cauză *ad bellum* și conduita corectă *in bello* [41, p. 118].

Un alt autor care a considerat că trebuie realizată distincția dintre *jus ad bellum* și *jus in bello* a fost Emmerich de Vattel. De altfel, concepțiile lui Grotius și Vattel au stat la baza dezvoltării dreptului internațional secole de-a rândul. Cert este că dreptul internațional, pe baza dreptului natural, înglobează valori ale umanității și pe baza acestor valori s-a constituit domeniul protecției internaționale a drepturilor omului, dreptul internațional penal și dreptul internațional umanitar.

Observăm că doctrina dreptului internațional contemporan se caracterizează printr-o multitudine de teorii, fundamentate, o serie dintre ele, pe cele deja existente. O primă doctrină conturată este cea *pozitivistă* – pe care a dezvoltat-o Vattel - potrivit căreia dreptul internațional este derivat din regulile pe care statele au fost de acord să le respecte. Totodată, Vattel, absolut justificat în opinia noastră, a criticat accepțiunea lui Grotius precum că un stat suveran ar putea pedepsi o națiune vinovată de încălcări grave ale Legii Naturii. Vattel considera că dreptul de a aplica pedeapsa derivă exclusiv din dreptul de a-și asigura propria securitate. [136, p. 18]

Un alt filozof *Immanuel Kant* este cel care a continuat să dezvolte concepția școlii dreptului natural și a adunat gândurile sale într-o lucrare din 1797 *Premisele metafizice ale teoriei dreptului*. El este cel care a schițat pentru prima dată un proiect de organizației internaționale. Un alt doctrinar cu propuneri similare a fost filosoful englez Jeremy Bentham (1786), care propunea înființarea unui tribunal de arbitraj, dezarmarea, renunțarea la colonii și desființarea diplomației secrete. O influență aparte în procesul de creare a normelor dreptului internațional a avut-o Georg Wilhelm Hegel - filozof german, principal reprezentant al idealismului în filozofia secolului al XIX-lea - a cărui orientare era cea a “dreptului de stat extern”. Pozitivismul clasic este o școală metodologică de gândire, a cărei promotori au fost filozoful francez *Auguste Comte* (secolul al XIX-lea) și juristul italian *Dionisio Anzilotti*, datorită cărora s-a accentuat determinarea și claritatea normelor de drept internațional.

Hans Kelsen - teoretician austriac al pozitivismului juridic și al statului de drept - este reprezentantul normativismului (sau neopozitivism) potrivit căruia dreptul internațional public este un drept unic superstatal care formează un sistem de norme juridice a căror valabilitate se

determină independent de voința statelor, iar normele de drept internațional sunt concepute într-un sistem juridic ierarhizat – ordinea juridică internațională – și derivă din cel mai vechi principiu cutumiar *pacta sunt servanda*, fiind superioare normelor de drept intern și având prioritate. Lui Kelsen îi aparține ideea că trebuie să facem o distincție clară între drept și dreptate, cu sensul de justiție. Sistemul de drept este în dreptul internațional ca și în cel intern sistemul dreptului pozitiv sau *lex lata* al normelor pe care le aplică tribunalele internaționale și arbitrii internaționali, adică un sistem de norme care se aplică în relațiile internaționale. Noțiunea de justiție folosește supraevaluării calităților imanente ale unui sistem juridic și contestării sale. Este însă clar că ea indică întotdeauna o preferință subiectivă: pentru un partizan al liberalismului binele suprem este libertatea, iar pentru un fidel al socialismului primează egalitatea și securitatea socială, spunea Kelsen într-o lucrare a sa *Teoria generală a dreptului și statului* [166] din anul 1945. Distincția dintre drept și dreptate are relevanță în dreptul internațional pentru că în acest sistem există o normă de drept pozitiv care plasează problema dreptății în arealul problemelor politice, limitând jurisdicția CIJ la diferendele juridice.

H.L.A. Hart ne-a transmis într-o operă din 1961 *The concept of Law* disocierea între dreptul valid din punct de vedere formal și dreptul legitim în încercarea sa de a reduce radicalismul pozitivist. O asemenea distincție este importantă întrucât în absența ei orice societate ar fi expusă fie anarhiei și haosului și fiecare și-ar însuși dreptul de a decide potrivit concepțiilor morale personale, norme care îi impun drepturi și obligații, fie conformismului, aceasta însemnând că subiectele de drept consideră că dreptul pozitiv este dreptul just în mod automat. O altă distincție datorată lui Hart este cea între normele juridice primare și normele juridice secundare, realizând chiar un model de tipuri de funcții pe care le îndeplinesc normele în orice sistem juridic.

Curentul obiectivismului sociologic este reprezentat de *Leon Duguit* (*Traite de droit constitutionnel*) [112] și *Georges Scelles* (*Regles generale du droit de la paix sau Droit international public: manuel elementaire avec les textes essentiels*) și reprezintă o doctrină a solidarității sociale ca bază a dreptului internațional, fiind unic și obligatoriu în cadrul statelor și pe plan internațional. *Scelles* a fost partizan al monismului juridic care considera că dreptul internațional și dreptul intern provin din același edificiu juridic: nu există diferențe de natură pentru că în cele două cazuri ele se aplică aceleiași entități: individul. *Scelles* a susținut codificarea dreptului războiului într-o convenție internațională. El credea că forțele Națiunilor Unite „nu stau deasupra tuturor legilor”, așa cum nota într-o lucrare a sa din 1944.

Charles Rousseau (*Principes generaux du droit international public* [121] sau *Droit international public* [122]) și *Rene-Jean Dupuy* (*Le droit international* [115] sau *La communaute internationale entre le mythe et l'histoire* [116]) sunt reprezentanți ai curentului pozitivismul

juridic numit și pragmatic, curent doctrinar care are la bază suveranitatea de stat și supunerea dreptului internațional conceptelor de drept pozitiv numai în măsura în care noțiunile se verifică în practica internațională. Observăm că doctrinarii dreptului internațional au stabilit că acesta exercită o mare influență asupra politicii externe a statelor prin stabilirea răspunderii pentru actele de violare a păcii și securității internaționale, pentru acte de agresiune, pentru amestecul în treburile interne ale altor state, prin norme convenite prin acordul de voință a statelor. Comportamentul statelor și organizațiilor internaționale ca subiecte de drept internațional nu este cîrmuit doar de norme de drept, ci și de alte norme care nu au neapărat un caracter juridic. Jean-Jaques Rousseau (*Discurs asupra originii inegalității dintre oameni*) nota că oamenii au uneori comportamente imorale, sunt conduși de dorința de îmbogățire, de a acapara proprietăți ale altora, acțiuni care s-au resfrînt asupra relațiilor internaționale și astfel au izbucnit războaie, conflicte, represalii [91, p. 138]. Înainte de existența legilor, viața internă și externă a comunităților umane era guvernată de normele morale unele din ele aflîndu-se și astăzi la baza comportamentului internațional al unor comunități, neavînd caracter obligatoriu.

Paul Guggenheim (*Traite de droit international public*) [117] relatează într-unul din tratatele sale din 1967 despre dreptul ginților practicat de romani. Mai exact, aceștia practicau reguli incipiente de drept internațional care se refereau la soli, negocieri, încheierea, garantarea și executarea tratatelor, relațiile cu străinii și ocrotirea acestora, alianțe politice și militare, purtarea războiului. Aceste norme de drept au constituit un grup de reguli, diferite de *jus civile* aplicabile numai cetățenilor romani, care au dobîndit denumirea de *jus gentium* și care se aplicau în raporturile cetățenilor romani cu străinii sau în relațiile externe ale statului roman.

Pierre Marie Dupuy ne atrage atenția în lucrarea "Droit international public" [113] asupra faptului că în analiza formării unei norme de drept trebuie să avem în vedere cadrul social-politic, împrejurările istorice, interesele specifice, rolul concepțiilor filozofice sau politice, relația dintre dreptul internațional și politica internațională, prin prisma interesului național al statelor și raportului de putere dintre acestea. Între dreptul internațional și politica internațională există o legătură strînsă, întrucît statele utilizează ansamblul tehnicilor și procedurilor dreptului internațional pentru concretizarea în reguli cu forță juridică obligatorie a voinței și intereselor lor. Astfel, dreptul internațional apare ca un instrument al politicii internaționale, subordonat acesteia.

David Ruzie în lucrarea *Droit international public* spune că acordul dintre state se realizează ca un proces laborios și dificil la finalitatea căruia trebuie să se ajungă gradual prin negocieri și concesi reciproc, formîndu-se astfel dreptul internațional cu obligativitatea respectării și aplicării normelor sale. Pasul următor este fundamentarea unor soluții reciproc avantajoase care se transformă în norme de conduită consacrate în forme juridice determinate:

cutume și tratate. La baza procesului de elaborare a normelor dreptului internațional se află principiul liberului consimțământ în cazul tratatului internațional în formă expresă, după Ruzie, și în formă tacită relativ la cutuma internațională.

Apartenența la comunitatea internațională este marcată de suveranitatea statală – spunea *Dominique Carreau* și *Fabrizio Marrella* în tratatul *Droit international* – pentru că fiecare stat este interesat să-și exercite suveranitatea, aspect important al dreptului internațional public, îmbinată și de tendința cooperării cu organizațiile internaționale. Prin urmare, lupta dintre aspirațiile comunității internaționale și perseverența statelor de a-și afirma suveranitatea își găsește punctul de echilibru în acest drept care garantează coexistența statelor. Carreau a realizat un amplu studiu în cărțile sale din 2004 și 2012 despre societatea internațională în perioada modernă și interbelică, supremația dreptului internațional, elaborarea normelor scrise convenționale și neconvenționale, principiile generale ale dreptului internațional, aplicarea normelor de drept internațional, controlul aplicării normelor de drept internațional, mijloacele juridictionale, rolul CIJ în dezvoltarea dreptului internațional contemporan. Aplicabilitatea directă a unei reguli de drept internațional prezintă o importanță capitală. Cum toate regulile de drept internațional sunt superioare ordinii juridice interne, cele care sunt direct aplicabile vor produce un efect de expulzare a normei interne contrare. Jocul combinat al superiorității și aplicabilității directe a regulilor de drept internațional va avea drept consecință îndepărtarea, inaplicabilitatea regulii naționale contrare. Controlul aplicării normelor de drept internațional poate fi înțeles în două moduri foarte diferite. Pe de o parte, el poate face aluzie la mijloacele de care dispun subiectele de drept internațional pentru a se asigura de respectarea reciprocă a obligațiilor lor internaționale. Pe de altă parte, el poate face referire la mijloacele de care dispun aceste subiecte de drept internațional pentru a face să înceteze nerespectarea dreptului internațional de care unele dintre ele ar fi vinovate. Noțiunea de control internațional acoperă aceste două tipuri de situații și devine clar faptul că ea va fi analizată în termeni diferiți după cum există sau nu violare a dreptului internațional. În primul caz este vorba de *control preventiv*, care are ca scop evitarea unei eventuale nerespectări a dreptului internațional și în al doilea caz el intervine *a posteriori* și capătă caracterul unei *sanțiuni*, sau, mai general, a unui mod de reglare a unui diferend juridic pentru a obține o reparație adecvată [108, p. 591]. Tratatul abundă în informații privitoare la cazurile instanțelor internaționale la fiecare problemă dezbătută de autori.

Abundența, diversitatea și complexitatea textelor legislative, a documentelor internaționale și a reglementărilor acestora contribuie la găsirea posibilităților de rezolvare a problemelor juridice care se întâlnesc frecvent în comunitatea internațională. La acestea se adaugă normele statuate în diverse documente importante ale dreptului internațional și felul în care se realizează interpretarea acestora. Din acest motiv, pentru elucidarea unor termeni folosiți de unii doctrinari

străini de ajutor au fost consultate *Le guide pratique du droit* (trad. *Ghidul practic de drept*) [106] al autoarelor Evelyne Barberousse-Guibert și Diana Topeza sau *Grand Memento Encyclopedique Larousse* [104] al autorului Paul Auge. Se adaugă la acestea o multitudine de pagini web studiate și traduse pentru a putea realiza o documentare corectă asupra unor documente internaționale ale diverselor organisme internaționale sau pentru studierea operelor unor autori străini care și-au publicat lucrările în biblioteci virtuale. Totuși, constatăm că o analiză sistematică, serioasă și complexă a procesului de creare și aplicare al normelor juridice internaționale încă nu a fost realizată de nici un doctrinar, fapt pentru care ne-am concentrat atenția spre acest domeniu, realizând o riguroasă cercetare și documentare a fenomenului normativ internațional.

Reieșind din contextul investigațiilor doctrinare, *scopul* prezentei lucrări rezidă în cercetarea multiaspectuală a particularităților creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public, privită sub aspect teoretic și practic, și, subsecvent, identificarea impedimentelor în calea asigurării unei ordini juridice internaționale viabile.

În vederea realizării scopului prezentului demers științific, identificăm *obiectivele* cercetării:

- identificarea conținutului conceptului ordinii juridice internaționale ale cărei elemente esențiale sunt: procesul de elaborare și procesul de aplicare de către state a normelor de drept internațional public;

- determinarea modului în care statele participă la procesul de creare a normelor internaționale, prin evidențierea celor două coordonate clare, respectiv colaborarea bilaterală și multilaterală a statelor.

- analiza procesului de aplicare a normelor juridice internaționale de către state;

- stabilirea limitelor aplicării în timp și spațiu a normelor juridice internaționale;

- determinarea rolului instanțelor jurisdicționale internaționale, care soluționând diferendele interstatale, contribuie la dezvoltarea dreptului internațional public;

- identificarea consecințelor ce survin pentru statele ce nu aplică conținutul prescripțiilor normative internaționale.

Problema științifică soluționată în lucrare constă în fundamentarea științifică și prezentarea completă și obiectivă, în premieră, a particularităților creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public prin elaborarea instrumentariului juridic de apreciere a aportului adus de state la dezvoltarea progresivă a dreptului internațional și, prin urmare, la consolidarea ordinii juridice internaționale, fapt ce permite clarificarea pentru teoreticieni și practicieni a curențelor existente în sistemul internațional, respectiv, permite înaintarea soluțiilor

concrete pentru lichidarea lacunelor, contribuind în ultimă instanță la perfecționarea și eficientizarea sistemului dreptului internațional.

1.2. Cadrul normativ în domeniul creării și aplicării normelor de drept internațional de către state

Procesul de creare și procesul de aplicare a normelor de drept internațional public este cu mici excepții (avem în vedere participarea mișcărilor de eliberare națională la actele internaționale care le vizează, precum și a entităților cu caracter statal contestat) marcat de participarea obligatorie a statelor ca subiecte primare de drept internațional public, investite cu personalitate juridică universală. Statele, inițial participând în calitate de autori ai conținuturilor prescripțiilor normative internaționale, ulterior în temeiul principiului fundamental pacta sunt servanda consimt să respecte aceleași reguli. Vom trece în revistă, în cele ce urmează, principalele momente din evoluția istorico-juridică a procesului de creare și aplicare de către state a normelor dreptului internațional public.

În prim plan, apreciem că, prin caracterul său universal și prin scopurile sale, Organizația Națiunilor Unite constituie cea mai importantă organizație internațională care a dezvoltat firavul sistem instituit în perioada interbelică de Societatea Națiunilor. Organizația a fost creată cu scopul stabilirii unei noi ordini mondiale, atât în planul asigurării păcii și eliminării forței din cadrul relațiilor internaționale, cât și în cel al dezvoltării economice, sociale, culturale și umanitare. Cum multă vreme tendința dreptului internațional a fost scoaterea în afara legii a războiului de agresiune și a folosirii forței, considerăm că Pactul Societății Națiunilor [77] a reușit să facă un pas important în acest sens, astfel că statele-părți au acceptat anumite obligații, printre care și aceea de nu recurge la război. A urmat Pactul Briand-Kellogg [74] ca o completare, însă documentul care a constituit o etapă decisivă în dezvoltarea dreptului internațional a fost Carta ONU.

O primă tentativă de creare a unei organizații interstatale cu caracter general și permanent a fost Societatea Națiunilor, al cărui Pact, Pactul Societății Națiunilor, a fost elaborat și adoptat la Conferința de Pace de la Versailles din 28 iunie 1919, constituind prima parte din tratatele semnate de învingători cu Germania, Austria, Turcia și Ungaria. Pactul Societăților Națiunilor s-a construit pe două prevederi importante: obligația de neagresiune și asistența mutuală, pe de o parte, și, pe de altă parte, pe libertatea de a recurge la război numai după epuizarea mijloacelor pașnice de rezolvare a diferendelor internaționale. Tratatele de la Paris din 1919-1920 au marcat dezmembrarea Imperiului Habsburgic, apariția de noi state independente în cadrul comunității internaționale și încercarea de creare a unei organizații cu caracter universal care să aibă drept scop menținerea păcii, îngrădirea recurgerii la război și respectarea dreptului internațional.

Începutul celui de-al Doilea Război Mondial a însemnat căderea definitivă a sistemului de la Versailles. [66, p. 4]

Un moment foarte important în sfera relațiilor internaționale din perioada interbelică a fost constituirea Organizației Internaționale a Muncii în 1919 (prima organizație internațională interguvernamentală – Uniunea Telegrafică Internațională – fusese deja creată în 1865) [60, p. 57]. Această organizație s-a înființat la 11 aprilie 1919 cu scopul de a ocroti demnitatea și sănătatea muncitorilor, de a contribui la îmbunătățirea condițiilor lor de muncă și a nivelului de trai, de a realiza bunăstarea economică, de a asigura protecția mamei și a copilului, de a asigura posibilități egale în domeniul pregătirii profesionale și învățământului. Procesul creării de noi organizații prefigura sistemul instituțiilor specializate ale ONU și pentru prima dată în istoria societății internaționale apărea o organizație internațională cu competențe jurisdicționale – Curtea Permanentă de Justiție Internațională.

Conferințele de la Geneva din anii 1925 și 1929 au avut un aport deosebit prin adoptarea în 1925 a *Protocolului privind interzicerea folosirii în război a gazelor asfixiante, toxice sau similare și a armelor bacteriologice (biologice)* [174], iar în 1929 s-a realizat o nouă codificare privind ameliorarea soartei răniților și bolnavilor din armatele în campanie. Prin *Pactul oriental de securitate* din 1925 de la *Locarno* s-a dezvoltat instituția securității colective, prin care se urmărea crearea unui sistem de prevenire a agresiunii și de respingere a ei prin cooperarea cu alte state. Definiția agresiunii a căpătat contur prin *Convenția de definire a agresiunii* încheiată la 5 iulie 1933 la Londra între URSS și alte state, între care putem menționa și România (celelalte state participante au fost Afganistan, Estonia, Letonia, Persia, Polonia, Turcia [56, p. 72-73]) în cadrul Conferinței pentru dezarmare și a intrat în vigoare la 17 februarie 1934. Acest document are o importanță istorică, am putea spune, avînd la bază Pactul Briand-Kellogg care interzice orice agresiune. Pentru întărirea securității generale și a păcii era necesar să se definească cât mai clar agresiunea, dat fiind faptul că statele au dreptul la independență și securitate, la apărarea și inviolabilitatea teritoriilor lor și la dezvoltarea propriilor instituții. Documentul reunește de fapt trei convenții numite *Convențiile de definire a agresiunii*, cunoscute și sub denumirea de *Convențiile Titulescu-Litvinov*, au completat *Tratatul multilateral de renunțare la război* din 1928 și au stat la baza principiilor *Pactului înțelegerii Balcanice* din 1924. Prima convenție a fost semnată sub forma unui pact regional de neagresiune la 3 iulie 1933 de reprezentanții României, Estoniei, Letoniei, Poloniei, Turciei, Iranului, Afganistanului și URSS, cea de-a doua convenție a fost semnată la 4 iulie 1933 sub forma unui pact general de neagresiune, cu același conținut, de către Mica Înțelegere sau Mica Antantă (o organizație politică defensivă, o alianță încheiată între Cehoslovacia, Regatul Iugoslaviei și Regatul României), Turcia și URSS, iar a treia convenție a fost semnată la 5 iulie 1933 de către URSS și Lituania [64, p. 342].

Apreciem că toate consecințele dezastruoase ale celor două Războaie Mondiale au impus statelor un punct de vedere unanim în ceea ce privește războiul, anume excluderea definitivă a acestuia din viața comunității internaționale. Drept urmare, primul pas pentru atingerea acestui obiectiv a fost interzicerea folosirii forței și a amenințării cu forța, principiu consacrat în art. 2 alin 4 din Carta ONU. Cea mai prolifică perioadă din punct de vedere al constituirii de noi organizații internaționale este considerată perioada imediat următoare celui de-al Doilea Război Mondial când a fost creată Organizația Națiunilor Unite și încă alte 17 instituții specializate ONU (de exemplu: Uniunea Poștală (UP), Organizația Aviației Civile Internaționale (OACI), Organizația Internațională a Muncii (OIM), Organizația Mondială a Sănătății (OMS) sau instituții financiar-bancare: Fondul Monetar Internațional (FMI), Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD), organizații care exercită activități culturale și științifice: Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) ș.a.).

Organizația Națiunilor Unite se conduce după o serie de principii cum ar fi: egalitatea suverană între toate statele membre ale ONU, principiul bunei-credințe în îndeplinirea de către acestea a obligațiilor asumate, nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța, neamestecul în treburile interne ale altor state, toate aceste principii fiind adoptate sub rezerva măsurilor de constrângere care pot fi adoptate de ONU în caz de amenințare a păcii și securității internaționale. Carta este un document dinamic pe care practica îl îmbunătățește în mod constant. Desigur, schimbările majore produse din 1945, de la adoptarea acestui document, și până în prezent au influențat foarte mult și modul în care este aplicată Carta ONU. Din analiza reglementărilor cuprinse în Carta ONU semnată la 26 iunie 1945 la Conferința Națiunilor Unite de la San Francisco desfășurată în aprilie-iunie 1945 și intrată în vigoare la 24 octombrie 1945, în legătură directă cu subiectul tratat în prezenta lucrare, reținem următoarele concluzii:

- scopul primordial al Națiunilor Unite este menținerea păcii și securității internaționale. Acest lucru se realizează prin adoptarea de măsuri colective eficiente pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor la adresa păcii și reprimarea tuturor actelor de agresiune și a altor încălcări ale păcii și rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor internaționale în conformitate cu principiile dreptului internațional și a justiției; Alte scopuri ale organizației sunt dezvoltarea relațiilor prietenești între state și realizarea cooperării internaționale, bazate pe respectarea principiului egalității în drepturi a popoarelor și a dreptului lor de a dispune de ele însele, principiului cooperării statelor și pe respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie, așa cum stipulează art. 1 din Cartă;

- în ceea ce privește membrii organizației aceștia trebuie să respecte principiile fundamentale ale dreptului internațional și să-și îndeplinească cu bună-credință toate obligațiile internaționale asumate potrivit Cartei; statele membre ONU trebuie să soluționeze diferendele

ivite doar pe cale pașnică pentru a putea menține pacea și securitatea în lume; o altă prevedere importantă a Cartei privește statele care doresc să devină membre ONU, condiția pe care trebuie să o îndeplinească fiind aceea că aceste state trebuie să fie iubitoare de pace și să accepte prevederile Cartei, și care după aprecierea Organizației, sunt capabile și dispuse să le îndeplinească (art. 2 și 4);

- Consiliul de Securitate este organul care asigură acțiunile rapide și eficiente ale Organizației și răspunde pentru menținerea păcii și securității internaționale (capitolul V din Cartă);

- a fost creată instituția răspunderii internaționale a statelor pentru încălcarea normelor și principiilor fundamentale ale dreptului internațional;

- statele sunt obligate prin Cartă să întrețină relații pașnice între ele, să contribuie la ridicarea nivelului de trai, la dezvoltarea economică, socială, a sănătății și a progresului, să asigure cooperarea internațională în domeniul învățămîntului și culturii, să respecte drepturile omului și libertățile fundamentale, să promoveze măsuri de dezvoltare, să încurajeze cercetarea și cooperarea între ele (art. 55 și 73);

- fiecare stat membru al Națiunilor Unite se obligă să se conformeze hotărîrilor Curții Internaționale de Justiție în orice cauză la care este parte (art. 94) [64, p. 32].

Constatăm că o caracteristică a perioadei de după cel de-al Doilea Război Mondial este înființarea de organisme regionale de cooperare politică și militară (de exemplu, Alianța Nord-Atlantică) și a celor de integrare economică regională (Comunitățile Economice Europene). Societatea internațională în acea perioadă urmărea scopul consolidării solidarității între state, consultarea permanentă și coordonarea acțiunilor lor în vederea menținerii păcii și securității internaționale în conformitate cu principiile înscrise în Carta ONU.

Interdependențele care apar în procesele de dezvoltare a statelor au reprezentat un alt factor determinant în apariția organizațiilor internaționale care au impus cooperarea între state în forme variate care să permită o asociere liberă, ținînd cont de interesele comune și particulare ale membrilor asociației. Un rol major l-a avut revoluția industrială și progresul științei și tehnicii care au micșorat distanțele dintre state și au sporit contactele internaționale. De exemplu, cel mai important mecanism pentru promovarea și reglementarea comerțului internațional este Acordul General pentru Tarife și Comerț [126] din 1947 ale cărui principii de bază au fost preluate de Organizația Mondială a Comerțului înființată în 1995. Acordul instituind Organizația Mondială a Comerțului [103] a fost adoptat la 14 aprilie 1994 de către Conferința Ministerială de la Marrakech în Maroc prin care a fost finalizată ultima rundă de negocieri internaționale comerciale multilaterale sub egida GATT și a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1995. Totodată, au luat ființă o serie de organizații regionale care se caracterizează prin omogenitate, fiind alcătuite

din state care au sisteme politice, economice sau cultural asemănătoare sau chiar identice. Putem aminti aici: Organizația Unității Africane (OUA) astăzi cunoscută ca Uniunea Africană (UA); pe plan european: Consiliul Europei (1949), Comunitățile Europene (1951, 1957), Banca Europeană de Dezvoltare (1991), Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE 1994); în spațiul american: Organizația Statelor Americane (OSA, Carta de la Bogota din 1948) [60, p. 58] etc. Prin intermediul acestor organizații, observăm cum statele își rezervă dreptul de a elabora și aplica norme internaționale aplicabile pentru o anumită regiune, conform priorităților de dezvoltare a acesteia.

Sub egida ONU codificarea dreptului internațional a realizat importante progrese. Organizația și-a propus, ca în cadrul Adunării generale să se inițieze studii și să se facă recomandări în scopul de a încuraja dezvoltarea progresivă și codificarea dreptului internațional (art. 16 din Cartă). Astfel, s-a înființat prin Rezoluția nr. 174 din anul 1947 *Comisia de drept internațional* [120], ca organ subsidiar al Adunării generale, cu scopul formulării și sistematizării regulilor de drept internațional în domeniile în care există o practică juridică considerabilă, precedente sau opinii doctrinare. La 17 decembrie 1966, Adunarea Generală a ONU a înființat *Comisia pentru Drept Comercial Internațional*, delegată să elaboreze “norme uniforme cu privire la relațiile și schimburile comerciale în diferite domenii”. O componentă esențială a dreptului internațional o constituie definirea și precizarea *răspunderii* pentru acele acțiuni care sunt de natură să pună în pericol pacea și securitatea internațională, să creeze și să întrețină un climat belicos, de tensiune și încordare care să favorizeze recurgerea la forță sau la amenințarea cu forța, să genereze conflicte și confruntări militare. Răspunderea pentru asemenea fapte trebuie stipulată cu toată claritatea în sistemul dreptului internațional, așa încât funcțiile sale *preventive* să fie îndeplinite cu succes, iar pacea și securitatea popoarelor să fie pe deplin garantate [38]. În cercetările efectuate pe parcursul anilor s-a relevat necesitatea ca răspunderea pentru războiul de agresiune să fie concretizată în sancțiuni precise consacrate în norme ale dreptului internațional. Această răspundere se referă la obligația statului agresor de a suporta sub diferite forme urmările actelor sale ilicite, „care pot merge de la acoperirea pagubelor materiale, pînă la sancțiunile cele mai riguroase admise de dreptul internațional” [88, p. 324]. Un rol decisiv în acest sens l-a avut adoptarea de către Comisia de drept internațional în 2001 a *Proiectului de articole privind răspunderea statelor pentru fapte internaționale ilicite (denumit Proiect de articole sau Proiect CDI)* [173], proiect anexat la rezoluția 56/83 a Adunării generale a ONU [176], deși lucrările propriu-zise de codificare începuseră din anul 1955. Elaborarea acestui proiect a durat în jur de 46 de ani, la acest proces participînd un număr impunător de guverne, care-și prezentau obiecțiile la articolele elaborate de Comisie. Acest document este rezultatul unei munci îndelungate a CDI în cadrul căreia s-au elaborat un șir de prevederi principale a dreptului răspunderii internaționale ca una din ramurile de bază a dreptului internațional, inclusiv formularea principiilor și normelor lui. Într-un final, CDI a decis să se ocupe de actul ilicit și de formele răspunderii statelor, nu și de încălcările diferitelor norme și, pe această bază, Comisia a adoptat în 1996 un proiect de articole.

Comisia de Drept Internațional a elaborat proiecte remarcabile în domenii ca: recunoașterea statelor și guvernelor, imunitățile jurisdicționale ale statelor și bunurilor lor, jurisdicția în materia infracțiunilor comise în afara teritoriului național, succesiunea statelor și guvernelor, tratamentul străinilor, dreptul la azil, dreptul tratatelor, regimul apelor teritoriale, regimul mării libere, relațiile și imunitățile diplomatice. Eforturilor acestei comisii, dar și a altor comisii ale Adunării generale înființate ulterior, s-au văzut în elaborarea și încheierea a multor convenții de codificare a dreptului internațional, în variate domenii, cum ar fi: relațiile diplomatice (*Convenția de la Viena din 1961*); relațiile consulare (*Convenția de la Viena din 1963*); tratatele internaționale (*Convenția de la Viena din 1969*); dreptul mării (cele 4 convenții de la *Geneva din 1958*, urmate de *Convenția de la Montego Bay din 1982*) [194, p. 58].

Apreciem că un document de referință pentru cercetarea subiectului "Particularitățile creării și aplicării de către state a normelor dreptului internațional public" este *Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor*. Aceasta a fost adoptată la 23 mai 1969 în cadrul Conferinței ONU pentru dreptul tratatelor la care au participat 110 state și a intrat în vigoare la 27 ianuarie 1980. Importanța acestui document internațional constă în aceea că el reprezintă un pas major în procesul de codificare a normelor de drept internațional care reglementează încheierea de tratate, convenții sau alte acorduri între state și intrarea lor în vigoare (partea a II-a din Convenție), modul în care se face interpretarea tratatelor și acordurilor, aplicarea acestora și respectarea lor (partea a III-a din Convenție), reguli care privesc modificarea, suspendarea și încetarea tratatelor, viciile de consimțământ (art. 48, 49, 50, 51 și 52) și nulitatea tratatelor (partea a V-a din Convenție). Convenția codifică noțiunea de normă imperativă (*jus cogens*) și reafirmă principiul fundamental al dreptului internațional public *pacta sunt servanda*, adică principiul respectării cu bună-credință a unui tratat licit (art. 26), principiul liberului consimțământ și principiul neretroactivității tratatului (art. 29) [64, p. 114]. De asemenea, Convenția reafirmă principiile dreptului internațional incorporate în Carta ONU cum sunt: principiul privind egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor de a-și hotărî singure soarta, principiul egalității suverane a statelor, principiul neamestecului în treburile interne ale statelor, principiul interzicerii amenințării cu forța sau a folosirii forței și principiul universal al drepturilor omului și al libertăților fundamentale pentru toți.

Convenția din 1969 a fost urmată de o nouă *Convenție ONU privind dreptul tratatelor încheiate între state și organizații internaționale, precum și între organizații internaționale* în anul 1986. Ca o completare la aceste două convenții, a fost adoptată *Convenția privind succesiunea statelor la tratate* [22] care a reprezentat o contribuție la procesul de codificare a normelor juridice internaționale prin convenții internaționale. Această convenție a fost adoptată la 23 august 1978 de către Conferința plenipotențiarilor privind succesiunea statelor la tratate

care a avut loc la Viena în două sesiuni, respective în 1977 și 1978 și a intrat în vigoare la 6 noiembrie 1996. Depozitarul convenției a fost Secretarul general al ONU. Importanța acestei convenții rezidă din faptul că aceasta stabilește regimul juridic al succesiunii statelor la tratate consacrand tendințele generale în domeniu. Una din cele cinci rezoluții adoptate de Convenție se referă la drepturile și obligațiile incompatibile rezultate dintr-un tratat în urma fuziunii unor state. Statele semnatare ale Convenției au recunoscut necesitatea codificării și dezvoltării regulilor de drept internațional privind succesiunea statelor, fiind mijloace de asigurare a securității juridice în planul relațiilor internaționale. De asemenea, Convenția arată importanța respectării tratatelor multilaterale generale prin care se codifică și se dezvoltă dreptul internațional, întrucât obiectivele și scopurile acestora au o importanță vitală pentru consolidarea păcii și cooperării internaționale în cadrul comunității internaționale [64, p. 152-168].

Observăm că, în ciuda eforturilor susținute a statelor pentru respectarea normelor și principiilor dreptului internațional, pentru menținerea păcii și securității în lume, din păcate, unele conflicte locale și regionale au continuat să disturbe climatul pacifist. Opinem că cel mai recent exemplu este conflictul din Ucraina, unde crezul populației s-a transformat într-un conflict sângeros. Din punct de vedere al dreptului internațional diferențele existente între diverse situații și regiuni impun o adaptare permanentă a metodelor de lucru și cooperare. Din acest motiv, considerăm că respectarea drepturilor omului a trebuit să fie reafirmată în multitudinea de instrumente juridice internaționale adoptate de ONU și organizațiile regionale.

În anul 1949 a fost creat Consiliul Europei, având ca membrii fondatori zece state, realizându-se astfel primul pas spre concretizarea ideii unei Europe Unite. Rolul Consiliului nu s-a circumscris domeniului militar și economic, ci domeniului social și cultural. Statele membre ale acestui organism trebuie să accepte principiile statului de drept și principiul potrivit căruia fiecare persoană aflată sub jurisdicția sa trebuie să se bucure de drepturile și libertățile fundamentale ale omului, la care se adaugă dorința sinceră a participanților – membrii, de a concura efectiv la realizarea scopului Consiliului. Prima sa realizare în plan politic a fost adoptarea și deschiderea spre semnare, la 4 noiembrie 1950, la Roma, a *Convenției Europene a Drepturilor Omului*. Mecanismul de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului din cadrul sistemului Convenției Europene a Drepturilor Omului are un caracter efectiv, ceea ce ne permite să afirmăm că sistemul european de protecție a drepturilor omului este net superior sistemului specific Națiunilor Unite [15, p. 159].

Considerăm că un alt act important în studierea temei acestei lucrări este *Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea dintre state* [139], conform Cartei ONU. Declarația a fost adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 2625 (XXV) la 24 octombrie 1970 la sesiunea a XXV-a (1970) jubiliară a Adunării Generale

a Națiunilor Unite. Prin adoptarea acestui document Adunarea Generală și-a exprimat convingerea că promovarea supremației dreptului internațional și aplicarea universală a principiilor Cartei ONU vor întări pacea în lume și vor constitui un punct de referință în dezvoltarea dreptului internațional public, și mai ales, a relațiilor dintre state. Indubitabil, acest document reiterează prevederile și scopurile Cartei ONU și anume menținerea păcii și securității internaționale, dezvoltarea relațiilor internaționale și cooperarea între state.

Observăm că dreptul internațional a inclus încă din secolul al XIX-lea norme convenite de două sau mai multe state, prin care s-au înțeles să urmărească și să pedepsească anumite fapte considerate de ele infracțiuni comise pe teritoriile supuse jurisdicției lor sau în spații situate în afara jurisdicției oricărui stat (cum ar fi marea liberă), ca de exemplu, actele de piraterie, transportul de sclavi, traficul de femei și copii, traficul de droguri și altele. În secolul XX, asemenea norme s-au extins, incluzând actele de genocid, actele de terorism împotriva aviației civile, a navigației maritime, împotriva persoanelor protejate în planul internațional. Este ceea ce s-a numit dreptul penal internațional; nu ne aflăm în prezența unei jurisdicții internaționale, ci a unor norme prin care statele convin să considere infracțiuni anumite fapte și să le pedepsească în cadrul jurisdicției lor interne. Recunoașterea ideii de justiție penală internațională a avut un drum lung și dificil, deoarece numeroase obstacole s-au ridicat în calea înființării tribunalelor *ad hoc* și, mai ales, în calea înființării Curții Penale Internaționale. Preconizată de o parte a specialiștilor, ideea unei curți penale internaționale ca instituție permanentă cu o competență generală, deși aflată pe agenda O.N.U. din anul 1953, și-a putut găsi concretizare abia după 45 de ani, datorită unor obstacole care țineau mai curînd de voința politică decît de contestarea ideii unei justiții penale internaționale. După cel de-al Doilea Război Mondial, ideea creării unei Curți penale internaționale, cu excepția unor experiențe aparte prin crearea, la acea vreme, a unor Tribunale *ad hoc* (Nürenberg și Tokio), n-a trecut niciodată de stadiul de proiect. În anul 1948, *Convenția asupra prevenirii și reprimării crimei de genocid* [21] prevedea trimiterea autorilor acestei infracțiuni grave în fața unei Curți penale internaționale ce trebuie creată. În același an, Adunarea Generală a ONU a solicitat Comisia de drept internațional să examineze posibilitatea și oportunitatea creării unor astfel de instituții. În anul 1954, Adunarea Generală a decis amînarea analizei acestei probleme ce era legată de realizarea *unui proiect de Cod al crimelor contra păcii și securității internaționale* (codificare a principiilor utilizate de Tribunalul de la Nürenberg), precum și de definire a actului de agresiune. În anul 1973, *Convenția ONU asupra apartheidului* prevedea posibilitatea deferirii unui Tribunal penal internațional a persoanelor acuzate de săvîrșirea acestei crime. În anul 1974, Adunarea generală, prin Rezoluția 3314 (XXIX), adopta prin consens o definiție a agresiunii, ceea ce a permis relansarea activității Comisiei de Drept Internațional privind incriminarea infracțiunilor împotriva păcii și securității internaționale și a

creării unei Curți Penale Internaționale, dar toate aceste eforturi nu s-au concretizat într-un succes. În anul 1989, urmare a inițiativei statului Trinidad-Tobago, preocupat de situația sa în problema traficului de stupefiante, Adunarea Generală a ONU a cerut Comisiei de Drept Internațional să reexamineze problema creării unei Curți în cadrul Codului crimelor contra păcii și securității și să avizeze competențele Curții pentru persoanele vinovate de trafic de stupefiante [81, p. 69]. Abia la 17 iulie 1998 a fost adoptat Statutul Curții Penale Internaționale de către Conferința Diplomatică a Plenipotențiarilor de la Roma și a intrat în vigoare la 1 iulie 2002. Negocierile au avut drept scop crearea unui text de statut echilibrat și modern, care să armonizeze exigențele juridice ale diferitelor sisteme de drept existente în plan mondial și crearea unei instanțe penale internaționale care, prin exercitarea jurisdicției asupra persoanelor vinovate de comiterea unor infracțiuni deosebit de grave, să completeze sistemul instrumentelor de care dispune ONU pentru menținerea păcii și securității mondiale.

În acest context, identificăm o poziție interesantă a așa-numitului *The group of like minded states* care a jucat un rol-cheie în negocierea Statutului Curții Penale Internaționale. Teoria *Like minded states* se referă la un grup de state care împart aceleași obiective pentru stabilirea unor reguli, norme juridice. Este cazul adoptării Statutului CPI în 1998 în cadrul Conferinței Diplomatice a CPI la Roma. Votul final pentru adoptarea Statutului a venit după un proces lung de negocieri între statele participante la adoptarea acestui document. [133, p. 85] Un grup de state și-au alocat denumirea de *Like minded* printre care se numără Canada, Australia, Argentina, Costa Rica și majoritatea țărilor europene cu excepția Franței. Specificăm faptul că aceasta este o teorie comună și în cadrul diverselor organizații internaționale guvernamentale, în cadrul cărora se formează grupuri de interese și se militează spre scopul lor comun, fiecare din aceste grupuri încercând să obțină câte un profit de pe urma atui grup asemănător. În ceea ce privește adoptarea Statutului CPI, strategia grupului *Like minded states* a fost să divizeze Grupul Permanent de 5 membri (P5) al Consiliului de Securitate al ONU. SUA își exprimase deja, în momentul negocierilor, dezacordul cu acest statut, Anglia era deja membră *Like minded*, iar Franța și Rusia nu fraternizau cu această mișcare. Rolul Consiliului de Securitate al ONU a fost să rezolve fără prea multă greutate susținerile grupului *Like minded*, iar pînă la urmă în timpul rundelor de negociere Franța și Rusia au fost de acord cu prevederile statutului. Cea mai dificilă sarcină pentru Curte a fost să-și exercite jurisdicția asupra crimelor săvîrșite pe plan intern, acolo unde statele își manifestase dorința de a proteja făptașul. [132, p. 21] Alte state care au votat pentru acest statut au fost: China, Irak, Israel, Libia, Qatar și Yemen.

Subliniem că justiția internațională și mecanismele care o pun în mișcare compuse din instanțele jurisdicționale și arbitrale constituie o modalitate foarte importantă de aplicare a normelor dreptului internațional, de influențare a creării și dezvoltării dreptului internațional și

de realizare și consolidare a ordinii publice internaționale. Potrivit art. 33 alin. 1 din Carta ONU, mijloacele jurisdicționale de soluționare a diferendelor reprezintă arbitrajul și calea judiciară, alături de tratative, mediere, conciliere, anchetă sau recurgerea la organizații sau acorduri regionale. Din punct de vedere terminologic, prin jurisdicție internațională se înțelege un organ arbitral sau judiciar instituit prin acordul dintre state sau alte subiecte de drept internațional, în vederea soluționării diferendelor internaționale apărute sau care ar putea să apară. Rolul instanțelor jurisdicționale internaționale este, printre altele: soluționarea diferendelor internaționale, interpretarea dreptului internațional, aplicarea dreptului internațional existent, identificarea dreptului internațional existent aplicabil și a normelor cutumiare noi, influențarea procesului de creare a dreptului internațional, realizarea funcției dreptului internațional de ordonare a relațiilor internaționale.

Cea mai importantă instanță de tip clasic al dreptului internațional cu competență generală este Curtea Internațională de Justiție care reprezintă unul din cele 6 organe principale ale ONU, alături de Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, Consiliul Economic și Social, Consiliul de Tutelă, și Secretariatul. Potrivit art. 92 al Cartei ONU, CIJ este organul judiciar principal al Națiunilor Unite. Statutul Curții Internaționale de Justiție este parte integrantă a Cartei Națiunilor Unite. Toți membrii ONU sunt *ipso facto* părți la statutul Curții. Un stat nemembru ONU poate deveni parte la Statutul Curții în condiții determinate de fiecare caz în parte de Adunarea Generală a ONU la recomandarea Consiliului de Securitate (condițiile au fost stabilite prima oară de Adunarea Generală la 11 decembrie 1946 prin Rezoluția 91(I)). Aceste condiții se referă la: acceptarea de către statul solicitant a prevederilor Statutului, a tuturor obligațiilor unui membru ONU în conformitate cu art. 94 din Cartă și asumarea obligației de a contribui la cheltuielile CIJ cu o sumă echitabilă stabilită periodic de Adunarea Generală care se consultă cu guvernul statului în cauză. Data la care statul solicitant devine parte la statut este data depunerii la Secretarul General al ONU a instrumentului de acceptare al acestor condiții. [60, p. 147] Curtea are un profil instituțional distinct față de toate celelalte organe principale ale Organizației Națiunilor Unite, datorită naturii sale juridice și rolului atribuit de Cartă, aspect care reiese din analiza competențelor și funcțiilor sale.

Statutul Curții Internaționale de Justiție a fost semnat la 26 iunie 1945 la San Francisco și pentru că reprezintă o anexă a Cartei ONU din care face parte integrantă (art. 92 din Cartă) a intrat în vigoare odată cu Carta ONU la 24 octombrie 1945. Statutul CIJ a fost elaborat având la bază Statutul instanței judiciare predecesoare Curtea Permanentă de Justiție Internațională cu modificări formale. În momentul în care România a fost admisă în Organizație a făcut o declarație potrivit căreia orice litigiu va fi supus Curții numai cu consimțământul părților în litigiu [64, p. 304]. La 13 iunie 2015 a intrat în vigoare Legea nr. 137/2015 pentru acceptarea

jurisdicției obligatorii a Curții Internaționale de Justiție, prin care România a formulat următoarea declarație: ”România declară că recunoaște ca obligatorie ipso facto și fără acord special, în relația cu orice alt stat care acceptă aceeași obligație, adică sub condiție de reciprocitate, jurisdicția Curții Internaționale de Justiție, în conformitate cu prevederile articolului 36 alineatul (2) al Statutului Curții, în legătură cu orice diferend referitor la fapte sau situații apărute după data formulării acestei declarații, cu excepția:

a) oricărui diferend cu privire la care părțile în cauză au fost de acord sau vor fi de acord să recurgă la altă metodă de soluționare pașnică în vederea obținerii unei decizii definitive și obligatorii;

b) oricărui diferend cu un alt stat care a acceptat jurisdicția obligatorie a Curții Internaționale de Justiție în conformitate cu articolul 36 alineatul (2) al Statutului Curții cu mai puțin de 12 luni înainte de depunerea cererii de chemare în judecată în fața Curții sau în cazul în care această acceptare a fost făcută numai în scopul soluționării unui anumit diferend;

c) oricărui diferend referitor la protecția mediului înconjurător;

d) oricărui diferend referitor la sau în legătură cu ostilități, război, conflicte armate, acțiuni individuale sau colective întreprinse în legitimă apărare sau în îndeplinirea de funcții în conformitate cu orice decizie sau recomandare a Organizației Națiunilor Unite, desfășurarea de forțe armate în străinătate, precum și decizii cu privire la acestea;

e) oricărui diferend care se referă la sau este legat de folosirea în scop militar a teritoriului României, inclusiv a spațiului aerian și a mării teritoriale sau a zonelor maritime, unde România exercită drepturi suverane și jurisdicție suverană;

f) oricărui diferend referitor la chestiuni care, conform dreptului internațional, aparțin exclusiv jurisdicției naționale a României. Această declarație rămâne în vigoare până la data notificării adresate Secretarului General al Organizației Națiunilor Unite prin care se retrage sau se modifică prezenta declarație, cu efect imediat de la data notificării.” [52]

Cu referire la acest subiect, Ministerul Afacerilor Externe al României a declarat că intrarea în vigoare a legii marchează punctul final al demersurilor României legate de ancorarea deplină în sistemul jurisdicției Curții de la Haga, transmițând astfel un semnal clar că România își întemeiază relațiile internaționale pe respectarea dreptului internațional. ”România este convinsă că relațiile internaționale trebuie să se fondeze pe drept. România crede ferm că dreptul internațional este o valoare per se, nu doar un instrument al conduitei în relațiile internaționale. De aceea, respectul deplin pentru dreptul internațional este unul dintre pilonii cei mai importanți ai politicii externe a României”, a afirmat Bogdan Aurescu, la o conferință cu tema "Rolul Curții Internaționale de Justiție în promovarea statului de drept în relațiile internaționale". [53]

1.3. Concluzii la capitolul 1

Analizînd doctrina dreptului internațional public, dar și conținuturile reglementărilor naționale, precum și actelor de drept internațional constatăm că dreptul internațional contemporan a evoluat influențat fiind de trăsăturile societății internaționale și concluzionăm că:

1. Cu referire la particularitățile creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public în doctrina dreptului internațional public au fost expuse diverse opinii. Totodată, savanții români și moldoveni, Geamănu G., Duculescu V., Popescu D., Andronovici C., Scăunaș S., Balan O., Osmocescu N., Gamurari V. etc., precum și doctrinarii străini A. Pellet, Duguit L., Dupuy P. M. etc, susțin unanim ideea că dreptul internațional public se formează în procesul de cooperare a statelor. Încă din perioada de dezvoltare clasică a dreptului internațional și până în prezent, acesta nu și-a pierdut caracterul de coordonare și și-a atribuit un rol important în promovarea intereselor întregii comunități internaționale pe termen lung, acestea fiind pacea, progresul și dezvoltarea societății, asigurarea respectării drepturilor fundamentale ale omului, cooperarea statelor și menținerea securității internaționale.

2. Procesul complex de formare a normelor de drept internațional public la etapa contemporană se caracterizează prin participarea esențială a statelor, or, fundamentul unanim recunoscut de către doctrinarii contemporani a dreptului internațional public contemporan este acordul de voință al statelor. Totodată, depășind cadrul prezentei cercetări, estimăm util să menționăm că procesul de creare a normelor de drept internațional public nu se limitează la încheierea de către state a tratatelor și recunoașterea unei practici în calitate de cutumă. Astăzi, se constată o intensificare a rolului organizațiilor internaționale în procesul de "legiferare" internațională. Prin urmare, în asemenea condiții, ne raliem poziției autorilor M. Djuvara și E. Moroianu care susțin că dreptul internațional stă la baza ordinii juridice internaționale, caracterizată prin particularități specifice față de ordinea juridică națională.

3. În pofida faptului că este unanim acceptat că statele au o contribuție esențială în procesul de creare și aplicare a normelor de drept internațional public, astăzi în doctrina autohtonă, dar și cea regională sunt prea puține lucrări științifice ce determină rolul statelor prin individualizarea aportului adus de către acestea la formarea cutumelor, încheierea tratatelor bilaterale și multilaterale. La rândul său, cadrul normativ internațional în material creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public, fiind elaborat în cea mai mare parte în anul 1969, necesită astăzi o adaptare la contextul relațiilor internaționale contemporane, marcate prin prezența activă a subiecților netradiționali de drept internațional public.

4. Rezumând, prezentul demers științific va constitui o bază științifică argumentată întru prezentarea completă și obiectivă, în premieră, a particularităților creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public prin elaborarea instrumentariului juridic de apreciere a

aportului adus de state la dezvoltarea progresivă a dreptului internațional și, prin urmare, la consolidarea ordinii juridice internaționale, fapt ce permite clarificarea pentru teoreticieni și practicieni a curențelor existente în sistemul internațional, respectiv, permite înaintarea soluțiilor concrete pentru lichidarea lacunelor, contribuind în ultimă instanță la perfecționarea și eficientizarea sistemului dreptului internațional.

2. SIMBIOZA CONLUCRĂRII STATELOR SUVERANE ȘI POLIVALENȚA CREĂRII NORMELOR JURIDICE INTERNAȚIONALE - EXPRESIE A ORDINII JURIDICE INTERNAȚIONALE

2.1. Natura juridică a ordinii juridice internaționale

Conceptul de ordine juridică nu este un atribut doar al planului intern al dreptului, întrucât orice ordine juridică, orice ordine de drept/publică națională/statală se interpoziționează față de alte asemenea ordini în planul existenței unei societăți internaționale și din ce în ce mai internaționalizate ca efect al unei globalizări cvasitotale. Ca atare, simetric unei ordini juridice interne, în doctrină s-a afirmat că există o ordine juridică internațională generală, cu anumite note particulare ce sunt date de însăși natura dreptului internațional public, de modul său specific de creare ca și câmp normativ. De la o astfel de definiție generică pornind, în actuala doctrină de drept public internațional, ordinea juridică semnifică mulțimea normelor juridice (atât cele de natură cutumiară – norme de rang I în dezvoltarea dreptului public internațional, cât și cele de rang II, altfel spus norme convenționale), ca și a instituțiilor cărora astfel de norme le sunt aferente și care au ca finalitate organizarea și ordonarea societății internaționale universale și a subsansamblurilor acesteia (societăți regionale, ceea ce echivalează, în doctrină, cu recunoașterea unor zone regionale de drept internațional public, cum, de exemplu, ar fi dreptul public internațional european (denumit și drept public internațional european-central), un dreptul public internațional latino-american – în vederea stabilirii păcii și a justiției, a promovării dezvoltării, astfel cum, în concepția actuală, se admite această perspectivă a doctrinei catolice – ,ori dreptul public internațional islamic). Indiferent însă dacă luăm în considerare și particularitățile doctrinei și de construcție ale unor astfel de sisteme regionale de drept public internațional sau dacă avem în vedere doar universalismul ca proprietate esențială astăzi a dreptului internațional public, doctrina contemporană acceptă astăzi, în mod aproape unanim, că finalitatea tuturor acestor sisteme/subsisteme de drept reprezintă ordinea juridică internațională, concept complementar celui de ordine juridică internă/statală/națională. S-a arătat, în doctrină, că nu este admisibil a proiecta o ruptură între ordinea juridică internă și ordinea juridică internațională, că între aceste două ordini există o anumită unitate logico-teoretică, majoritatea opiniilor în doctrină înclinând astăzi spre monismul juridic cu preeminența dreptului internațional în raport cu cel intern, fiind o astfel de luare de poziție deosebit de vizibilă mai ales în domeniul drepturilor și al libertăților fundamentale ale omului. [63]

În rezultatul evoluției istorice îndelungate pe arena internațională a fost creată o societate a statelor ale căror raporturi este chemat să le reglementeze dreptul internațional. Semnificația principală a existenței și funcționării acestei societăți au aspectele menținerii anumitei ordini

juridice și sociale. Totodată, pentru comunicarea internațională, chestiunile legate de menținerea respectivei ordini au o importanță mai mare pentru dreptul internațional decât pentru ordinea juridică națională, or, în viața internațională lipsesc organe universale supranaționale, având autoritate în fața statelor suverane. [190]

Datorită diversificării acestui domeniu, a apariției de noi subiecte de drept și a unor noi domenii de aplicare, în dezvoltarea dreptului internațional s-au manifestat o serie de tendințe: în primul rând, în mod categoric a avut loc o metamorfoză a dreptului internațional clasic într-un drept al întregii comunități internaționale.

Ordinea juridică anterioară care estompa rivalitățile unor state suverane a fost treptat înlocuită cu o nouă ordine juridică care dorea să servească interesele tuturor națiunilor și să promoveze cooperarea în cadrul unei comunități internaționale organizate, deși mult timp un grup al națiunilor europene a acționat într-un spațiu închis în care principiile suveranității și egalității erau recunoscute doar membrilor aceluia grup.

Astăzi, reglementarea juridică internațională se răsfrânge asupra domeniilor tot mai noi ai activității umane, dreptul internațional se dezvoltă progresiv. Sunt consolidate metode mai vechi, precum și sunt create metode noi de realizare a prescripțiilor dreptului internațional și de menținere a ordinii juridice contemporane în baza măsurilor colective și individuale ale statelor. În același timp, asupra naturii dreptului internațional contemporan și asupra ordinii juridice internaționale ca niciodată își impune amprenta activitatea organizațiilor internaționale și activitatea curentelor social-politice, precum și a organizațiilor nonguvernamentale. [190]

În teoria dreptului internațional, pe lângă conceptul de ”ordine juridică internațională” este folosit termenul ”ordine mondială”. Aceste categorii sunt apropiate, însă ele, categoric, nu sunt sinonime. Ordinea juridică exprimă și consolidează structura organizatorică a societății internaționale, totodată ordinea juridică este rezultatul funcționării dreptului internațional, acțiunea sa de ordonare. La rândul său, ordinea mondială include nu doar raporturile juridice, dar și relațiile internaționale, care sunt reglementate prin mijloace economice, politice și de altă natură. [190] În special, ordinea internațională este starea relațiilor internaționale, care asigură existența sigură a subiecților politicii internaționale și realizarea intereselor lor. [188, p. 118]

Concepția noii ordini mondiale care începe să fie conturată în zilele noastre, în opinia autorului Sacovici V., trebuie să țină cont de:

- Crearea condițiilor pentru menținerea păcii și prevenirea conflictului global;
- Crearea unei ordini internaționale economice cu drepturi egale pentru toate statele;
- Protecția sistemului internațional de politica internă, de altfel inadecvată a unor state, manifestată de activitatea acestor state care devine uneori agresivă;

- Crearea condițiilor pentru dezvoltarea ecologică și energetică sigură a statelor și economiei mondiale;

- Minimalizarea riscurilor impactului problemelor globale asupra sistemului internațional, precum și neutralizarea provocărilor contemporane: terorismul internațional, criminalitatea organizată transfrontalieră, traficul ilicit de arme etc. [188, p. 119]

Majoritatea autorilor ruși (Alexeev S. S., Vasiliev A. M. ș.a.) consideră că ordinea juridică este o stare de ordonare, reglementare a relațiilor sociale prin normele de drept. Trăsătura distinctivă a ordinii juridice este gradul de stabilitate a relațiilor sociale. Suplimentar, ordinea juridică este o stare a relațiilor sociale, determinate de drept. Ordinea juridică poate fi examinată în calitate de scop al reglementării juridice a relațiilor sociale. În același timp, respectiva categorie juridică este și un rezultat al unei reglementări existente a relațiilor sociale. După cum afirmă savantul rus Alexeev, ordinea juridică este o stare a ordonării de facto a relațiilor sociale, ce exprimă realizarea reală și practică a cerințelor legalității. [190]

Ordinea juridică prezintă prin sine relațiile sociale reglementate de fapt prin drept și poate precăutată ca o stare, proces și rezultat. Trăsăturile distinctive ale ordinii juridice sunt:

- a) Ordinea juridică este o stare de ordonare, organizare a vieții sociale;
- b) Este o ordine prevăzută de normele de drept;
- c) Apare ca rezultat al realizării de facto a normelor juridice, transpunerii lor în viață, este un rezultat al reglementării juridice;
- d) Este asigurat de stat. [190]

Esența și particularitățile ordinii juridice internaționale sunt determinate de dreptul internațional, în calitate de un ansamblu de anumite norme juridice, realizate în viața internațională, în relațiile statelor, în activitatea lor pe arena internațională. Fiind un fenomen social-politic complex, ordinea juridică internațională caracterizează starea relațiilor internaționale. Ordinea juridică internațională este ordinea relațiilor interstatale, fundamentată pe legalitate și drept internațional. Dreptul internațional, în special după adoptarea Cartei ONU, care a consolidat principiile echitabile ale relațiilor între state și popoare, întruchipează un model juridic al ordinii juridice, ce corespunde intereselor tuturor statelor și popoarelor. Dreptul internațional asigură stabilitatea ordinii juridice. [190]

Este necesar să menționăm la acest moment faptul că ordinea juridică internațională, la fel ca și dreptul internațional, fiind un concept dinamic, se îmbogățește în continuu cu elemente noi, aceasta fiind cauza eterogenității noțiunilor propuse de doctrinari pentru a defini conținutul și trăsăturile caracteristice ale acestui concept juridic. Astfel, autorul rus, Lucașuc I., consideră că ordinea juridică internațională este un rezultat al ordonării sistemului relațiilor internaționale cu ajutorul dreptului internațional sau este un sistem de raporturi juridice, creat în procesul de

reglementare juridică internațională. La rândul său, Reșetov I. propune o definiție mai abstractă și constată că ordinea juridică internațională este dreptul internațional în acțiune, realizarea efectivă a principiilor și normelor sale. Aceste definiții, deși sunt incomplete, cuprind elemente de conținut al ordinii juridice.

Autorul M. Virally citat de autorul Denisov considera: ”necătând la neajunsurile sale, dreptul internațional formează o ordine autonomă cu mecanismele sale de creare și aplicare a dreptului. În acest sens, dreptul crează societatea internațională”. [184, p. 67]

La rândul său, însăși Denisov propune următoarea definiție a ordinii juridice internaționale ”Ordinea juridică internațională se definește ca un ansamblu de relații structurate fundamentate pe normele juridice, ale căror nucleu și fundament îl constituie raporturile juridice interstatale generate de principiile fundamentale de drept internațional cu privire la protecția intereselor comune și păstrarea valorilor comune”. [184, p. 71] Această definiție practic întru totul coincide cu cea propusă de către autorii ruși Ușacov N. și Ăntin M. precum că ordinea juridică internațională este o totalitate de raporturi juridice, create în conformitate cu prescripțiile principiilor unanim recunoscute – norme, având caracter imperativ.

Nu ezităm să comentăm definiția propusă de Denisov, care o apreciem a fi de natură să provoace confuzii în materie. Formula propusă de Denisov provoacă percepția eronată a conceptului de ordine juridică, fiind preluate practic toate elementele utilizate de doctrinarii ruși: Kolosov, Sergheev atunci când definesc sistemul internațional. În opinia noastră, întru a diferenția ordinea juridică de sistemul internațional este absolut necesar să fie inclus în calitate de elemente de conținut și procesul de elaborare și aplicare a normelor juridice a acestui sistem de drept. Așadar, ordinea juridică internațională se prezintă ca o totalitate de raporturi juridice ordonate în temeiul normelor de drept internațional având la bază un mecanism specific de elaborare și aplicare a acestora cu respectarea principiilor fundamentale de drept internațional public. (*Anexa 2*)

Astfel, un elementul esențial al ordinii juridice internaționale îl constituie normele *jus cogens*. Considerăm că modalitățile de realizare a principiilor și normelor dreptului internațional prezintă un proces îndelungat, iar aducerea la viață a acestor norme și principii este asigurată printr-un sistem democratic de angajamente și garanții internaționale, prin forța opiniei publice mondiale, prin dreptul inalienabil de autoapărare, precum și prin măsuri de constrângere adoptate în cadrul unor agresiuni sau a altor încălcări ale păcii. În ceea ce privește ansamblul principiilor și normelor juridice subliniem că acestea sunt create de către state, pe baza acordului lor de voință – exprimat în tratate sau cutumă – în scopul de a reglementa raporturile lor reciproce, precum și raporturile lor cu alte entități internaționale și, în primul rând, cu organizațiile internaționale [94, p. 6]. Pentru a fi guvernate de normele dreptului internațional, relațiile

respective trebuie să fie relații în care statele se manifestă ca titular ale drepturilor lor suverane. Observăm că în prezent obligativitatea normelor de drept internațional public este încă pusă sub un semn de mare incertitudine, iar ca dovadă sunt recente evenimente din comunitatea internațională, cum sunt criza din Ucraina, conflictul dintre Turcia și Siria sau amenințarea Statului Islamic. Deși ordinea juridică internațională este imperfectă și incompletă, dreptul internațional public face parte dintr-un fenomen juridic și nu moral. Nici un stat nu neagă existența dreptului internațional ca o ramură de sine stătătoare, și toate statele recunosc necesitatea lui ca o condiție de ordin internațional, pentru menținerea păcii și securității în lume.

Preocupările majore ale doctrinarilor dreptului internațional și a statelor au fost menținerea și consolidarea păcii, scoaterea războiului în afara legii, promovarea și respectarea normelor și principiilor dreptului internațional, cooperarea dintre state, securitatea mondială. Problematika interpretării normelor dreptului internațional și posibilitatea adaptării acestor norme la situații noi, neavute în vedere la momentul emiterii acelor norme, depinde în mare parte de abordările teoretice referitoare la natura dreptului internațional apărute în decursul istoriei. Fundamentarea dreptului internațional ca drept are consecință identificarea unui posibil răspuns pentru acele situații care nu fac obiectul unei reglementări exprese. Teoriile cu privire la natura dreptului internațional arată evoluția în timp a acestui domeniu, și mai ales capacitatea de adaptare și interpretare la situațiile noi apărute. Istoria și teoriile juridice demonstrează faptul că dreptul internațional este impulsionat de necesitățile și structura sistemului internațional, întrucât statele trebuie să interacționeze, să relaționeze ca să-și afirme suveranitatea și nu pot exista individual, fără să stabilească relații de orice natură, adică, ceea ce numim noi azi, relații internaționale. Prin urmare, legătura dintre dreptul internațional și sistemul relațiilor internaționale este foarte puternică și de durată.

Ideea forței juridice a dreptului pozitiv își găsește fundamentul în imperativele cristalizate ale pozitivismului social. Aceste imperative juridice sunt la rândul lor subordonate principiilor morale și pozitive în același mod. Normele juridice raționale – element de structură a dreptului pozitiv, nu s-ar putea constitui fără ideea logică a justiției. Ideea de justiție cuprinde, pe de o parte, directiva metodică a oricărei deontologii juridice, iar pe de altă parte – anumite categorii fără de care este imposibil de a o concepe (pluralitatea subiecților de drept, drepturile și obligațiile lor, obiectele acestor drepturi și obligații). [110, p. 608]

Suntem de acord cu ideea că în momentul în care în dreptul internațional nu există un legislator care ar putea preciza regulile pozitive, în lipsa unei puteri care ar putea constata și preciza regulile cutumiare, instituirea Curții Permanente de Justiție Internațională nu este decât o încercare modestă în direcția afirmării dreptului internațional public. [110, p. 610]

Dreptul internațional este un drept paritar al statelor, un drept de coordonare care exclude Suprastatul, afirmând egalitatea și independența membrilor săi, însă această afirmație nu-și va găsi fundamentare decât bazându-se pe un drept de subordonare regulilor latente de drept pozitiv. Astfel, ce numim noi suveranitate de stat nu este decât o idee derivată. [110, p. 611]

Afirmăm că există două căi prin care statele au încercat formarea unui drept interstatal sau internațional, și anume: *o cale cutumiară*, creată prin reguli nescrise și *o cale convențională*, concretizată prin acorduri scrise denumite tratate, pacte, acte, convenții, cartă etc. Chiar Statutul CIJ recunoaște existența acestor reguli scrise și cutumiare generale, iar jurisprudența internațională face apel în mod constant la dreptul internațional comun sau la dreptul internațional general. În practică observăm că nu toate relațiile internaționale formează obiectul de reglementare al dreptului internațional public, pentru că pot exista relații politice care să nu fi dobândit un caracter juridic, negăsindu-și încă o expresie în norme de drept internațional elaborate din acordul dintre state (de exemplu întâlnirea dintre cancelarul german Angela Merkel și președintele Putin din septembrie 2014 în cadrul căreia s-au purtat discuții privind conflictul dintre Ucraina și Rusia dar nu s-a încheiat un acord sau parteneriat oficial între reprezentanții celor două state), după cum statele pot să participe la relații internaționale cu caracter juridic nu în calitate de purtătoare ale puterii de stat, ci ca subiecte de drept civil (în contracte, de exemplu, pe care să le încheie cu persoane fizice în deplină egalitate, cu drepturi și obligații corelative). Pentru a fi guvernate de normele dreptului internațional relațiile dintre state trebuie să fie, în ce privește conținutul lor, relații în care acestea să fie purtătoare ale suveranității lor. Prin urmare, subliniem că societatea internațională, relațiile internaționale și dreptul internațional public trebuie să se afle într-o corelație permanentă având caracter evolutiv și intercondiționare reciprocă.

În final, ordinea juridică internațională se prezintă astăzi ca un fenomen social complex și extraordinar de dinamic, ce se dezvoltă în continuu îmbogățindu-se cu noi trăsături și conținuturi, dar în același timp având la bază concepte statice și rigide cum sunt:

1) statele în calitatea lor de subiecți primari de drept internațional public sunt investite cu capacitate normativă și prin exprimarea acordului lor de voință acestea contribuie la consolidarea ordinii juridice internaționale;

2) procesul de creare și aplicare a normelor de drept internațional este limitat de conținutul juridic al principiilor fundamentale de drept internațional public.

2.2. Procesul de formare convențională a dreptului internațional

Pentru a înțelege care sunt modalitățile de creare a normelor internaționale considerăm necesare unele precizări conceptuale privind normele juridice internaționale. Am constatat în

subcapitolele anterioare că procesul de codificare a dreptului internațional a fost unul îndelungat și nu se va opri cât timp va exista omenirea. De altfel, ființa umană este cea care a generat apariția societăților prestatale și a societăților organizate într-un sistem politic sub forma statului. Statul a creat dreptul ca apanaj al puterii politice de stat și ca ansamblu de norme comportamentale care au dobândit în timp caracter juridic. Cu alte cuvinte, s-a creat un instrument prin care statul să-și consolideze puterea și să-și mențină relațiile din cadrul societății în care funcționează. Dacă la început statul a fost interesat de orînduiriile sale interioare instituind dreptul reguli noi consacrate într-un sistem specific grupate în ceea ce noi numim astăzi „drept intern”, care reglementa relațiile sociale din interiorul unui stat, pe un anumit teritoriu delimitat de granițe precise în virtutea suveranității statale, ulterior comunitățile organizate politic au dorit să-și extindă sfera relațiilor, sistematizînd relațiile lor reciproce într-o nouă formulă. Astfel, a apărut societatea interstatală (sau societate internațională) în cadrul căreia statele au fost interesate să stabilească acorduri bilaterale sau multilaterale în diverse domenii de activitate umană. Totuși, multă vreme statele au fost singurii actori ai scenei internaționale și singurele subiecte ale raporturilor internaționale guvernate de norme juridice care au fost create chiar de către ele pentru a fi aplicate tot de acestea. Dezvoltarea politică, economică și socială a societății umane și constituirea de state centralizate au impus, în procesul de coexistență dintre diferite state, crearea unor reguli care să guverneze relațiile dintre state, să stabilească bazele relațiilor dintre ele și limitele în care acestea pot acționa. Statul este un fenomen istoric, politic și juridic și, odată organizat, are un scop anume și funcții bine determinate. Bineînțeles că scopul principal al statului constă în apărarea interesului general (binele comun) [148]. În acest sens, avea perfectă dreptate Hegel cînd spunea: *„dacă cetățenilor nu le merge bine, dacă scopul lor subiectiv nu este satisfăcut, dacă ei nu găsesc că mijlocirea acestei satisfaceri constituie statul însuși, ca atare, atunci statul stă pe picioare slabe”* [48, p. 291].

Cunoaștem deja că dreptul internațional public răspunde necesității de a reglementa relațiile dintre state și de a satisface nevoile comune ale membrilor societății internaționale, fiind inspirat din dreptul intern al statelor, unde diferitele ramuri ale sale au ca obiect instituirea ori sancționarea unui sistem de raporturi corespunzătoare nevoilor sociale la un moment dat. În plus, cum orice drept reprezintă o reflectare a societății care i-a dat naștere, tot astfel și dreptul internațional public constituie acel ansamblu de norme juridice care guvernează funcționarea societății internaționale. Opinem că apartenența la comunitatea internațională este marcată de suveranitatea stataală, întrucît fiecare stat este interesat să-și exercite suveranitatea, aspect important al dreptului internațional public, îmbinată și de tendința cooperării cu organizațiile internaționale. Prin urmare, lupta dintre aspirațiile comunității internaționale și perseverența

statelor de a-și afirma suveranitatea își găsește punctul de echilibru în acest drept care garantează coexistența statelor [108, p. 45].

Evoluția și conținutul dreptului internațional public, inerent procesul de codificare a dreptului internațional, au fost condiționate de o serie de factori:

a) apariția, începând cu secolul al XIX-lea, a unor noi subiecte de drept internațional și anume organizațiile internaționale interguvernamentale, dintre care cele mai reprezentative sunt: *Uniunea Telegrafică Internațională în 1865* și *Uniunea Poștală Universală în 1874*. Această etapă s-a tradus prin instituționalizarea societății internaționale. Din a doua jumătate a secolului XX organizațiile internaționale guvernamentale s-au înmulțit și au dobândit personalitate juridică internațională. Caracterul universal al relațiilor internaționale a fost dobândit de către dreptul internațional contemporan în urma procesului de decolonizare și de creștere a numărului de state în perioada postbelică, mai ales în Europa. Amintim că după cel de-al Doilea Război Mondial bătrânul continent a fost divizat în zone de ocupație de două mari puteri S.U.A. și U.R.S.S., destructurarea fiind cauzată de Germania. În 1989 a căzut simbolul divizării europene, Zidul Berlinului, care a generat începutul procesului de democratizare a fostelor state comuniste. Acest lucru a însemnat pentru societatea internațională apariția unui număr mai mare de subiecte de drept internațional și, implicit, o imagine mult mai complexă a relațiilor dintre acestea.

b) procesul de regionalizare desfășurat tot după cel de-al Doilea Război Mondial care s-a tradus prin apariția și dezvoltarea unor organizații internaționale guvernamentale grupate după criteriul geografic, adică pe spații continentale sau locale. În această categorie de organizații sunt incluse: Consiliul Europei – CoE (1949); Uniunea Europei Occidentale – UEO (1949); Organizația Atlanticului de Nord - NATO (1949); Organizația Statelor Americane – OSA (1948); Organizația Unității Africane – OUA (1963); Liga Arabă (1945); Uniunea Europeană (1993).

c) *transnaționalizarea* este un factor caracterizat prin dezvoltarea relațiilor internaționale între entități cu personalitate juridică și entități care nu au dobândit această calitate, cu alte cuvinte între persoane fizice și juridice aparținând unor state diferite [60, p. 2].

d) *globalizarea* manifestată, de asemenea, după cel de-al Doilea Război Mondial, a încercat să elimine barierele în comerțul mondial cu scopul reconstrucției economice mondiale. Acest efort s-a concretizat prin *Acordul GATT – Acordul General pentru Tarife și Comerț* – intrat în vigoare la 1 ianuarie 1948 și datorită căruia s-a instituit *Organizația Mondială a Comerțului* prin *Conferința de la Marrakech din Maroc în 1994* [35]. De asemenea, acest fenomen poate fi întâlnit și în sfera sistemelor de securitate dacă ne gândim, de exemplu, la *Proiectul pentru Strategia NATO pentru mileniul III*.

Achiesăm că, în ceea ce privește crearea normelor de drept internațional, acesta este un proces care are loc în sistemul interstatal, în conformitate cu normele de drept internațional, care reglementează modul de formare a normelor de drept. Rolul statelor în elaborarea tratatelor internaționale este esențial, or încheierea unui tratat internațional este în primul rând un atribut al suveranității și în cel de-al doilea rând se prezintă în calitate de act de exercitare a suveranității statului. Încheierea unui tratat internațional este o operațiune cu aspecte multiple:

- 1) Adoptarea textului și stabilirea autenticității sale;
- 2) Decizia statului de a consimți să fie legat prin tratat;
- 3) Notificarea internațională a acestei decizii;

4) Intrarea în vigoare a tratatului, conform dispozițiilor sale, cu privire la statele care și-au exprimat consimțământul. [119, p. 124]

Procedurile indicate la fazele 3 și 4 sunt exclusiv supuse regulilor de drept internațional, consimțământul pentru cea de-a doua fază depinde exclusiv de dreptul intern al statului. Prima fază este internațională, în esență, însă ea este condiționată de un act exclusiv intern – desemnarea negociatorului. [119, p. 124]

Dacă încheierea tratatului este, prin natura sa, o materie reglementată de dreptul internațional, ea ține cont neapărat și de dreptul național. Cu privire la termenii întâlniți, un termen poate avea sens diferit în dreptul intern al statelor și totodată în dreptul internațional. [119, p. 124] Astfel, întru a fi considerați expliți în materia expusă în prezenta lucrare științifică, estimăm util să ne pronunțăm asupra conceptului și tipologiei normelor de drept internațional public, în măsura în care acestea ”prin ricoșeu” constituie obiect de studiu în procesul de elaborare a tezei de doctorat.

H.L.A. Hart este autorul care a oferit câteva repere teoretice foarte clare în materia normelor juridice internaționale [150, p. 165-166]. Studiind și analizând opera specialiștilor dreptului internațional, suntem de părere că norma de drept internațional public este o regulă comportamentală stabilită de state și organizații interguvernamentale cu personalitate juridică internațională, prin acordul lor de voință, fie pe cale cutumiară, fie pe cale convențională, pentru a reglementa relațiile lor reciproce, precum și relațiile acestora cu alte entități cu personalitate internațională, regulă care este respectată pe baza bunei-credințe, și în mod excepțional, la nevoie, prin constrângere individuală sau colectivă [37]. Statele lumii își dau interesul și se angajează să pună în practică și să respecte aceste norme. Exemplificăm, Convenția împotriva torturii și altor tratamente sau pedepse crude, inumane și degradante, adoptată în cadrul Adunării Generale a ONU la 10 decembrie 1984 la New York [23], la care au participat 156 de state, Republica Moldova ratificând acest document la 28 noiembrie 1995, iar România la 18 decembrie 1990.

Observăm că o particularitate a normelor de drept internațional public în raport cu normele de drept intern este aceea că, din punct de vedere al structurii logico-juridice (interne), elementul sancțiune apare destul de rar, chiar și în structura normelor de drept internațional penal. Acesta este efectul unei particularități mai generale ale dreptului internațional public, care constă în lipsa unei jurisdicții internaționale obligatorii, ceea ce nu exclude posibilitatea aplicării unor sancțiuni de către state, individual sau colectiv.

Evidențiem că valoarea ideologică a societății internaționale s-a conturat prin pătrunderea în dreptul internațional contemporan a unor valori fundamentale: interzicerea recursului la forță, dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, protecția drepturilor omului, interesul umanității în ansamblul său. Aceste valori reclamă societatea internațională ca o colectivitate umană unică cu consecința unei abordări multilaterale a dreptului internațional, dat fiind caracterul global al valorilor promovate de dreptul internațional public. [37] Datorită amploarei organizațiilor internaționale, competența exclusivă a statelor suverane este transpusă dintr-un mijloc de coordonare a suveranităților, într-un mijloc de cooperare între state. Acest aspect demonstrează tripla trecere de la un drept oligarhic la un drept al comunității, de la un drept de stat la un drept pentru oameni și de la un drept de coordonare la un drept al finalităților cum ar fi: dezvoltarea, pacea, protejarea ecologică a planetei sau, de ce nu, fericirea omului [80, p. 56]. În acest sens, un rol considerabil revine normelor *jus cogens* menite să reglementeze raporturile juridice contemporane în vederea protecției celor mai importante valori ale civilizației umane la etapa contemporană de dezvoltare.

În art. 53 din Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor, norma de maximă imperativitate în dreptul internațional este definită ca ” *norma acceptată și recunoscută de comunitatea internațională a statelor în ansamblul ei drept norma de la care nu este permisă nici o derogare și care nu poate fi modificată decât printr-o nouă norma a dreptului internațional general, având același caracter*”. Puține au fost cazurile în care statele au contestat validitatea tratatelor internaționale pe motivul încălcării normelor imperative, iar sancțiunea pentru o astfel de situație este nulitatea actului prin care un stat a încercat să deroge de la o normă imperativă, în literatura de specialitate fiind adus exemplul Tratatului de la Kars semnat în 1921 și intrat în vigoare în 1922 încheiat între Turcia, Rusia, Armenia, Azerbaidjan și Georgia prin care s-au stabilit definitiv granițele Turciei cu statele din sud. În realitate, acest tratat a fost destul de controversat pentru că, deși semnase tratatul, Rusia a contestat validitatea acestuia și a încercat anularea lui în 1945 din cauza unor interese de ordin teritorial în zonă. Totuși, Turcia ca stat mic la acea vreme a beneficiat inițial de sprijinul Rusiei cu ajutorul căreia a obținut un teritoriu care aparținuse Armeniei, iar ulterior în 1945 a cerut sprijinul Angliei și Statelor Unite ale Americii, când Rusia a emis pretenții teritoriale de la turci în favoarea

armenilor. Pe plan internațional, acest demers din 1945 a reprezentat un moment important în relațiile dintre Turcia și SUA, consfințindu-se o nouă alianță, care a dus la slăbirea influenței Rusiei în zonă.

Articolul 64 din Convenția de la Viena din 1969 prevede că un tratat existent devine nul și își încetează efectele, dacă intră în conflict cu o normă imperativă nou apărută. CIJ a făcut referire în diverse cazuri, la existența normelor imperative în diferite domenii: protecția unor drepturi și libertăți fundamentale ale omului, interzicerea folosirii forței, dreptul umanitar, dreptul mării, dreptul popoarelor la autodeterminare. Alte referiri la norme imperative se regăsesc în unele hotărâri ale unor tribunale arbitrale internaționale sau tribunale interne. De exemplu, *Curtea Constituțională germană* a definit normele imperative ca fiind „normele juridice care sunt ferm înrădăcinate în convingerea juridică a comunității națiunilor și sunt indispensabile existenței dreptului internațional ca ordine juridică internațională, și a căror respectare pot s-o pretindă toți membrii comunității internaționale” [29, p. 116-124]. De asemenea, în câteva decizii ale unor tribunale din SUA s-a recunoscut că interzicerea internațională a torturii este o normă cu caracter imperativ. Hotărâri analogice găsim și în practica Curții Europene a Drepturilor Omului (spre exemplificare: *Cauza Cruz Varas și alții c. Suedia nr. 15576/89* – hotărârea din 20 martie 1991 sau *Cauza Selmouni c. Franța*, nr. 25803/94 - hotărârea din 28 iulie 1999, precum și *Cauza Satik c. Turcia*, nr. 31866/96 - Hotărârea din 10 octombrie 2000) [14, p. 18-26]. Un alt exemplu concludent ne oferă *Cauza Anto Furundzija*, fiind examinată de Tribunalul Internațional pentru fosta Iugoslavie, a cărui Camera II, 1998, a constatat: „[...] interzicerea torturii impune statelor o obligație erga omnes, adică o obligație către toți ceilalți membri ai comunității internaționale...pentru că...o altă trăsătură fundamentală a principiului interzicerii torturii se referă la ierarhia normelor în ordinea normativă internațională”.

Caracterul imperativ al unei norme de drept internațional a fost recunoscut treptat, ca urmare a evoluției concepțiilor și reglementărilor din domeniu. Tot cu titlu de exemplu, putem evoca aici *Convenția din 1926 privind abolirea sclavajului și a comerțului cu sclavi*, în textul căreia negociatorii au inserat referiri la angajamentul statelor părți la convenție de a nu încheia între ele angajamente care ar deroga de la principiile stipulate, ci numai angajamente care li se păreau convenabile, ținând seama de situația lor specifică, pentru a se ajunge cât mai curînd la dispariția totală a comerțului cu sclavi. [88, p. 65] Evident că această prevedere era menită să interzică total asemenea practici și să creeze în același timp un regim juridic uniform.

Este un fapt știut că izvoarele normelor imperative sunt reprezentate atât de tratatele internaționale (cele multilaterale), cât și de cutumă, aspect care reiese din caracterul universal al acestor norme. Apreciem că acest caracter nu se poate aplica unei norme restrînse, întrucît

caracteristica normelor imperative este întocmai recunoașterea și acceptarea acestora de către toată comunitatea internațională a statelor. Aurel Preda-Mătășaru susține că, *dacă o normă nu se impune ca obligatorie pentru anumite țări, adică respectarea sa universală nu este recunoscută ca indispensabilă, ar fi greu de susținut că o asemenea normă nu permite derogări* [88, p. 65]. Ceea ce interesează este formarea normelor de drept internațional ca norme de *jus cogens*, adică formarea caracterului imperativ al normelor dreptului internațional general. Din natura conceptului de *jus cogens* desprindem ideea că normele imperative nu pot avea alte izvoare decât tratatul multilateral și cutuma, dacă ținem cont de faptul că acest concept este fundamentat pe interesul general al statelor de a respecta și proteja interesele comune ale statelor ce formează comunitatea internațională.

Rolul principal în procesul de creare a normelor juridice internaționale convenționale, reiterăm, revine indubitabil statelor, pentru că, acestea în virtutea suveranității, în funcție de necesitățile lor, sunt în măsură să stabilească reguli care să le satisfacă interesele. Evident, statele nu dețin libertatea absolută în acest sens, materia tratatelor internaționale fiind codificată prin *Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor încheiate între state* și *Convenția de la Viena din 1986 asupra tratatelor încheiate între state și organizații internaționale, precum și între organizațiile internaționale*.

Potrivit art. 2 al Convenției de la Viena din 1969, tratatul este *un acord internațional încheiat în scris între state și guvernant de dreptul internațional, fie ca este consemnat într-un instrument unic, fie în doua sau mai multe instrumente conexe și oricare ar fi denumirea sa particulară*. Cadrul legal de reglementare al materiei tratatelor internaționale în România este reprezentat de Legea nr. 590/2003 privind tratatele publicată în Monitorul Oficial la 12 ianuarie 2004 [54] și Ordinul Ministerului Afacerilor Externe nr. 254/2013 privind intrarea în vigoare a unor tratate internaționale [71], iar în Republica Moldova de Legea nr. 595-XIV din 24 septembrie 1999 privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova, publicată în Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 24-26 din 2 martie 2000 și Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 442 din 17 iulie 2015 pentru aprobarea Regulamentului privind mecanismul de încheiere, aplicare și încetare a tratatelor internaționale, publicată în Monitorul Oficial nr. 190-196 din 24 iulie 2015.

Din analiza textelor legislative indicate poate fi dedusă concluzia că părțile unui tratat internațional trebuie să aibă calitatea de subiect al dreptului internațional public, înțelegând prin această calitate statele și organizațiile internaționale – ca subiecte principale – și orice altă entitate căreia i-a fost recunoscută o astfel de calitate. Ambele *Convenții de la Viena*, atât cea din 1969, cât și cea din 1986, în articolul 3, delimitează câmpul de aplicare al dispozițiilor tratatelor doar părților care au calitatea de subiect. Acest art. 3 stipulează că: „Faptul că prezenta

Convenție nu se aplică nici acordurilor internaționale încheiate între state sau alte subiecte de drept internațional ori între aceste alte subiecte de drept internațional și nici acordurilor internaționale care nu au fost încheiate în formă scrisă, nu aduce vreo atingere:

a) valorii juridice a unor asemenea acorduri;

b) aplicării la aceste acorduri a tuturor regulilor enunțate în prezenta Convenție, cărora ar fi supuse în temeiul dreptului internațional independent de Convenție;

c) aplicării Convenției la relațiile dintre state, reglementate prin acorduri internaționale, la care sunt părți și alte subiecte de drept internațional.” [64, p. 116] Așadar, sunt excluse din categoria tratatelor internaționale actele încheiate între persoane fizice sau juridice aparținând unor state diferite, acordurile încheiate între state și organizații internaționale și o persoană fizică sau juridică străină.

Amintim că scopul tratatelor internaționale este de a crea efecte juridice între părțile care l-au încheiat. Aceste efecte juridice se pot concretiza în stabilirea unei norme de conduită obligatorie cu caracter general (plecând de la ipoteza stipulată în art. 38 al Statutului CIJ) sau în crearea, modificarea sau stingerea unor drepturi și obligații reciproce între părți. Intenția de a produce efecte juridice diferențiază tratatul internațional de alte acte, acorduri, documente internaționale. Cu titlul de exemplu, aducem spre comparare Declarația Universală a Drepturilor Omului [140] care nu poate fi considerată tratat internațional, întrucât lipsește această intenție a părților de producere a efectelor juridice, de a-și asuma obligații în această sferă și, prin urmare, nu este opozabilă membrilor Națiunilor Unite [95, p. 6]. Manifestarea de voință a statelor cu scopul de a produce efecte juridice, adică tratatul internațional, nu trebuie confundată cu unele acte sau documente care au doar legătură cu un tratat. Din categoria acestora fac parte procese-verbale, acte de politică externă de genul declarațiilor și comunicatelor comune semnate la sfârșitul întrunirilor dintre șefii de stat și de guvern, note verbale sau memorii. În funcție de natura actului și de circumstanțele în care a fost elaborat, fundamentat pe voința părților, trebuie să se distingă între un tratat internațional și un acord lipsit de forță juridică. Un exemplu concludent în acest sens, credem că ni-l poate oferi *Actul Final de la Helsinki din 1975* care nu are valoarea juridică a unui tratat, în sensul că, intenția părților nu a fost de a obliga juridic, așa cum reiese chiar din textul acestui document [1].

În ceea ce privește negocierea textului unui tratat, subliniem că discuțiile asupra unor probleme litigioase pot fi începute printr-o serie de semnale făcute de părți pentru a-și arăta disponibilitatea de a avea discuții formale. Dar chiar și când părțile au căzut de acord să întreprindă negocieri, există o serie de probleme preliminare care trebuie rezolvate înainte ca orice discuție mai importantă să ia loc.

Gama de tehnici și tactici din diplomație care trebuie preluate în negocierea diplomatică depinde, în general, de gradul de incompatibilitate între interesele și obiectivele a două sau mai multe națiuni, pînă unde sunt națiunile dispuse să-și apere interesele, cît și gradul disponibilității părților de a încheia un acord. Negocierile diplomatice între prieteni și aliați de puține ori prezintă aceleași caracteristici ca cele între guverne ostile. Acolo unde există deja un acord asupra principiilor unei probleme, negocierea constă doar în precizarea, detaliilor sau deducerea consecințelor din principii. Cînd guvernele sunt receptive la interesele mutuale, în majoritatea cazurilor acestea prezintă o bază bine fundamentată pentru compromisuri și concesiuni mutuale. În cadrul negocierilor din Uniunea Europeană, de exemplu, părțile sunt de acord cu obiectivele organizației și își cunosc foarte bine nevoile și interesele economice reciproce. Într-un cadru mai general, ei pot negocia asupra unor probleme tehnice esențiale fără să fie nevoie să împace principiile de bază. Dorința generală de a ajunge la un acord îi poate determina pe agenții care negociază să facă concesiuni. Alternativa este inflexibilitatea unei poziții, evitarea acordului și acceptarea publicității adverse pentru adoptarea unei asemenea poziții. Acolo unde obiectivele sunt fundamental incompatibile și ambele părți își mențin cu tărie pozițiile, problema influențării comportamentului, acțiunilor și obiectivelor prin negociere diplomatică devine mult mai complexă [42, p. 140-141].

Satele sunt cele care crează și aplică normele de drept internațional prin intermediul tratatelor multilaterale. Considerăm oportun de reliefat cîteva aspecte legate de clasificarea tratatelor, ca să vedem în ce tip de categorie se înscriu aceste tratate. Identificăm mai multe criterii, și anume: clasificarea materială care privește aspectele imanente, intrinseci ale tratatelor, conținutul și funcționarea lor juridică și clasificarea formală care vizează ipostazele, variabilele extrinseci ale tratatelor privite ca instrumente juridice. Astfel, din punct de vedere *material*, tratatele se clasifică în:

➤ *tratate legi și tratate contracte*: nu există un regim juridic precis pentru fiecare categorie, întrucît un tratat poate conține dispoziții din ambele tipuri; tratatele legi au o valoare normativă pentru că au inserate reguli generale de conduită care se aplică unui număr mare de state, iar tratatele contracte se încheie între un număr redus de state, iar obiectul lor este format dintr-o serie de prestații reciproce pe care părțile s-au obligat să le execute. Pentru exemplificare, aducem în discuție negocierea unui acord între Japonia și Australia Long-Term Sugar Agreement din martie 1988. După șapte luni de negociere, în decembrie 1974 s-a semnat Acordul pe termen lung al zahărului între Japonia și Australia. Situația era definită, pe fondul crizei petroliere mondiale, de rezilierea acordurilor internaționale în domeniul zahărului și de un an cu o recoltă foarte proastă în Cuba. Prețurile au crescut de la 143 la 650 de dolari tona între ianuarie-octombrie 1974. Australienii doreau în aceste condiții să încheie un contract pe termen lung și l-

au oferit Japoniei. Japonezii au antamat negocierile, apoi le-au întrerupt, căutând alte oferte. Contractul s-a semnat pe cinci ani, însă în iulie 1975 prețul mondial căzuse deja la 133 lire sterline. Consumul japonez de zahăr a scăzut și s-au format stocuri, iar partea niponă a cerut reducerea livrărilor, invocând Clauza de Revizuire, care suna astfel: „Ambele părți contractante vor reexamina funcționarea și continuitatea prezentului contract cel puțin o dată pe an”. Au început atunci noi negocieri, în care australienii cereau respectarea contractului pentru doi ani compleți înainte de a discuta revizuirea prețului, o singură revizuire pe întreaga durată a contractului, și o reducere a taxei de import. Partea japoneză a reziliat unilateral contractul și a anunțat că va refuza transporturile de zahăr. Criza a implicat ministerele de externe ale celor două părți și a luat proporții considerabile. În octombrie 1977 s-a semnat în cele din urmă un nou contract, pe doi ani, ale cărui condiții s-a estimat că prevedeau, pentru partea japoneză, o pierdere de 20% față de oferta proprie, iar pentru cea australiană, o pierdere analogă de 7%, adică o negociere de tipul *lose-lose*;

➤ *tratate generale și tratate speciale*: art. 38 paragraful 1 lit. a) din Statutul CIJ se referă expres la tratatele generale și speciale, iar Convenția de la Viena din 1969 a stabilit dispoziții specifice doar pentru tratatele generale, astfel că, pentru practica internațională, această clasificare făcută după obiectul și scopul tratatului, pare abstractă;

➤ *tratate normative și tratate constitutive de organizații internaționale*: deosebirea dintre ele constă în faptul că tratatele normative fixează reguli de conduită, iar cele constitutive stabilesc structura și modul de funcționare al organizațiilor internaționale [80, p. 70-71].

Pentru ultimii 200 de ani cel puțin, contractul a furnizat paradigma primară pentru gândirea despre crearea dreptului internațional. În timpul acestei perioade, tratatele - acorduri legale între state - au înlocuit dreptul internațional cutumiar ca instrument primar pe care statele l-au folosit pentru reglementarea activității lor. Ca și contractele, tratatele sunt în general văzute ca acorduri voință care pot să creeze obligații doar între cei care au consimțit [180, p. 599, 605-606]. Astfel, paradigma consensuală implică un cadru al creării dreptului individualist în care fiecare state este stăpînul propriilor angajamente. Tratatele, instrumente dominante în dreptul internațional modern, sunt adesea considerate a fi contracte între state. Mai târziu, pe măsură ce dreptul internațional s-a maturizat, marele teoretician Grotius a dezvoltat o teorie generală a tratatului ca formă specializată a contractului. Această comparație a persistat pînă în zilele noastre, tratatele fiind analizate ca și contracte cu respectarea negocierii problemelor prezente în formarea lor, probleme constrîngerii referindu-se la implementarea și interpretarea lor. Într-adevăr, textul tratatelor face adesea referire explicită la paradigma contractuală, referindu-se de exemplu la statele membre ca ”părți contractante” (de exemplu: Convenția de la Geneva cu privire la tratamentul prizonierilor de război din 12 august 1949, Convenția de la Geneva cu privire la

protecția civililor pe timp de război din 12 august 1949 sau chiar Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor încheiate între state din 1969). Tratatul ca acord contractual a fost o unealtă critică a ordinii juridice internaționale în decursul anilor și tot așa a rămas și azi. Meyer Timothy definește acordul contractual ca fiind un acord între statele au negociat între statele terțe ale oricărui cadru instituțional. Acordurile contractuale trebuie să fie, în opinia autorului, tratate contractuale dacă ele sunt acorduri care leagă părțile, sau ele ar putea fi contracte de *soft law* dacă nu leagă părțile de tratat. La fel ca în cazul contractării între firme, statele negociază liber, pe larg termenii unui asemenea acord de la regulile procedurale și principiile guvernării, fără să menționăm suportul staff-ului administrativ care ajută negocierile oficiale. Cel mai important, acordul contractual nu implică nici o decizie colectivă ca de genul obligațiilor luate de state. Orice grup de state poate intra într-un acord contractual definind obligațiile luate de membrii fără să ceară permisiunea unei instituții. Această autonomie diferă de crearea legislativă a dreptului în care statele decid colectiv ce fel de obligații pot face membrii instituțiilor sub umbrela instituției. Probabil cel mai predominant fel de tratat contractual este astăzi tratatul bilateral de investiții (BIT). Aceste acorduri sunt negociate pe o bază ad-hoc între state și negocierea lor nu este subiect al regulii impuse de orice instituție internațională. Dacă două state vor să intre în BIT nu cer mai întâi votul afirmativ al unui corp colectiv cum ar fi o conferință diplomatică sau Conferința părților la tratatul multilateral, pentru că dreptul tratatului prevede câteva reguli de bază care guvernează formarea tratatelor [58, p. 567-569].

Observăm că orice acord încheiat, fie că este vorba despre forma simplificată, fie de forma solemnă, produce aceleași efecte și are putere obligatorie, consecință care derivă din prezumția de legalitate de care se bucură actele îndeplinite de un organ abilitat în acest sens, evident în limitele competenței sale. Dacă inițial (vorbind de sfârșitul secolului al XVIII-lea), domeniul de aplicare al acestor acorduri era limitată doar la probleme care nu excedeau puterii executive, treptat în timp, obiectul acestora s-a extins ca arie de aplicare asupra unor probleme administrative, tehnice și, uneori, politice de genul: stabilirea de relații diplomatice, stabilirea păcii, recunoașterea unui stat, etc., aspecte stabilite de către statele care participau la încheierea lor. Celeritatea care caracterizează încheierea unor astfel de acorduri în domenii tot mai vaste, impulsionează statele să recurgă la forme simplificate de încheiere a tratatelor internaționale, întrucât se pliază mai bine nevoilor de adaptare a dreptului internațional la evoluția relațiilor internaționale. Tratatul multilateral, ca și cele bilaterale, reprezintă o modalitate convențională de formare a dreptului internațional, iar vocația de universalitate îi impun o serie de particularități specifice. Conchidem că evoluția comunității internaționale a impus încheierea de tratate multilaterale care s-au substituit ca tehnică de elaborare procedurii clasice de încheiere a tratatelor bilaterale încheiate între grupe de state (exemplu, Tratatul de la Westphalia din anul

1648) sau între un stat, pe de o parte, și celelalte state, pe de altă parte (cum a fost cazul Tratatului de la Versailles din anul 1919 încheiat între puterile aliate și Germania; tratatele de pace din 1947 încheiate între ansamblul națiunilor unite efectiv beligerante și fiecare dintre statele satelite ale Germaniei), prin includerea într-un singur instrument juridic a unui singur act juridic, rezultat al unei reglementări comune a problemelor de interes colectiv ale statelor.

Constatăm că elaborarea acordurilor multilaterale cunoaște două faze: o procedură în cadrul *conferințelor internaționale* reunite special în vederea negocierii și una care are loc în cadrul *organizațiilor internaționale*. Pentru o informare clară a procesului de elaborare a normelor create prin intermediul acestor tratate multilaterale, clarificăm în cele ce urmează ce presupune aceste proceduri. Astfel, *conferința internațională* reprezintă o reuniune de plenipotențari convocată de un stat, sau grup de state sau de către o organizație internațională, care au libertatea de a-și alege invitații. Obiectul acordului multilateral este stabilit de intenția statelor inițiatoare având un caracter politic sau tehnic – de exemplu Acordul de Asociere la UE dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova, semnat la 27 iunie 2014 la Bruxelles, ratificat de Moldova prin Legea 112 din 2 iulie 2014 și ratificat de Parlamentul European pe 13 noiembrie 2014, document care înlocuiește Planul de Acțiuni RM-UE semnat la 22 februarie 2005 în cadrul Politicii Europene de Vecinătate (este un document care se speră la îmbunătățirea calității vieții cetățenilor, a cadrului legal în domeniul mediului, sănătății, economic, securității și sistemului judiciar). Conferințele convocate din inițiativa unei organizații internaționale se particularizează prin instituționalizarea procedurilor în raport cu cele organizate din inițiativa statelor, dar mai ales prin obiectul lor delimitat în exclusivitate stabilirii unor reguli de drept și sunt organizate de statul ales drept gazdă sau de către organizația inițiatoare. Ca exemple de astfel de conferințe, putem aminti: Conferințele de la Geneva din 1958 și 1960 privind dreptul mării, Conferințele de la Viena din 1961 și 1963 privind relațiile diplomatice și consulare, Conferința de la Viena din 1968 și 1969 privind dreptul tratatelor [5, p. 178]. Reprezentanții statelor investiți cu depline puteri, care au fost verificați de către comisia desemnată în cadrul conferinței sau organizației internaționale poartă negocieri asupra proiectului de tratat, proiect realizat inițial de către un stat sau grup de state sau de către organele organizației internaționale sub patronajul căreia se desfășoară conferința. De pildă, în cadrul Organizației Națiunilor Unite, Adunarea Generală a înființat în 1947 Comisia de Drept Internațional ca organism specializat în domeniul codificării și dezvoltării dreptului internațional, în conformitate cu art. 13 din Carta ONU [80, p. 111].

Observăm caracterul universal al tratatelor multilaterale care permite tuturor statelor să devină părți la acele tratate, iar lărgirea cadrului convențional este posibilă prin existența unei clauze exprese inserată în textul tratatului. Din tratatele multilaterale fac parte convențiile de

codificare a dreptului internațional și convențiile încheiate de organizațiile internaționale cu vocație universală. Această extindere oferită de vocația de universalitate presupune a cunoaște dacă obiectul acestor tratate care are în vedere probleme de interes general pentru toate statele, nu ar putea crea dreptul subiectiv al statelor de a deveni părți la aceste acorduri, în absența unei clauze exprese în acest sens. Pentru a înlătura orice suspinciune aducem în discuție sus-amintita *Convenție de la Viena din 1969* care precizează că un tratat poate fi deschis în absența unei clauze exprese în acest sens fără a recunoaște un drept al statului de a deveni parte la un astfel de convenție (art. 15). Coroborat cu acest articol, art. 81 și 83 vizează includerea clauzei privind „toate statele”, potrivit căroră Convenția este deschisă tuturor statelor membre ale ONU sau membrilor unei instituții specializate, precum și statelor-părți la Statutul Curții Internaționale de Justiție și oricărui alt stat invitat de Adunarea Generală a Națiunilor Unite să devină parte la Convenție. Aceeași precizare o regăsim în textul art. 82 și 84 din Convenția de la Viena din 1986 privind dreptul tratatelor încheiate între state și organizații internaționale, dar fără a prevedea posibilitatea Adunării Generale a ONU de a stabili o bază politică de participare la un acord de genul ăsta. Prin urmare putem aprecia că dreptul tratatelor a recunoscut, în termeni generali, caracterul de universalitate al tratatelor multilaterale prin adăugarea dispozițiilor referitoare la semnarea amînată, aderarea și rezerva la tratat.

Concluzionăm că un tratat internațional este valid și produce efecte juridice față de părțile contractante dacă a fost încheiat pe baza unui consimțămînt liber exprimat de state cu respectarea strictă a normelor imperative ale dreptului internațional, precum și a celor de drept intern referitoare la dreptul tratatelor. Consecința nerespectării voinței unui stat de a fi legat printr-un tratat evocă problema viciilor de consimțămînt care atrag nulitatea totală sau parțială a tratatului, în funcție de natura cauzei respective. Componenta esențială a ordinii publice internaționale rămîne *jus cogens*, pentru că tendința a fost de recunoaștere a existenței ordinii publice internaționale, chiar și într-o societate variată ca cea internațională. Acest concept înglobează regulile de moralitate internațională care fac parte din regulile de drept recunoscute de națiunile civilizate [94, p. 62], astfel încît tribunalele internaționale au chiar posibilitatea de a refuza aplicarea unui tratat dacă acesta este contrar umanității, bunei-morale sau ordinii internaționale sau eticii de comportare internațională. Subliniem că imoralitatea sau indecența sunt intolerate atît în ordinea juridică internă, cît și în ordinea juridică internațională și, prin urmare, principiile de moralitate și etică se aplică și comunităților naționale și internaționale. Pentru a sublinia această idee pornită de la ipotezele lui E. de Vattel sau Ch. Rousseau, aducem în discuție opinia judecătorului Walter Schücking în cauza Oscar Chinn, care era de părere că o instanță internațională “nu ar putea niciodată să aplice o convenție a cărei termeni să se împotrivescă moralei publice” [163, p. 149-150]. În *cauza strîmtorii Corfu*, CIJ a dedus obligația Albaniei de a

recunoaște public existența unui câmp de mine în apele albaneze “din considerente elementare umanitare, mai exacte în timp de pace decât în timp de război” [155, p. 22], iar în cauza Rezervelor la *Convenția de prevenire și pedepsire a genocidului*, negarea din partea unui stat a dreptului la existență a unor grupuri umane a fost reținută ca fiind “împotriva dreptului moral și a spiritului și scopului ONU” făcând referiri la “interesul comunității” [80, p. 153].

Analizând dezvoltarea recentă a dreptului internațional observăm o ierarhizare a normelor dreptului internațional, astfel încât unele apar mai importante decât altele. Afirmăm că se dezvoltă progresiv o “supra-legalitate” internațională, dacă comparăm cu dreptul intern francez, a cărei expresie îi este proprie [108, p. 215]. Întrucât ordinea juridică internațională s-a dezvoltat devenind tot mai complexă, s-a concretizat treptat și o anumită ierarhie a normelor internaționale sub forma unei “legalități internaționale” care permite ordonarea diverselor surse ale dreptului internațional. Identificăm în prezent două domenii care conțin această “supra-legalitate”, și anume: *menținerea păcii* și *jus cogens*. Menținerea păcii a constituit preocuparea majoră a ordinii internaționale de la sfârșitul primului război mondial. Aceasta explică prioritatea care a fost recunoscută *Pactului Societăților Națiunilor* și apoi Cartei ONU, superioritate care dobândește întregul sens în cazul în care trebuie hotărâte sancțiunile internaționale. Prioritatea Pactului reiese din articolul 20 al acestuia care dispunea că: “...membrii Societății recunosc că prezentul Pact abrogă toate obligațiile sau înțelegerile incompatibile cu condițiile lor și se angajează în mod solemn să nu mai contracteze pe viitor unele asemănătoare; în al doilea rând, dacă înainte de intrarea în Societate, un membru și-a asumat obligații incompatibile cu termenii Pactului, el trebuie să ia măsuri imediate pentru a se debarasa de aceste obligații” [56, p. 70]. În baza acestui Pact, membrii societății își asumau obligația de a respecta și de a menține integritatea teritorială și independența politică a tuturor membrilor societății. Potrivit articolului 12, în cazul ivirii unui diferend susceptibil de a degenera într-un conflict armat, membrii Societății națiunilor aveau posibilitatea de a suspune acel diferend procedurii arbitrajului sau Consiliului Societății. Toți membrii se angajau să respecte și să execute cu bună-credință sentințele date de Curte și să nu recurgă la război împotriva oricărui alt membru al Societății Națiunilor. [56, p. 506]

Carta ONU reia precizări asemănătoare în articolul 103 precizând că: “în caz de conflict între obligațiile Membrilor Națiunilor Unite decurgând din prezenta Cartă și obligațiile lor decurgând din orice alt accord internațional, vor prevala obligațiile decurgând din prezenta Cartă” [12]. O prevedere asemănătoare este stipulată și în Tratatul Atlanticului de Nord în art. 5. Tratatul incompatibil cu dispozițiile Cartei pot rămâne în vigoare între părțile contractante: ele nu pot fi totuși opozabile țărilor terțe și ONU. Ca o comparație, aducem în discuție sentința din 26 noiembrie 1984 a CIJ, referitoare la *Cauza activitățile militare și paramilitare ale SUA din*

Nicaragua, în care Curtea s-a aplecat, pentru prima oară în istoria sa, asupra ipotezei unui conflict între obligațiile ce decurg din Cartă și cele născute din alte tratate. Curtea a afirmat fără cea mai mică ambiguitate superioritatea obligațiilor ce decurg din Carta asupra celorlalte în termenii următori: “toate acordurile regionale, bilaterale și chiar multilaterale pe care părțile le pot încheia în privința reglementării diferendelor sau ținând de jurisdicția Curții internaționale de Justiție sunt întotdeauna subordonate dispozițiilor articolului 103” (paragraf 107 din sentință) [118]. În ceea ce privește recunoașterea priorității Cartei ONU în practica statelor, articolul 30 din *Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor* vine să întărească acest aspect: “1. Sub rezerva dispozițiilor articolului 103 al Cartei Națiunilor Unite, drepturile și obligațiile statelor, părți la tratate successive purtând asupra aceleiași materii sunt determinate potrivit paragrafelor ce urmează; 2. Când un tratat precizează că este subordonat unui tratat anterior sau posterior sau ca nu trebuie considerat ca fiind incompatibil cu celalalt tratat, dispozițiile acestuia se vor aplica cu precădere...” [26]. *Comisia de Drept Internațional* explică această recunoaștere luând în considerare “locul pe care Carta Națiunilor Unite îl ocupă în dreptul internațional contemporan, importanța sa și faptul că statele membre ale O.N.U. constituie o parte considerabilă a comunității internaționale” (Raport 1966, p. 48).

Aproape toate statele lumii recunosc în mod expres superioritatea dispozițiilor Cartei ONU. Pentru a ilustra această practică generalizată a statelor exemplificăm *Tratatul Atlanticului de Nord din 1949* [168] prin articolul său 7, *Tratatul de asistență mutuală interamerican din 1947* [177] în articolele sale 1,2,3,5,7 și mai ales 10, *Carta Organizației Statelor Americane (OSA) încheiată la Bogota în 1948* [134] în articolul 102, *Carta Organizației statelor din America Centrală din 1951* în articolul 18 [135]. Concluzionăm că art. 53 din *Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor* a formalizat o stare de fapt, consacărând dreptului internațional un caracter imperativ cu rol major în comunitatea internațională contemporană. Un real progres în dezvoltarea bazei constituționale a dreptului internațional care are la origini principiul oferit de Convenția de la Viena, a adus CDI prin activitățile sale în formularea responsabilității internaționale a statelor și a normelor internaționale, în mod deosebit, fundamentate pe norma de *jus cogens*. Termenii specifici introduși de *Convenția de la Viena din 1969*, respectiv *acceptare* și *recunoaștere* sunt utilizați în legătură cu izvoare diferite: *recunoașterea expresă* în ceea ce privește normele stabilite de convențiile internaționale și *recunoașterea de către națiunile civilizate* în ceea ce privește principiile generale de drept, iar *acceptarea* unui practici internaționale ca reprezentînd dreptul, în ceea ce privește normele cutumiare. Această *recunoaștere* și *acceptare* se exprimă în acte și atitudini ale practicii internaționale care derivă de la ansamblul statelor. Din analiza practicii internaționale în ceea ce

privesc normele imperative ale dreptului internațional, rezultă că trebuie să luăm în considerare o serie de elemente cum sunt:

- clauze care interzic statelor părți la un tratat internațional multilateral să deroge de la unele din normele sale – exemplu: art. 52 al Cartei ONU sau art. 3 al Convenției din 1926 privind abolirea sclavajului [29, p. 119];

- absența de acorduri derogatorii de la normele respective sau constatarea validității unor asemenea instrumente și refuzul statelor de a le recunoaște validitatea, dacă ar fi stabilite asemenea instrumente cu scopul derogării de la ele;

- o activitate constantă a statelor, a organismelor internaționale, a organelor judiciare, cu scopul de a asigura aplicarea acestor norme de către toate statele, exprimată în adoptarea de tratate, decizii, declarații sau luări de poziție.

Observăm că este vorba despre acte ale practicii internaționale, acte și atitudini ale statelor, acte care au legătură cu negocierea, încheierea și aplicarea tratatelor multilaterale, clauze convenționale, care exprimă recunoașterea și acceptarea de către state a caracterului imperativ al acestor norme. Toate aceste elemente fac parte din procesul îmbinării cutumei și tratatului multilateral în formarea normelor dreptului internațional public și se cristalizează în cadrul acestui proces fie în același timp cu formarea normelor internaționale generale, fie în procesul aplicării unor asemenea norme.

Studierea normelor imperative ale dreptului internațional trebuie făcută în paralel cu indentificarea unor norme care au acest caracter. Așadar, *în primul rând*, sunt considerate norme imperative principiile fundamentale ale dreptului internațional: nerecurgerea la forță sau amenințarea cu forță, egalitatea suverană, neintervenția în treburile interne, reglementarea pășnică a diferendelor internaționale, dreptul popoarelor de a dispunde de ele însele, principiul *pacta sunt servanda* (deja amintit), respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Statele nu pot deroga de la aceste principii în acordurile dintre ele, în relațiile bilaterale, și datorită importanței pe care comunitatea internațională o acordă acestor principii pentru reglementarea raporturilor internaționale. *În al doilea rând*, este vorba despre norma care vizează drepturi ale tuturor statelor în domenii care nu au ca obiect suveranitatea statelor, cum ar fi de exemplu libertatea mărilor sau interzicerea pirateriei. *În al treilea rând*, este vorba de o serie de norme cu caracter umanitar, pe care statele le consideră indispensabile pentru garantarea respectării drepturilor omului și demnității umane ca: interzicerea sclavajului, legile și obiceiurile războiului, interzicerea genocidului [88, p. 69]. Pentru că principiile fundamentale ale dreptului internațional public sunt destinate apărării celor mai importante valori ale societății internaționale, ale omenirii, ele aparțin normelor cu valoare de jus cogens, adică norme imperative, obligatorii pentru subiectele dreptului internațional, norme de la care nu se poate

deroga decît prin reguli de aceeași valoare, așa cum stipulează art. 53 al *Convenției cu privire la dreptul tratatelor, adoptată la Viena, în anul 1969* (amintit anterior). Caracteristica importantă a dreptului internațional public este aceea că normele care îi aparțin sunt opozabile subiectelor sale numai în măsura în care acestea se angajează să le respecte.

Reliefăm că principiile fundamentale ale dreptului internațional public sunt „reguli de maximă generalitate, recunoscute tacit sau expres de toate statele lumii ca obligatorii pentru acestea în relațiile de cooperare dintre ele” [16, p. 251]. Deși unele principii s-au născut pe cale cutumiară, observăm că practica statelor, mai cu seamă după al doilea război mondial, este de a utiliza calea convențională, respectiv de a consacra aceste „puncte cardinale” ale relațiilor internaționale prin tratate internaționale generale, unele cu valoare deosebită, precum Carta ONU.

Opinăm că, printre factorii care ar trebui să guverneze relațiile dintre state se numără: stabilirea unor raporturi interstatale normale, amplificarea și diversificarea schimburilor de valori materiale și spirituale în lume, încercarea de ridicare a gradului de prosperitate a fiecărui stat, promovarea intereselor legitime ale fiecărui stat. Acești factori îmbracă forma rolului pe care trebuie să-l aibă un stat atunci cînd crează norme de drept internațional. Îmbinarea acestor factori este direct condiționată de normele și principiile dreptului internațional, astfel încît să se elimine metodele de forță și constrîngere, iar în comunitatea internațională să domnească spiritul rațiunii, justiției și echității. Un rol important în promovarea și consacrarea normelor și principiilor fundamentale internaționale l-a avut procesul de codificare al acestor norme, alături de acceptarea și recunoașterea acestora de către statele lumii. Din păcate, într-o lume măcinată de fragmentarea unor sisteme regionale cum este și Uniunea Europeană, situația statelor mici pare să fie amenințată de un scenariu sumbru în sensul că, datorită diviziunii economice, a recesiunii și a intereselor de putere, e posibil ca acestea să nu mai fie sprijinite de statele mari în cazul unei amenințări armate. Chiar unii politologi americani avertizează statele mici ca ar trebui să-și regîndească alianțele pe viitor. Unul din statele mici care încearcă să facă față unor conflicte cu Rusia este Ucraina care a apelat la ajutorul internațional pentru a se apăra de agresiunea rusă. Ca încercare de consolidare a relațiilor internaționale, relatăm despre Summit-ul NATO care a avut loc între 4-6 septembrie 2014 în Țara Galilor, una din țările care formează Regatul Unit al Marii Britanii, pe fondul unor amenințări multiple apărute în comunitatea internațională, adică conflictele din Irak, Ucraina, Siria și Afganistan.

Pentru Moldova un pas important în derularea relațiilor internaționale l-a reprezentat semnarea Acordului de Asociere la UE ratificat de Republica Moldova la 2 iulie 2014 și care este deja pus în aplicare din septembrie 2014. Pentru Moldova acest acord reprezintă un proces

lung de modernizare care va fi realizat cu ajutorul Uniunii care va oferi ajutorul necesar, politic și financiar, pentru a implementa cu succes angajamentele asumate prin acest acord.

Analizând politica externă a marilor puteri, observăm că romantismul vremurilor, ideilor de demult se plătește. Amintim că în Kosovo tot soluția NATO a fost să atace cu avioane. În ceea ce privește conflictul din Siria, subliniem că antipatiile și conflictele inter-sectare au fost una dintre sursele permanente de tensiune. Menționăm că americanii sunt cei care au promovat principiul autodeterminării în lume. Vorbele lui Henry Kissinger [51] rămân valabile și pentru rolul Siriei în Libanul vecin, care nu a încetat să fie văzut la Damasc, lucru nerecunoscut oficial, ca parte istorică din Siria. Relatăm și despre decizia instalării unui scut pe teritoriul Turciei în cadrul Summit-ului NATO de la Lisabona din 2010 când partea rucă și-a exprimat rezerva față de implicațiile și riscurile pe care le prezintă acesta pentru relațiile externe și securitatea Turciei și s-a opus nominalizării unor state vecine – Iranul și Siria – ca fiind vizate de acțiunea acestui scut, dat fiind bunele relații bilaterale ale Ankarei cu Teheranul și Damascul la acea vreme. În fapt, proiectul american viza capacitățile balistice și programul nuclear al Iranului.

Estul Ucrainei este măcinat de lupte. Un conflict care a dat naștere celei mai grave crize internaționale de după încheierea Războiului Rece. Teroriștii din organizația Statul Islamic continuă să cucerească oraș după oraș, în Irak, iar Libia s-a cufundat într-un război civil. Firava democrație din Afganistan este pe punctul de a se prăbuși. Toate acestea sunt crize care, aparent, nu au nicio legătură între ele. Însă fostul secretar de stat american, Henry Kissinger, spune că trebuie analizate împreună. Pentru că toate aceste conflicte - din Ucraina, Irak, Afganistan și așa mai departe - schimbă, treptat, harta lumii. Este, deci, momentul, să vorbim despre o nouă ordine mondială. Observăm că, dacă pînă de curînd, cei mai importanți actori de pe scena internațională au fost statele, se pare că lucrurile se schimbă. Bătrînul continent, fărîmitat în atîtea țări, este tot mai unit sub umbrela Uniunii Europene. Între timp, în Orientul Mijlociu, se întîmplă exact invers: statele par să se dizolve într-o multitudine de grupuri etnice și religioase. Economia și politica evoluează separat; economia a devenit internațională. O criză într-un colț al lumii, poate declanșa prăbușiri în lanț ale burselor de pe tot globul. Însă, deciziile politice sunt luate la nivelul fiecărui stat. Pînă acum, rezultatul acestei situații a fost o alternare între perioadele de boom economic și cele de criză financiară. Statele care au avut de pierdut au încercat să se protejeze. Au luat măsuri care le-au ajutat pe ele, dar au afectat negativ economia mondială. Concluzionăm că este momentul în care marile puteri ale lumii trebuie să coopereze, dar reuniunile internaționale actuale nu sunt suficiente, ci statele trebuie să-și clădească cooperarea internațională pe convingeri comune, determinare în respectarea și aplicarea normelor juridice internaționale, și nu pe declarații. Cert este că, diccolo de aceste frămîntări, credem că SUA vor rămîne în centrul gravitațional al marilor puteri.

Actorii non-statali la crearea tratatului. Pentru a demonstra cum operează această abordare, luăm în considerare dreptul tratatelor. O abordare a competenței vizează creatorii înșiși ai tratatelor. Evitînd un asemenea teren bătătorit ca de genul ce anume dau tratatelor forță juridică și care categorii de tratate constituie sursa dreptului, trebuie să identificăm actorii care au competența de crea, de a implementa, de a interpreta sau modifica tratatele pe lîngă suveranitatea statelor care exercită asemenea autoritate în mod tradițional, cunoscut fiind faptul că statele, prin definiție, sunt considerate posesoare ale competenței de a încheia tratate, potrivit Convenției de la Viena din 1969. Dacă acești actori există, această abordare ar întreba cum informează autoritatea lor înțelegerea noastră a tratatelor ca sursă a dreptului și cum este consimțămîntul statelor o bază pentru obligații. Jose Alvarez deja a atras atenția asupra schimbării forumului negocierii tratatelor de la instituțiile conferințelor internaționale ad-hoc crescînd influența diverșilor actori ca: organizații internaționale neguvernamentale, funcționari internaționali și experți în procesul de creare a tratatelor. Pentru intențiile surselor doctrinare însă, problema este nu numai a influența o singură influență, ci dacă ar fi așa, ne-am fi dispensat de mult de ideea că deopotrivă suveranitatea statelor crează tratatele și cutumele între state [164, p. 30], [127, p. 747-748]. În schimb, sursele doctrinare implică o descriere a distribuirii a competenței legale formale, ca o formă distinctă de distribuire a competenței politice și chiar morale, ambele puțin explicabile de ce aceste competențe legale acționează într-un anumit fel. O abordare a competenței de bază se concentrează pe cine poate de fapt să creeze norme de drept internațional sau să autorizeze interpretarea sau aplicarea lor. Sub această abordare, trei candidați reies ca surse potențiale de competență în afară de suveranitatea statelor: actorii sub-statali (grupări regionale), actorii supra-naționali și actorii extra-naționali. Actorii sub-statali sunt entități teritoriale semi-autonome care sunt dependente legal de state suverane independente sau sunt asociate cu asemenea state. În categoria acestora se includ: componente sub-naționale ale statelor federale, teritorii în străinătate, și alte teritorii dependente ale statelor existente. În realitate, deși adesea sunt considerate anomalii, totuși statele permit acestor entități un rol în tratate pentru un timp. Relieșăm spre exemplificare, începuturile organizațiilor internaționale cînd, la instituirea Uniunii Poștale Universale și Uniunii Internaționale a Telecomunicațiilor statele au dat statutul parțial sau integral de membru administrațiilor coloniale în respectivele organizații. Mai mult ca oricînd entitățile sub-statale participă acum direct atît la tratatele bilaterale cît și la tratatele multilaterale în domenii în care își reclamă competența (de exemplu: Jersey, Bermuda, Hong Kong, Cantoanele Elvețiene, Landurile Germaniei și Austriei, Puerto Rico, New Caledonia etc.) Se pune întrebarea pe ce bază participă la tratate actorii sub-statali. Aceștia participă la crearea normelor internaționale pe baza abilității lor de a încheia tratate care este în mare măsură o funcționare a oricui sunt ei autorizați să facă. Practica contemporană a încheierii tratatelor a

actorilor sub-statali este consecventă cu toate cerințele. Creator sub-statal al tratatului nu este însă doar un simplu fenomen european. Prin Constituția Rusiei și a altor acorduri interne, printre subiectele Federației Ruse, Rusia a autorizat anumite componente sub-statale ca Yeroslav sau Tatarstan să încheie tratate.

Actorii supranaționali. Așa cum statele se pot diviza în componente variate de sub-state, tot la fel acestea se pot organiza în entități supranaționale. Crearea unor asemenea actori implica mai mult decât investiția de putere în anumite organizații sau grupuri de state care intervin frecvent în crearea unei organizații. De asemenea, nu există o definiție fixă pentru ceea ce constituie o entitate supranațională, dar cel puțin 2 criterii le disting de alte subiecte ale dreptului internațional. În primul rând, statele trebuie să transfere puterile sale entității pe care ele însele să le fi exercitat anterior peste naționalii lor. În al doilea rând, în exercitarea acestor puteri naționale anterioare, un actor supranațional trebuie să aibă autoritatea independentă de la statele membre. Uniunea Europeană este exemplul paradigmatic a actorilor supranaționali. În contextul tratatelor însă, UE nu joacă un rol în mod tradițional direct în crearea normelor de drept stipulate în tratate, ci mai degrabă comunitățile componente - Comunitatea Europeană și Euratom-ul (Comunitatea Europeană a Energiei Atomice) - îndeplinesc asemenea funcții. Abilitatea actorilor supranaționali de a se alătura unui tratat depinde de întinderea la care statele suverane au consimțit participarea lor. Aceasta înseamnă că actorii supranaționali ai statelor membre trebuie să transfere competența peste tot sau în parte a subiectului domeniului tratatului și să-i autorizeze intrarea într-un acord internațional pe asemenea domeniu. Statele membre ale UE au făcut acest lucru în fapt, prin stabilirea Tratatului instituind Comunitatea Europeană (Roma, 1957). De exemplu, statele membre au transferat Uniunii Europene domeniile indicate mai jos, determinate de Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene drept competența exclusivă a Uniunii: politica monetară pentru statele membre a căror monedă este euro, conservarea resurselor biologice ale mării în cadrul politicii comune privind pescuitul etc. (art. 2) [100]

Actorii extra-naționali reprezintă a treia categorie de entități care pot constitui sursă a competenței în elaborarea normelor unui tratat. Spre deosebire de actorii sub-statali care au câștigat această competență din suveranitatea statelor cu care sunt asociați sau actorii supranaționali care exercită competențe transferate lor de statele membre, actorii extra-naționali există separat de sistemul statelor naționale. Comprind o categorie care este vastă cantitativ, actorii extra-naționali includ organizațiile internaționale și alte instituții internaționale create de state pentru scopuri particulare și chiar persoane pe care statele le desemnează pentru performanța unei anumite funcții. Actorii acestei categorii, ca și cei sub-statali și supranaționali au puterea de a încheia tratate. În plus, entitățile extra-naționale pot avea competența de a aplica, interpreta, chiar și de a modifica obligațiile tratatului [151, p. 29].

Estimăm util la acest capitol să menționăm faptul că statele suplimentar restricțiilor indicate supra și anume, imposibilitatea încheierii tratatelor internaționale care contravin normelor *jus cogens*, sunt limitate și în alte materii. Astfel, anumite state, reieșind din statutul lor juridic, nu au dreptul să încheie anumite tratate. În așa mod, statele permanent neutre în conformitate cu acordurile internaționale nu au dreptul să participe la tratatele de alianță militară ofensivă, acordurile privind ajutorul militar etc. Putem concluziona, că participarea statelor la tratatele internaționale depinde de obiectul și scopurile sale. [189]

2.2.1. Colaborarea multilaterală a statelor în procesul de creare a normelor juridice internaționale

După cum am încercat să arătăm în acest studiu, preocupările majore ale doctrinarilor dreptului internațional și a statelor au fost menținerea și consolidarea păcii, scoaterea războiului în afara legii, promovarea și respectarea normelor și principiilor dreptului internațional, cooperarea dintre state, securitatea mondială. De la părintele științei dreptului internațional Hugo Grotius ne-au rămas idei cu privire la normele și principiile dreptului internațional, importanța respectării lor, necesitatea înțelegerii și cooperării între state, reguli cu privire la purtarea războiului, necesitatea elaborării unor reguli care să elimine cruzimile din războaie, importanța încheierii unor tratate între state care să fie respectate și aplicate cu bună-credință.

Un rol important în menținerea și consolidarea păcii revine colaborării multilaterale prin convenții, înțelegeri, tratate multilaterale încheiate între state pe baza negocierilor diplomatice cu scopul armonizării relațiilor internaționale. Sfera domeniilor de interes a popoarelor a evoluat treptat, astfel că a apărut necesitatea extrapolării consolidării relațiilor interstatale, depășind cadrul colaborării bilaterale între state. Analizând evoluția istoriei, observăm că statele au încercat să adopte diferite căi și modalități pentru a preîntâmpina conflictele și a menține pacea. Aceste modalități s-au tradus în practică prin necesitatea încheierii de acorduri sau tratate multilaterale. Concret, colaborarea multilaterală a statelor în crearea și aplicarea normelor de drept internațional s-a concretizat prin încheierea de tratate de pace, de alianță și ajutor reciproc, tratate militare, comerciale, politice, economice, culturale, tehnico-științifice și încheierea unor convenții internaționale, la nivel regional și universal, prin participarea la conferințe internaționale sau prin intermediul unor organizații internaționale. Dacă perioada antichității și feudalismul este caracterizată prin colaborare pregnant bilaterală, începând cu perioada modernă se manifestă tendința extinderii relațiilor internaționale la nivel regional și chiar universal, datorată și instituirii primelor organizații internaționale cu vocație universală. Totuși, teorii izolate sau fragmentare cu privire la elaborarea unor norme incipiente de drept internațional public ne parvin încă din antichitate, odată cu formarea statelor. (așa cum am vazut în secțiunea

I.1.). Imperiul Roman reprezintă cea mai vastă structură a antichității. Caracterizat de o centralizare puternică, acest imperiu a beneficiat de toate instrumentele și modalitățile necesare exercitării dominației: armată, administrații financiare, ministere, astfel încât a putut să-și elaboreze anumite norme de drept internațional utile pentru a putea stabili relațiile cu provinciile imperiului situate pe trei continente. Aceste reguli se refereau la soli, negocieri, încheierea, garantarea și executarea tratatelor, relațiile cu străinii și ocrotirea acestora, alianțe politice și militare, purtarea războiului. Aceste norme de drept erau numite generic *jus gentium* și se aplicau în raporturile cetățenilor romani cu străinii sau în relațiile externe ale statului roman. Romanii încheiau tratate de prietenie, de alianță sau de neutralitate care trebuiau respectate potrivit principiului *pacta sunt servanda*. Odată cu extinderea statului roman dincolo de Peninsula Italică, în dreptul roman apare conceptul de *jus gentium* [88, p. 18], ca o sumă de reguli care priveau atât probleme de relații internaționale, cât și raporturi de drept privat între cetățenii romani și cei străini și care prefigurează dreptul internațional de mai târziu, servind drept bază pentru formarea dreptului internațional în Europa Occidentală.

Conducătorii Romei nu discutau cu reprezentanții altor state de la egal la egal [56, p. 21]. Romanii făceau o deosebire netă între statele și popoarele pe care le recunoșteau ca egale lor, cu care încheiau tratate de prietenie, de alianță sau de neutralitate, și cele pe care le considerau barbare, cu care încheiau doar tratate care consfințeau relații de dependență sau clientelare. Tratatul încheiat trebuiau respectate potrivit principiului *pacta sunt servanda*. Aceste tratate consacrau, *de facto*, dependența acestor popoare, adică un fel de vasalitate sau protectorat [89, p. 21-22]. Și în Roma Antică tratativele diplomatice au cunoscut o mare frecvență, iar persoana solilor, chiar ai statelor dușmane, era considerată inviolabilă. Evul mediu constituie o epocă în care, ca și în alte domenii ale vieții spirituale și sociale, principiile, ideile și normele de drept internațional au cunoscut umbre și lumini, încălcarea brutală a regulilor existente anterior și preluate din antichitatea greacă și romană, dar și dezvoltări doctrinare și instituționale cu efecte pozitive.

Dreptul internațional în Evul Mediu. La începutul feudalismului fărâmițarea statelor ca urmare a destrămării Imperiului Roman de Apus și lipsa unor autorități centrale puternice au făcut ca regulile de drept internațional să cunoască în general o stagnare, chiar un puternic regres în unele domenii. În perioada secolelor IV – VIII au apărut numeroase state înființate pe ruinele fostului imperiu care au încheiat între ele și cu Imperiul bizantin diverse tratate de pace, de alianță sau de armistițiu a căror respectare era garantată prin ostateci. După constituirea Sfântului Imperiu Roman de origine germană în anul 962 și afirmarea puterii papale, cu tendințe de centralizare, entitățile de sub autoritatea lor au încheiat tratate din domenii diferite (comerciale sau de navigație), încheiau armistiții între ele sau cu alte state din afara Imperiului,

cum ar fi Anglia sau Suedia, statele arabe, sau state din Africa și Asia, încheiau chiar relații diplomatice cu acestea. Astfel, *Consiliul de la Lateran*, din 1139, interzicea folosirea arbaletelor și transformarea în sclavi a prizonierilor creștini [45, p. 15], [84, p. 15]. Cum era de așteptat, practica încheierii de tratate s-a dezvoltat și acestea se refereau la anumite reguli de purtare a războaielor, transmiterea de teritorii prin moștenire, căsătorie sau vânzare. Tratatetele erau garantate prin jurăminte, garanții religioase, gaj, castele, fortărețe, bijuterii sau predarea de ostateci. De asemenea, au luat amploare tratatele comerciale, acestea devenind o practică frecventă a orașelor libere italiene care făceau astfel de acorduri fie între ele, fie le certficau cu Imperiul Bizantin ori cu liga hanseatică, cu suverani arabi, sultanul, sau cu alte orașe din Olanda, Franța, Spania. Aceste tratate conțineau clauze care acordau privilegii de ordin economic și comercial, clauze prin care se desființa dreptul de naufragiu (adică însușirea bunurilor pierdute prin naufragiu), interzicerea pirateriei și, în unele cazuri, clauze referitoare la jurisdicția consulară și regim extrateritorial pentru cartiere locuite de italieni [88, p. 23].

Putem concluziona că din această perioadă începe să se cristalizeze ideea de suvernităe deși războiul rămâne principalul mijloc de rezolvare a conflictelor, precum și unele instituții ale dreptului internațional calsic privind folosirea forței (retorsiunea, represaliile, blocada pașnică etc.) și se încearcă o circumscriere a motivelor admise ca legale pentru declanșarea războiului. [147] Totodată, cunosc o mai solidă fundamentare regulile juridice privind modul de ducere a operațiilor militare. Legile și obiceiurile războiului se îmbogățesc acum cu două principii fundamentale care vor influența decisiv evoluția dreptului internațional în domeniul regulilor privind conflictele armate:

➤ *principiul necesității*, potrivit căruia forțele armate ale părților beligerante trebuie să fie folosite exclusiv în scopul de a înfrînge rezistența inamicului și de a obține victoria și nu de a masacra forțele adverse;

➤ *principiul umanitarismului*, în virtutea căruia mijloacele militare folosite de către părțile angajate în conflict trebuie să fie îndreptate numai împotriva combatanților, nu și a persoanelor care nu participă la ostilități, iar combatanții trebuie să folosească numai acele arme și metode de luptă care servesc scoaterii din luptă a inamicului și nu producerii unor suferințe inutile sau exterminării fizice a celorlalți combatanți.

Încheierea de tratate de alianță, de pace, de realizare a unor transferuri de teritorii sau alte asemenea tratate politico-militare cunoaște în Evul mediu o puternică dezvoltare. Intensificarea comerțului pe mare a favorizat apariția unor încercări de codificare prin legi interne a obiceiurilor internaționale practicate în această ramură a comerțului. Cele mai importante lucrări legate de această temă sunt: *Legile Oleronului* din secolul al XII-lea d.Hr. care reglementa regulile de navigație în porturile europene și lucrarea *Consolato del mare* din secolul al XIV-lea

în care este enunțat pentru prima oară principiul libertății de navigație a navelor statelor neutre în timp de război și care codifică normele dreptului cutumiar privind navigația pe mare.

Destrămarea feudalismului a generat procesul de centralizare statală, care a dus în secolul al XV-lea la formarea unor țări puternice, a determinat o amplificare a relațiilor internaționale și apariția unor principii și instituții noi, care au impulsionat dezvoltarea dreptului internațional. Este perioada în care se dezvoltă meșteșugurile și comerțul, și se formează burghezia națională. Descoperirile geografice și expansiunea colonială au favorizat crearea regimurilor de dependență considerate admisibile juridic [10, p. 43]. Și de aici, observăm că a apărut interesul statelor mai puternice de a-și extinde supremația. Amintim expansiunea statelor europene puternice ale vremii Spania, Portugalia, Anglia, Franța și Olanda în teritoriile Asiei, Africii și Americii, din dorința de a-și spori și consolida puterea. Pe de altă parte, în Marea Baltică au loc frământări în lupta pentru supremație între Suedia, Polonia și Rusia care a reușit să anexeze Finlanda și o parte din Polonia. Deciziile politice ale acestor state erau în mare parte construite pe motive religioase. În plan politic, societatea feudală a fost dominată de două rivalități, determinante în sintetizarea unor noțiuni noi de drept internațional. Prima se referea la disputa dintre papalitate și regalitate pentru dominarea societății creștine europene și cea de-a doua, la disputa dintre regi și seniori legată de centralizarea puterii în mâinile suveranilor. Incongruențele acestea s-au regăsit și în modul de formare al normelor de drept, fiind accentuată o perioadă de timp preeminența dreptului canonic, dacă luăm în considerare și faptul că o serie de instituții ce țin de dreptul internațional, cum ar fi dreptul de azil, armistițiul sau sancțiunile emanau de la biserică sau alcătuiau apanajul exclusiv al papei, care, după cum am menționat anterior în paginile acestei lucrări, intervenea în multe ocazii ca arbitru între monarhii [61, p. 14]. Cu titlu de exemplu putem aduce în discuție Bula Papei Alexandru al VI-lea din 1493 prin care împărțea America de Sud sau Lumea Nouă, recent descoperită, între Spania și Portugalia. Un studiu special al diplomației pontificale se justifică prin cantitatea considerabilă de acte pontificale conservate în depozitele arhivelor și prin calitatea lor deosebită. Aceste acte se pot clasifica în două categorii : acte care au fost validate și acte care nu au fost validate prin suspensia unei bule. Bula, disc de plumb purtând o imprimare, o amprență pe fiecare față a sa [începând cu secolul al XII-lea portretul Sfântului Petru (Pierre) și în dreapta portretul Sfântului Pavel (Paul) și pe verso numele papei conducător], a dat numele său actelor care erau suspendate. Spunem o bulă prin metonimie pentru a desemna un act suspendat. [104, p. 153-154]

Treptat s-a încercat înlăturarea influenței bisericii asupra dreptului. În acest sens, a crescut numărul misiunilor diplomatice și regulile de organizare a rangurilor și imunităților diplomatice; s-au instituit unele regulamente militare care stabileau reguli umanitare de purtare a războiului; măsuri juridice împotriva piraților prevăzute în legislația penală franceză și engleză prin

pedeapsa cu moartea. Războaiele din această epocă erau, însă, în marea lor majoritate, pline de cruzimi, Hugo Grotius constatând în lucrarea sa fundamentală, *De jure belli ac pacis*, apărută în 1625, lipsa quasitotală a respectului față de regulile umanitare în cadrul războiului care cuprinsese aproape întreaga Europă, cunoscut ca *Războiul de 30 de ani* (1618-1648). Hugo Grotius aducea argumente puternice în favoarea unui sistem coerent de reguli umanitare pentru protejarea persoanelor implicate în ostilități sau a celor care nu au participat ori nu mai participă la luptă, cum sunt ostaticii și prizonierii, precum și față de bunuri. Opera sa a exercitat o puternică influență asupra gândirii și practicii juridice internaționale a epocii. Se conturează pentru prima oară principiul suveranității, conceput ca o expresie a independenței regilor și seniorilor față de pretențiile de dominație ale împăraților germani și de atotputernicia papilor, căruia i se dă o expresie mai coerentă prin cunoscuta *Pacea Westphalică* (1648). În ceea ce privește relațiile internaționale și activitatea diplomatică, un moment de referință îl constituie Pacea Westphalică care marchează de altfel trecerea la modernitate. Negocierile acestui tratat de pace au conectat state europene indiferent de regimul juridic și de credința religioasă. Diplomația se constituia în jurul devizei „raison d'état”, lansată de Machiavelli, aceasta presupunând obligația puterii politice de a acționa pentru afirmarea identității sale și pentru creșterea puterii statului în relațiile cu alte state. *Tratatele de pace de la Westfalia* stipulau dreptul principilor germani de a duce o politică externă independentă, de a declara război și de a încheia pace, de a încheia tratate, cu condiția de a nu duce o politică externă potrivnică Imperiului german. Prin tratatele încheiate în acel an concomitent la *Münster* și *Osnabrück* se pune capăt dominației politice a Sfântului Imperiu Roman și a Papei, afirmându-se suveranitatea și independența statelor naționale și principiul echilibrului de forțe între acestea. Pe de altă parte, Pacea de la Westfalia a consacrat supremația Franței odată cu stabilirea limbii franceze ca limbă oficială folosită în relațiile diplomatice în locul limbii latine.

Colaborarea multilaterală a statelor în perioada modernă și contemporană. Punctul de început al perioadei moderne este reprezentat de *Tratatele de la Westfalia* [60, p. 15] sau *Pacea de la Westfalia din 1648* și revoluția engleză din 1649 și se resfrînge asupra unei perioade de interesante contradicții izvorîte din îmbinarea a mai multor factori: voința de independență a popoarelor și mișcările de eliberare națională cu scopul constituirii de state suverane, dar, în egală măsură, și din dorința marilor puteri de a-și afirma dominația asupra altor popoare. Această revoluție din 1649 ilustrată în mod deosebit prin principiile consacrate de *Revoluția franceză din 1789*, a făcut ca dreptul internațional să cunoască o puternică afirmare, odată cu progresele generale realizate pe plan politic și juridic, în acord cu dezvoltarea generală a societății umane. Un aport deosebit l-a adus voința de independență a popoarelor materializată în eliberarea coloniilor din America de Nord și formarea SUA, culminată cu *Declarația de Independență a*

SUA din 1776, document considerat a reprezenta prima afirmare a *dreptului popoarelor de a-și decide singure soarta*. Revoluția franceză a exercitat o mare înrîurire asupra dreptului internațional prin afirmarea *principiului suveranității naționale* ca o expresie a formării națiunilor, precum și prin proclamarea de principii și instituții noi, în concordanță cu aspirațiile spre progres și civilizație ale popoarelor. Concepțiile revoluției cu privire la dreptul internațional și-au găsit expresia în *Declarația asupra dreptului ginților* [88, p. 30], elaborată de abatele Gregoire și supusă Convenției din 1795. Observăm cum un ciorchine de evenimente îmbinate cu niște molecule de entități reprezentate de America și Franța au reușit să influențeze, prin instituirea normelor edictate, o multitudine de state mai mici care au preluat ca model regulile gândite de aceste două state, transpunându-le în practica internă a lor. Cele două momente istorice au marcat tranziția de la un stat polițienesc la un stat bazat pe reguli de drept, model adoptat în aproape toate statele Europei de la acea vreme. În plus, amintim de exemplu, că primele legi fundamentale ale unor state, printre care și Constituția României de la 1866, au fost adoptate după modelul francez. La baza constituționalismului modern din Republica Moldova și România stau și alte instrumente juridice preluate de la statele mari, printre care: Magna Chartum Libertatum din 1215, The Petition of Right din 1628 din Anglia, sau Bill of Rights din 1689 - Declarația Drepturilor Omului din SUA, Declarația de independență a SUA din 1776 sau din Franța Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului din 1789 - sunt doar câteva exemple din care extragem rolul important pe care l-au avut aceste state în crearea normelor de drept în cadrul comunității internaționale.

Studiind doctrina dreptului internațional, deducem în mod cert, existența a două perioade distincte ale *dreptului internațional contemporan*, idee îmbrățișată de majoritatea autorilor (de pildă, Pivniceru, Preda-Mătășaru, Mircea Malița, Adrian Năstase, Cristian Jura, Bogdan Aurescu). Prima se referă la perioada interbelică și cea de-a doua corespunde sfârșitului celui de-al doilea război mondial. Reliefăm că dreptul internațional contemporan se caracterizează prin orientarea în scopul asigurării păcii, a drepturilor omului, a democrației, spre cooperarea pașnică între state și libertatea popoarelor. Edificatoare pentru atingerea unor astfel de deziderate sunt o serie de tratate încheiate la început de secol XX. Până la trecerea în revistă a acestor acorduri, considerăm oportun a evidenția câteva aspecte de ordin istoric care au favorizat încheierea unor astfel de acte și, totodată, reglementarea unor noi norme juridice internaționale. Marea Revoluție Socialistă din Rusia anulului 1917 a scindat sistemul capitalist, eveniment care a dus la regândirea tendințelor în ceea ce privește raporturile internaționale. Triumful Revoluției Socialiste a avut drept consecință acceptarea diviziunii în state și, implicit, coexistența statului socialist cu cel național (ca rezultat al revoluției franceze). Problemele de interes comun continuă să fie tranșate de puterile colective care realizau o guvernare *de facto* a societății internaționale, în lipsa unei

organizări instituționale a societății statelor suverane. În urma dezmembrării imperiului habsburgic au apărut noi state independente – Austria, Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, noua Românie la care fusese alipită Transilvania – toate aceste noi state fiind consacrate prin Tratatul de pace de la Paris din 1919 și 1920 (numite generic „Sistemul de la Versailles”). Puterile aliate au adoptat în timpul războiului mondial unele hotărâri esențiale, printre care: obținerea victoriei și stabilirea frontierelor, instituirea răspunderii penale pentru crimele de război – prin Conferința de la Moscova din 1943, crearea Organizației Națiunilor Unite în 1945, înființarea, în temeiul Acordului de la Londra din 8 august 1945 [102] a primului tribunal internațional militar pentru judecarea criminalilor de război, stabilirea zonelor de influență în Europa între URSS și țările occidentale având efectul privării țărilor de est de dreptul de a-și decide viitorul politic, lucru care a determinat stări conflictuale – așa numitul război rece - și apariția blocurilor militare NATO și Tratatului de la Varșovia.

Participarea statelor la crearea normelor dreptului internațional contemporan. Întru a elucida în mod obiectiv particularitățile creării de către state a normelor de drept internațional public, este necesar *ab initio* să propunem definiția procesului de formare a normelor de drept internațional, care se prezintă ca un proces de realizare a acordului de voință al statelor cu privire la conținutul normelor și intrarea lor în vigoare. O particularitate esențială a procesului de formare a dreptului internațional public (față de dreptul intern) este faptul că fiecare stat este în drept să recunoască sau să nu recunoască conținutul normei de drept ca fiind obligatoriu. În așa mod, procesul de formare a normelor de drept internațional presupune un ansamblu de acțiuni colective ale statelor la etapa exprimării acordului cu privire la conținutul normei, precum și acțiuni individuale ale fiecărui stat la etapa recunoașterii normei ca fiind obligatorie. [186, p. 24]

Prin urmare, apreciem că dreptul internațional este un drept consensual, fiind alcătuit dintr-un ansamblu de norme juridice create și acceptate de state, care se obligă să le respecte în relațiile dintre ele, însă și alți participanți la relațiile internaționale își pot asuma asemenea obligații, și aici ne referim la organizațiile internaționale interguvernamentale sau popoarele sau națiunile care luptă pentru independență. Comparativ cu dreptul intern, în doctrină se vorbește despre o „descentralizare normativă” sau caracterul de sistem de drept imperfect sau incomplet pentru ordinea juridică internațională [62, p. 38], [162], [107, p. 35]. În viața internațională nu există un organ suprem, deasupra statelor, ca principale entități ale societății internaționale, care să stabilească reguli obligatorii cărora statele și cetățenii acestora să li se supună. Raporturile dintre state sunt raporturi de coordonare, și nu de subordonare. Prin urmare, reliefăm că doar statul care și-a asumat obligații internaționale prin exprimarea în mod liber a voinței sale poate să răspundă pentru nerespectarea angajamentelor sale internaționale. În deplină concordanță cu acest aspect, apare elementul de voluntarism în dreptul internațional contemporan, întrucât

normele acestei ramuri de drept sunt fixate prin acordul subiecților de drept internațional (în special al statelor) în condițiile existenței unei multitudini de ordini juridice [34, p. 33]. Conchidem că procesul de elaborare și aplicare a normelor dreptului internațional reprezintă practic o coordonare a voinței etităților statale, iar rezultatul este concretizarea normei cutumiare sau convenționale care să reglementeze relațiile internaționale dintre ele.

Fundamentul juridic al dreptului internațional în constituie *acordul de voință al statelor suverane* care compun la un moment dat societatea internațională. În lipsa unor autorități publice cu atribuții legislative, administrative și judecătorești suprastatale, prin intermediul cărora să se adopte norme juridice și să se impună respectarea lor, forța obligatorie a dreptului internațional se întemeiază pe acordul de voință al statelor. Realizarea acordului de voință al statelor asupra diverselor norme de drept internațional reprezintă un proces complex, sinuos care presupune exercitarea unor presiuni asupra unor state sau blocaje în negocieri. Identificarea factorilor care contribuie la conturarea acordului de voință al statelor în procesul de formare al dreptului internațional înseamnă și coroborarea cu alte ramuri ale științei cum ar fi teoria relațiilor internaționale, filozofia dreptului sau sociologia relațiilor internaționale. Deducem că în analiza formării unei norme de drept trebuie să avem în vedere cadrul social-politic, împrejurările istorice, interesele specifice, rolul concepțiilor filozofice sau politice, relația dintre dreptul internațional și politica internațională [113, p. 135] prin prisma interesului național al statelor și raportului de putere dintre acestea. Între dreptul internațional și politica internațională există o legătură strânsă, întrucât statele utilizează ansamblul tehnicilor și procedurilor dreptului internațional pentru concretizarea în reguli cu forță juridică obligatorie a voinței și intereselor lor. Putem afirma că dreptul internațional apare ca un instrument al politicii internaționale, subordonat acesteia. În procesul de elaborare a normelor de drept internațional, de stabilire a unor reglementări care să reflecte conduita lor, statele mai puternice au încercat mereu să direcționeze acest proces în favoarea lor. Observăm din cele expuse în acest capitol, că pînă la începutul secolului XX normele de drept internațional exprimau, în genere, interesele statelor dominante în relațiile internaționale, reliefind raporturile de putere față de statele mai slabe și primatul politicii internaționale asupra dreptului internațional [114, p. 308].

Odată cu dezvoltarea societății internaționale și, drept consecință, sporirea interdependențelor dintre state, remarcăm multiplicarea valorilor și intereselor comune între membrii comunității internaționale. Promovarea și punerea în practică a acestora nu se putea realiza decît prin intermediul unor reguli concrete de drept care să fie acceptate, aplicate și respectate de către toate statele comunității internaționale, pe cît posibil. În practică statele nu trebuie, și adesea nici nu pot, să-și exprime consimțămîntul expres pentru fiecare regulă de drept internațional, natura consensuală a dreptului internațional avînd în vedere și consimțămîntul

statelor membre ale societății internaționale la un moment dat asupra ansamblului de reguli care formează dreptul internațional al acestei perioade (de exemplu, situația noilor state care apar în societatea internațională). În acest caz, însă, statele individuale pot formula, în anumite limite, rezerve la unele norme de drept internațional, dacă acestea nu fac parte din ceea ce se numește *jus cogens*, norme imperative de la a căror acceptare și aplicare nu se poate deroga sau dacă anumite norme concrete sunt, în mod evident, inacceptabile pentru ele.

Înființarea în interiorul statelor a primelor organe interne pentru relația cu străinătatea a impus diplomația ca un domeniu specific activității umane, o profesie aparte, care cuprinde o categorie de funcționari distinctă, diplomației. În ceea ce privește funcțiile diplomației, subliniem că aceasta urmărește desfășurarea pașnică a relațiilor internaționale, ocupându-se de reprezentarea unui stat în alt stat, apărând pașnic drepturile și interesele în exterior. Negocierea diplomatică este esența activității diplomatice și nu trebuie confundată cu aceasta. Diferența dintre cele două este impusă de faptul că diplomația are și alte funcții decât aceea de a susține negocierile. Suntem de părere că negocierea diplomatică este în același timp o specie a negocierilor internaționale, care se deosebesc de negocierea dintre actorii unei societăți interne prin faptul că angajează entități aflate în vecinătatea sau la distanță și au un anumit grad de complexitate. De asemenea, punând în relație negociatori din culturi diferite, negocierea internațională se desfășoară în contexte extrem de felurite și de diferite din punct de vedere geografic, politic, cultural. Sub aspect tehnic, în negocierile internaționale trebuie cunoscut felul în care partenerul concepe negocierea (ce rol acordă negocierii în sistemul de decizie, dacă este o comunicare de substanță sau un schimb de discursuri), ce importanță acordă formei negocierii (cum este pregătită, ce protocol pregătește, ce formalități și relații interpersonale sau informale), cum se structurează delegațiile (după criteriul politic, administrativ, al vârstei, al competiției), care este rolul stereotipiilor, al încrederii reciproce, care este stilul de argumentare și de persuadare, cum se raportează la probleme deplasării, șederii, cheltuielilor financiare. Sub aspect cultural, se va urmări atenția acordată uzanțelor, normelor și practicilor sociale, riturilor, prejudecăților, tabuurilor, manierei de a raționa cu anumite structuri mentale, cum se înțelege autoritatea, raportul individ-grup. Dacă negociatorii care provin din aceeași țară au un sistem de valori comune, se supun acelorași legislații, au aproximativ aceleași obiceiuri și folosesc aceeași limbă, negociatorul străin este dator să cunoască valorile, legile, obiceiurile țării gazdă și să stabilească o formulă de comunicare împărtășită de parteneri. Toate acestea presupun deschidere de spirit, dorință de comprehensiune și toleranță. Potrivit dreptului internațional negocierea este un mijloc de soluționare pașnică a diferendelor dintre state, însă este întâlnită și în alte procedee de soluționare a problemelor dintre state, cum sunt medierea, consilierea, ancheta. Evidențiem că negocierile diplomatice promovează înțelegerea și colaborarea, transformând conflictul de

interese în comunitate de interese. Identificăm mai multe tipuri ale negocierilor și ale diplomației. Astfel, negocierile simetrice presupun ca între partenerii de discuții să existe o minimă recunoaștere reciprocă și o egalitate juridică, pe când cele asimetrice nu presupun existența unei egalități între parteneri. Negocierea clasică (de la începutul diplomației până în secolul al XIX-lea) a fost caracterizată prin personalizarea negocierilor și ignorarea intereselor populațiilor. Pe de altă parte, negocierea în lumea contemporană presupune o comunicare permanentă, cu tehnici mai sofisticate ale negocierii și cu o bogată informare a opiniei publice. Alte tipuri de negocieri ar fi: negocierile oficiale, orale, scrise, directe (realizate între șefii de stat), negocierile indirecte (realizate la nivel ministerial).

Conchidem că la baza procesului de elaborare a normelor dreptului internațional se află principiul liberului consimțământ, în cazul tratatului internațional în formă expresă, iar în ceea ce privește cutuma internațională în formă tacită [67, p. 6], [123, p. 1-2]. Totodată achiesăm că, în dreptul internațional clasic acordul de voință al statelor se manifesta cu precădere în domeniul interzicerii unui anumit comportament în relațiile cu celelalte state, fapt explicabil prin numărul redus al domeniilor de contact și al intereselor comune, drepturile statelor cunoscând puține limitări, ele fiind practic nelimitate și bazate aproape exclusiv pe forța economică și militară cu ajutorul cărora se impuneau față de celelalte state.

În ceea ce privește *Codificarea dreptului internațional* evocăm unele precizări: Diversitatea izvoarelor dreptului internațional, imprecizia unor norme de sorginte cutumiară, existența în anumite domenii a unor norme incomplete, ca și nevoile de reglementare în domenii noi ale colaborării internaționale au impus necesitatea precizării și sistematizării normelor juridice de drept internațional, deci a codificării acestora în instrumente juridice clare și fără echivoc. Realizarea operei de codificare a ridicat o problemă de principiu în ce privește conținutul și limitele acesteia, conturându-se două linii de gândire. Într-o primă concepție, împărtășită în general de juriști americani și englezi, codificarea ar avea numai rolul de a constata normele de drept în vigoare, fără a se preocupa dacă ele formează un sistem coerent, aplicabil în raporturile internaționale reale. O a doua linie de gândire, împărtășită de juriști din țările Europei continentale, concepe codificare nu numai ca o prezentare și sistematizare a normelor, ci ca o operă în cadrul căreia unele norme pot fi modificate sau abrogate și se pot crea norme noi, astfel încât să se realizeze un ansamblu coerent de norme care să corespundă nevoilor și realităților epocii.

Codificarea reprezintă sistematizarea și precizarea, în cadrul unor tratate, a normelor cutumiare existente ale dreptului internațional. Prin această operațiune, normele cutumiare își găsesc o formulare mai precisă și o exprimare sistematizată în textul scris al unui tratat internațional, devenind astfel reguli juridice convenționale. Aceasta este codificarea oficială,

realizată de state, spre deosebire de diferitele propuneri neoficiale de codificare făcute de doctrinari și instituții științifice naționale sau internaționale, păstrînd caracter *de lege ferenda* [62, p. 52]. Codificarea dreptului internațional a avut loc pe două planuri majore: regional și universal, realizîndu-se prin conferințe, organizații internaționale și prin convenții internaționale, în special prin Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor încheiate între state. Experiența Ligii Națiunilor, dar mai ales a ONU, a impus concepția potrivit căreia codificarea are atît scopul de a constata și preciza normele de drept internațional (codificare de *lege lata*), cît și pe cel de a dezvolta progresiv dreptul internațional prin elaborarea de noi norme (codificare de *lege ferenda*). Codificarea are o deosebită importanță pentru dreptul internațional în general și pentru transpunerea în practică a normelor sale. Ea asigură precizia normelor de drept și întărirea coeziunii și unității dreptului internațional, înlăturînd conflictele posibile între normele acesteia, înlesnește adaptarea reglementărilor juridice la evoluția rapidă a relațiilor internaționale, permițînd totodată participarea tuturor statelor la opera de legiferare, ceea ce asigură în mai mare măsură credibilitatea dreptului și lărgeste sfera de aplicare a acestuia.

Preocupările de codificare a normelor dreptului internațional au apărut încă din antichitate (vezi „codul Hammurabi” și alte culegeri de reguli cu caracter juridic și religios din țările orientului antic), dar ele s-au manifestat mai cu pregnanță odată cu societatea modernă. Asemenea preocupări de sistematizare a normelor dreptului internaționale sub forma unor coduri aparțin unor filozofi și teoreticieni ai dreptului, care au studiat regulile în vigoare în epoca lor și modul de aplicare a acestora. Aceste codificări aveau un caracter neoficial; aceste încercări, deși constituiau opere de erudiție deosebit de valoroase, s-au dovedit în fapt mai puțin fructuoase, deoarece urmăreau o codificare totală a dreptului internațional, ceea ce este greu de realizat, dacă nu chiar utopic. Ulterior, diferite organizații științifice neguvernamentale, conștiente de dificultățile insurmontabile ale codificării întregului drept internațional într-o unică lucrare, au elaborat unele proiecte neoficiale de codificare pe domenii ale dreptului internațional. Printre acestea, un rol important l-au avut *Institutul de Drept Internațional*, înființat în 1873 și *Asociația de Drept Internațional*, creată în același an. Codificările oficiale încep a se face în secolul al XIX-lea în cadrul unor congrese sau conferințe internaționale cu participarea reprezentanților statelor. Este perioada cînd ia o mare amploare diplomația prin conferințe și congrese internaționale în cadrul cărora, în afara soluționării unor probleme politice, teritoriale și alte asemenea, rezultate de regulă în urma purtării unor războaie cărora li se punea capăt pe această cale, au fost promovate și dezvoltate și noi principii sau reglementări de drept internațional. *Congresul de la Viena (1815)*, în afara unor măsuri privind construcția europeană în favoarea țărilor învingătoare prin constituirea „Sfintei Alianțe”, menită a asigura dominația marilor puteri asupra celorlalte state, a realizat codificarea parțială a dreptului diplomatic, proclamarea libertății

de navigație pe fluviile internaționale (Rin, Moselle, Escaut și altele), interzicerea comerțului cu sclavi, recunoașterea neutralității permanente a Elveției. Marile puteri ale vremurilor au considerat necesară înființarea unei Instituții politice care să acționeze pentru promovarea și aplicarea hotărârilor adoptate în cadrul Congresului de la Viena, astfel, la trei luni de la încheierea Congresului s-a semnat la 26 septembrie 1815 la Paris *Acordul* prin care se constituia „*Sfânta Alianță*”, document semnat de Alexandru I al Rusiei, Frederic Wilhem al Prusiei și Împăratul Francisc I al Austriei, ca reprezentanți ai statelor puternice din acea vreme. Prin încheierea Pactului de la Paris la 20 noiembrie 1815, Sfânta Alianță a devenit un veritabil mecanism politic european care urmărea realizarea obiectivelor instituite prin Congresul de la Viena: restaurație, legitimism, echilibru european [56, p. 47].

Congresul de la Paris (1856), pe lângă importante hotărâri politice între care înlocuirea Sfintei Alianțe cu „*Concertul european*” [56, p. 61], în care regula era consensul marilor puteri, înfăptuiește codificarea parțială a regulilor războiului maritim, reglementează regimul Dunării ca fluviu internațional și hotărăște neutralizarea Mării Negre prin obligarea Rusiei de a-și distruge flota de război din mare și fortificațiile de pe coastele ei, interzicând trecerea navelor de război prin Strâmtoarea Dardanele, configurarea regimului politico-juridic al Țărilor Române prin înlocuirea raportului de vasalitate impus de Poartă cu unul convențional și impunerea Rusiei de a asigura acest raport și recunoașterea de drepturi proprii în relațiile comerciale cu Poarta. Ca o consecință firească, diversificarea relațiilor internaționale s-a intensificat o dată cu revoluția industrială care a generat extinderea relațiilor comerciale dincolo de granițele statelor, iar consecința lor s-a materializat prin încheierea unor convenții multilaterale cu caracter general. Amintim aici: *Convenția de la Geneva din 1864* cu privire la îmbunătățirea soartei militarilor răniți în campanii și *Declarația de la Petersburg din 1868*, prin care s-a interzis folosirea proiectilelor explozive sau încărcate cu substanțe inflamabile [16, p. 25-27]. Observăm atenția crescândă și interesul statelor pentru statuarea unor reguli concrete de drept și identificarea de soluții pentru ca aceste norme să fie aplicate de către statele participante la diverse acorduri internaționale în relațiile dintre ele. Scopul acestor state a fost menținerea unui climat de pace și înțelegere și diversificarea relațiilor inter-statale.

Importante au fost și cele două *Conferințe de la Haga din 1899 și 1907*, convocate pentru găsirea unor mijloace pașnice pentru soluționarea diferendelor internaționale care au influențat decisiv evoluția reglementărilor ulterioare. Prin documentele adoptate în 1899 s-au reglementat probleme importante privind legile și obiceiurile războiului terestru și adaptarea acestora la războiul maritim și se interzicea utilizarea gazelor asfixiante, a gloanțelor dilatatoare (așa-numitele „Dum-Dum”) și lansarea din baloane a proiectilelor și explozibililor. La *Conferința de la Haga din 1907*, au fost adoptate nu mai puțin de 13 convenții internaționale, în cuprinsul

căroră se dezvoltău codificările legilor și obiceiurilor războiului realizate în 1899, reglementându-se însă și probleme noi, cum sunt cele referitoare la obligativitatea declarației de război, la statutul navelor comerciale în timp de război, lansarea de mine automate de contact, bombardamentele navale, etc. În ceea ce privește comerțul internațional, pentru asigurarea căilor de comunicație mondiale s-au încheiat convenții prin care au fost neutralizate *Canalul de Suez în 1888 și Canalul Panama în 1901*. De asemenea, s-au încheiat în aceeași perioadă, o serie de convenții multilaterale menite să combată unele infracțiuni ca: sclavia (*Actul general contra sclaviei adoptat la Conferința de la Bruxelles din 1890*), comerțul cu femei și copii (*Convențiile din 1902 și 1910 privind comerțul cu femei și copii*) sau traficul de publicații pornografice (*Angajamentul de la Paris privitor la reprimarea circulației publicațiilor obscene*) [80, p. 18]. Evidențiem conștientizarea a unui număr tot mai mare de state, semnalul de alarmă indicat de reprezentanții statelor asupra unor probleme grave ca sclavia sau comerțul cu femei și copii, precum și preocuparea majoră a Statelor Unite, a Franței, a Marii Britanii de a contracara astfel de manifestări și de a ocroti din ce în ce mai mult prin diverse instrumente juridice ființa umană.

Un alt moment de referință în procesul de creare și aplicare a dreptului internațional public a fost reprezentat de *Conferința de la Londra din 1909* prin care s-au statuat o serie de reguli cu privire la neutralitatea în timp de război. O contribuție semnificativă la dezvoltarea acestui proces l-a avut sporirea numărului organizațiilor internaționale. Iată câteva exemple: Uniunea Poștală generală în 1874; Uniunea pentru sistemul metric în 1875; Uniunea pentru protecția proprietății industriale în 1883. Apreciem că dreptul internațional contemporan și-a axat evoluția în scopul asigurării păcii, protejării drepturilor omului, a valorilor democrației, spre cooperarea pașnică între state și libertatea tuturor statelor. Dovada atingerii acestor obiective sunt acordurile bi și multilaterale încheiate la începutul secolului XX, înglobate în ceea ce s-a numit *Sistemul de la Versailles* (de care aminteam mai sus).

La 15-28 iunie 1919 s-a semnat la *Versailles* *Tratatul de pace între Puterile aliate și asociate și Germania* [56, p. 65], prin care s-au fixat frontierele Germaniei cu Belgia, Luxemburg, Elveția, Austria, Cehoslovacia, Polonia și Danemarca. Germania a trebuit să recunoască, în baza art. 290 al Tratatului, ca fiind și rămânând abrogate toate tratatele, înțelegerile sau convențiile pe care le-a încheiat cu Austria, Ungaria, Bulgaria sau Turcia de la 1 august 1914 și pînă la intrarea în vigoare a Tratatului de pace din 1919 de la Versailles. În ceea ce privește România, potrivit articolului 292, Germania a recunoscut ca fiind și rămânând abrogate toate tratatele, convențiile sau înțelegerile pe care le încheiase cu țara noastră de la 1 august 1914 și pînă la data intrării în vigoare a noului Tratat în 1920. La 28 august – 10 septembrie 1919 la *Saint-Germain-en-Laye* s-a semnat *Tratatul de pace între Puterile aliate și asociate și Austria*, în baza căruia au fost fixate noile frontiere ale Austriei și s-a recunoscut de către Austria deplina

independență a statului Sîrbo-Croato-Sloven și a Cehoslovaciei. [131] Pentru partea română, potrivit articolul 59, Austria a renunțat în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra părții fostului Ducat al Bucovinei, cuprinsă dincolo de frontierele României așa cum fuseseră stabilite de principalele Puteri aliate și asociate. Situația Basarabiei a fost pentru prima dată pusă, în mod oficial, în discuție la data de 8 februarie 1919 în Comisia pentru problemele română și iugoslavă. Celelalte *Tratate de pace de la Paris din 1919-1920* au fost încheiate cu : *Bulgaria la Neuilly* la 27 noiembrie 1919 ; cu *Ungaria la Trianon* la 4 iunie 1920 ; cu *Turcia la Sevres* la 10 august 1920 și cu România la Paris la 9 decembrie 1919. Prin *Tratatele de pace de la Paris* s-a încercat crearea primei organizații cu caracter de universalitate al cărei scop era menținerea păcii, îngrădirea recurgerii la război și respectarea dreptului internațional. De altfel, *Tratatele* cuprindeau în prima parte un Pact al Ligii Națiunilor (Pactul Societăților Națiunilor) prin care se încerca garantarea sistemului de la Versailles și respectarea dreptului internațional. Activitatea Ligii Națiunilor a adus contribuții importante la dezvoltarea dreptului internațional și a instituțiilor dedicate să asigure menținerea păcii și securității internaționale și soluționarea diferendelor.

Contribuțiile aduse de Liga Națiunilor s-au concretizat în:

- *Pactul de la Paris* sau *Pactul Briand-Kellogg* încheiat la 27 octombrie 1929, prin care statele părți își asumau obligația de a renunța la război ca instrument al politicii lor naționale, consacându-se în același timp obligația statelor de a rezolva diferendele dintre ele doar prin mijloace pașnice (părțile avînd libertatea de a-și alege modul de rezolvare), iar dreptul la pace a devenit un drept fundamental al popoarelor, ca o nouă funcție a dreptului internațional public modern [88, p. 36], [62, p. 21].

- S-a consacrat definiția agresiunii, prin *convențiile încheiate în 1933 la Londra* între URSS și alte state, între care și România [56, p. 73].

- S-a dezvoltat instituția securității colective, prin care se urmărea crearea unui sistem de prevenire a agresiunii și de respingere a ei prin cooperarea cu alte state, concretizat prin *Pactul oriental de securitate* din 1925 de la *Locarno*, urmat de tratative privind încheierea unui pact regional răsăritean în perioada 1934-1935 între URSS, Germania, Țările Baltice și Cehoslovacia, dar s-au opus guvernele Germaniei și Poloniei.

- Unele dintre conflictele internaționale au fost aplanate ca urmare a intervenției acestei organizații, ca de exemplu: în 1925 între Grecia și Bulgaria, 1932 – Columbia și Peru, între 1932-1936 – Bolivia și Peru, între 1934-1935 între Ungaria și Iugoslavia [30, p. 81].

- În domeniul colaborării, Liga Națiunilor a excelat prin crearea *Organizației Internaționale a Muncii* în 1919 și a înființat *Comisia de cooperare intelectuală* ca organism al Ligii.

Nu lipsite de importanță au fost Conferințele de la Geneva. Remarcăm că, la *Conferința de la Geneva din 1925* statele părți au adoptat „*Protocolul privind interzicerea folosirii în război a gazelor asfixiante, toxice sau similare și a armelor bacteriologice (biologice)*”, la *Conferința din 1929 de la Geneva* s-a realizat o nouă codificare privind ameliorarea soartei răniților și bolnavilor din armatele în campanie, iar *Conferința de la Geneva din 1949* realiza o amplă codificare a întregului drept umanitar aplicabil în perioada de conflict armat prin 4 convenții internaționale care se refereau la protecția prizonierilor de război, a bolnavilor, a răniților și a naufragiaților, precum și a populației civile [56, p. 117]. Eforturile statelor au continuat totuși și, sub egida Organizației Națiunilor Unite codificarea dreptului internațional a realizat progrese deosebite. ONU și-a propus, prin art. 16 al Cartei, ca în cadrul Adunării generale să se inițieze studii și să se facă recomandări în scopul de a încuraja dezvoltarea progresivă și codificarea dreptului internațional. În acest scop, în 1947, a fost creată *Comisia de drept internațional* [120], ca organ subsidiar al Adunării generale, avînd drept sarcină formularea cu precizie și sistematizarea regulilor de drept internațional în domeniile în care există o practică juridică considerabilă, precedente sau opinii doctrinare. La 17 decembrie 1966, Adunarea Generală a ONU a înființat *Comisia pentru Drept Comercial Internațional*, delegată să elaboreze o serie de “norme uniforme cu privire la relațiile și schimburile comerciale în diferite domenii”. Ca urmare a eforturilor acestei comisii, ca și a altor comisii ale Adunării generale înființate ulterior, dar și ale reprezentanților statelor și ale unor organizații științifice neguvernamentale, au fost elaborate și încheiate numeroase convenții de codificare a dreptului internațional, în variate domenii, dintre care menționăm ca mai importante: relațiile diplomatice (*Convenția de la Viena din 1961*); relațiile consulare (*Convenția de la Viena din 1963*); relațiile tratatelor (*Convenția de la Viena din 1969*); dreptul mării (cele 4 convenții de la *Geneva din 1958*, urmate de *Convenția de la Montego Bay din 1982*) [94, p. 58].

Reliefăm că, apariția Organizației Mondiale și Carta Națiunilor Unite au constituit premisele unei noi perioade de transformare și dezvoltare a normelor dreptului internațional și a instituțiilor juridice care, întrucît se observă eforturile sporite ale statelor de a îmbogăți conținutul normelor dreptului internațional, inclusiv funcțiile sale și sfera de aplicare a normelor sale. Totodată, principiile fundamentale ale dreptului internațional public au dobîndit o importanță majoră în sistemul procesului normativ internațional – consacrate în *Declarația Adunării Generale a ONU din 24 octombrie 1970*. *Carta Națiunilor Unite* are un rol hotărîtor în relațiile internaționale contemporane, interzicînd categoric amenințarea cu forța și folosirea forței, obligă statele lumii de a rezolva diferendele dintre ele doar pe cale pașnică, instituie cooperarea economică și politică internațională, promovează protecția drepturilor omului și obligă la menținerea păcii și securității. S-a creat un sistem de instituții de colaborare deschise

tuturor statelor lumii. Dreptul internațional înglobează și sisteme juridice regionale create prin acordul statelor din diverse zone geografice. Putem aminti aici instituirea azilului diplomatic în statele Americii latine, dezvoltarea dreptului comunitar al Uniunii Europene, sistemului european de protecție a drepturilor omului prin *Convenția europeană a drepturilor omului din 1950* [24], apariția organizațiilor internaționale regionale cum ar fi *NATO*, *Consiliul Europei* (CE), *Liga Statelor Arabe* (LSA), *Organizația Statelor Americane* (OSA) etc [62, p. 22]. Este de așteptat ca procesul de codificare să continue, nevoile raporturilor internaționale aducând în atenție noi domenii în care sunt necesare sistematizări și dezvoltări ale dreptului internațional.

Codificarea prin convenții internaționale. Activitatea de codificare convențională s-a remarcat cu precădere, după cel de-al doilea război mondial și s-a realizat, în principal, prin: cele patru convenții ale dreptului mării (Geneva 1958 și 1982), cele două *Convenții asupra relațiilor diplomatice și consulare* (Viena 1961 și 1963), *Convenția privind reducerea cazurilor de apatridie* (New York 1968), *Convențiile privind dreptul tratatelor* (Viena 1969 – dreptul tratatelor între state și Viena 1986 – dreptul tratatelor între state și organizații internaționale), *Convenția privind misiunile speciale* (1969), cele două *Convenții privind succesiunea statelor* (Viena 1978 și 1983) etc. În 1997 a fost adoptată *Convenția privind folosirea cursurilor de apă în alte scopuri decât navigația*, iar în anul 1998, în urma *Conferinței plenipotențiarilor de la Roma* (iunie), *Statutul Curții Penale Internaționale*, la redactarea căroră CDI a avut o contribuție însemnată. Un alt document al CDI este *Convenția ONU privind imunitățile de jurisdicție ale statelor și proprietăților lor*, deschisă spre semnare la 17 ianuarie 2005 [66, p. 55].

Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor între state reprezintă un moment important în procesul de codificare a normelor dreptului internațional care reglementează încheierea și viața tratatelor internaționale bi și multilaterale, acordurilor, convențiilor și altor înțelegeri între state, modul în care se face interpretarea și aplicarea acestora, regulile referitoare la modificarea, suspendarea și încetarea lor, viciile de consimțământ, nulitatea lor. Convenția codifică și noțiunea de normă imperativă (*jus cogens* – noțiune explicată pe larg în capitolul III al acestei teze) în dreptul internațional și reafirmă principiul executării cu bună-credință a oricărui tratat licit în vigoare. Alte prevederi se referă la recurgerea procedurii concilierii în fața unei Comisii de conciliere a ONU în cazul apariției unui litigiu privind valabilitatea unui tratat, la cererea oricărei părți la litigiu, precum și recurgerea la jurisdicția obligatorie a Curții Internaționale de Justiție (despre care vom vorbi în capitolul IV al tezei) și la solicitarea oricărei părți în litigiu sau de câte ori motivul invocat pentru a contesta valabilitatea unui tratat este derogarea de la o normă imperativă a dreptului internațional public [64, p. 114-137].

2.2.2. Colaborarea bilaterală a statelor la formarea și dezvoltarea dreptului internațional

Dezvoltarea relațiilor internaționale de la începuturile existenței societății umane și pînă în zilele noastre și condițiile sociale și politice ale mapamondului au impus o interdependență puternică cu formarea și evoluția istorică a dreptului internațional. Dreptul internațional nu trebuie să fie conceput independent de factorii politici pentru că aceștia acționează sau influențează sfera relațiilor internaționale. Evoluția dreptului internațional public s-a raportat la formarea colectivităților umane, la relațiile dintre acestea și la organizarea lor ca state și însumează mai multe etape, și anume: *perioada antichității, perioada clasică, perioada modernă și perioada contemporană*. Alți autori [65, p. 44], împart evoluția dreptului internațional în: *perioada prestatală* – cînd au apărut o serie de practici și obiceiuri încă dinaintea formării statelor determinate fiind de raporturile de bună-vecinătate dintre comunitățile gentilice; antichitatea, feudalismul, epoca modernă și epoca contemporană.

Dreptul internațional în perioada antichității. Originea primelor norme și instituții de drept internațional poate fi identificată încă din antichitate, cînd anumite practici și reguli se aplicau prin obișnuință și tradiție în relațiile dintre comunitățile tribale vecine (ipoteză întîlnită la diverși autori ai dreptului internațional: Aurel Preda-Mătășaru, Gheorghe Moca, Mircea Duțu, Ion Diaconu, Dumitru Mazilu, Stelian Scăunaș și la care ne raliem). Constatăm că, odată cu cristalizarea statelor în perioada antichității sau a sclavagismului, realitățile sociale, politice și economice au impus stabilirea unor relații între acestea în diverse domenii de activitate și, implicit, la apariția unor instituții juridice. Întrucît aceste relații se fundamentau cu precădere datorită războaielor de contopire, normele de drept au avut o sferă restrînsă de probleme, acestea limitîndu-se la purtarea războiului și încheierea păcii. Însă, pe măsura dezvoltării relațiilor interstatale aceste norme s-au extins și la protecția străinilor, neutralitate, alianțe, uniuni politice și religioase și altele [88, p. 19]. Ținînd cont de istoria societății omenești, constatăm „permanența existenței dreptului internațional”. [107, p. 10] Practic, începuturile dreptului internațional sunt legate nemijlocit de lupta permanentă, specifică epocii, între statele nou constituite pentru cucerirea de teritorii și capturarea sclavilor care constituiau principala forță de muncă. Așa cum istoria o atestă, normele de drept internațional erau consacrate în înțelegeri bilaterale recunoscute prin practica îndelungată a statelor sau chiar în tratate scrise, astfel încît stabilim că primele reguli de drept internațional au apărut în statele din Orientul Antic, în zona bazinului estic al Mării Mediterane: Mesopotamia, Babilon, Egipt, Damasc, orașele feniciene, Regatul Ebraic, apoi în Grecia și Roma Antică. Colaborarea bilaterală a statelor s-a manifestat încă din antichitate sub forma practicilor și obiceiurilor statuate înainte de formarea statelor. Antichitatea consemnează încă de timpuriu la anumite popoare existența unor *reguli de purtare a războiului*

potrivit cărora erau sancționate excesele comise de trupele de ocupație sau de invazie asupra persoanelor particulare, a bunurilor acestora sau a unor sanctuare. Sumerienii, hitiții, egiptenii, chinezii, indienii, persienii sau evreii, precum și alte popoare ale antichității, impuneau trupelor proprii respectarea unor reguli umanitare și sancționau încălcarea acestora.

Evidențiem numeroase inscripții datînd din mileniul al II-lea î.Hr. care atestă încheierea unor tratate de pace sau de alianță de către regii Egiptului, Babilonului, Asiriei și Indiei. Egiptul antic a jucat un rol important în relațiile internaționale. Se păstrează și se citează ades în literatura de specialitate tratatul politic, rămas în istorie sub numele de *Tratatul sublim* – un tratat de prietenie și alianță - încheiat între faraonul Egiptului, Ramses al II-lea și regele hitiților, Hattușill al III-lea, în anul 1292 î.Hr. (după alți autori [56, p. 16] data diferă, fiind vorba despre anul 1296 î.Hr., însă unii istorici plasează momentul încheierii acestui tratat în anul 1258 î.Hr.) considerat a fi cel mai vechi tratat internațional consemnat în istorie, al cărui text viza o alianță politică între cele două state și obligația ca acestea să conviețuiască în pace, să nu se atace și să-și acorde reciproc ajutor împotriva unui atac din partea altui stat. Totodată, în *Tratatul Sublim* s-au convenit prevederi și cu privire la extrădarea reciprocă a transfugilor politici, inclusiv nobilii. Formulele stipulate în textul tratatului demonstrează că părțile conveniseră să trăiască în pace și înțelegere. *Tratatul* era structurat în introducere și textul propriu-zis și avea inserate o serie de formule religioase în vederea asigurării respectării lui [47, p. 23-25], expresie a viitorului postulat *pacta sunt servanda* [18, p. 32], [88, p. 18], devenit ulterior principiu fundamental al dreptului internațional public. Ramses a fost de acord să semneze tratatul cu condiția să se specifice că hitiții au fost responsabili pentru încălcarea tratatului anterior. Constatăm că din cele mai vechi timpuri negocierile erau folosite ca o cale de soluționare a diferendelor, a conflictelor și că acest tratat pune bazele structurării prin drept a relațiilor internaționale deoarece marile puteri din acea perioadă încercau astfel să întemeieze norme internaționale care să reglementeze raporturile dintre ele în scopuri ofensive și defensive.

China antică a avut de asemenea un rol important în crearea normelor de drept internațional. Reținem faptul că sunt atestate documentar, potrivit unor izvoare locale, o serie de reguli și instituții de drept internațional, care se refereau la modalități de rezolvare pașnică a diferendelor și reguli de purtare a războaielor [3, p. 27], [84, p. 13] realizate tot prin tehnica negocierii. Tot China este statul care a instituit o conferință internațională în cadrul căreia erau suspuse spre rezolvare diverse conflicte sau se încheiau convenții cu caracter militar sau civil. Se cunoaște faptul că China a folosit solii în relațiile sale cu alte state. Confucius este cel care a conceput o “uniune măreață a popoarelor”, bazată pe o credință fundamentală, comună și universală, în cadrul căreia acțiunile oamenilor trebuie să fie în concordanță cu ordinea din natură, luată ca model al ordinii sociale. Scopul acestei uniuni era aplicarea bunei-credințe între

state și stabilirea armoniei, înțelegerii între popoarele lumii. Confucius a fost, de altfel, primul filozof care a pledat pentru o pace universală și continuă.

India antică a contribuit la instituirea unei adevărate practici de drept internațional consemnată în diverse lucrări juridice vechi care datează din secolul VI î.Hr. *Legile lui Manu* din India secolului al V-lea î.Hr., unul din cele mai importante construcții juridice ale antichității, făceau distincție între combatanți și necombatanți și cuprindeau numeroase interdicții în ceea ce privește modul de ducere a războiului, între care cele privind atacarea celor lipsiți de apărare, uciderea inamicului dezarmat sau care se predă, folosirea săgeților otrăvite, distrugerea monumentelor religioase sau ruperea pomilor fructiferi, a căror încălcare de către războinici se pedepsea aspru, cu biciuiri, mutilări sau chiar cu moartea. Textele religioase numite *Rig-Vedele* datînd din anii 2500 î.Hr. atestă existența unor misiuni diplomatice ad-hoc și dintr-o altă lucrare numită *Antha Shastra* aparținînd lui Kautilya găsim enumerarea a patru categorii de diplomați. Concluzionăm că, încă din antichitate era cunoscut principiul *pacta sunt servanda*, întrucît tratatele erau considerate sacre, iar respectarea lor era garantată prin intermediul ostatecilor și a jurămintelor religioase, contribuție a Indiei antice.

Desigur și Grecia a avut un rol major în crearea normelor de drept internațional, întrucît aceste norme au apărut, în sfera relațiilor cetăților-state grecești, cu precădere în perioada secolelor V-II î.Hr. și se refereau la: încheierea tratatelor, aplicarea acestora, utilizarea unor mijloace ale diplomației, soli, inviolabilitatea solilor, negocierea tratatelor, tratate de alianțe (numite *symachii*) politice și militare, tratate de pace, tratate comerciale, religioase, de neagresiune și ajutor reciproc (mai ales împotriva sclavilor răsculați), practici privind rezolvarea pașnică a conflictelor prin arbitraj și bune oficii, prevăzute în tratate cu scopul creării unui sistem de securitate colectivă, reguli privind declararea și ducerea războiului, acorduri privind drepturile străinilor, înființarea unor organe de conducere comună și a unor tribunale arbitrale pentru soluționarea diferendelor. Concludem că dezvoltarea relațiilor politice, economice și culturale între cetățile grecești a dus la conturarea unui drept internațional convențional bazat pe utilizarea a două instrumente esențiale: tratatul și diplomația, care denotă crearea unei veritabile comunități juridice în acest spațiu.

Nu trebuie neglijată influența Romei în stabilirea unor reguli de drept internațional. Amintim că, încă de la începuturile sale, Roma Antică și-a constituit unele norme de drept internațional care, ulterior, sub influența civilizației grecești, dar și datorită spiritului juridic latin binecunoscut și în condițiile dezvoltării politice de la faza republicană la imperiul care supuse zone întregi de pe trei continente, au cunoscut o puternică dezvoltare și forme concrete originale. Statul roman a practicat reguli incipiente de drept internațional care se refereau la soli, negocieri, încheierea, garantarea și executarea tratatelor, relațiile cu străinii și ocrotirea acestora, alianțe

politice și militare, purtarea războiului. Constatăm că aceste norme de drept au constituit un grup de reguli, diferite de *jus civile* aplicabile numai cetățenilor romani, care au dobândit denumirea de *jus gentium* (dreptul ginților sau dreptul popoarelor) și care se aplicau în raporturile cetățenilor romani cu străinii sau în relațiile externe ale statului roman. Capitulara se transforma în supunerea inamicului puterii romane sau faimoasa *pax romana care definea poziția hegemonică a Romei*. În baza acestui concept, nu era admisă ideea egalității între romani și celelalte popoare.

Colaborarea bilaterală în feudalism. În feudalism, relațiile internaționale au înregistrat un regres datorat în mare parte destrămării Imperiului Roman. Totuși, din perioada secolelor IV – VIII ne parvine un exemplu concludent de colaborare bilaterală și anume un *tratat de armistițiu* încheiat între Bizanț și goți în anul 538 d.Hr. pe care-l amintesc savanții Preda-Mătășaru, Mazilu, Pivniceru în lucrările lor. Codificarea lui Justinian sau *Corpus juris civilis* cuprindea regula inviolabilității solilor dar cu anumite rezerve. Bineînțeles că au existat numeroase alianțe, colaborări bilaterale consemnate de istorie. Putem afirma că din această perioadă începe să se cristalizeze ideea de suveranitate ca expresie a independenței regilor și seniorilor față de pretențiile de dominație ale papilor și împăraților germani. Totodată, dreptul diplomatic ia amploare și încep să apară în a doua jumătate a secolului al XV-lea, pe lângă misiunile diplomatice ad-hoc, misiunile permanente și instituția consulilor, înființate inițial la Veneția. Deși forța reprezenta principalul instrument de clarificare a conflictelor, totuși apar mijloace noi, pașnice, de soluționare a acestora, cum sunt medierea și arbitrajul, realizate cu ajutorul mediatorilor și arbitrilor aleși din rândul împăraților sau a juriștilor și chiar Papa de la Roma. Principiul cavalerismului, de origine germanică, ce se aplica numai în relațiile directe dintre nobilii creștini, instituție caracteristică perioadei feudale, bazată pe loialitate, fidelitate, modestie și milă, a contribuit în oarecare măsură la umanizarea războaielor.

În același sens au acționat în lumea islamică unele principii ale *Coranului* care interzic în timp de război uciderea femeilor, mutilarea învinșilor, otrăvirea săgeților și a surselor alimentare, permițând tratamentul uman al prizonierilor și eliberarea lor contra unor sume de bani. Lumea islamică a stabilit și o serie de reguli privind materia tratatelor, ca de exemplu tratatele încheiate între țările musulmane și cele creștine, între Egipt și Pisa în anul 1154 și Veneția în 1208 [168, p. 201-238].

În perioadele modernă și contemporană colaborarea bilaterală a luat amploare prin încheierea de acorduri în toate domeniile de activitate, de la tratate economice, politice, culturale, comerciale, militare, științifice, la acorduri de asistență juridică reciprocă în materie civilă și penală și multe altele. Această realitate are explicații multiple. O primă cauză o constituie apariția pe scena internațională de după al Doilea Război Mondial a unui mare număr de state, cu

deosebire ca o consecință a decolonizării și afirmării depline a dreptului popoarelor la autodeterminare și la constituirea de state noi. Observăm că asemenea colaborări s-au manifestat cu precădere pe plan regional, însă pe măsura diversificării relațiilor internaționale acestea și-au extins aria căpătînd o dimensiune universală, prin coroborarea raportului de drept internațional cu dreptul intern al statelor. Alte forme ale colaborării bilaterale se manifestă prin acorduri, declarații, protocoale, schimb de note și de scrisori, gentlemen's agreement sau aranjamente între două state.

Deoarece în paragraful precedent au fost expuse regulile generale ce guvernează procesul de încheiere a tratatelor internaționale, în cele ce urmează, ne propunem să identificăm și să analizăm particularitățile încheierii tratatelor internaționale bilaterale. Astfel, pornind de la teza că dreptul de a încheia tratate internaționale este elementul cel mai important al personalității juridice internaționale a statelor, este cazul să stabilim că în practică, pot fi întâlnite multiple forme prin care statele își valorifică componenta normativă a personalității lor juridice. Cu referire concretă la tratatele bilaterale, putem identifica o serie de particularități cu referire la etapele încheierii tratatelor internaționale:

1. la încheierea tratatelor bilaterale participanții la negocieri fac schimb de împuterniciri, pe când în procesul de încheiere a tratatelor internaționale multilaterale este creat un comitet special care verifică împuternicirile. Valabilitatea împuternicirilor la încheierea tratatelor bilaterale deseori este constatată în preambulul acestor tratate internaționale.

2. metoda de bază de elaborare a textului tratatului bilateral este purtarea negocierilor prin canale diplomatice, la rândul tratatelor internaționale multilaterale sunt elaborate în cadrul conferințelor internaționale, fie de către organele organizațiilor internaționale.

3. tratatele bilaterale sunt încheiate în limbile oficiale ale statelor părți, iar tratatele multilaterale sunt încheiate în limba/limbile stabilită de participanți.

4. textele tratatelor bilaterale sunt adoptate cu unanimitate, pe când tratatele multilaterale sunt adoptate cu respectarea regulilor de procedură stabilite pentru conferințele, organizațiile internaționale și tradițional presupun votul cu majoritate calificată a textului tratatului (de cele mai dese ori 2/3).

5. tratatele bilaterale, în virtutea caracterului lor, nu admit posibilitatea de a formula rezerve, spre deosebire de tratatele internaționale.

6. parafarea, ca regulă, se face în cazul tratatelor bilaterale. În ultimul timp, parafarea tratatelor multilaterale, obține forma unei rezoluții a unui organ al organizației internaționale sau este realizată prin semnarea textului viitorului tratat de către un reprezentant competent al organizației. [187]

7. semnarea tratatelor biletarale se face cu respectarea principiului alternatului. Regula alternatului apare ca un omagiu adus suveranității statelor. Anume din acest considerent, regula respectivă nu se aplică, decât cu anumite excepții ce țin de semnarea tratatelor cu instituțiile Uniunii Europene [8], în cazul în care sunt încheiate tratate cu participarea organizațiilor internaționale.

8. exprimarea consimțământului statului la obligativitatea tratatului bilateral se face prin schimbul instrumentelor de ratificare. De regulă, dacă tratatul a fost încheiat în teritoriul unui stat, atunci schimbul instrumentelor de ratificare are loc pe teritoriul celui alt stat [185, p. 173]. Tratatul multilateral presupune transmiterea instrumentelor de ratificare la depozitarului.

9. tratatele bilaterale intră în vigoare fie în ziua schimbului instrumentelor de ratificare, fie la expirarea unui termen stabilit din data schimbului instrumentelor de ratificare (de cele mai dese ori fiind fixat termenul de 30 zile). Tratatul multilateral intră în vigoare fie în ziua transmiterii depozitarului a unui anumit număr de instrumente de ratificare; fie la expirarea unui anumit termen de la depunerea unui anumit număr de instrumente de ratificare; fie în ziua depunerii unui anumit număr de instrumente de ratificare cu indicarea concretă a statelor, ale căror instrumente de ratificare trebuie neapărat să fie depuse. [185, p. 176]

10. Convenția de la Viena nu face nici o diferență în materia nulității între tratatele bilaterale sau cele multilaterale. Totuși, în cazul tratatelor bilaterale efectul juridic al stabilirii unei cauze de nulitate relativă este același ca în situația stabilirii unei cauze absolute de nulitate: tratatul nu produce efecte juridice. [9, p. 155]

2.3. Participarea statelor la formarea extraconvențională a normelor dreptului internațional

2.3.1. Moduri de formare spontană a dreptului internațional

Unul din modurile de formare spontană a dreptului internațional este *cutuma internațională*. Cutuma reprezintă un izvor principal al dreptului internațional, un proces de elaborare a acestei ramuri de drept, și totodată, o normă juridică. Ea constă într-o practică generală, relativ îndelungată și repetată a statelor, considerată de ele ca exprimând o regulă de conduită obligatorie (*opinio juris sive necessitatis*) [80, p. 190], [45, p. 93], [68, p. 18], [83, p. 28], [34, p. 63]. Datorită constituirii ei neformale, cutuma are un rol esențial în determinarea originii și fundamentului dreptului internațional, neexistând în forma scrisă a unor acte din care să-și tragă direct esența sau autoritatea, se recunoaște în forma scrisă a unor acte jurisdicționale care îi condiționează eficacitatea sa juridică. Spre deosebire de dreptul intern al statelor, unde cutuma este acceptată mai greu ca izvor de drept (de exemplu în sistemele de drept romano-germanice, cutuma are această calitate numai în mod excepțional, așa cum se întâmplă și în

sistemul de drept românesc), în dreptul internațional public ea constituie, alături de tratatul internațional, încă un izvor principal de drept. Cutuma este, de altfel, cel mai vechi izvor al dreptului internațional și, o perioadă foarte îndelungată, a constituit izvorul prioritar al acestuia. Nu orice practici ale statelor devin automat cutume internaționale, ci, deducem că numai acele practici (comportamente) generale, constante și relativ îndelungate, însoțite și de acceptarea lor de către state ca fiind expresia unei reguli juridice, au această valoare. Există mai multe practici, chiar generale, constante și relativ îndelungate, cărora statele nu le recunosc o valoare juridică, de exemplu, normele de curtoazie internațională. Acestea sunt reguli fără caracter juridic, întâlnite în practica statelor în domeniul relațiilor diplomatice și consulare, aplicate pe bază de reciprocitate și care nu atrag răspunderea internațională a statelor în caz de nerespectare. Totuși, de-a lungul timpului, multe uzanțe s-au transformat în cutume, prin acceptarea lor ca reguli obligatorii (de exemplu imunitățile și privilegiile diplomatice). Aducem în discuție din nou, art. 38 al *Statutului* CIJ care a consacrat rolul cutumei în sistemul izvoarelor de drept internațional public, cu indicarea mijloacelor juridice pe care le are Curtea în obiectiv pentru a determina drepturile și obligațiile părților, considerând cutuma drept o „dovadă a unei practici generale, acceptată ca drept” [125]. Norma cutumiară este supusă îmbinării a două elemente esențiale care constau într-o practică generală și coerentă, asociată cu caracterul său obligatoriu. Practica reprezintă elementul material alcătuit din precedente (acte repetate), la care se adaugă convingerea statelor că săvârșirea acestor acte este obligatorie, sub forma elementului volițional. Prin urmare, subliniem că, pentru ca o regulă să fie acceptată pe cale cutumiară, trebuie îndeplinite aceste două elemente esențiale:

- *unul material (obiectiv)*, respectiv *conduita statelor*, concretizată într-o practică generală, constantă și relativă îndelungată;
- *unul volițional (psihologic sau subiectiv)*, exprimat prin *atitudinea statelor* de a accepta acea regulă ca având caracter juridic.

Constatăm că elementul material (obiectiv) al cutumei internaționale întrunește o sumă de comportamente ale statelor care se repetă în mod constant. Aceste comportamente, atitudini se constituie în precedente care emană, în esență, de la state în calitate lor de subiecte primare de drept internațional public și reprezintă acțiuni sau inacțiuni asupra conduitei altor entități ale dreptului internațional. Conduita statelor reiese din acte unilaterale cu relevanță internațională, emise de organe care au competența de a angaja statul internațional, care pot constitui precedente: legi interne ale statelor în materie de cetățenie, practica guvernamentală și diplomatică, hotărârile judecătorești pronunțate întru soluționarea diferendelor internaționale, acte interstatale de genul tratatelor multilaterale cu vocație universală care pot transforma o practică într-o normă cutumiară. În ceea ce privește caracterul repetitiv, acesta reiese din practica

comportamentală a subiecților de drept internațional public, în special a statelor, acesta fiind subiectul care interesează această lucrare. Această practică trebuie să fie continuă, fără modificări pentru a putea genera o regulă de drept internațional cutumiar și să nu prezinte incertitudini sau discordanțe. În acest sens, CIJ în *Cauza Delimitarea platoului continental al Mării Nordului* a reținut că practica comportamentală trebuie să fie „*extinsă și virtual uniformă*” [162, p. 43].

Durata în timp a manifestării acelei conduite a statelor implicate în procesul de formare a cutumei trebuie să fie apreciate prin repetare în domeniul concret de relații internaționale pe care le reglementează. Sunt reguli cutumiare care se nasc în urma unei lungi perioade de exercițiu, caracteristică a unei mari perioade a dreptului internațional public. În ultimele decenii, procesul cutumiar s-a accelerat datorită creșterii exponențiale a complexității relațiilor internaționale. Ritmul rapid al derulării relațiilor dintre state și organizațiile internaționale în domeniul politic, economic, cultural, științific, militar, determină apariția mai rapidă a cutumelor internaționale, cu observația că de regulă, acestea sunt preluate și codificate prin tratate internaționale. Această stare este caracteristică mai noilor ramuri ale dreptului internațional precum dreptul spațial, dreptul internațional aerian sau dreptul mediului. Prin urmare, factorul de timp este diminuat ca durată datorită adaptabilității conduitei statelor la exigențele societății internaționale care forțează accelerarea procesului de reglementare juridică a unor raporturi de interes comun. În cauza sus citată, Curtea Internațională de Justiție cu referire la factorul de timp a constatat: „...*este indispensabil ca practica statelor în acea perioadă, inclusiv a statelor a căror interese sunt în mod special afectate, să fie atât frecventă, cât și virtual uniformă...și...să reflecte recunoașterea generală a regulii de drept care a fost invocată*” [162, p. 77-81]. Repetabilitatea conduitei statelor implică trecerea unui anumit timp pentru că o regulă să devină cutumiară și ca aceasta să fie obligatorie și pentru cealaltă parte, așa cum reține și CIJ în *Cauza Columbia vs. Peru Dreptul de azil*: „...*respectiva cutumă are un caracter obligatoriu pentru cealaltă parte...și regula invocată este conformă cu o practică uniformă și constantă a statelor ce acordă azilul...*” [70, p. 38-39]. Prin urmare, considerăm că nu practica relativ îndelungată conferă valoare de element material al cutumei, ci frecvența aplicării acesteia și caracterul uniform al actelor repetate.

Analizînd comportamentul concret al statelor, exprimat în forme diferite (practica legislativă, guvernamentală, judecătorească, unele acte internaționale ale statelor și organizațiilor internaționale) constatăm următoarele caracteristici ale elementului material al normei cutumiare:

- *practica trebuie să fie generală*, adică să se regăsească în comportamentul tuturor statelor cărora cutuma le-ar fi opozabilă. Prin urmare, nu este necesară o practică identică la

nivel universal, deși o asemenea situație poate exista, de exemplu conduita quasitotalității statelor în spiritul Declarației Universale a Drepturilor Omului. Dacă practica este caracteristică unui grup mai restrâns de state, se pot naște cutume regionale sau locale, ori chiar bilaterale;

- *practica să fie constantă* prin repetabilitatea comportamentelor în cadrul aceluiași parametri substanțiali. Este dificil de apreciat cât de des ar trebui să se manifeste aceste comportamente, dar esențial este că, ori de câte ori urmează a se derula relațiile corespunzătoare acestei practici, regula să rămână aceeași.

În ceea ce privește cel de-al doilea element, evidențiem că elementul volițional al cutumei internaționale constă în convingerea statelor că practica lor repetată reprezintă o conformare la o obligație juridică și exprimă o normă de drept internațional. Acest element psihologic face diferența dintre cutumă și curtoazia internațională care se aplică între state pe bază de reciprocitate. Acțiunile sau inacțiunile statelor trebuie să fie exteriorizate prin convingerea că ele prezintă efecte juridice pentru ca acestea să se concretizeze în cutumă. Elementele cutumei se interconstruiesc reciproc iar judecătorul trebuie să le evidențieze pentru a constata existența și validitatea unei cutume, căutând în practica statelor manifestarea opiniei lor în drept, adică acel *opinio juris* a statelor. Elementul material precede elementul volițional pentru că acesta din urmă constituie proba convingerii juridice a statelor.

În acest sens, estimăm necesar să invocăm afirmațiile autorului Vitalie Gamurari, care în studiul intitulat "Opinio juris ca element al normei de drept internațional cutumiare" consideră că cel de-al doilea element al normei cutumiare internaționale – *opinio juris* presupune că practica trebuie să fie conformă dreptului. Forma concretă a exercitării practicii sau a exprimării convingerii juridice poate fi diferită, în dependență de conținutul normei corespunzătoare – interdicerea, obligația sau dreptul de a se comporta în forma corespunzătoare [43, p. 20]. După examinarea fiecărei situații în parte, dl. Gamurari constată că importanța normelor cutumiare face actuală problema privind asigurarea reglementării funcționării lor, deoarece procesul de creare și de aplicare a normelor cutumiare este reglementat de însăși cutuma. Evident, ar fi fost binevenită codificarea normelor în cauză, însă această teamă, spre regret, nu figurează în Programul de lucru al Comisiei de drept internațional a ONU. Soluția poate fi aplicarea prin analogie a dreptului codificat al tratatelor internaționale. [43, p. 23]

Convențiile de la Viena cu privire la dreptul tratatelor au fixat nu doar regulile ce reflectă specificul tratatelor, ci și regulile comune tuturor normelor de drept internațional. Nimic de mirare, deoarece și normele convenționale și cele cutumiare posedă aceeași natură juridică și sunt aplicate în baza aceluiași principii. De aceea, luând ca bază Convențiile de la Viena, pot fi formulate regulile principale de funcționare a normelor cutumiare. Orice stat posedă dreptul suveran de a participa la procesul de creare a normelor cutumiare. Capacitatea organizațiilor

internaționale de a crea norme cutumiare este determinată de actul constitutiv sau de practica realizării acestor norme. Se consideră că persoana cu funcție de răspundere sau organul de stat reprezintă statul sau organizația internațională în scopul creării sau adoptării normelor cutumiare, în cazul în care aceasta rezultă din legislația statului sau din actele organizației, precum și din practica realizării acestor norme. Norma cutumiară de drept internațional este adoptată de majoritatea statelor care reprezintă principalele forme de civilizație și principalele sisteme de drept, altfel spus – de întreaga comunitate internațională. Normele regionale și locale sunt adoptate cu acordul tuturor statelor sau organizațiilor cointeresate. Acordul subiectului privind caracterul obligatoriu pentru el al normei de drept internațional general poate fi exprimat prin acceptarea expresă sau mutuală (lipsa protestului). Acordul în raport cu o normă cutumiară regională sau locală trebuie să fie exprimat în mod expres. Întru argumentarea neîndeplinirii unei norme cutumiare cu caracter general, subiectele nu pot face trimitere la prevederea dreptului național. Norma cutumiară nu are caracter obligatoriu pentru subiectul care a recunoscut-o, în raport cu orice acțiune sau faptă, anterioară recunoașterii ei. Norma cutumiară trebuie interpretată cu bună-credință, în lumina obiectului și scopului ei, în conformitate cu toate argumentele ce se referă la conținut, în spiritul principiilor și scopurilor de bază ale Cartei ONU. [43, p. 23-24]

Existența cutumei poate fi obiectivată în tratatele multilaterale care stipulează norme cutumiare în vigoare; spre exemplu convențiile de codificare încheiate sub egida ONU privitoare la dreptul mării sau la relațiile diplomatice și consulare, care consacră normele cutumiare alături de cele convenționale existente, opozabile inclusiv statelor care nu sunt părți la ele. Un astfel de exemplu îl constituie *Pactul Briand-Kellog din 1928* care interzicea războiul de agresiune, creînd astfel o normă cutumiară universală [80, p. 299]. Procesul de formare a normelor cutumiare este unul complex și doctrina a încercat să identifice mecanismele și fundamentul acestuia (a se vedea Anexa 2). Identificăm o serie de accepțiuni a procesului de formare a normei cutumiare:

a) Teoria „*acordului tacit*”, potrivit căreia cutumele se formează prin acordul tacit al statelor. Acest curent consolidează forța obligatorie a cutumei pe consimțământul tacit al statelor. Constatăm însă, că această teorie nu poate demonstra apariția unei cutume, în lipsa elementului material, fiind fundamentată doar pe elementul volițional, și, prin urmare, nu se poate justifica aplicabilitatea acesteia și statelor care nu au participat la procesul de creare a normei.

b) Teoria „*formării spontane*”, adică o conștientizare colectivă a regulii cutumiare, în afara unui mecanism formal determinat, așa cum se întâmplă în cazul tratatului internațional. Această teorie a apărut în jurul ideii potrivit căreia formarea regulilor cutumiare reprezintă un fenomen sociologic care răspunde unei nevoi sociale și decurge dintr-o necesitate logică. Prin prisma acestei teorii, cutuma este o consecință a unui proces imprecis care răspunde în mod spontan

nevoilor societății internaționale, asigurându-i omogenitatea și dezvoltarea, dobândind un caracter pozitiv prin recunoașterea ei de către statele dispuse să-i asigure forță juridică.

c) „*Teoria obișnuinței*” fundamentată pe repetarea unei atitudini determinate a statelor.

Rezumând cele expuse supra, constatăm că procesul de formare a normei cutumiare se deosebește mult de procesul de formare a normelor convenționale, în primul rând pentru că norma cutumiară nu este rezultatul unui act juridic, al unui acord expres de voință, ceea ce determină numeroase dificultăți și imperfecțiuni în interpretarea și aplicarea ei. Este motivul pentru care, în ultimul timp, se constată o practică a statelor de codificare a cutumei internaționale, de prelucrare a acestora pe cale convențională, prin tratatul internațional.

Un aspect de noutate dezbătut de doctrină este acela referitor la rolul organizațiilor internaționale guvernamentale în derularea procesului cutumiar. Se pune întrebarea dacă rezoluțiile organizațiilor internaționale sunt izvoare de drept convențional sau dacă acestea sunt doar instrumente care conduc la formarea unor reguli pe cale cutumiară. Analiza care se face mai des din acest punct de vedere vizează unele rezoluții ale Adunării Generale a ONU, între care un loc central îl ocupă *Declarația Universală a Drepturilor Omului*. Există opinii potrivit cărora *Declarația Universală a Drepturilor Omului* a devenit în timp un veritabil izvor de drept internațional, pentru că a ajuns să fie recunoscută de comunitatea internațională care, într-o formă sau alta, o promovează în diferitele sisteme de protecție a drepturilor omului. Hotărârile Adunării Generale au, în general, caracter de recomandare, dar, în câteva situații stabilite de *Carta Drepturilor Omului*, hotărârile sunt obligatorii, ca de exemplu: aprobarea bugetului ONU, alegerea Secretarului General, primirea de noi membri, aplicarea sancțiunilor, stabilirea propriilor reguli de procedură, desemnarea Președintelui pentru fiecare sesiune, înființarea unor organe subsidiare etc. După cum se observă, toate acestea vizează chestiuni interne ale organizației. Pentru a da forță juridică prevederilor unei rezoluții a Adunării Generale a ONU, ea trebuie transpusă într-un tratat internațional care să urmeze calea tuturor procedurilor de ratificare, aderare, acceptare sau aprobare, prin care fiecare stat să-și exprime acordul de voință. Prin urmare, tratatul va avea calitatea de izvor de drept și nu rezoluția. Această evoluție a cunoscut-o și *Declarația Universală a Drepturilor Omului*. Astfel, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966 [75] și Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16 decembrie 1966 [76] au preluat în cea mai mare parte prevederile DUDO cu scopul de recunoaște forță juridică a prevederilor Declarației ce reglementează protecția drepturilor și libertăților fundamentale proclamate inițial în *Declarația Universală a Drepturilor Omului*.

Dacă există elementul volițional (*opinio juris*), exprimat, în primul rând, prin adoptarea rezoluției cu cea mai mare parte din voturile membrilor organizației, atunci trebuie să se accepte

că rezoluția a contribuit la formarea unor cutume internaționale. Concluzionăm că, în această din urmă situație, nu rezoluția capătă calitatea de izvor de drept, ci cutumele care se nasc prin recunoașterea ei de către state și prin existența unei practici conforme. De altfel, problema forței juridice a *Declarației Universale a Drepturilor Omului* nici nu se mai poate pune, devreme ce prevederile ei au fost codificate prin tratate internaționale ulterioare. Problema se poate ridica însă pentru numeroase alte rezoluții ale Adunării Generale a ONU sau acte ale altor organizații internaționale. De exemplu, agresiunea este definită printr-o rezoluție a Adunării Generale ONU din 1974. Pentru că nu a fost adoptat nici un tratat care să consacre juridic definiția agresiunii, *Statutul Curții Penale Internaționale de la Roma* în art. 5 alin. 2 conține prevederea: ” *Curtea își va exercita competența în ceea ce privește crima de agresiune când va fi adoptată o dispoziție conform art. 121 și 123, care va defini această crimă și va fixa condițiile exercitării competenței Curții în ceea ce o privește. Această dispoziție va trebui să fie compatibilă cu dispozițiile pertinente ale Cartei Națiunilor Unite.*” [98]

Codificarea sau formularea scrisă a cutumei internaționale menține și conservă capacitatea acesteia de a stabili noi reguli. Operațiunea de codificare semnifică și alcătuirea unei structuri a corpului de reguli și adaptarea acestora la nevoile societății internaționale, ceea ce înseamnă și dezvoltarea dreptului internațional și elaborarea de noi norme juridice internaționale. Interpretarea jurisdicțională a dreptului cutumiar reprezintă o interpretare a faptelor, adică, în concret, părțile sunt ținute să probeze comportamente pozitive sau negative care conduc la stabilirea existenței elementului material al cutumei, care, odată stabilit, face ca misiunea judecătorului internațional sau arbitrului să fie aceea de a stabili calitatea acestor comportamente. Jurisprudența internațională atestă faptul că, în anumite situații, CIJ a admis existența lui *opinio juris* rezultând din precedente, însă nicodată o cutumă internațională nu poate fi declarată în absența acestui *opinio juris*. Concluzionăm că, atunci când se examinează elementele constitutive ale cutumei internaționale trebuie să se constate, mai întâi, precedentele existente, pentru că proba cutumei și interpretarea reprezintă două operațiuni integrate într-un sistem logic. Pentru a se demonstra îndeplinirea unei obligații juridice cutumiare trebuie interpretată practica, dat fiind că recunoașterea lui *opinio juris* este subordonată interpretării practicii.

O altă modalitate de formare spontană extraconvențională a normelor de drept internațional public, unde statelor le revine un rol esențial este procesul de elaborare a *principiilor generale de drept recunoașcute de națiunile civilizate*, așa cum sunt determinate acestea în textul art. 38 al *Statutului Curții Internaționale de Justiție*, care a preluat ideea art. 38 din *Statutul Curții Permanente de Justiție Internațională*.

După cum constată autoarea O. Dorul în lucrarea ”Natura juridică a principiilor generale de drept – surse de drept internațional public și drept comunitar” principiile generale de drept au

fost stipulate în importante documente internaționale din cele mai vechi timpuri, iar Charles Louis de Secondat Montesquieu sublinia semnificația unor asemenea principii în relațiile internaționale. Însă pînă la momentul de față principiile generale de drept sînt în mijlocul disputelor cu referire la fundamentul dreptului internațional care nu este, în fond, decît o formă particulară a problemei universalilor (nominalism/intelectualism). Un număr considerabil de autori constată împreună cu C. Rousseau că *„puține probleme juridice au provocat în literatura contemporană a dreptului internațional atîtea discuții și controverse ca cea a principiilor generale de drept”*. Dificultatea în materie relevă din faptul că în prezent nu există un act internațional care ar determina ce trebuie să subînțelegem prin principii generale de drept. [33]

Utilizarea principiilor generale de drept în calitate de izvor de drept internațional rezultă din practica constantă a statelor. Începînd cu anul 1794, comisiile mixte anglo-americane constituite prin Tratatul Jay (încheiat la 19 noiembrie 1794 între Marea Britanie și Statele Unite ale Americii pentru reglementarea unor diferende comerciale și de navigație - existente din vremea războiului de independență - și pentru aplanarea unor divergențe născute din refuzul Marii Britanii de a se retrage din porturile situate pe frontiera americană de nord-vest, așa cum se stabilise prin Tratatul de pace de la Paris din 1783) și-au fondat deciziile direct pe principiile generale de drept. De atunci, tribunalele arbitrale, statuînd în drept, n-au încetat să urmeze același exemplu fără ca validitatea sentințelor lor să fie contestată pe acest motiv de către statele părți în diferendul examinat. Poate fi menționat la fel și articolul 3 din Convenția de la Haga din anul 1907 privind reglementarea pașnică a diferendelor, care dispune că în interpretarea compromisului pe care părțile îl sesizează, tribunalul arbitral poate aplica aceleași principii. [33]

Anterior de consacrarea principiilor generale de drept în articolele Statutului celor două Curți, acestea au fost folosite drept izvoare de drept internațional de către tribunalele arbitrale, ceea ce demonstrează că această regulă convențională a Statutelor reprezintă practic codificarea unei reguli cutumiare anterioare. Principiile generale de drept sunt dependente de activitatea jurisdicțională, avînd drept scop furnizarea mijloacelor de pronunțare a unei soluții juridice judecătorului, în toate litigiile suspuse spre soluționare. În ordinea judiciară internă aceste principii generale de drept existau deja, ca principii de drept intern, ceea ce nu înseamnă că judecătorul are puterea normativă de a le crea, ci doar constată existența lor. Teoria și practica juridică a statelor au consacrat în timp numeroase principii de drept care sunt identice sau nu diferă substanțial în legislația internă a diferitelor state, ele fiind comune marilor sisteme de drept intern (sistemul francez, cel german, cel englez, etc.) și impunîndu-se ca principii fundamentale ale oricărui sistem de drept intern. Unele noțiuni de drept intern – penal, civil sau din alte ramuri – sunt considerate ca noțiuni intrinseci ideii de drept și pot fi considerate și ca postulate ale dreptului internațional. Ele au un rol deosebit în fundamentarea din punct de vedere tehnic și

conceptual a dreptului internațional, dar pot juca și rolul de izvor de drept independent. Din acest motiv *Statutul Curții Internaționale de Justiție*, în art.38, menționează printre regulile de drept pe care Curtea le poate aplica în hotărârile sale și principiile de drept ale sistemelor juridice cele mai avansate, iar în practica sa judiciară Curtea s-a referit adesea la asemenea principii, aplicându-le cu caracter supletiv sau complementar ori ca norme juridice independente.

Examinînd la general opiniile existente în doctrină pe marginea naturii juridice a principiilor generale de drept, pentru a conferi aspectul practic prezentului studiu, enunțăm principiile generale consacrate de jurisprudența Curții Internaționale Permanente de Justiție și cea a Curții Internaționale de Justiție. Totodată, facem remarca, că este destul de dificil de a elabora o listă exhaustivă, deoarece aceste jurisdicții internaționale au obiceiul, cînd aplică un principiu general de drept, să nu precizeze că acesta este cel prevăzut de articolul 38 §1.c din Statut. Oricum, propunem cîteva mari categorii:

a) principii legate de concepția generală a dreptului:

- principiul bunei credințe, C.I.P.J. *cazul Uzina de la Chorzow*, 1928;

- nimeni nu se poate prevala de propria eroare, C.I.P.J. *cazul Uzina de la Chorzow*, 1927;

b) principii cu caracter contractual, transpuse în materie de tratate:

- forța majoră, C.I.P.J. *cazul Împrumuturile sîrbe*;

c) principii cu privire la litigiile de răspundere:

- principiul privind repararea integrală a prejudiciului, C.I.P.J. *cazul Wimbledon*, 1923;

- existența legăturii de cauzalitate între fapta generatoare de răspundere și prejudiciul cauzat, C.I.P.J. *cazul Wimbledon*, 1923;

d) principiile procedurii contencioase:

- autoritatea lucrului judecat, C.I.J. *cazul Efectele deciziilor T.A.N.U.*, 1954;

- nimeni nu poate fi judecător și parte, C.P.I.J. *cazul Frontierele între Turcia și Irak*; etc.

[33]

Autorul român Raluca Miga-Beșteliu, exemplificînd principiile generale de drept internațional public, menționează regulile de interpretare juridică (de exemplu, acela că legea specială derogă de la legea generală), principiul răspunderii pentru prejudiciul cauzat, prescripția, principiul egalității părților, dreptul de apărare în soluționarea unui diferend, autoritatea de lucru judecat, dreptul părților în proces la exercitarea unei căi de atac, unele reguli de bază ale organizării și procedurii instanțelor de judecată etc. În literatura noastră juridică se neagă în general caracterul de izvor de drept internațional al principiilor de drept, dar în doctrina occidentală și, după cum s-a văzut, și în practica organelor jurisdicționale internaționale, se recunoaște valoarea juridică pentru dreptul internațional a acestor principii, principiile generale de drept fiind considerate, ca un al treilea izvor de drept internațional, alături de tratat și cutumă.

Recunoașterea principiilor generale de drept ca izvor al dreptului internațional acoperă anumite lacune ale acestei ramuri de drept. Ele nu au însă doar un rol complementar față de tratat și cutumă, ci constituie norme juridice independente, egalitatea cu izvoarele principale ale dreptului internațional public fiind-le apreciată chiar în art. 38 al Statutului CIJ. [60, p. 68]

În concluzie, considerăm că principiile generale de drept reprezintă astăzi un izvor tranzitoriu de drept internațional, caracterul lor fiind complicat de faptul că fiind aplicate sistematic de către subiecții de drept internaționale, acestea în scurt timp devin a fi identificate cu normele cutumiare. Totodată, pornind de la faptul că dreptul internațional public este o categorie dinamică, apar noi domenii în care se impune reglementarea raporturilor între subiecții de drept, fără însă să existe precedente internaționale în materie. Prin urmare, în fiecare caz aparte vom apela anume la principiile generale de drept pentru a găsi soluțiile pertinente. [33]

Echitatea este o noțiune care apare destul de des invocată în convențiile arbitrale, când arbitrii sunt invitați de părți să pronunțe sentința în concordanță cu criteriile și principiile fundamentale ale justiției și echității, sau cu echitatea și buna-credință. Art. 38 menționat din Statutul Curții Internaționale de Justiție prevede în paragraful 2 că, în anumite cazuri concrete, dacă părțile în litigiu sunt de acord cu aceasta, Curtea poate să-și bazeze hotărârile și pe principiile echității. Din modul cum este formulat, rezultă că, în lipsa unei norme de drept, instanța poate să-și întemeieze hotărârea pe principii de echitate. Folosite în acest mod, normele echității nu devin ele însele norme de drept, deci echitatea nu capătă caracter de izvor al dreptului, ci doar pe acela de temelie al unei hotărâri judecătorești în lipsa unei norme de drept. Ea poate îndeplini, însă, un anumit rol în evitarea aplicării formale a unor principii sau norme de drept internațional care ar duce la rezultate contrare justiției. În concluzie, echitatea are, din acest motiv, dacă nu valoarea unui izvor de drept, cel puțin un important rol în crearea și aplicarea normelor de drept, care trebuie să se bazeze întotdeauna pe principiile echității și constituie un mijloc de interpretare a normelor de drept.

Este important să menționăm la acest subiect, că deși judecarea diferendelor internaționale în baza principiului *es aequo et bono* este indicată în textul art. 38 din Statutul CIJ în calitate de alternativă surselor menționate la alineatul 1 al aceluiași articol, până astăzi Curtea Internațională de Justiție a invocat extrem de rar echitatea într-o fundamentat o hotărâre a sa.

Astfel, în Afacerea Platoul continental al Mării Nordului din anul 1969 Curtea Internațională de Justiție a recunoscut că delimitarea platourilor continentale ale statelor în Marea Nordului ar trebui operată pe ”principii echitabile”. Totodată CIJ a specificat ce anume trebuie subînțeles prin ”principii echitabile”, acestea fiind concepții generale de drept și bună credință, veritabile reguli de drept în materia delimitării platourilor continentale limitrofe, cu alte cuvinte reguli obligatorii pentru state cu referire la orice delimitări. Cu alte cuvinte, aceasta nu

presupune aplicarea echităţii în calitate de model de justiţie abstractă, ci aplicarea unei reguli de drept ce prescrie recurgerea la principii echitabile conform ideilor care întotdeauna au inspirat dezvoltarea regimului juridic al platoului continental”. [108, p. 360]

Concluzionând, conceptul de echitate trebuie să rămână încadrat de două abordări tradiţionale. Pe de o parte, la singura cerere a părţilor, echitatea permite judecătorului să statueze *ex aequo et bono* şi să evite, astfel, o regulă de drept pozitiv ”injust”. Aici este evidenţiată funcţia de corectare a echităţii iată din ce cauză art. 38 alin. 2 din Statutul CIJ stipulează expres faptul că judecătorul internaţional trebuie să obţină autorizarea expresă a părţilor. Pe de altă parte, în calitate de regulă de drept internaţional pozitiv, aceasta este o metodă de interpretare şi conciliere a regulilor de drept internaţional aplicabil unei situaţii anumite, reguli ce permit să se ajungă la un rezultat, la o ”soluţie justă” pentru părţile în diferend. [108, p. 362]

2.3.2. Moduri de formare voluntară a normelor de drept internaţional public

Pe lângă tratat şi cutumă, ca izvoare principale ale dreptului internaţional public, întâlnim şi izvoare subsidiare (secundare), mai precis indirecte, cum ar fi: hotărârile instanţelor judecătoreşti naţionale şi internaţionale, actele unilaterale ale statelor, doctrina celor mai calificaţi specialişti în domeniul dreptului public, acte ale organizaţiilor internaţionale.

Deşi, referinţa la *actele unilaterale* ale statelor lipseşte din art. 38 al Statutului Curţii Internaţionale de Justiţie, totuşi acestea se încadrează în categoria izvoarelor secundare ale dreptului internaţional public. Considerăm că, actele unilaterale ale statului contribuie la crearea normelor dreptului internaţional, întrucât ele reprezintă expresia de voinţă a unui singur subiect de drept, manifestată cu scopul de a produce efecte juridice şi, totodată, structura, fundamentul şi raţiunea de existenţă a dreptului internaţional, lucru recunoscut şi de practică şi de jurisprudenţă.

Actele unilaterale ale statelor sunt variate: notificarea, promisiunea, protestul, recunoaşterea, renunţarea, declaraţiile. Prin unele dintre acestea, statele îşi asumă individual obligaţii (promisiunea) sau resping anumite obligaţii internaţionale (protestul, rezerva la un tratat internaţional), ori renunţă la un drept (renunţarea) sau recunosc o situaţie juridică internaţională (recunoaşterea). Actele unilaterale ale statelor, ca şi tratatele şi cutumele, sunt fundamentate pe buna-credinţă. O promisiune făcută printr-un act unilateral, de exemplu, trebuie să fie respectată cu bună-credinţă, dar pe baza libertăţii statelor, adică şi cu posibilitatea acestora de a o retrage atunci când consideră necesar şi în interesul lor. În concluzie, actele unilaterale ale statelor, pentru că produc efecte juridice în relaţiile dintre ele şi sunt incidente dreptului internaţional public sunt considerate izvoare subsidiare ale dreptului internaţional public. Comisia de Drept Internaţional a definit actul unilateral al statului ca fiind „o declaraţie exprimînd o voinţă sau un consimţămînt prin care un stat are în vedere crearea de obligaţii ori de alte efecte juridice în

virtutea dreptului internațional”, sau „*comportamente ale statelor care în anumite circumstanțe pot crea efecte similare*” [67, p. 27]. Extragem din aceste definiții ale actelor unilaterale că acestea sunt acte legale, care emană de la autorități care au calitatea de a angaja internațional statul, ale căror condiții și conformitatea lor cu normele *jus cogens* pot fi comparate și analizate cu cele ale tratatului internațional. Acest aspect este susținut și de CIJ, care a reținut în *Cauza Golfului Mainn* că este fără relevanță recunoașterea declarațiilor scrise făcute de către un funcționar al SUA care nu are autoritatea necesară a exprima un angajament de stat. [80, p. 307]

Actele unilaterale ale statelor, deși pot fi imputate numai statelor de la care emană, pot genera efecte juridice în relațiile internaționale. De exemplu, declarația de neutralitate a unui stat în raport cu un conflict armat, este un temelie pentru apariția raporturilor juridice între acel stat și beligeranți, precum și între acesta și întreaga comunitate internațională, raporturi care trebuie să fie conforme cu dreptul internațional al conflictelor armate.

Actele unilaterale sunt supuse regulilor de drept internațional și depind de conduita statelor în raport cu ele, precum și de manifestarea de voință a celui care întocmește actul respectiv. Prin urmare există două categorii de acte unilaterale, respectiv cele care sunt condiționate de normele convenționale și cele condiționate de normele cutumiare. *Actele unilaterale ale statului condiționate de normele convenționale* sunt reprezentate de acte legate de proceduri convenționale și cele destinate aplicării unui tratat internațional. Acest gen de acte au o existență independentă de tratat, iar dacă textul unui tratat nu cuprinde dispoziții referitoare la modalități de încetare sau la posibilitățile părților de a formula rezerve, atunci actele unilaterale ale statelor care le preced vor fi supuse dreptului cutumiar, la fel ca în cazul viciilor de consimțământ ale tratatului (adică eroare, dol, coruperea reprezentantului unui stat, constrângerea). Concret, actele unilaterale reprezintă măsuri de aplicare ale tratatului, iar sarcina care le revine statelor este să pună în executare tratatul, după ce evaluează conformitatea legislațiilor lor naționale cu regula convențională, conferind autoritate actului unilateral. *Actele unilaterale condiționate de norma cutumiară* reprezintă ipoteza dreptului comun care permite relevarea eficacității generale a actelor unilaterale. Conformitatea unui astfel de act cu regula cutumiară îi atribuie o autoritate de principiu și poate furniza precedente constitutive de reguli cutumiare. Actele unilaterale ale statelor care sunt conforme cu normele cutumiare sunt opozabile altor subiecte de drept, dacă ținem cont de faptul că o cutumă care derivă din principiul suveranității de stat, poate unilateral să reglementeze de exemplu, acordarea naționalității făcând distincție între străini și resortisanți sau să-și delimiteze lățimea mării sale teritoriale. Consimțământul altor state poate determina eficiența acelui act unilateral în contact cu normele cutumiare, dacă actul unilateral derogă de la norma cutumiară. Credem că cel mai bun exemplu în acest sens îl conferă *Hotărârea CIJ privind dreptul de pescuit în apele Norvegiei*, Curtea reținând că lipsa de opoziție din partea Regatului

Unit față de sistemul de delimitare impus de Norvegia a compatibilizat actul unilateral al Norvegiei cu normele dreptului internațional. [159, p. 138]

Dacă un stat *se abține* să acționeze sau să protesteze împotriva unei retenții sau a unei acțiuni a unui stat terț, este legal să se concluzioneze că și-a dat acordul în mod tacit. Altfel spus, abținerea se poate analiza ca o acceptare tacită. În aceste condiții, un asemenea stat nu va putea să revină asupra comportamentului din trecut și o eventuală *protestare* ulterioară din partea sa ar fi lipsită de orice efect juridic, va fi „*victimă a efectului estoppel*”. De altfel, consimțământul exprimat de stat față de actul unilateral al altui stat constituie o situație de estoppel, pentru că poziția odată exprimată devine invocabilă. Pentru a ilustra această situație, putem reaminti două cauze ale C.I.J.: *afacerea pescăriilor din 1951* și *afacerea Templului de la Préah-Vihéar din 1962*.

În *Afacerea pescăriilor din 1951* – între Marea Britanie și Norvegia, Curtea Internațională de Justiție a notat că „*abținerea prelungită a Marii Britanii era un element care a făcut ulterior ca Marea Britanie să devină opozabilă trasării liniei de bază a apelor teritoriale de către statul norvegian*”; „*Marea Britanie s-a abținut de la formularea rezervelor*” a adăugat Curtea (p.139). Altfel spus, în această afacere Curtea a considerat faptul că Marea Britanie nu a protestat împotriva Norvegiei decât pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, a determinat extinderea apelor sale teritoriale și era în realitate o *acceptare tacită* a metodei de delimitare prezentate, cu atât mai mult cu cât Marea Britanie, puternic stat maritim, nu putea ignora consecințele deciziei norvegiene. Marea Britanie avea posibilitatea ca, printr-un act unilateral potrivit – protestul – să pună în valoare drepturile sale și să conteste metoda norvegiană. Faptul că nu a făcut-o și că s-a abținut o foarte lungă perioadă (mai mult de o jumătate de secol) înseamnă o acceptare tacită care o împiedică să conteste validitatea metodei norvegiene. Pe scurt, Marea Britanie era victima *efectului estoppel*. *Afacerea templului de la Préah-Vihéar din 1962* opunea, în fața C.I.J., Cambodgia Tailandei în 1962 și prezintă unele puncte comune cu cele ale *afacerii pescăriilor din 1951*. Curtea a apreciat valoarea abținerii Tailandei pe o lungă durată de timp ca urmare a trasării frontierei cu Cambodgia. Și aici Tailanda s-a abținut să protesteze, când ar fi putut s-o facă în momentul în care delimitarea frontierei sale cu Cambodgia se efectua în anii imediat următori. Curtea a considerat că această *abținere prelungită* a Tailandei înseamnă acceptarea traseului frontierelor și o împiedică – *efectul estoppel* – să conteste ceea ce recunoscuse în mod tacit. Curtea s-a exprimat în termeni care merită să fie citați: „*Împrejurările, spune Curtea, erau de natură să ceară într-un termen rezonabil o reacție din partea autorităților în cazul în care ele ar fi vrut să conteste harta sau ar fi avut grave chestiuni de ridicat în privința ei. Or, adăugă Curtea, ele nu au reacționat nici la vremea respectivă, nici timp de mai mulți ani; de aceea*

trebuie să concluzionăm ca a fost vorba de un acord tacit din partea lor” (p. 23 din Cauza *Afacerea templului de la Préah-Vihéar din 1962*) [108, p. 255-256].

O altă modalitate de formare voluntară a normelor de drept internațional public în opinia autorului M. Pivniceru, iar în versiunea art. 38 Statutului CIJ – în calitate de *mijloace auxiliare de determinare a normelor dreptului internațional* sunt cunoscute hotărârile judecătorești.

Jurisprudența internațională, fie că este vorba despre hotărâri ale Tribunalului arbitral, fie despre hotărâri ale instanțelor de judecată internaționale, permanente sau ad-hoc, nu reprezintă un izvor de drept internațional, ci doar un mijloc auxiliar de determinare a dreptului. Aceste hotărâri au putere numai pentru cauzele soluționate. De exemplu, Statutul Curții Internaționale de Justiție, calificând hotărârile judecătorești ca mijloace auxiliare de determinare a dreptului și nu ca izvoare de drept, precizează la art. 59 că „*decizia Curții nu are forță obligatorie decât între părțile în litigiu și numai pentru cauza pe care o soluționează*”. Mai precis, *Statutul Curții Penale Internaționale*, când stabilește dreptul aplicabil, nu face referire directă la deciziile (hotărârile) sale anterioare, ci la principiile și regulile pe care le-a interpretat anterior prin aceste decizii. Prin hotărârile instanțelor internaționale se aplică dreptul, nu se creează, deși pot contribui, într-o oarecare măsură, la dezvoltarea pe cale cutumiară a dreptului internațional, constituindu-se ca o sursă de inspirație.

Subsecvent, ne raliem celor susținute de autoarea D. Sârcu în studiul intitulat „*Funcția actului jurisdicțional internațional de identificare a lacunelor dreptului internațional public*” și anume - pentru justiția internațională își păstrează forța obligatorie cunoscutul principiu *res inter alios acta*, ceea ce înseamnă că normele dreptului internațional sunt create nu de instanțe de judecată sau arbitraj, care sunt organe de aplicare a dreptului, dar de state, care se poziționează ca entități de elaborare a dreptului prin intermediul tratatelor internaționale și, în unele cazuri, sub forma cutumei internaționale. O hotărâre a jurisdicției internaționale, neaprobată de state în mod direct sau indirect, nu poate fi considerată o normă de drept internațional consensuală sau ordinară. În același timp, autoarea D. Sârcu face o precizare precum că deși în procesul interpretării normelor dreptului internațional, jurisdicția internațională nu creează noi norme, totodată aceasta le conturează sfera și întinderea de aplicare, putându-le acorda noi dimensiuni aplicative, legate de evoluția relațiilor internaționale. Activitatea de interpretare a unei surse invocate de justițiabil în cadrul contenciosului internațional presupune de cele mai dese ori, în același timp, exercițiul verificării aplicabilității actului în speță, precum și al identificării aspectelor lacunare. De exemplu, în speța *Chestiuni de interpretare și aplicare a Convenției de la Montreal din 1971* urmare a incidentului aerian din *Lockerbie (Libia c. SUA)*, CIJ a considerat că contestația părților asupra chestiunii de a cunoaște, dacă distrugerea avionului Pan Am deasupra Lockerbie este guvernată de Convenția de la Montreal, se înscrie în noțiunea de

diferend asupra regimului juridic aplicabil evenimentului. Prin urmare, Curtea a spus că un asemenea diferend ține de interpretarea și aplicarea Convenției de la Montreal și, în conformitate cu § 1 al art.14 din Convenție, este competentă să-l examineze. [93, p. 58-59]

Jurisprudența relevantă ca mijloc subsidiar de determinare a normei juridice internaționale cuprinde patru categorii de acte:

1. *Hotărârile arbitrale* – vizează referirile făcute de Curtea Internațională de Justiție la jurisprudența tribunalelor arbitrale și la precedente particulare (hotărâri celebre: *Alabama 1872*, *Canevaro 1912*, *Insula Palmas 1928*, *Aminoil 1982* [18, p. 192] – care au marcat evoluția normativă a dreptului internațional).

2. *Deciziile Curții Permanente de Justiție Internațională și cele ale Curții Internaționale de Justiție* – care au rol incontestabil în dezvoltarea dreptului internațional. [18, p. 192-193]. Și aici putem invoca hotărârile și avizele consultative ale Curții: Canalul Corfu (1948 și 1949), avizul consultativ privind rezervele la Convenția pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid, 1951 [128], Dreptul de trecere pe teritoriul indian (1957), Activități militare și paramilitare în Nicaragua (1986), Consecințele juridice ale construirii unui zid în Teritoriul palestinian ocupat (2004) Multe dintre acestea au influențat decisiv Comisia de Drept Internațional în activitatea sa de codificare și dezvoltare a dreptului internațional. Reiterăm aici, că conform art. 59 din *Statutul CIJ*, deciziile au forță juridică *inter partes*, adică relativă și limitate doar la cauză, însă din practica CIJ rezultă că ele se referă de multe ori la propriile precedente. Prin urmare, putem considera deciziile CIJ și precedentele jurisdicționale ca mijloace de determinare a dreptului internațional.

3. *Deciziile instanțelor jurisdicționale regionale* – acestea pot fi considerate deciziile *Curții de Justiție a Comunității Europene* (astăzi *Curtea de Justiție a Uniunii Europene*), *Curții Interamericane a Drepturilor Omului*, *Curții Europene a Drepturilor Omului*, *decizii ale unor jurisdicții speciale* cum ar fi Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării, sau *decizii ale unor jurisdicții ad-hoc* ca deciziile Tribunalului militar internațional, Tribunalului penal internațional pentru ex-Iugoslavia, Ruanda, tribunalelor internaționale hibride cum este cel pentru Sierra Leone (la moment, Curtea reziduală pentru Sierra Leone). Aceste curți și tribunale își urmează propriile hotărâri, de regulă, și nu se referă la un precedent, ci la un șir de hotărâri care reclamă aceeași soluție.

4. *Deciziile instanțelor naționale* – care pot constitui dovezi indirecte ale practicii unui stat în materia dreptului internațional sau pot reprezenta puncte de plecare pentru constatarea caracterului general al unui principiu de drept.

Doctrina celor mai calificați specialiști în dreptul public al diferitelor națiuni, așa cum este formulat în Statutul Curții Internaționale de Justiție, nu este un izvor de drept. Doctrina de

drept internațional public nu este alcătuită numai din opera specialiștilor în dreptul internațional, ci și din lucrările unor centre internaționale de cercetare sau organizații științifice internaționale. Ea nu are un rol creator, ci contribuie numai la interpretarea, sistematizarea și determinarea pe cale „*de lege ferenda*” a dreptului internațional public. Prin urmare, doctrina poate avea un rol important în apariții de noi norme de drept internațional, statele și organizațiile internaționale putând ține seama de propunerile specialiștilor. De asemenea, instanțele internaționale pot folosi interpretările doctrinare în activitatea lor de soluționare a diferendelor, dar nu ca izvoare juridice, ci ca opinii ale specialiștilor în drept internațional public.

Suplimentar, celor menționate mai sus la subiectul participării statelor la formarea voluntară și spontană a normelor de drept internațional public, doctrinarii identifică o categorie aparte de acte internaționale elaborate cu participarea statelor și datorită exprimării acordului lor de voință, însă ale căror natură juridică nu este determinată și diferă de la caz la caz. Acestea sunt așa-numitele *modalități informale de creare a dreptului* și se referă la comunicatele comune, declarații comune, acte finale ale unor conferințe, sau alte instrumente asemănătoare adoptate în formă scrisă de către state, fără autoritate convențională, dar având aptitudinea de a stabili noi practici internaționale în conformitate cu normele dreptului internațional în vigoare. În esență, acestea sunt acte sau o serie de documente scrise care nu sunt neapărat publicate sau înregistrate la secretariatul ONU, ci elemente din aceste documente pot face obiectul unor simple comunicate de presă. Din această categorie fac parte: *Actul Final al Conferinței de la Helsinki din 1975*, *Documentul final al Conferinței de la Stockholm din 1986*, *Declarația de la Tokio asupra negocierilor multilaterale în cadrul GATT din 1973* [126] – documente constituind acte finale ale unor conferințe diplomatice elaborate în cadrul unui organ internațional, dar care nu au forma unei rezoluții imputate acestui organ, semnificând, mai degrabă, o înțelegere interstatală, un act cu conținut politic sau acorduri bilaterale. Aceste înțelegeri emană de la state subiecte ale dreptului internațional care au capacitatea de a se angaja internațional și sunt elaborate după o procedură informală, în domeniul economic, politic sau al drepturilor omului, iar obiectul acestor documente poate fi de ordin tehnic. Forma pe care o poate îmbrăca un astfel de acord este cea a unei simple declarații, iar importanța juridică rezidă din caracterul lui neconvențional, dat de părțile implicate, care exclud autoritatea convențională a acordului. Efectele juridice ale modalităților informale de creare a dreptului internațional se integrează într-un proces autonom, într-un cadru internațional instituțional sau un cadru care determină măsuri interne ale părților, fără să le fie afectată libertatea lor de decizie și voința lor. O serie de instrumente internaționale, proceduri sau diverse documente (cum este cazul Actului final al Conferinței de la Helsinki din 1975 sau Cartei de la Paris din 1990) au servit drept bază pentru crearea Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa. Toate aceste documente nu reprezintă tratate internaționale, ci

doar înțelegeri instituționale create cu scopul asigurării cooperării interstatale și securității. Conținutul acestor documente poate constitui suportul normativ al obligațiilor juridice obligatorii, care impune statelor să adopte o conduită de bună-credință, să acționeze în conformitate cu normele de drept internațional generale și pot interzice părților participante la astfel de instrumente adoptarea unui comportament contrar regulilor pe care s-au angajat să le respecte. Putem concluziona că astfel de instrumente au menirea de a oferi soluții administrative, politice sau de ordin tehnic unei probleme juridice și se bazează pe încrederea reciprocă între statele-părți. Ele pot fi considerate drept instrumente necontencioase, nefăcând parte din reglementările jurisdicționale ale diferendelor internaționale, pentru că nu au forță juridică obligatorie.

Rezoluțiile organizațiilor internaționale, cu mici excepții, nu au valoare de izvor de drept internațional, dar pot contribui, prin recomandările pe care le conțin, la crearea de noi norme juridice internaționale. Această calitate este determinată în doctrină prin sintagma „predrept”. Sunt bine cunoscute, în acest sens, rezoluțiile Adunării Generale ONU prin care s-au adoptat numeroase declarații și texte ale unor proiecte de tratate care, ulterior, prin acordul de voință al statelor, au devenit izvoare importante ale dreptului internațional public general. Majoritatea declarațiilor Adunării Generale a ONU, în domenii importante ale relațiilor internaționale, s-au concretizat în texte convenționale, de exemplu:

- rezoluția din 10 decembrie 1948 prin care s-a adoptat *Declarația Universală a Drepturilor Omului* și rezoluțiile din decembrie 1966 prin care s-au adoptat și s-au deschis semnării, ratificării și aderării *Pactele privind drepturile omului în sistemul Națiunilor Unite*, inspirate tocmai de Declarația Universală a Drepturilor Omului;

- rezoluțiile din 23 noiembrie 1963, prin care s-a adoptat *Declarația Națiunilor Unite asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială* [138], și rezoluția din 21 decembrie 1965, prin care s-a adoptat și deschis pentru semnare și ratificare Convenția internațională cu același obiect [56, p. 328-329];

- rezoluția din 9 decembrie 1975, prin care s-a adoptat *Declarația asupra protecției tuturor persoanelor împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante* [109], și rezoluția din 10 decembrie 1984, prin care s-a adoptat și deschis spre semnare și ratificare Convenția cu același obiect etc. [88, p. 302].

Un exemplu concludent este *Rezoluția nr. 2118 din 27 septembrie 2013* privind instituirea unor proceduri speciale pentru distrugerea expeditivă a arsenalului de arme chimice al Siriei și verificarea riguroasă a punerii în aplicare a acestor măsuri. În septembrie 2013 a avut loc cea de-a 68-a sesiune a Adunării Generale a ONU în cadrul căreia liderii marilor puteri ale lumii au căzut de acord asupra mai multor puncte importante din această rezoluție privind dezarmarea

chimică a Siriei. Această rezoluție pregătește, practic, cadrul dezarmării chimice în Siria și, dat fiind că este considerată de analiștii politici și juridici drept o rezoluție istorică, contribuie la crearea unor noi norme juridice internaționale în domeniul dezarmării. Un aspect important este faptul că șefii diplomațiilor celor 5 membri permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU (SUA, Marea Britanie, China, Rusia și Franța) au ajuns la un numitor comun. Decizia Consiliului de Securitate este de a recurge la măsuri de contrîngere în baza capitolului VII al Cartei ONU în eventualitatea în care nu s-ar respecta prevederile rezoluției, inclusiv în cazul transferului neautorizat de arme chimice sau în cazul oricărei utilizări de arme chimice în Siria.

Recent, la 7 august 2015 Consiliul de Securitate a ONU a adoptat Rezoluția 2235 (2015) [90] prin care a decis crearea unui mecanism de anchetă care ar permite identificarea responsabililor pentru utilizarea armelor chimice, inclusiv clorul, în Siria. Membrii Consiliului de Securitate au planificat crearea unui mecanism operațional timp de un an. În așa mod rezoluția adoptată în cadrul ONU vine să suplinească mecanismul existent de interzicere a armelor de distrugere în masă, având ca finalitate stabilirea răspunderii statului care se face nevinovat de nerespectarea cadrului normativ internațional în materie.

2.4. Concluzii la capitolul 2

Descrierea procesului de creare a dreptului internațional public contemporan este imposibilă fără cercetarea formelor de participare statelor – cei mai importanți actori ai vieții internaționale. O particularitate esențială a procesului de formare a dreptului internațional public este faptul că fiecare stat este în drept să recunoască sau să nu recunoască conținutul normei de drept ca fiind obligatoriu. În așa mod, procesul de formare a normelor de drept internațional presupune un ansamblu de acțiuni colective ale statelor la etapa exprimării acordului cu privire la conținutul normei, precum și acțiuni individuale ale fiecărui stat la etapa recunoașterii normei ca fiind obligatorie

Condiția *sine qua non* a realizării raporturilor juridice de drept internațional public a fost și continuă să fie acordul de voință a statelor – membre depline ale societății internaționale. Anume acordul de voință al statelor liber exprimat și neviciat, constituind fundamentul dreptului internațional public contemporan, are rolul primordial în dezvoltarea normală și consolidarea relațiilor internaționale, precum și asigură, în ultimă instanță, dezvoltarea progresivă a dreptului internațional public.

Procesul de încheiere a tratatelor bilaterale presupune un șir de particularități față de încheierea tratatelor multilaterale. Astfel, practic toate fazele încheierii tratatelor internaționale bilaterale sunt adaptate specificului încheierii tratatelor bilaterale. În așa mod, metoda de bază pentru elaborarea textului tratatului bilateral este purtarea negocierilor prin canale diplomatice;

tratatele bilaterale sunt încheiate în limbile oficiale ale statelor părți; textele tratatelor bilaterale sunt adoptate cu unanimitate; tratatele bilaterale nu admit posibilitatea de a formula rezerve; semnarea tratatelor bilaterale se face cu respectarea principiului alternatului; exprimarea consimțământului statului la obligativitatea tratatului bilateral se face prin schimbul instrumentelor de ratificare; tratatele bilaterale intră în vigoare fie în ziua schimbului instrumentelor de ratificare, fie la expirarea unui termen stabilit din data schimbului instrumentelor de ratificare etc.

În prezent, după cum am demonstrat-o în prezentul capitol, considerăm că procesul de codificare al dreptului internațional are o semnificație mai amplă și mai bogată decât aceea de sistematizare și precizare a normelor juridice cutumiare existente, așa cum a fost înțeleasă până la crearea ONU, întrucât codificarea constă atât într-o sistematizare a normelor cutumiare, cât și în crearea de noi norme prin voința statelor, în concordanță cu noile cerințe de reglementare juridică internațională, reflectate în practica statelor, jurisprudența CIJ și opiniile doctinarilor. Codificarea dreptului internațional semnifică, practic, un proces creator de drept.

3. PROCESUL DE APLICARE DE CĂTRE STATE A NORMELOR DE DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

3.1. Efectele tratatelor internaționale. Aplicarea lor în spațiu și timp

Pentru evidențierea anduranței și eficienței normelor juridice internaționale ne propunem în acest capitol să analizăm cum se aplică normele dreptului internațional în cadrul comunității internaționale. Pentru ca normele juridice internaționale prevăzute în tratate internaționale sau diverse acorduri internaționale să fie aplicate corect este necesară o interpretare a acestor norme. Opinăm că statele au posibilitatea de a analiza și interpreta aceste norme potrivit voinței lor, putând aduce modificări sau putând anula un acord internațional, atâta timp cât nu aduc atingere dreptului internațional.

Interpretarea este o operațiune logico – juridică de descifrare a conținutului unui tratat sau acord internațional într-un mod corect și complet. Evidențiem că interpretarea se impune din motive clare: asigurarea aplicării corecte a tratatului, interpretarea precizând conținutul clauzelor, asigurând respectarea principiului forței obligatorii a acestora; interpretarea se realizează de organele competente; scopul și stabilirea neclarităților și a conținutului acelor dispoziții imprecise. Rolul interpretării este acela de a stabili sensul exact al termenilor pentru a determina conținutul regulii care trebuie aplicată într-un caz concret sau pentru a determina domeniul de aplicare al normei juridice internaționale. Aplicarea dreptului presupune „procesul de determinare a consecințelor interpretării într-un caz concret”. Prin urmare, conchidem că interpretarea unui tratat este independentă de aplicarea sa și orice aplicare a unui tratat devine un proces explicit sau implicit de interpretare. Pe de altă parte, dacă interpretarea este menită să precizeze sensul unei forme, atunci calificarea este o operațiune care precede aplicarea unei norme al cărei sens este acceptat și constant la o anumită situație dată. În situația în care părțile unui tratat hotărăsc să aducă modificări în sfera drepturilor și obligațiilor reciproce, atunci înseamnă că are loc o revizuire a aceluia acord, însă revizuirea poate fi urmare a unei decizii a unui tribunal care interpretează normele unui tratat într-o manieră care modifică situația juridică a părților. Totodată, părțile au posibilitatea de a modifica un tratat după ce a avut loc interpretarea. Interpretarea se face în funcție de competența subiectului de drept care face interpretarea. Astfel, se distinge *interpretarea autentică* și *interpretarea jurisdicțională*. Calitatea de a interpreta autentic o regulă juridică aparține celui care are putere să o modifice sau să o suprimă, cu alte cuvinte, ne referim la state, care, în procesul interpretării unilaterale, implică atât propriile angajamente, cât și pe cele care le-au asumat celelalte subiecte de drept. Se poate întâmpla ca o interpretare în vederea neaplicării unui act, să atragă răspunderea internațională a statului. Organizațiile internaționale au competența de a interpreta dreptul

derivat pe care-l produc în limitele lor funcționale, precum și competența interpretării actului lor constitutiv împreună cu statele membre. *Interpretarea jurisdicțională* este considerată neautentică, deși este obligatorie pentru părțile din proces. Jurisdicțiile instituite în cadrul organizațiilor internaționale au competență de interpretare conferită de părți, de obicei printr-o clauză a tratatului institutiv, însă nu întotdeauna este prevăzută o asemenea clauză. Menționăm în acest context avizele Curții Internaționale de Justiție, care au caracter consultativ, iar efectul hotărârilor este relativ, potrivit art. 59 din *Statutul CIJ* [125]. Până la *Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor încheiate între state* situația în dreptul internațional nu a fost foarte diferită, în sensul că jurisprudența internațională a celor două Curți de la Haga și sentințele arbitrale împrumutau ansamblul de reguli și tehnici de interpretare din dreptul intern, însă nu aveau un sistem concret de interpretare. Convenția de la Viena însă a clarificat termenii de mijloc de interpretare și metode de interpretare, care reprezintă în fapt un soi de directive de interpretare. Aplicarea interpretării a dus la conturarea mai multor reguli generale: *Regula "bona fides"* este consacrată de Convenția de la Viena din 1969, *Regula sensului clar*, *Regula sensului obișnuit (uzual) al termenilor*, *Regula interpretării termenilor într-un sens absurd nerațional*, *Regula interpretării coordonate a clauzelor tratatului*, *Regula interpretării clauzelor în lumina obiectului și scopului propus*, *Regula efectului util al tratatului*. Până la *Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor încheiate între state* situația în dreptul internațional nu a fost foarte diferită, în sensul că jurisprudența internațională a celor două Curți de la Haga și sentințele arbitrale împrumutau ansamblul de reguli și tehnici de interpretare din dreptul intern, însă nu aveau un sistem concret de interpretare. Statele sunt suverane în a interpreta sau modifica un tratat, după cum pot să-l desființeze. Constatăm că statele contractante, în colaborare, dau o interpretare a tratatului conform voinței lor, dar dacă statele contractante vor da tratatului o interpretare care ar încălca regulile de interpretare a tratatelor, atunci intervine modificarea tratatului, care va fi valabilă în măsura în care nu se încalcă dreptul internațional imperativ. Prima vocație a dreptului internațional este de a governa raporturile între diverșii actori ai societății internaționale. Observăm că prima chestiune care se pune este determinarea destinatarilor normelor de drept internațional, adică cine vor fi subiectele de drept internațional, sau care este personalitatea internațională a diverșilor actori ai societății internaționale. Dimensiunea personalității subiectelor de drept internațional și a competențelor lor nu este imuabilă, ci acestea se dezvoltă în funcție de necesitățile și nevoile societății internaționale. Observăm prin urmare că, în mod progresiv au apărut noi subiecte de drept internațional: organizațiile internaționale și persoanele private. În plus, competențele subiectelor de drept internațional au variat în timp: competențele unor actori s-au diminuat (statele), ale altora, dimpotrivă, au crescut (organizațiile internaționale, persoanele private). Statele sunt cele care au

plenitudinea de competențe. În virtutea suveranității lor, statele au dreptul de a-și alege și dezvolta în mod liber sistemul lor politic, economic, social și cultural, de a-și organiza viața internă fără nici un amestec sau constrângere din afară și de a-și stabili propria politică internă și externă în mod independent, cu respectarea evident a personalității celorlalte state, a drepturilor inerente suveranității acestora [69]. Această situație dominantă a statului în ordinea internațională se explica cu ușurință prin rațiuni de ordin istoric și structural. Achiesăm că, din punct de vedere istoric, statele au fost singurele subiecte de drept internațional numit clasic, adică începând cu secolul al XVI-lea. În plus, pe plan structural, statele posedă caracteristici proprii de natură să asigure preeminența lor juridică asupra altor subiecte din societatea internațională. Ele posedă un *teritoriu, o populație, o administrație permanentă* și sunt *suverane* [108, p. 368]. Orice stat dispune de competențe, de puteri în ordinea internațională în virtutea dreptului internațional însuși. Altfel spus, dreptul internațional este cel care pune bazele competențelor statului, care le determină și în același timp le condiționează exercitarea. Conceptul de competență este utilizat în două moduri diferite: noțiunea de competență poate fi extinsă fie la sensul material (acoperă ansamblul de competențe ale statului), fie la sensul formal al termenului (se referă la capacitatea statului de a acționa sau la jurisdicția sa). Concret, prin competență a statului înțelegem capacitatea acestuia de a exercita anumite atribuții, de a decide cu privire la exercitarea drepturilor și asumarea obligațiilor care-i sunt proprii în virtutea personalității sale juridice. Putem discuta astfel, despre competențele interne (competența materială, personală și teritorială) și competențe internaționale ale statului ca subiect al dreptului internațional.

Cu referire la *aplicarea tratatelor internaționale în spațiu*, observăm că, dacă din cuprinsul tratatului nu reiese o intenție diferită sau nu s-a convenit altfel pe altă cale, se aplică principiul teritorialității, adică „tratatul leagă pe fiecare din părți cu privire la întregul său teritoriu” [26].

Un aspect interesant este frontiera, care este mereu în mișcare între competențele interne și cele externe: un domeniu din dreptul intern se poate dovedi ca aparținând dreptului internațional dacă statul decide astfel, de exemplu încheind un tratat în acest domeniu. Cel mai recent exemplu observăm în cazul conflictului din Ucraina, când am asistat la manifestarea fără menajamente a unor interese obscure din partea Rusiei, țară care cândva reprezenta una din statele mari și cu influență internațională și care în prezent se arată dornică de expansiune cu orice preț.

În contextul Rezoluției Parlamentului European în care se menționează că Republica Moldova are dreptul să ceară calitatea de membră a UE, Parlamentul European a confirmat sprijinul pentru integritatea teritorială a Republicii Moldova și a calificat drept o acțiune iresponsabilă adresarea regiunii transnistrene către Federația Rusă privind recunoașterea acesteia în calitate de stat independent. Statele Unite îndeamnă la tăierea nodului gordian al reglementării

transnistrene prin cel mai firesc prim pas: retragerea armatei ruse de pe teritoriul Republicii Moldova. Subliniem că articolul 11 din Constituția Republicii Moldova proclamă faptul că acest stat este neutru și că nu admite dislocarea de trupe militare ale altor țări pe teritoriul său, ori Rusia asigură securitatea Transnistriei prin menținerea trupelor militare în această regiune, în ciuda obligațiilor internaționale pe care le are. Rusia își va urmări interesul fie de a menține *statu quo*-ul din jurul Transnistriei pentru a-și manifesta influența în Republica Moldova, fie de a-l modifica într-un fel în care trupele sale militare ar rămâne în regiune, ca arbitri între două părți devenite egale – una reprezentată de Chișinău și cealaltă de Tiraspol, un fief al posibilităților economice semilegale sau complet ilegale, ieșit de sub tutela oricărei inițiative de democratizare sau europenizare.

Moneda, de exemplu, în mod tradițional era un domeniu ce intra în suveranitatea internă a statului; dar de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial nu mai este, pentru că există un întreg ansamblu de obligații convenționale pe care statele au acceptat să le respecte în acest domeniu. De exemplu, în Europa prima idee privind o monedă comună statelor europene a fost formulată în 1929, chiar înainte de criza economică mondială din același an și a aparținut omului politic german Gustav Stresemann. Spre sfârșitul celui de-al doilea război mondial, la 22 iulie 1944 a fost semnate *Acordurile de la Bretton Woods* (SUA) care prevedeau dispoziții și proceduri de guvernare ale economiei mondiale. Prin acest document internațional s-au înființat Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD) și Fondul Monetar Internațional (FMI) și s-a pus în aplicare sistemul monetar al etalonului aur, potrivit căruia cursurile de schimb erau stabilite pe baza prețului aurului. Acest sistem a rezistat pînă în 1971. Sfârșitul războiului a adus și schimbări radicale în Europa odată cu înființarea Organizației Națiunilor Unite în 1945, a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CECO) în 1951, a Comunității Economice Europene (CEE) și Comunității Europene a Energiei Atomice (EURATOM) prin Tratatul de la Roma din 1957, culminînd cu înființarea Uniunii Economice și Monetare (UEM) în 1969, iar în 1979 cu instituirea sistemului monetar European care introducea moneda ECU (European currency unit – unitate de cont europeană). Abia în 1991 prin *Tratatul de la Maastricht privind Uniunea Europeană* (TUE) intrat în vigoare în 1993, s-a instituit moneda unică euro [99, p. 17-19]. În ceea ce privește alte sectoare din dreptul internațional observăm o extindere materială considerabilă: un domeniu precum *drepturile omului* era considerat altădată ca aparținînd competenței interne a statului, pe cînd în prezent a devenit un *domeniu de interes internațional* în care statele trebuie să respecte anumite obligații. Observăm, cu titlu de exemplu, noua situație prin care a trecut Scoția la 18 septembrie 2014, cînd populația a fost chemată la vot în cadrul unui referendum organizat pentru a-și exprima părerea vis-a-vis de separarea de Regatul Unit al Marii Britanii. Rezultatul votului nu a adus separarea de Marea Britanie, dar considerăm că

desprinderea de regat ar fi dus la unele repercursiuni, în opinia noastră și anume: modificarea structurii instituționale a Uniunii Europene, a monedei, la diferențe în domeniul sănătății, social, economic, cultural și chiar a statutului Scoției în cadrul Uniunii. Pe de altă parte, liderii UE au fost de părere că Scoția ar fi trebuit să aplice din nou pentru statutul de stat membru al Uniunii aceasta însemnând în fapt un proces foarte îndelungat. Constatăm că această separare ar fi favorizat apariția unui nou val de secesiune, de acțiuni separatiste care pot fi destul de periculoase pentru echilibrul fragil al comunității internaționale, zdruncinat deja de alte dezechilibre cauzate de Statul Islamic.

Jurisdicția statelor se referă la publicarea și executarea regulii de drept. Această expresie este utilizată aici cu sensul său etimologic pentru a semnifica puterea statului de a publica o regulă de drept (*jurisdiction to prescribe*) și pentru a-i asigura aplicarea (*jurisdiction to enforce*), bineînțeles prin intermediul tribunalelor. Competența statului de a publica o regulă de drept și de a-i asigura aplicarea îi este atribuită în virtutea dreptului internațional. Evidențiem că orice stat este competent să adopte reguli ce guvernează conduitele subiectelor de drept în ordinea internă, publicând reguli de drept civil, de drept comercial, administrativ, de dreptul muncii etc. și, în același timp, el trebuie să fie în măsură să asigure executarea sa și sancțiunea specifică. [145] Cu alte cuvinte, înseamnă posibilitatea statului de a se folosi de orice *cale de execuție forțată* sau mijloc de constrângere pentru a face să fie respectată ordinea sa juridică internă. Constatăm că există și cazuri rare în care aceste două tipuri de competențe expuse anterior nu aparțin în mod cumulativ unui singur stat: atunci când acesta pretinde să le exercite, se găsește în fața unor dificultăți internaționale serioase și delicate ținând de *conflicte de jurisdicție*, adică punând în prezență și în opoziție două suveranități statale. Ca regulă generală, statele își exercită competențele cu măsură și moderație pentru a evita conflictele cu țările terțe. Pentru a se evita astfel de conflicte statele încheie convenții bi- sau multilaterale de cooperare și întrajutorare sau cooperare judiciară (exemplu: Convenția de la Haga din 1970 privind reprimarea capturării ilegale a aeronavelor apărută ca răspuns la o serie de acte teroriste îndreptate împotriva aviației civile și a agravării actelor de terrorism mai ales după cel de-al doilea război mondial, lucru care a determinat statele să se angajeze să pedepsească asemenea acte și să coopereze în acest sens).

Competența teritorială a statului prezintă două caracteristici clasice, tradiționale, adică *plenitudinea* și *exclusivitatea* și trebuie să fie deplină și întreagă. Achiesăm că statul poate întreprinde acte de orice natură: constituțională, legislativă, administrativă, în virtutea suveranității sale interne. În consecință, normele juridice publicate de stat pe teritoriul său beneficiază de o prezumție de validitate, cu excepția cazului în care s-ar dovedi contrare unei obligații impuse de dreptul internațional. Cert este faptul că un stat este suveran pe teritoriul său și această suveranitate împiedică un stat terț să exercite cel mai mic act de autoritate asupra

teritoriului primului stat. CIJ în *afacerea Corfu* din 1949, care a opus Marea Britanie Albaniei, a reluat acest punct de vedere: „între statele independente respectarea suveranității teritoriale este una din bazele esențiale ale raporturilor internaționale” [155]. Aducem în discuție recentul exemplu al unui stat mic (comparativ cu statele puternice ale lumii), Lituania, care la 26 septembrie 2014 a făcut o declarație în cadrul Grupului G 7 la New York (Grupul celor 7 state puternic industrializate: Germania, Canada, SUA, Franța, Italia, Japonia, Marea Britanie), prin care ia atitudine și descalifică atitudinea Rusiei. Grupul G 7 a amenințat, de altfel, Rusia cu sancțiuni și a cerut acesteia să retragă toate forțele militare din teritoriile controlate și să respecte frontierele internaționale. [101]. Statutul de stat mic nu împiedică cu nimic participarea acestor state la procesul de creare a normelor internaționale și nici nu înseamnă că ele nu au un cuvânt de spus în derularea relațiilor internaționale. De altfel, în doctrina dreptului internațional se face adesea referire la sintagma stat puternic versus stat slab/mic. Mult discutată în doctrină este identificarea ”statelor puternice” ca o cheie variabilă de interes. Găsirea cu dificultate a gradului de măsurare a statelor puternice, această abordare tautologică a curților și eforturilor de a localiza statele individuale pe această ambiguitate continuă, se dovedește a fi problematică [170, p. 639-665]. Mai mult decât atât, pentru că structurile statului variază prea puțin de la caz la caz sau de la an la an, asemenea explicații sunt inoportune pentru a explica diferențele asupra cazurilor sau timpului (decît dacă timpul este măsurat în decade sau secole). O apreciere mai adecvată a factorilor determinanți obișnuiți, comuni a politicii străine și a relațiilor internaționale ar fi presiunea politică: partidele, clasele sociale, grupurile de interes (atît economice cît și cele non-economice), legiuitorii și chiar opnia publică și electoratul, nu doar simpli oficiali executivi și aranjamentele instituționale. Concret, stat puternic reprezintă un actor unitar luat ca model de celelalte state mai mici sau mai slabe. Cu alte cuvinte, statele își extrag interesele lor, modele lor din politici consistente ale sistemului internațional, ale comunității internaționale din toate timpurile și în toate circumstanțele [175, p. 432-433].

În ceea ce privește competența teritorială, observăm că validitatea acestor legi se oprește la limita teritoriului în care statul își exercită jurisdicția și competențele. Însă, există legi naționale care prin definiție își fac simțit efectul în ordinea juridică a țărilor terțe: este vorba de cele referitoare la *statutul personal al indivizilor*. Un exemplu îl oferă art. 1587 Cod Civil al Republicii Moldova care stipulează că „starea civilă și capacitatea persoanei fizice sînt cîrmuite de legea națională” [17] și art. 2572 din noul Cod Civil al României referitor la starea și capacitatea persoanelor care dispune că “starea civilă și capacitatea persoanei fizice sunt cîrmuite de legea sa națională, dacă prin dispoziții speciale nu se prevede altfel”. Analizînd toate aceste exemple concluzionăm că toate aceste violări ale suveranității teritoriale a unui stat constituie în mod evident acte contrare dreptului internațional public; ele sunt susceptibile de a antrena

responsabilitatea internațională a statului în contul căruia au fost comise aceste delictе. Considerăm că, prin conduita sa, un stat poate să accepte în mod tacit acțiunea unui stat străin pe teritoriul său și în această situație se acoperă ilegalitatea care a fost comisă. Este posibil ca, printr-un tratat, un stat să poată accepta ca alt stat să efectueze acte de suveranitate pe propriul său teritoriu. O asemenea practică nu este neobișnuită în domeniul vamal, de exemplu, între țările frontaliere: astfel, vămile franceze activează la Geneva, pe teritoriu elvețian sau serviciile vamale și de migrare americane își exercită funcțiile la Montreal pe teritoriu canadian [108, p. 379]. Totodată, statele trebuie să respecte interesele comunității internaționale întrucât ele trebuie să-și exercite competențele într-un mod conform cu normele generale ale dreptului internațional. În consecință, competența teritorială a statului este, în acest caz, limitată, nu numai față de străini, ci și față de proprii locuitori, ceea ce înseamnă că rolul statului este de a-și proteja proprii cetățeni, dar și pe cei străini. De asemenea, statul trebuie să-și exercite competența de o manieră care să mențină libertatea comunicațiilor internaționale, cu alte cuvinte, observăm că rolul acestuia este de a colabora cu celelalte state. De exemplu, cu ocazia exploatării platoului său continental sau a zonei economice exclusive, statul riveran trebuie să respecte libertatea de navigație. În același sens, statul riveran are competența de a exercita jurisdicția sa pe marea teritorială, dar el nu trebuie să obstrucționeze „trecerea inofensivă” a navelor pe timp de pace, principiu cutumiar al dreptului de trecere inofensivă pe marea teritorială a unui stat recunoscut de Curtea Internațională de Justiție cu ocazia examinării cauzei strâmtorii Corfu din 1949. Amintim, de pildă, Acordul încheiat de Republica Moldova cu România la 1 noiembrie 2005 privind navigația pe căile navigabile interioare, la inițiativa Uniunii Europene de a elabora o convenție internațională care să reglementeze în mod unitar aspecte legate de navigația pe căile navigabile interioare. Scopul propus de cele două state este de a promova relațiile de prietenie existente.

Opinăm că aplicarea în spațiu a normelor juridice internaționale se referă și la *respectarea drepturilor statelor terțe*, ceea ce constituie o obligație generală pentru statul teritorial care poate fi analizată sub două aspecte:

1. *un stat nu poate tolera pe teritoriul său acte ce aduc atingere integrității teritoriale a unui stat terț* - de exemplu, un stat nu poate accepta pe teritoriul său antrenarea unor „teroriști” care ar traversa frontiera și ar tulbura ordinea teritorială într-un stat vecin. Un exemplu în acest sens este *Cauza Activități militare și paramilitare din Nicaragua din 1986* [154, par. 175, 241-242, 230, 247], când CIJ a considerat că sprijinul financiar și logistic, antrenarea bandelor armate în scopul răsturnării guvernului stabilit constituia o intervenție ilegală în afacerile interne ale statului victimă dar nu erau asimilate unei agresiuni armate. Din păcate, trebuie să recunoaștem

faptul că toate aceste tentative de „destabilizare” a statelor străine – în special prin acțiuni teroriste - sunt frecvente în practica internațională contemporană în ciuda ilegalității lor.

2. *orice stat trebuie să întrețină relații de bună vecinătate cu celelalte* – ca regulă generală nu trebuie să se tolereze acte care aduc atingere intereselor juridice protejate de o țară terță. De pildă, un stat trebuie să notifice terților „pericolele” de care are cunoștință și care ar putea afecta statele terțe și locuitorii lor. Aceasta era situația în *Cauza Afacerea regiunii Corfu* din 1949 [155]. Se reproșa Albaniei că nu a notificat țărilor terțe prezența minelor pe teritoriul său, ceea ce constituia un pericol evident. De asemenea, atunci când statele procedează la explozii nucleare (ele o făceau în trecut, în atmosferă), ele trebuie să semnaleze acest fapt țărilor terțe și trebuie să instituie zone de securitate pentru ca locuitorii să nu fie atinși de aceste explozii. De asemenea, atunci când un accident se produce pe teritoriul unui stat și este susceptibil de a produce daune frontaliere, există obligația de notificare imediată a eventualelor reparații.

CDI, în cadrul căreia nu s-a putut ajunge la un punct de vedere unitar asupra problemei de principiu, a adoptat un text potrivit căruia, un drept poate lua naștere pentru un stat care nu este parte la un tratat, dacă părțile la acel tratat înțeleg să confere acest drept fie acelui stat, fie unui grup de state cărora el îi aparține, fie tuturor statelor și dacă acel stat consimte expres sau implicit. Statele care n-au participat la convenție vor putea beneficia sau nu de toate drepturile decurgând din actul internaționalizării. Prin urmare, statul dispune de un titlu de acțiune: el este competent de a proteja unele interese ale statelor terțe și, în același timp, propriile sale interese. [39, p. 100]

Practica internațională a statelor ne oferă o multitudine de exemple de tratate bi sau multilaterale de bună vecinătate cu alte state. Amintim, de exemplu, Tratatul de bună vecinătate, prietenie și colaborare încheiat la 23 octombrie 1992 de Republica Moldova și Ucraina. Cu România, Moldova are încheiat un Tratat privind asistența juridică în materie civilă și penală în 1996 la Chișinău. Referitor la relațiile dintre Republica Moldova și România, identificăm într-un studiu din 2006 referirea la Politica de Bună Vecinătate instituită de Comisia Europeană în 2004 prin care se recomandă țărilor aspirante la statutul de stat membru să-și consolideze relațiile de cooperare și bună vecinătate cu statele din jur. UE se angaja să susțină efortul partenerilor vecini pentru reducerea sărăciei și crearea unui spațiu de prosperitate și valori comune [82]. UE are încheiat cu Moldova un Acord de Parteneriat și cooperare (APC) încă din 1998. Într-un alt studiu din 2011 se arată că în ceea ce privește cooperarea între România și Republica Moldova, trebuie spus că pînă în anul 2009 au existat foarte puține documente încheiate la nivel bilateral între cele două state care să implice, printre altele, și cooperarea transfrontalieră. Un rol important în cooperarea transfrontalieră dintre cele două state l-au avut acordurile de finanțare din programul PHARE al Uniunii Europene. Astfel, *Acordul de finanțare pentru Programul PHARE CBC*

dintre România și Moldova 2006 prevedea acordarea unei finanțări nerambursabile în vederea creșterii nivelului general de cooperare transfrontalieră socială și economică și îmbunătățirea nivelului de coerență în infrastructura transfrontalieră. După schimbarea regimului politic din Republica Moldova și dezghețarea relațiilor dintre cele două state, la 13 noiembrie 2009 a fost semnat la București Acordul dintre Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind micul trafic de frontieră, ratificat de România prin Legea nr. 10/2010. Acest Acord a contribuit la consolidarea relațiilor economice dintre cele două state, garantând unul din principiile dreptului comunitar - libera circulație a persoanelor [92, p. 97]. Relațiile dintre România și Republica Moldova au intrat în ultima perioadă pe un fâgaș normal, după ce vreme îndelungată au fost caracterizate de o veritabilă criză. Explicația constă în conștientizarea de către liderii moldoveni a rolului pe care Bucureștiul îl poate juca pentru apropierea Chișinăului de structurile europene. În vederea sprijinirii aspirației europene a Republicii Moldova, România poate acționa pe două paliere distincte: în plan bilateral, prin furnizarea unui ajutor direct și constant Chișinăului, și la nivel european, prin demersurile pe care le poate întreprinde din calitatea sa de membru al UE. Este interesant că și opinia publică din România consideră că parcursul european al Chișinăului trebuie încurajat de UE și București. Observăm că, potrivit unui prim sondaj de opinie realizat în 2005 într-un studiu se arată, încă de atunci, că cetățenii români consideră că relația cu Moldova trebuie îmbunătățită. Din acest motiv, încă din 2010 când s-au redeschis discuțiile privind încheierea unui tratat de bună vecinătate partea română s-a declarat în dezacord pentru că nu dorea să redefiniească granița cu Republica Moldova. În 2010 s-a semnat un Tratat privind regimul de frontieră dintre Moldova și România, menit să fortifice bunele intenții și colaborarea dintre cele două state. Orientarea pro-europeană a Moldovei este, din păcate, cantonată preponderent la nivelul retoricii oficiale, atitudinea reală a majorității liderilor politici și a populației moldovenești, fiind caracterizată prin ambivalență și permanenta oscilație între UE și CSI. Prezența în Transnistria a forțelor militare și para-militare precum și interesele Rusiei în zonă nu sunt de bun augur, reprezentând o considerabilă frână în dezvoltarea economico-socială și aspirația europeană a Moldovei. Reforma sectorului de securitate în Republica Moldova a devenit o condiție a soluționării conflictului. Din fericire, în opinia noastră, Rezoluția din 17 aprilie 2014 a Parlamentului European prin care Republicii Moldova i se conferă dreptul să ceară calitatea de membră UE, vine să resusciteze situația și să aducă Moldova cu un pas mai aproape de UE și de statutul de membru cu drepturi depline. Observăm cum toate statele membre UE au decis în favoarea unui stat mic ca Moldova, în speranța că va deveni chiar cel de-al 29-lea membru, asumându-și Acordul de Asociere la UE al Moldovei semnat la 27 iunie 2014 la Bruxelles. Negocierile pentru acest document internațional au fost lansate în 2010 și au cuprins 7 runde de negocieri desfășurate pînă în 2013. Ele s-au încheiat cu parafarea acordului la 29

noiembrie 2013 în cadrul celui de-al 3-lea Summit al Parteneriatului Estic de la Vilnius. La 2 iulie 2014 a fost ratificat de Republica Moldova și a intrat în vigoare la 1 septembrie 2014.

O altă regulă a aplicării normelor juridice internaționale se referă la *respectarea drepturilor străinilor*. Statul trebuie să respecte drepturile cetățenilor proprii, dar și ale cetățenilor de alte naționalități care locuiesc pe teritoriul său; el trebuie să respecte nu numai drepturile lor convenționale, ci și cele cutumiare. Statul le datorează *securitate și protecție*. Fără a prejudicia o regulă convențională mai strictă, dreptul internațional cutumiar impune statului gazdă să respecte ceea ce se numea „standardul minim de civilizație”. [142, p. 741] Sub forma sa modernă, acest standard acoperă două aspecte complementare: *tratament just și echitabil și deplină securitate și protecție* a străinilor și a bunurilor lor. Este vorba de un nivel minim sub care ordinea juridică internă nu ar putea coborî.

Efectele juridice ale tratatelor față de părțile contractante. Tratatul în vigoare leagă părțile contractante, au forță obligatorie și trebuie executate cu bună-credință. Executarea tratatelor presupune introducerea lor în dreptul intern ca modalitate esențială de îndeplinire și aplicare în spațiu și timp. Cu privire la raporturile dintre tratate și legile interne, reținem că, odată introduse în ordinea juridică internă, acestea obțin forță obligatorie și trebuie executate, neputînd fi modificate ori abrogate prin acte normative interne. În cazul unor conflicte între tratate, constatăm că susținătorii primatului dreptului internațional pretind că, din momentul intrării lui în vigoare, un tratat se aplică imediat și direct statelor părți și trebuie să aibă prioritate, în toate cazurile, față de legile interne ce ar cuprinde dispoziții contrare lor. Potrivit concepției dualiste, pentru aplicarea fiecărui tratat în dreptul intern, este nevoie de o dispoziție interă expresă, deoarece tratatul, pentru a avea forță juridică obligatorie pe plan intern, trebuie să fie recepționat de ordinea juridică internă, cu alte cuvinte, transformat în lege internă. În practică, nu s-a cristalizat o soluție *a priori*, întrucît nu există în acest sens o normă de drept internațional. Opinăm că, o asemenea normă nici n-ar putea exista, deoarece modul prin care statele asigură aplicarea tratatelor în dreptul intern este reglementat de fiecare stat, potrivit dispozițiilor constituționale, aceasta fiind o chestiune de competența internă a statelor. O dată introdus în dreptul intern, tratatul este considerat, în general, ca avînd forța juridică a unei legi, iar în cazul unui conflict între lege și tratat, tribunalele interne aplică principiile în materia conflictului dintre legile interne [6, p. 76]. În ceea ce privește aplicarea cutumei în ordinea juridică internațională, relatăm că expansiunea regulilor scrise nu poate conduce la dispariția acestui izvor de drept, pentru că autoritatea sa juridică și capacitatea normativă se continuă și prin faptul că poate genera reguli noi. Această constatare este susținută și de opinia CIJ care a reținut în hotărîrea pronunțată în *Cauza privind activitățile militare și paramilitare în Nicaragua* (des citată anterior) că: “regulile de drept cutumiar conservă o existență și o aplicabilitate autonomă prin

raport cu cele ale dreptului internațional convențional, chiar atunci când cele două categorii de drept au un conținut identic” [154, p. 96]. Extragem din acest paragraf concluzia că normele convenționale se pot suprapune cu cele cutumiare, iar acestea din urmă se pot aplica între părțile la tratatul care le-a transformat, dacă sunt compatibile cu acestea. Dacă operațiunea de codificare deservește o convenție aflată deja în vigoare, normele cutumiare își mențin aplicabilitatea asupra tuturor problemelor nereglementate prin convenții și pentru subiectele care nu sunt părți la acea convenție. Desigur, în acest proces de dezvoltare și codificare a dreptului internațional pot apărea și conflicte între norma convențională și norma cutumiară, care se soluționează conform principiilor generale de drept. Aici deosebim două situații posibile: un *conflict de norme supletive* și un *conflict de norme imperative*. În cazul unui *conflict de norme supletive* între normele cutumiare și cele convenționale se va aplica regula *lex posteriori derogat priori* (legea posterioară derogă celei anterioare), iar dacă conflictul are loc între o normă cutumiară generală și o normă convențională particulară se va aplica norma convențională specială potrivit regulei *in toto jure genus per specimen derogator* (în drept, cazul de speță derogă de la gen). În cazul unui conflict între o normă cutumiară generală posterioară și o normă convențională particulară se va aplica principiul *lex posterior generalis non derogat priori speciali* (legea posterioară generală nu derogă de la legea anterioară specială) [18, p. 312-313]. În cazul *conflictului cu o normă imperativă*, întotdeauna, normele imperative convenționale sau cutumiare vor înlătura de la aplicare normele particulare, indiferent de originea lor. Același fenomen va avea loc și în cazul unei norme cutumiare generale imperative care va anihila aplicarea unei norme convenționale particulare. Prin urmare, normele cutumiare vor prevala față de cele convenționale, doar dacă sunt imperative.

În ceea ce privește *aplicarea tratatelor internaționale în timp*, este în general admis principiul că tratatele sunt obligatorii pentru părți din momentul în care angajamentele statelor au fost legal perfectate și până când tratatul, în condițiile prevăzute de dreptul internațional, încetează să-și producă efectele. [96, p. 201-202] Suplimentar, în dreptul tratatelor a fost consacrat *principiul neretroactivității*, potrivit căruia, dispozițiile unui tratat nu leagă o parte în ceea ce privește un act sau fapt anterior datei de intrare în vigoare a tratatului pentru acea parte sau în ceea ce privește o situație care a încetat să existe la acea dată, dar numai dacă din cuprinsul tratatului, nu rezultă o altă intenție a părților contractante.

După cum reiese din formularea art. 28 din Convenția cu privire la dreptul tratatelor, nimic nu împiedică statele părți la un tratat să deroge de la regula neretroactivității, cu condiția ca această derogare să rezulte din clauzele tratatului. Cea mai cunoscută excepție de la principiul neretroactivității o constituie Tratatul de la Washington din 8 mai 1871, prin care, în cauza

Alabama, SUA și Marea Britanie au convenit să supună arbitrajului fapte care se produsese în timpul războiului de secesiune din SUA din anii 1862-1865. [96, p. 202]

O altă particularitate întâlnim în cazul normelor juridice stipulate în tratatele internaționale succesive, care reglementează aceeași materie. În acest sens, art.30 din Convenția de la Viena referitor la aplicarea tratatelor succesive prevede preeminența Cartei ONU asupra obligațiilor statelor membre asumate în alte tratate, precum și prevalarea ori prioritatea tratatului despre care un alt tratat declară că îi este subordonat sau că nu trebuie să fie considerat ca fiind incompatibil cu acesta. Prevederile art.30 din *Convenția de la Viena* se referă la raporturile *inter se* ale părților la cele două tratate și că aceste prevederi nu exonerează nici una din părți de răspunderea pentru încheierea sau aplicarea unui tratat ale cărui prevederi sunt incompatibile cu obligațiile pe care le are față de un alt stat, pe baza unui alt tratat.

3.2. Aplicarea dreptului internațional în dreptul intern al statelor

La fel ca și normele dreptului intern al statelor, normele dreptului internațional provin din diferite izvoare, însă spre deosebire de izvoarele dreptului intern, izvoarele dreptului internațional cunosc o sistematizare mai puțin riguroasă, situație explicată prin faptul că, la nivel internațional, nu există un mecanism constituțional, adică un organ legislativ, căruia i-ar reveni ca sarcină crearea normelor de drept internațional, și în plus lipsește un sistem judiciar cu competență obligatorie pentru interpretarea acestora. Analiza chestiunii izvoarelor dreptului internațional are punctul de plecare în art. 38 al Statutului Curții Internaționale de Justiție [97]. Diferențiate formal ca procedură de elaborare și aplicare, normele dreptului internațional și cele ce aparțin unor ordini juridice interne ridică alternative juxtapunerii ordinilor juridice sau supunerea lor unui principiu comun, cu consecințe directe asupra regimului juridic al izvoarelor de drept, a modalităților și procedurii contenciosului internațional și, nu în ultimul rând, al răspunderii internaționale. Reliefăm că raportul dintre dreptul internațional public și dreptul intern constituie una dintre problemele de bază ale filozofiei juridice, având totodată și o deosebită importanță practică. Dreptul internațional public și dreptul intern al statelor sunt două sisteme de norme și două tipuri de drept distincte, cu obiect de reglementare, izvoare și metode diferite. Deși diferite, însă, cele două sisteme se întrepătrund prin intermediul statelor, care sunt creatoare atât ale normelor de drept internațional, cât și ale normelor de drept intern și care veghează la aplicarea lor atât în ordinea internă a statelor, cât și în ordinea internațională. Prin acceptarea de către stat, pe baza liberului acord de voință, a normelor de drept internațional, acestea devin obligatorii și urmează a fi aplicate pe întregul său teritoriu și pentru toată populația. Normele dreptului internațional dobândesc astfel valoare juridică egală cu aceea a normelor de drept intern al statelor.

Întrepătrunderile dintre cele două sisteme de drept – internațional și intern – au ridicat în doctrina dreptului internațional problema dacă și care dintre aceste sisteme are, eventual, ascendență asupra celuilalt. Problema are și incidențe practice, cel puțin sub două aspecte:

- modalitățile concrete în care se aplică normele de drept internațional în ordinea juridică internă;
- soluția ce se va da în cazul unui eventual conflict între normele juridice interne și cele internaționale [61, p. 15].

Aceasta este problema inserției dreptului internațional în dreptul intern și constituie obiectul de dezbatere teoretică disputată între două orientări: dualistă și monistă.

Teoriile dualiste susțin că dreptul internațional și dreptul intern sunt două sisteme distincte, rupte între ele, cu o existență paralelă, cu domenii diferite de aplicare, avînd izvoare distincte și destinatari deosebiți, care nu se influențează reciproc. Potrivit acestei concepții, normele de drept internațional nu au valoare pentru dreptul intern, după cum normele de drept intern nu au valoare pentru dreptul internațional, ele aplicîndu-se indiferent dacă sunt sau nu în concordanță unele cu altele.

Teoriile moniste susțin existența unei singure ordini juridice, formată din dreptul intern și dreptul internațional, dreptul avînd astfel o structură unitară, compusă din norme obligatorii, indiferent dacă acestea se adresează indivizilor, statelor sau altor entități asimilate acestora, aflate într-o strictă ierarhie [18, p. 85]. Adepții acestor teorii (susținută mai ales în Germania și Italia) se despart, însă, atunci cînd se pune problema care dintre cele două sisteme trebuie să prevaleze: cel intern sau cel internațional, unii susținînd primatul absolut al dreptului internațional, iar alții primatul dreptului intern, mergînd pînă la negarea dreptului internațional.

Primatul dreptului internațional este susținut îndeosebi de școala normativistă a lui Kelsen. Pornind de la concepțiile dreptului natural aceasta susține existența unei ordini universale, superioară ordinilor juridice interne, acestea din urmă bazîndu-se doar pe o competență atribuită statelor în cadrul ordinii universale. Normele de drept se ordonează astfel într-o ierarhie strictă, dreptul internațional aflîndu-se în vîrfurile acestei piramide. Primatul dreptului intern este susținut în general de școala funcționalismului juridic, inspirată din concepțiile filozofice ale lui Hegel, care susține că normele dreptului internațional practic nu există, ele fiind doar o proiectare în planul relațiilor internaționale a unor norme de drept intern care trebuie să asigure interesul național, raporturile dintre state fiind esențialmente raporturi de forță. Dreptul contemporan evidențiază, însă, creșterea rolului dreptului internațional ca o expresie a multiplicării relațiilor internaționale și a apariției în prim planul preocupărilor umanității a unor probleme globale la a căror soluționare se impune un efort tot mai concertat al tuturor statelor și popoarelor. Între dreptul internațional și dreptul intern există deosebiri substanțiale, dreptul internațional, deși

strâns legat de dreptul intern al statelor, prezintă față de acesta o serie de particularități importante. Principalele aspecte care conturează deosebirile dintre dreptul internațional public și dreptul intern al statelor se referă la: obiectul de reglementare al dreptului internațional, la modul de elaborare a normelor sale, la subiectele acestui drept și la sistemul de aplicare și sancționare a normelor sale.

Elaborarea normelor dreptului internațional. În dreptul intern edictarea normelor juridice, a legilor și a altor acte normative se face de către organisme ce dispun de autoritate de stat și de atribuții stricte în domeniul legislativ. În orice sistem constituțional puterea legislativă se realizează în primul rând de către parlament. Legile edictate de acesta sunt obligatorii pe tot teritoriul statului și pentru toate subiectele de drept cuprinse în ordinea juridică, internă a acelui stat. Normele de drept intern apar astfel ca fiind emanația unei autorități politice centrale și ierarhic superioare destinatarilor lor. Spre deosebire de sistemul dreptului intern, pentru elaborarea normelor de drept internațional public nu există organe sau organisme superioare statelor care să aibă funcții de legiferare. Normele de drept internațional sunt create de către state, de regulă în cadrul unui proces de negociere, ce se duce în cadrul multilateral al unor conferințe internaționale sau în cadrul bilateral, și tot ele sunt și destinatarele acestor norme. Dreptul internațional apare, de aceea, ca având un caracter de coordonare între state suverane, iar dreptul intern este considerat un drept de subordonare, în care statul se manifestă ca autoritate politică supremă ce prescrie o anumită conduită persoanelor ce-i sunt subordonate.

Aplicarea și sancționarea normelor constituie un alt domeniu în care normele de drept internațional se deosebesc de cele de drept intern. În ordinea juridică internațională nu există, în general, autorități ale administrației publice (guvern, ministere etc.) care să aplice normele de drept și să urmărească executarea lor așa cum există în cadrul statelor. De regulă, aplicarea normelor de drept internațional se face de către organele specializate ale statelor, statele fiind obligate de dreptul internațional, cu caracter de principiu, să respecte tratatele internaționale și celelalte norme ale relațiilor internaționale (*pacta sunt servanda*) [94, p. 17-18]. În anumite domenii, însă, prin unele tratate pot fi atribuite organelor unor organizații internaționale sau altor structuri special constituite unele competențe de urmărire a aplicării respectivelor tratate, dar oricare dintre aceste organe sau structuri, prin funcțiunile și modul lor de alcătuire, nu pot fi asimilate organelor interne ale statelor, ele nedispunând de autoritatea administrativă a acestora. În dreptul internațional nu există, de asemenea, un sistem structural de instanțe judecătorești – autoritatea sau puterea judecătorească – cu competență generală și obligatorie care să aplice sancțiuni atunci când normele juridice sunt încălcate. În general, organismele jurisdicționale internaționale au o competență redusă la anumite categorii de procese sau de încălcări ale dreptului internațional, iar competența lor este de regulă facultativă, procedura în fața lor

derulându-se numai cu acordul expres al fiecăruia din statele implicate. Deși sistemele de asigurare a aplicării dreptului internațional nu sunt tot atât de bine structurate și ierarhizate ca în dreptul intern, nu se poate afirma că normele dreptului internațional nu se aplică. Realizarea în planul relațiilor internaționale a prevederilor tratatelor și a celorlalte norme ale relațiilor juridice dintre state se asigură în primul rând prin *garanția statelor* înseși care le-au edictat sau care le-au acceptat, care s-au angajat să le respecte și să le pună în aplicare. Cît privește faptul că o mare parte a normelor de drept internațional nu prevăd și sancțiuni, aceasta nu este specific numai normelor dreptului internațional, ci și unor ramuri de drept intern, cum ar fi dreptul constituțional, sancțiunea nefiind un element esențial pentru existența și aplicarea dreptului. De altfel, după cum se va vedea în paginile ce urmează, dreptul internațional nu este lipsit nici de sancțiuni a căror paletă este destul de diversificată, de natură politică, juridică (civilă sau penală) sau de natură morală, implicînd, în caz extrem, și folosirea forței armate împotriva acelor state care lezează în mod grav principiile și normele de drept internațional a căror aplicare este esențială pentru existența însăși a statelor, pentru suveranitatea și independența lor [36]. Într-o decizie din 1970, în *afacerea Barcelona Traction*, CIJ observă că, fără a depinde de categoriile dreptului intern, dreptul internațional ține seama de legea națională dacă aceasta constituie un element esențial în conținutul unei instituții, cum este aceea a protecției diplomatice bazată pe legătura de cetățenie între o persoană și un stat și recunoscută ca atare în dreptul internațional [62, p. 82].

Convenția de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor, în articolul 27 precizează că un stat nu poate invoca dreptul său intern pentru a nu respecta o normă de drept internațional, o obligație internațională asumată. Constatăm că rolul normelor juridice interne este important în procesul formării dreptului internațional, cu precădere în stabilirea cetățeniei, în stabilirea lățimii mării teritoriale sau în ceea ce privește poziția juridică a statului în probleme internaționale, în materia drepturilor omului, a transporturilor internaționale, în combaterea drogurilor, terorismului sau poluării [61, p. 9], [56, p. 88], [29, p. 23]. Unele controverse din doctrină evidențiază faptul că raportul de intercondiționare dintre dreptul internațional și dreptul intern se înfăptuiește diferit în fiecare țară printr-o practică eterogenă care depășește semnificațiile și soluțiile teoriilor moniste sau dualiste. Prescripțiile constituționale, jurisprudența diferitelor state, legile speciale alcătuiesc o astfel de practică eterogenă, caracterizată prin prezența dominantă a soluțiilor bazate pe *supremația (primatul) dreptului internațional*, dar fără a înlătura dualitatea celor două sisteme juridice. De exemplu, în țări ca Norvegia sau Suedia – tradițional dualiste, sau Irlanda, Marea Britanie, Australia sau Danemarca un tratat încheiat devine aplicabil prin încorporarea sa într-o lege internă. În ceea ce privește aplicarea cutumei, în țări ca Franța, Germania, Italia sau Marea Britanie este definitorie practica adoptării globale a regulii cutumiare

în ordinea juridică internă fără o lege specială. Această caracteristică este o preluare a practicii tradiționale engleze, bazate pe principiul: *“dreptul internațional este o parte a dreptului intern”* enunțat în 1765 de W. Blackstone. Principiul *„International law is a part of the land”* aplicat din sec. al XVIII-lea cu privire la cutumă (extins ulterior și la unele tratate) este preluat astăzi, de exemplu, de legislația și jurisprudența italiană (prin Constituția din 1977) sau franceză; Legea fundamentală a Germaniei prevăd adoptarea globală, cu mențiunea supremației dreptului internațional. Acest principiu este consacrat și în Constituția României din 1991, revizuită în 2003 în art. 20 [20] și este considerat în doctrină ca un factor generator de ambiguitate și soluții practice contradictorii. Cu alte cuvinte, contatăm că se recunoaște dreptului internațional o autoritate egală dreptului național și, prin urmare, dreptul internațional poate fi modificat prin dreptul intern. Referitor la respectarea dreptului internațional și a tratatelor internaționale, Constituția Republicii Moldova conține prevederi asemănătoare în articolul 8 alin. 1 [19]. Din interpretarea acestor articole putem observa supremația dreptului internațional față de legile noastre interne.

Observăm prioritatea dreptului internațional public în raport cu dreptul intern în mai multe texte constituționale, și anume: Constituția Bulgariei precizează în art. 5, al. 4 că: *”acordurile internaționale au întâietate față de normele legislației interne care sunt în contradicție cu ele”*; art. 10 al Constituției Cehiei stipulează că: *”tratatele internaționale care au fost ratificate și promulgate, privind drepturile omului și libertățile fundamentale și care obligă Republica Cehă, au efect imediat și întâietate asupra legilor”*; Constituția Franței prevede în art. 55 că: *”tratatele sau acordurile ratificate sau aprobate regulat au, după publicare, o autoritate superioară față de cea a legilor, sub rezerva că fiecare acord sau tratat va fi aplicat de către cealaltă parte”*; și Constituția Germaniei are o prevedere asemănătoare în art. 10 care spune că: *”regulile generale ale dreptului internațional public fac parte din dreptul federal. Ele sunt superioare legilor și creează direct drepturi și obligații pentru locuitorii teritoriului federal”*; la fel și Constituția Italiei care precizează în art. 10 că: *”ordinea juridică italiană se conformează regulilor de drept internațional recunoscute în general”*; Constituția Federației Ruse stipulează în art. 15, al. 4 că: *”dacă alte reglementări decât cele prevăzute de lege sunt stabilite de un tratat internațional al Federației Ruse, regulile tratatului internațional prevalează”*; Constituția Spaniei prevede în art. 95 că: *”încheierea unui tratat internațional care conține dispoziții contrare Constituției, va trebui să fie precedată de o revizuire a acesteia”* și, desigur, exemplele ar putea continua. Estimăm, că primatul dreptului internațional în raport cu dreptul intern al statelor este un imperativ al timpurilor noastre care corespunde aspirațiilor civilizației umane spre pace, securitate și bunăstare.

3.3. Aplicarea normelor juridice internaționale de bună voie de către state. Măsuri de constrângere.

Observăm că efectul normelor imperative este acela de a interzice încheierea de acorduri derogatorii între state, sub pedeapsa nulității, și de a împiedica formarea de norme cutumiare restrânse. În esență, normele imperative stabilesc două categorii de obligații: una, generală tuturor normelor, și anume obligația de a avea un anumit component în relațiile internaționale, și cealaltă, de a nu crea un regim juridic diferit de cel stabilit de norma imperativă, adică de a nu deroga de la această normă. Majoritatea normelor de drept internațional general au caracter dispozitiv și derogările de la ele sunt admise, iar acordurile derogatorii produc efecte în relațiile dintre părți. Sub aspectul aplicării dreptului internațional în dreptul intern al statelor, interesează efectivitatea pe care o are dreptul internațional în sistemele juridice interne, în situația în care destinatarii lui sunt persoanele fizice cărora li se recunosc drepturi fundamentale sau, dimpotrivă, li se conferă drepturi supletive cărora le incumbă obligații prevăzute de dreptul internațional. Cunoaștem faptul că normele cutumiare, principiile de drept sau tratatele politice reflectă exclusiv raporturi interstatale. Pentru că dreptul internațional general reglementează comportamente imputabile statelor, constituțiile statelor nu se preocupă de acest domeniu. Totuși, nu suntem întrutotul de acord cu această ipoteză, întrucât considerăm că legile fundamentale ale statelor ar trebui să conțină prevederi concise în legătură cu aplicabilitatea normelor de drept internațional. Doar apariția dreptului internațional penal a dus la evidențierea acestei situații drept principiu al dreptului internațional, întrucât crimele internaționale intră în categoria actelor de violare a dreptului umanitar, iar normele acestui domeniu sunt considerate norme cutumiare și multe fiind inderogabile. Judecătorul național este considerat cel abilitat să analizeze conținutul normelor dreptului internațional, el trebuie să recurgă la norme de interpretare și să aleagă mijloacele de interpretare specifice dreptului internațional general. Relieșăm că statele organizate în sisteme politico-juridice care consacră preeminența dreptului au dezvoltat o deschidere a sistemelor interne la normele dreptului internațional general (și dovadă stau constituțiile acestor state). Analizând o comparație a sistemelor juridice europene, identificăm utilizarea a trei tehnici [18, p. 89] care asigură aplicabilitatea internă a cutumelor și a principiilor generale de drept. Acestea ar fi:

- *încorporarea automată a dreptului internațional general* - această tehnică derivă din teoria monistă, întrucât nu schimbă caracterul internațional al normelor prin încorporarea lor în ordinea internă. În dreptul intern există o normă constituțională care impune organelor statului să aplice dreptul internațional. Observăm însă că, dacă o asemenea referire la încorporarea automată ar lipsi, această încorporare devine operativă datorită practicii tribunalelor, așa cum se întâmplă în Franța, Belgia, Spania, Elveția, Luxemburg sau Portugalia. În toate aceste state se

asigură prin constituție primatul normei de drept internațional, chiar și în ipoteza unui conflict cu o normă internă (de exemplu, art. 55 din Constituția Franței stipulează că: “Tratatele sau acordurile ratificate sau aprobate regulat, au, după publicare, o autoritate superioară față de cea a legilor, sub rezerva că fiecare acord sau tratat va fi aplicat de către cealaltă parte” sau art. 95 al. (1) din Constituția Spaniei care prevede că: “Încheierea unui tratat internațional care conține dispoziții contrare Constituției, va trebui să fie precedată de o revizuire a acesteia”) [94, p. 23]. Aceeași situație o întâlnim și în Constituția Moldovei care în art. 8 al. (1) menționează că “Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional” [19]. Situația este puțin diferită în Germania și Grecia, ambele fiind state în care regulile generale de drept internațional fac parte în mod expres din dreptul intern. De pildă, în Germania potrivit art. 25 din Constituția federală (fost art. 10) “regulile de drept internațional public fac parte integrantă din dreptul federal. Ele sunt superioare legilor și creează direct drepturi și obligații pentru locuitorii statului federal” [94, p. 23], [18, p. 90];

- *transformarea automată globală a sistemului intern* – este o metodă utilizată în Italia a cărei Constituție prevede în art. 10 că “ordinea juridică italiană se conformează regulilor de drept internațional recunoscute în general”. Subliniem că deosebirea constă în faptul că aplicabilitatea directă a normei internaționale cutumiare presupune, în acest exemplu, un proces de transformare prin adoptarea unor norme interne identice în conținut și existența unei prezumții de acord permanent al celor două sisteme juridice, intern și internațional, în sensul că sistemul intern trebuie să fie deschis la transformări continue pentru a putea fi în acord permanent cu evoluția dreptului internațional general;

- *transformarea ad-hoc în sistemul intern* – se manifestă în acele sisteme de drept care condiționează aplicabilitatea internă de transformarea normelor juridice internaționale prin acte legislative, decrete, ordonanțe guvernamentale sau decizii judiciare. Relatăm un exemplu în acest sens în Olanda, unde, deși Constituția nu relevă nici o consemnare, se presupune încorporarea imediată a dreptului internațional, adică inserția dreptului internațional are loc doar prin decizii judiciare. Cu alte cuvinte, încorporarea are loc atunci când o jurisdicție internă declară aplicabilitatea normei internaționale, ceea ce, de facto, reprezintă o transformare ad-hoc a dreptului internațional în drept intern. O situație asemănătoare identificăm și în România a cărei Constituție din 2003 conține în art. 10 o referire ambiguă la dreptul internațional general, astfel încât modalitatea de aplicare a acestuia ar fi transformarea ad-hoc, prin intermediul legii sau a ordonanțelor guvernamentale.

În ceea ce privește aplicarea tratatelor și acordurilor internaționale în ordinea juridică internă situația se prezintă relativ diferit, datorită prezenței în dreptul internațional convențional a

tratatelor auto-executorii (*self-executing*), adică a tratatelor cu aplicabilitate directă. Stabilim că aceste acorduri creează în mod direct drepturi și obligații persoanelor fizice sau juridice care sunt subiecte de drept intern. Efectul direct al acestora face parte din scopul și obiectul normelor internaționale. Chiar dacă normele constituționale prevăd o transformare ad-hoc de tip normativ sau automat al normelor convenționale, judecătorul nu ar trebui să refuze, *ipso facto* [88, p. 17], aplicarea tratatului, în ipoteza în care statul nu realizează adoptarea normelor care permit aplicarea internă [18, p.92]. Considerăm că acest lucru este dificil în practică, întrucât un tratat poate stipula norme destinate statelor părți, dar deopotrivă și norme care vizează particularii. Rolul stabilirii, pe cale de interpretare, a aplicabilității unei norme internaționale convenționale revine judecătorului intern. În situația în care un stat încheie un tratat care stipulează în mod expres efectul direct, sau impune prin scopul și obiectul său, o aplicare directă, atunci dispozițiile constituționale nu mai au valoare, ceea ce ar însemna că nu există obstacole pentru aplicarea tratatului în ordinea internă. Pe cale de consecință, nici judecătorul intern de drept comun și nici judecătorul constituțional nu pot statua asupra constituționalității tratatului pentru a-i bloca aplicabilitatea, dar, la cererea destinatarilor normelor internaționale, judecătorul constituțional poate decide neconstituționalitatea legii interne care ar împiedica aplicabilitatea directă a tratatului, sau asupra legii interne contrare tratatului. Apreciem că practica europeană și mondială este foarte vastă în ceea ce privește soluțiile constituționale vis-à-vis de aplicarea tratatelor, însă relatăm spre exemplificare cazul Franței care în al. 14 al Preambulului Constituției din 27 octombrie 1947 stipula că: “Republica franceză fidelă tradițiilor sale se conformează regulilor de drept public internațional...”. Conchidem că, prin această formulare se remarcă raportul Franței cu dreptul cutumiar. Raportul cu dreptul internațional convențional îl identificăm în reglementarea art. 53 și 55 al Constituției din 4 octombrie 1958. Opinăm că problema reciprocității ridică probleme delicate, pentru că judecătorul intern nu poate controla reciprocitatea decât dacă are acces la textul rezervelor și al declarațiilor interpretative care sunt, de regulă, atașate tratatelor multilaterale și care se găsesc la depozitari, lucru dificil în practică. În altă ordine de idei, nu există o reciprocitate perfectă în ceea ce privește egalitatea absolută de aplicare de către părți, acest lucru însemnând o evaluare continuă a practicii celorlalte state părți la acel acord. Or, în practică pot exista o multitudine de state-părți la un tratat ceea ce semnifică că determinarea reciprocității și urmărirea aplicării acelui tratat devine aproape imposibilă. Concluzionăm, așadar, că este dificil să se conteste validitatea unui tratat internațional prin prisma rezervei de reciprocitate general inserată în legislația internă. Condiția de reciprocitate are efect doar dacă ar depinde de aplicarea tratatului. Efectul și echilibrul reciprocității poate fi alterat în situația contrară când tribunalele unui stat decid că un tratat are aplicabilitate și efect direct particularilor, iar tribunalele altui stat refuză să recunoască efectul direct al aceluiași tratat.

Evidențiem că normele juridice internaționale se aplică cu respectarea principiilor fundamentale ale dreptului internațional. Astfel, precizăm că prima dispoziție a *Convenției din 1969* referitoare la respectarea tratatelor internaționale este aceea de punere în aplicare a principiului fundamental *pacta sunt servanda*, potrivit căruia „orice tratat în vigoare leagă părțile și trebuie să fie executat de ele cu bună-credință” [26]. Totodată, aplicarea normelor și executarea tratatelor observăm că este dominată de principiile suveranității, independenței și neamestecului în treburile interne, fiecare stat aplicînd el însuși tratatul în virtutea competenței sale și sub propria sa răspundere. O parte nu poate invoca dispozițiile dreptului său intern pentru a justifica neexecutarea unui tratat. Această dispoziție este importantă, pentru că ea confirmă și impune aplicarea cu prioritate a tratatelor internaționale în raport cu legile interne. Reliefăm că respectarea principiului *pacta sunt servanda* constituie garanția realizării și aplicării celorlalte principii fundamentale de drept, reprezentînd baza legalității și a ordinii juridice internaționale. Subliniem că documentele ONU se referă, bineînțeles, în primul rînd, la obligațiile care decurg din Carta ONU și au preluat prevederea Cartei potrivit căreia, în caz de conflict între dispozițiile diverselor acorduri, și obligațiile statelor care decurg din Cartă, vor avea întîietate prevederile Cartei ONU. Nu doar acest principiu amintit mai sus este important, ci fiecare din principiile fundamentale ale dreptului internațional public are valoare universală, în sensul că se aplică în raporturile dintre toate statele și în toate domeniile vizate, existînd între aceste principii numeroase intercondiționări reciproce. Concluzionăm că, în nici un caz aplicarea lor nu se poate face în mod izolat sau în opoziție unul cu altele și, din acest motiv, documentele internaționale stipulează faptul că ele reprezintă un tot unitar și fiecare dintre ele se interpretează și se aplică deopotrivă în mod corelativ.

Aplicarea dreptului internațional în sistemul juridic moldovean și român. Aplicarea dreptului internațional convențional este prevăzută în *Constituția Republicii Moldova din 1994* în articolul 4 și 8 [19] și în *Constituția României din 2003* în articolele 11 și 20 [20], după cum deja am arătat. Observăm că art. 20 din *Constituția României din 2003* se referă la tratatele speciale privind drepturile omului cărora le conferă grad constituțional, demonstrînd primatul dreptului internațional enunțat în teoria monistă și asimilînd Declarația Universală a drepturilor omului dreptului internațional pozitiv. Astfel, acest document dobîndește în dreptul intern o valoare juridică pe care nu o avea în dreptul internațional ca Rezoluție a Adunării Generale a ONU. Potrivit aliniatului 2, primatul dreptului internațional al drepturilor omului poate fi înlăturat doar în cazul în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile. Această prevedere lipsește din formularea art. 4 al *Constituției Moldovei din 1994*, menționîndu-se că au prioritate reglementările internaționale. Primatul dreptului internațional al drepturilor omului implică recunoașterea unei centralizări internaționale prin CEDO. Pe de altă parte, prin *Legea română*

nr. 590/2003 *privind tratatele*, tratatul se aplică în ordinea juridică internă ca tratat și nu ca lege internă, ceea ce înseamnă că receptarea tratatului nu implică și transformarea acestuia în lege internă. Consecința este aplicarea imediată a tratatului de către organele legislative, executive și judecătorești, întrucât în materia interpretării tratatelor internaționale competența revine Ministerului de Externe prin lege. Acesta trebuie să emită avize conforme de interpretare pentru a aplica uniform normele unui tratat internațional. Observăm că această lege recunoaște și validitatea tratatelor secrete care nu sunt înregistrate la ONU, care, în virtutea dreptului internațional își produc efectele între părți, dar sunt inopozabile în sistemul organizațiilor internaționale, adică nu pot fi invocate în fața unui organ al organizației [18, p. 98]. Prin urmare, tratatele secrete au efect dual, prin prisma Constituției, acestea fiind obligatorii pentru instituțiile statului, dar nu și pentru particulari. Prin revizuirea *Constituției din 2003* s-a introdus tehnica controlului constituțional al normelor internaționale, dar care, în comunitatea europeană este un fenomen izolat, singurele state care o utilizează fiind Franța și Spania. Articolul 144 din Constituție prevede un control prin sesizare, iar calitatea de a sesiza Curtea Constituțională o au președinții Camerelor și grupuri de senatori și deputați (cel puțin 50 de deputați și cel puțin 25 de senatori). Legea 590/2003 extinde acest control prin art. 40, instituind un control de constituționalitate *ex post*. Constituția Republicii Moldova stipulează controlul constituționalității tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte în art. 135. Identificăm această formă de control și în Legea nr. 595 din 24 septembrie 1999 privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova în art. 22 [78].

Aplicarea normelor de drept internațional. Măsurile de constrângere. Considerăm că toate subiectele de drept internațional – statul, organizațiile și instituțiile publice internaționale, persoanele private – trebuie să respecte regulile de drept internațional scrise sau nescrise, care le-ar fi aplicabile. Pe planul aplicării normelor de drept internațional, recursul/recurgerea la judecător sau la arbitru rămâne, în general, facultativ/ă. Apreciem că elementele de sancțiune sunt mai rare în ordinea juridică internațională decât în ordinea internă, în special în ce privește aspectele de constrângere, iar faptul că normele de drept internațional sunt mai puțin clare și precise decât cele din ordinea internă, duce la complicarea procesului de aplicare a lor. Observăm că statele au recurs voluntar la formulări ambigue pentru a limita importanța angajamentelor lor. Există unele excepții de la principiul aplicării generale și obligatorii a normelor de drept internațional, unele dintre acestea fiind comune ordinii interne și ordinii internaționale, dintre care menționăm forța majoră, schimbarea fundamentală de circumstanțe, violarea de către o parte a angajamentelor sale sau neexecutarea obligațiilor de către cealaltă parte și starea de necesitate.

Forța majoră este un principiu de drept intern, recunoscut și în dreptul internațional. Atunci când survine un caz de „forță majoră”, acesta scutește partea afectată de executarea obligației și o exonerează de orice responsabilitate. Forța majoră a fost mai întâi recunoscută în jurisprudența tribunalelor internaționale înainte de a fi recunoscută sub o formă atenuată de Convenția de la Viena asupra drepturilor tratatelor din 1969 [108, p. 470]. CPJI a trebuit, pentru prima dată și de altfel, pentru singura dată în istoria sa, să se aplece asupra acestei probleme a forței majore în ordinea internațională cu ocazia împrumuturilor sârbe și braziliene din 1929. În speță, aceste state debitoare au refuzat plata în aur a împrumuturilor lor. Ele considerau că primul război mondial era prin el însuși un caz de forță majoră. CPJI a refuzat acest mod de a vedea lucrurile. Curtea a răspuns: „nu se poate pretinde că războiul, oricât de grave ar fi consecințele sale economice, a afectat juridic obligațiile născute din contractele încheiate între Serbia și francezi [157]. Apreciem că neexecutarea unei obligații datorită violării ei de către una din părți (exceptio non adimpleti contractus) se referă la un principiu general al dreptului obligațiilor așa cum este cunoscut și recunoscut în ordinea internă în cazul contractelor sinalagmatice. Acest principiu există și în ordinea juridică internațională cu referire la reciprocitatea care guvernează executarea angajamentelor internaționale. Totuși, în practica internațională nu sunt prea multe cazuri de neexecutare a tratatelor internaționale pe motiv că cealaltă parte nu și-ar fi respectat propriile angajamente convenționale. Importanța acestui principiu datorat nerespectării unei obligații internaționale din cauza violării ei de către o parte a fost examinată de judecătorul Anzilotti în *afacerea Meuse* care a opus Belgia Olandei în 1937. Belgia susținea că avea dreptul să suspende un tratat încheiat cu Olanda datorită violării de către aceasta a obligațiilor sale convenționale. Judecătorul Anzilotti considera că poziția Belgiei era „atît de justă, atît de echitabilă și universal recunoscută încît trebuia aplicată în raporturile internaționale” (CPJI, ser. A/B, nr. 70, p. 50). În dreptul internațional clauza *rebus sic stantibus* are o existență cutumiară și nu a fost niciodată recunoscută ca aplicabilă în vreun caz de speță, contencios sau nu, dar a fost codificată în Convenția de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor în articolul 62. De altfel, toate subiectele dreptului internațional public recunosc existența acestei clauze. Reliefăm că statele au invocat destul de des această clauză în argumentările prezentate judecătorilor de la Haga: Franța, în *afacerea decretelor de naționalitate din 1927* și mai ales în *afacerea zonelor libere din 1932*, în *afacerea care a opus Ungaria Slovaciei în legătură cu construcția unui baraj pe Dunare* (a se vedea hotărârea din 24 noiembrie 1997). De altfel, statele invocă frecvent această clauză, fie în fața organelor politice ale ONU, fie în general în relațiile lor internaționale. Paradoxul acestui principiu este că acesta nu a fost niciodată recunoscut ca aplicabil de către tribunalele internaționale, în momentul în care o parte invocă această clauză pentru a se dezlega de angajamentele internaționale față de o alta.

Stabilim că *starea de necesitate* face parte din dreptul pozitiv atât intern, cât și internațional și împrumută din *forța majoră* și din *legitima apărare*. Cert este că, atunci când această situație există, ilicitatea încetează și, odată cu ea, orice idee de responsabilitate. Această noțiune a fost adesea confundată cu forța majoră, dar a obținut dreptul de noțiune autonomă. De exemplu, CIJ i-a recunoscut existența cutumiară în sentința sa din 25 octombrie 1997 care opunea Ungaria Slovaciei în *cauza Gabčíkovo- Nagymaros*. În această cauză Curtea a admis că „starea de necesitate constituie o cauză recunoscută de dreptul internațional de excludere din ilicite a unui fapt neconform cu o obligație internațională” [153]. Mai există două excepții limitate în dreptul internațional: una care de fapt este o „pseudo-excepție” și care se bazează pe o concepție greșită a suveranității statului și cealaltă, mai serioasă, dar provizorie, și care are legătură cu lacunele din dreptul internațional. Evidențiem că istoria a demonstrat că de multe ori soluțiile oferite de teoriile clasice au fost insuficiente sau incomplete pentru a descrie orientarea relațiilor sociale, politice și juridice, astfel încât au apărut necesare abordări noi, abandonarea a ceea ce nu mai corespundea și regândirea orientărilor clasice pentru a se putea găsi răspunsuri pozitive. Astfel, cercetătorii contemporani și-au îndreptat atenția și sfera de interese către probleme relative la formele de cooperare internațională, la dezvoltarea cooperării și integrării internaționale regionale, la locul statului și al suveranității, la dezvoltarea autonomiei locale, la accentuarea valorilor democratice, la respectarea drepturilor și libertăților omului [141, p. 329-336].

Reliefăm că, atunci când sunt încălcate normele juridice internaționale se face apel la punerea în aplicare a răspunderii internaționale care se manifestă prin următoarele forme:

Sancțiunile și contramăsurile – care reprezintă o formă de constrângere față de statul vinovat. Problema constrângerii este tradițional considerată drept una din cele mai importante în dreptul internațional. Făcându-se trimitere la lipsa unui aparat centralizat de constrângere, mulți gânditori negau caracterul juridic al dreptului răspunderii, acordându-i caracterul unei morale pozitive. Suntem de părere că în realitate, constrângerea are un rol important în funcționarea dreptului internațional și reprezintă unul din elementele caracteristice ale mecanismului de funcționare.

Sancțiunile internaționale. Rolul dreptului internațional public, ca și a altor sisteme de drept, este de a asigura ordinea socială, respectiv ordinea juridică internațională, prin enunțarea unor norme de conduită cu caracter obligatoriu pentru subiectele cărora li se adresează (în cazul nostru, statele). Ordinea juridică internațională este asigurată prin respectarea de bună-voie a normelor dreptului internațional, iar în caz de necesitate, prin măsuri de constrângere aplicate direct de către state, în mod individual sau colectiv, sau prin intermediul organizațiilor, față de statul care a încălcat asemenea norme [137, p. 245]. Aceste norme de conduită sunt denumite generic norme juridice de conformare care pot fi sau nu respectate de către destinatarii normelor. În situația în care apar cazuri de nerespectare

a acestor norme se instituie alte norme de sancționare a încălcărilor respective cu caracter obligatoriu, denumite norme juridice sancționatorii sau sancțiuni de drept. Desprindem acest aspect chiar din definiția dreptului internațional public. În cadrul dreptului internațional, întâlnim, alături de alte norme și norme juridice cu caracter de recomandare – așa numitul *soft law* – sub aspectul aplicării lor și în cazul impunerii acestor norme în ceea ce privește gradul de îndeplinire a lor de către state. Există situații în care normele respective nu au caracter obligatoriu, iar aplicarea lor depinde doar de voința părților care au atribuit în acest sens. Astfel de situații apar atunci când sunt adoptate norme juridice internaționale de către state sau organizații internaționale prin acorduri sau tratate în textul cărora se prevede că intrarea acestora în vigoare este facultativă pentru fiecare parte a respectivului acord, fiind lăsată la latitudinea lor. Normele sancționatorii reprezintă reacția justificată din punct de vedere juridic la încălcarea unei norme de conformare cu caracter obligatoriu a dreptului internațional public [85, p. 16-17]. Drept exemplificare a unor încălcări ale unor obligații care decurg din norme imperative aducem în discuție cauza *Afacerea privind activitățile militare și paramilitare în Nicaragua și împotriva acesteia* 1986, când CIJ a sancționat Statele Unite pentru încălcarea unui principiu fundamental al dreptului internațional – principiul interzicerii utilizării forței stipulat în art. 2 al Cartei ONU. Un alt exemplu de încălcare a unei norme obligatorii îl regăsim în cauza CIJ *Afacerea privind Timorul Oriental, Portugalia împotriva Australiei* din 1995, când Curtea nu a formulat nici o obiecțiune Portugaliei atunci când aceasta a invocat dreptul popoarelor la autodeterminare, ca fiind un drept opozabil erga omnes și principiul dreptului popoarelor de a dispune de ele însele, recunoscut de asemenea de Carta ONU.

Reliefăm că sancțiunile reprezintă măsurile de constrângere luate împotriva unui stat care a săvârșit o faptă internațională ilicită sau a încălcat grav o normă sau obligație internațională, de către un stat sau grup de state sau decise de o organizație internațională. Folosirea forței armate, de pildă, poate fi considerată sancțiune, potrivit art. 39, 41, 42, 51 ale Cartei ONU. Sancțiunile și contramăsurile reprezintă o formă de constrângere față de statul vinovat. Problema constrângerii este tradițional considerată drept una din cele mai importante în dreptul internațional. Făcându-se trimitere la lipsa unui aparat centralizat de constrângere, mulți gânditori negau caracterul juridic al dreptului răspunderii, acordându-i caracterul unei morale pozitive. În realitate însă, constrângerea are un rol important în funcționarea dreptului internațional și reprezintă unul din elementele caracteristice ale mecanismului de funcționare. CDI utilizează termenul „sancțiuni” pentru determinarea măsurilor adoptate de către organizațiile internaționale, în special în baza Capitolului VII al Cartei ONU Conform Cartei, ONU poate aplica următoarele sancțiuni: ruperea relațiilor economice, feroviare, maritime, aeriene, poștale, radio și a altor mijloace de comunicare, ruperea relațiilor diplomatice, aplicarea forței armate (art. 41, 42). Aceste mijloace pot căpăta caracter obligatoriu pentru state prin hotărârea Consiliului de Securitate, în caz de

pericol pentru pace sau a unui act de agresiune. Constrângerea ca element al metodei de funcționare a dreptului internațional nu constituie o violare, ci un mijloc de realizare a dreptului. Elementul de bază al constrângerii este legalitatea, inclusiv din punct de vedere al fundamentului, al metodei și al volumului. Constrângerea este determinată, în primul rând de scopurile și principiile de bază a dreptului internațional. Contramăsurile sunt limitate prin neîndeplinirea temporară a obligațiilor din partea statului lezat față de statul vinovat și sunt considerate legale pînă cînd va fi atins scopul lor. Ele trebuie aplicate în așa fel, pentru a permite restabilirea aplicării obligațiilor încălcate. Este bine cunoscut în istoria relațiilor internaționale faptul că statele mai puternice și mai bine înarmate trăgeau la răspundere statele slabe, în virtutea dreptului învingătorului de a impune statului învins condițiile sale [56, p. 351-352]. Relatăm că războiul de agresiune era considerat o modalitate licită de rezolvare a conflictelor dintre state, iar așa-zisa răspundere era făurită pe dreptul celui mai puternic stat. Pentru că obligațiile internaționale erau încălcate frecvent, războiul era considerat un mijloc de cîmpire și asuprire a altor popoare, aflat la îndemîna statelor puternice, dornice de expansiune. O asemenea conduită întruchipa încălcarea normelor și principiilor fundamentale ale dreptului internațional cum ar fi: egalitatea suverană în drepturi, neagresiunea, rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor internaționale, cooperarea și respectul reciproc în relațiile interstatale, ceea ce a condus la instituirea unei răspunderi obiective a agresorului pentru acțiunile sale de amenințare sau violare a păcii și securității sau pentru instigarea și declanșarea războiului. Astfel, a apărut ca imperios necesară instituirea răspunderii internaționale și a unor sancțiuni precise consacrate în normele dreptului internațional pentru pedepsirea celor vinovați de încălcarea obligațiilor internaționale stipulate în tratatele internaționale. Încercările de găsire a unui echilibru internațional, a unor soluții viabile de menținere a păcii și securității în lume și-au găsit ecou în operele doctrinarilor de drept internațional, dar și într-o serie de dezbateri referitoare la acest subiect. Aducem în discuție cu titlu de exemplu, Conferința pentru securitate și cooperare în Europa unde s-a argumentat necesitatea instituirii unor sancțiuni îndreptate împotriva celor care încalcă normele și obligațiile internaționale și normele bunei conviețuirii și constituirea unui sistem jurisdicțional de aplicare a acestor sancțiuni, pornind de la realitatea că nici un stat nu dorește o confruntare armată.

Într-o altă ordine de idei, amintim faptul că normele dreptului internațional public recomandă și obligă respectarea valorilor fundamentale ale societății internaționale, cum ar fi: dezvoltarea relațiilor dintre state, egalitate și respect reciproc între state, promovarea și menținerea păcii și securității internaționale, interzicerea recurgerii la forță și folosirea ei, cu excepția unor situații expres prevăzute de dreptul internațional public. Sub nici o formă, în relațiile interstatale, sancțiunile internaționale nu vor fi folosite pentru pedepsirea din răzbunare a

celor vinovați de lezarea unor membri ai comunității internaționale. Acestea apar ca măsuri luate pentru încetarea actelor ilicite, întrucât scopul urmărit este, așa cum spuneam anterior, menținerea păcii și securității internaționale și armonia în relațiile dintre statele lumii. În cazul răspunderii internaționale penale, când nu există posibilitatea rezolvării conflictului pe cale pașnică, sancțiunile internaționale dobândesc un caracter represiv, întrucât faptele foarte grave îndreptate împotriva umanității sau a păcii și-au produs deja urmările nocive și nu mai există nici o cale de remediere [60, p. 167]. Dacă în dreptul intern al statelor măsurile de constrângere sunt aplicate de un organ centralizat al statului, în dreptul internațional situația este puțin diferită în sensul că aplicarea sancțiunilor, în mod individual sau colectiv, revine statelor sau organizațiilor internaționale. Nu întotdeauna doctrina dreptului internațional a acceptat caracterul sancțiunilor internaționale, comparativ cu dreptul intern, astfel încât dreptul internațional era considerat un drept *imperfect* [45, p. 57]. Drept argument pentru această situație, s-a folosit prevederea din Carta ONU referitoare la sancțiunile colective care nu a fost folosită în practică, situație datorată, din punct de vedere juridic, procedurii de vot în Consiliul de Securitate al ONU. De remarcat că în acest domeniu este necesară unanimitatea membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite. Problema sancțiunilor internaționale se pune puțin diferit față de dreptul intern al statelor, datorită structurii relațiilor sociale pe care le reglementează și datorită naturii subiectelor dreptului internațional.

Din punct de vedere al *modului de aplicare a sancțiunilor*, acestea pot fi:

▪ *obligatorii* – sunt cele prevăzute în art. 41 și 42 din Carta ONU, care prevăd că, în caz de amenințare împotriva păcii sau de încălcare a păcii, sau atunci când se comite un act de agresiune Consiliul de Securitate poate hotărî sancțiuni care nu implică folosirea forței armate. Aceste măsuri se referă la întreruperea totală sau parțială relațiilor diplomatice, economice, maritime, feroviare, aeriene, poștale, telegrafice, radio etc. În cazul în care aceste măsuri se dovedesc a fi insuficiente se poate recurge la alte măsuri care presupun forța, concretizate în: demonstrații, măsuri de blocadă și alte operațiuni aeriene, maritime sau terestre ale membrilor ONU. Art. 25 al Cartei ONU obligă la aplicarea acestor sancțiuni. Deși Carta ONU nu prevede o limită cu privire la sancțiunile pe care Consiliul de Securitate le poate impune, în practică au fost acceptate și unele excepții, referitoare la neafectarea statului sancționat cu provizii medicale, educaționale, publicații și materiale de știri, alimente, în cazul în care poate fi exercitat controlul de către Crucea Roșie sau de un organism similar, pentru a se asigura că aceste provizii nu ajung la grupurile favorizate de către guvernul țintă. Un astfel de exemplu de sancțiune dispusă de Consiliul de Securitate al ONU este decizia ca toate statele membre să refuze permisiunea de a decola de la sol a oricărei aeronave sau de a survola teritoriul lor în cazul în care a fost destinat să aterizeze sau a decolat din Libia, dispusă ca urmare a refuzului Libiei de a coopera în ancheta

referitoare la doborîrea zborului *Pan-American 103* în decembrie 1988 deasupra localității Lockheed – CIJ *Cazul Lockheed* [70, p. 231].

▪ *fără caracter obligatoriu* – acestea se referă fie la recomandările făcute de Consiliul de Securitate al ONU potrivit art. 39, fie să decidă cu privire la măsurile care trebuie luate pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale. Prima recomandare de acest gen a fost făcută de către Consiliul de Securitate în 1946 când a indicat statelor membre că ar trebui să rupă relațiile diplomatice cu Guvernul Franco din Spania, din cauza simpatiilor acestui guvern față de puterile Axei în timpul celui de-al doilea război mondial și o alta, printr-o *Rezoluție din 1951*, când recomanda măsuri economice suplimentare împotriva Coreei de Nord și Republicii Populare Chineze în timpul războiului din Coreea [79, p. 27].

După natura lor, distingem:

- *sancțiuni fără caracter militar* – această categorie de sancțiuni este prevăzută în art. 41 din Carta ONU și se referă la: *sancțiuni economice, comerciale* și altele, adică măsuri economice sau comerciale dispuse de către Consiliul de Securitate împotriva statului vinovat; *nerecunoașterea unor situații ilegale* care se aplică de către ONU în situația în care se confruntă cu conduita ilicită a unui stat sau chiar mai multor state, pe care nu a fost în măsură de a o înceta, sau împotriva căreia s-a dovedit nepregătită să recomande sau să decidă sancțiuni efective. De exemplu, în 1990 inițial, Consiliul de Securitate al ONU a declarat că anexarea Kuweitului de către Irak este nulă și neavenită;

- *sancțiuni cu caracter militar* [86, p. 182-183] - sunt reglementate de art. 42 al Cartei ONU care permite utilizarea forței atunci când sancțiunile prevăzute în art. 41 ar fi considerate inadecvate pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale. De exemplu, prin Rezoluția nr. 745/1992, Consiliul de Securitate a decis înființarea „United Nations Transitional Authority in Cambodia” (UNTAC) care să asigure coordonarea, supravegherea și controlul activității instituțiilor provizorii ale statului macinat de violențe, pe o perioadă de tranziție pînă la formarea unui guvern democratic, pe bază de alegeri libere organizate cu sprijinul ONU. Această forță militară de menținere a păcii și securității avea și rolul de a asigura respectarea drepturilor omului în Cambogia, instituind în acest sens și un mecanism de investigare a reclamațiilor cetățenilor pe tema încălcării acestor drepturi. [144, p. 270-271]

Relatăm ca exemplu, contribuția grupurilor *Like minded states*. Unul din aceste grupuri este *The group of Like minded states on Targeted Sanctions*, constituit din Austria, Costa Rica, Danemarca, Finlanda, Germania, Liechtenstein, Olanda, Norvegia, Suedia și Elveția. Acesta a cerut în 2013 la 10 mai Consiliului de Securitate al ONU să întreprindă acțiuni concrete și să înăsprească regimul sancțiunilor față de Al-Qaida. Grupul și-a manifestat susținerea față de ceea ce a condus Comitetul de Sancțiuni a Consiliului de Securitate și sub mandatul căreia s-au

rezolvat 27 de cazuri și alte 16 așteaptă încă soluționarea. De altfel, acest grup a încercat încă din 2011 să ceară înăsprirea sancțiunilor față de talibani și este în continuare foarte activ. Menționăm că Targeted Sanctions - sancțiunile țintă - reprezintă un instrument important al Consiliului de Securitate al ONU. Consemnăm că, pe 17 iunie 2014 Consiliul de Securitate al ONU a adoptat o rezoluție prin care a revizuit măsurile împotriva indivizilor și entităților afiliate Al Qaida gândită cu sprijinul Like minded States și negociată în cadrul P5. O rezoluție asemănătoare a fost dată pe 24 septembrie 2014 de către Consiliul de Securitate Rezoluția ONU Anti-ISIS, de această dată referindu-se la Statul Islamic. Acest document prevede sancțiuni aspre împotriva tuturor celor care aderă la Statul Islamic. Cu această ocazie, Turcia și România au anunțat participarea la lupta contra terorismului internațional. Aceste state joacă un rol central în eforturile ONU de a menține pacea și securitatea internațională în lupta împotriva terorismului internațional. Ceea ce este la fel de important este faptul că toate statele membre ONU au recunoscut nevoia regimului de sancțiuni ale ONU și totodată dezvoltarea pe viitor a acestui regim. A fost un lucru stipulat și la Întîlnirea de la Nivel Înalt în cadrul *Rule of Law* din septembrie 2012 [179]. La 28 mai 2014, Belgia, în numele Like minded States a recunoscut nevoia de dezvoltare a procedurilor UN referitoare la regimul sancțiunilor în ceea ce privește Al Qaida. Relatăm despre alte exemple de sancțiuni impuse de UE și SUA Rusiei în urma conflictului din Ucraina intrate în vigoare la 11 septembrie 2014. Este vorba despre: interdicția unor bănci și unor companii din domeniul energetic și militar de a căuta finanțare pe piețele europene, interdicția pentru 24 de oficiali ruși și lideri ai rebeliunii din Ucraina de a intra pe teritoriul UE și SUA, la care se adaugă înghețarea averilor acestora și interdicții de viză, și restrîngerea accesului marilor companii petroliere la piețele de capital.

Constrîngerea – este un element al metodei de funcționare a dreptului internațional care nu constituie o violare, ci un mijloc de realizare a dreptului. Elementul de bază al constrîngerii este legalitatea, inclusiv din punct de vedere al fundamentului, al metodei și al volumului. Constrîngerea este determinată, în primul rînd de scopurile și principiile de bază a dreptului internațional. *Contramăsurile* - sunt limitate prin neîndeplinirea temporară a obligațiilor din partea statului lezat față de statul vinovat și sunt considerate legale pînă cînd va fi atins scopul lor. Ele trebuie aplicate în așa fel, pentru a permite restabilirea aplicării obligațiilor încălcate. Această regulă are legătură cu *Convenția de la Viena din 1969* privind dreptul tratatelor, conform căreia „în timpul perioadei de suspendare, părțile trebuie să se abțină de la orice acte care ar tinde să împiedice reluarea aplicării tratatului” [26]. *Formele contramăsurilor*. Contramăsurile îmbracă forma măsurilor cu caracter de retorsiune și de represalii, așa cum reiese din analiza doctrinei de drept internațional. *Retorsiunea* reprezintă măsuri cu caracter licit care se iau de un stat față de acte neprietenești săvîrșite de alt stat, contrare uzanțelor internaționale și constau în

măsuri legislative, administrative sau judecătorești. Mai exact, aceste măsuri de retorsiune pot fi variate și un stat lezat poate să ia următoarele tipuri de contramăsuri: reducerea importurilor de la statul care a comis acele acte contrare uzanțelor, sporirea taxelor vamale, expulzarea resortisanților (de pildă, a unor ziariști), măsuri prohibitive privind comerțul internațional, interzicerea accesului în porturi a cetățenilor sau navelor aceluși stat, suspendarea zborurilor unei companii aeriene, neacordarea de ajutoare de natură financiară sau suspendarea unui ajutor financiar - stabilit în baza unui tratat -, denunțarea unui acord, embargoul comercial, înghețarea fondurilor. De exemplu, în caz de suspendare a unui ajutor financiar – decizia guvernului olandez după reprimarea mișcării de opoziție de către noul guvern în Suriname 1982 sau suspendarea de către țările membre ale Comunității Europene în 1991 a acordului de cooperare cu Iugoslavia din 1983 [60, p. 55]. Potrivit lui George Scelle retorsiunea are caracter de reciprocitate pentru că tinde să lezeze un interes identic și egal ca valoare. Scelle este de părere că retorsiunea este o sancțiune chiar dacă conduita care se sancționează nu este neapărat antijuridică [124, p. 670]. Ca exemple de astfel de măsuri de retorsiune, putem enumera:

- aplicare de penalizări de natură economică, cum a fost cazul SUA care în anii '60 au suspendat ajutorul public către unele state care își extinseseră zonele de pescuit în afara limitelor mării teritoriale;

- instituirea unui embargou comercial, ca în cazul interdicției importurilor din Argentina în Comunitatea Europeană în timpul conflictului armat din insulele Falkland în 1982 sau embargoul instituit în relațiile dintre SUA și Iran în 1980 [18, p. 349-350].

Specificăm că, în prezent, pericolele de retorsiune în interiorul continentului european și al Orientului (și nu numai) provin de la Statul Islamic. Măsurile de retorsiune se pot manifesta prin ruperea sau restrângerea relațiilor diplomatice, instituirea de embargouri, anularea programelor de ajutor voluntar ș.a.. Contramăsurile sunt relative doar la măsurile cu caracter temporar pe care le poate lua un stat lezat. Analizând practica internațională și jurisprudența observăm că acestea reclamă faptul că termenul de contramăsuri desemnează acele acțiuni care pot avea caracter de represalii dar nu sunt asociate unui conflict armat. Spre exemplu: Acordul privind serviciile aeriene din 27 martie 1946 între SUA și Franța (Nations Unies, Recueil des sentences arbitrales, vol. XVII, 1979), Personalul diplomatic și consular al SUA la Teheran (CIJ Recueil, 1980), Cazul Gabcikovo-Nagymaros (Ungaria c. Slovacia) în ICJ Reports, 1997. Reamintim că, recent Rusia a anunțat măsuri de retorsiune față de România, Polonia și țările baltice vis-a-vis de hotărîrea de a consolida efectivele NATO din Marea Neagră și în țările baltice.

Represaliile reprezintă măsurile luate de un stat ca răspuns la actele ilicite ale altui stat, pentru a-l forța să înceteze conduita sa ilicită și să repare eventualul prejudiciu creat. Termenul de *represalii* a fost introdus pentru a desemna acțiuni ilicite sau acte sau măsuri care fac apel la

forță, raportate la dreptul internațional ca răspuns la o violare a unui drept. În prezent acest termen este asociat cu măsurile luate în perioadele de conflicte armate. Din analiza doctrinei de drept internațional reiese că există două categorii de represalii: *pașnice*, cum ar fi: întreruperea relațiilor comerciale, poștale, telegrafice, expulzarea unor cetățeni ai altui stat sau refuzul îndeplinirii unor obligații contractuale dintre două state și *militare*: în general, orice act care presupune amenințarea cu forța sau folosirea forței armate împotriva statului care a comis un fapt ilicit, cum ar fi: blocada, embargoul. În dreptul internațional contemporan aceste măsuri de constrângere sunt destul de rare și se aplică doar când statele în cauză nu reușesc să rezolve un diferend pe cale pașnică. Deosebirea față de retorsiune este că represaliile se aplică ca răspuns la acte ilicite săvârșite de un stat, conform dreptului internațional. Deși apar ca reacție împotriva unor acte ilicite ale unui stat, represaliile își pierd caracterul ilicit pentru că reprezintă o reacție firească, logică la o faptă ilicită a altui stat. Represaliile devin astfel fapte licite și au scopul de a determina autorul faptei ilicite să-și revizuiască conduita sau să răspundă pentru acțiunile sale. Cu titlu de exemplu, putem aduce în discuție *Cazul Naulilaa din 1928* soluționat de către Tribunalul portughezo-german, Portugalia vs. Germania [161]. Cazul face referire la un incident care a constat în recurgerea la represalii armate de către forțe germane împotriva unui post de pază portughez, ca răzbunare pentru uciderea din greșeală a trei germani. Bineînțeles, scopul era tragerea la răspundere a statului vinovat, însă asemenea reacții sunt interzise de dreptul internațional în prezent. [79, p. 46] Formele speciale ale represaliilor, așa cum reiese din analiza doctrinei de drept internațional sunt:

- *embargoul* – reprezintă reținerea navelor comerciale și a încărcăturii lor ale unui stat care a comis o faptă ilicită, în porturile sau marea teritorială, cu scopul de a contracara o încălcare a normelor dreptului internațional și de a obliga statul respectiv la repararea prejudiciului produs. Embargoul poate îmbrăca mai multe forme: embargoul total (cea mai severă formă de sancțiune), înghețarea activelor financiare (blocarea depozitelor bancare), controlul importurilor și exporturilor (se folosește cu precădere pentru limitarea exporturilor de arme sau altor materiale folosite în scop militar) – de exemplu Rezoluția nr. 1907 din 23 decembrie 2009 adoptată de Consiliul de Securitate al ONU împotriva statului Eritreea care furniza sprijin financiar, logistic și politic grupurilor armate din Somalia. Acțiunile acestui stat reprezentau o amenințare a păcii și securității internaționale și, drept urmare, s-a impus un embargou asupra armelor statului Eritreea. Un alt exemplu, relatăm despre embargoul impus de Rusia asupra produselor alimentare din UE și SUA și asupra produselor agricole și vinuri din Moldova;

- *boicotul* – este o măsură de constrângere care vizează întreruperea relațiilor comerciale cu statul vinovat de o încălcare a normelor internaționale sau întreruperea comunicațiilor radio, poștale, telegrafice, feroviare, aeriene, maritime, etc. Este o sancțiune care se aplică, de regulă,

de către Consiliul de Securitate al ONU sau de Adunarea Generală prin rezoluție și este îndreptată împotriva statelor care comit acte de amenințare a păcii și securității sau acte de agresiune – de exemplu, refuzul unor state de a participa la anumite activități, pentru a protesta împotriva statului gazdă, așa cum s-a întâmplat la Jocurile Olimpice de la Moscova din 1980 și de la Los Angeles din 1984;

- *blocada maritimă pașnică* – constă în împiedicarea de către un stat cu ajutorul forței navale militare a oricăror forme de comunicații cu porturile și litoralul altui stat, chiar dacă cele două state nu se află în stare de război. Este o măsură care se adoptă doar de Consiliul de Securitate al ONU împotriva actelor de agresiune a unui stat membru sau a actelor care pun în pericol pacea – un exemplu este blocada impusă de Israel Fîșiei Gaza în 2007. Israelul a fost criticat de comunitatea internațională după intervenția echipelor de comando israeliene împotriva unui convoi umanitar care voia să forțeze blocada din Fîșia Gaza; Un alt exemplu se referă la Rezoluția nr. 1701 din 2006 a Consiliului de Securitate al ONU prin care Consiliul de Securitate a cerut Israelului să ridice blocada aeriană și maritimă impusă Libanului, însă Israelul a refuzat în primă fază, însă pe 13 iulie 2006 s-a conformat Rezoluției Consiliului;

- *încetarea relațiilor diplomatice* – este o măsură care se pune în practică printr-un act unilateral și se referă la renunțarea la misiunea diplomatică permanentă din partea unui stat, cu scopul de a constrînge alt stat să înceteze unele acte ilegale îndreptate împotriva aceluși stat sau a cetățenilor săi – de exemplu, încetarea relațiilor diplomatice dintre Armenia și Ungaria în 2012 datorate unei agresiuni asupra unui cetățean maghiar de către un azer care a fost deranjat de aprecierile făcute de cetățeanul maghiar la adresa steagului Armeniei și a armatei.

Aplicarea contramăsurilor. Potrivit art. 49 din Proiectul de articole privind răspunderea statelor pentru fapte internaționale ilicite, adoptat de CDI în 2001, un stat care se consideră vătămat nu poate folosi contramăsurile față de un stat care a comis un fapt internațional ilicit decât pentru a-l determina să-și îndeplinească obligațiile încălcate. Doar în acest mod poate fi exclus caracterul ilicit al contramăsurilor, așa cum stipulează art. 22 din Proiect. Acest Proiect a stabilit un cadru de reglementare, condiții și limite mai clare decât cele existente pînă atunci, cu scopul de a asigura reglementările specifice pentru aplicarea acestor sancțiuni în condiții general acceptate și de a atenua eventualele abuzuri legate de recurgerea la astfel de contramăsuri [79, p. 60-61]. Evidențiem faptul că statele nu au voie să recurgă la contramăsuri imediat ce a fost comis un act ilicit. În primă fază, statul lezat trebuie să ceară încetarea actului ilicit și repararea eventualului prejudiciu. Dacă statul autor al actului refuză cererile, atunci se poate trece la contramăsuri, dar numai după notificarea statului în cauză. Bineînțeles, contramăsurile trebuie să fie proporționale cu gravitatea faptului ilicit potrivit principiului proporționalității, iar statul lezat are libertatea de a stabili forma și mărimea contramăsurilor. Potrivit art. 52 din Proiectul CDI,

înainte de a lua contramăsurile, statul lezat trebuie să solicite statului vinovat să-și îndeplinească obligațiile, să comunice acestuia orice decizie cu privire la contramăsuri și să propună negocieri cu acel stat. În cazul în care faptul sau actul internațional ilicit a încetat sau diferendul este supus unei instanțe care are autoritatea de a pronunța hotărâri obligatorii față de părțile implicate, atunci contramăsurile nu mai pot fi luate, iar dacă procedura lor este pornită trebuie suspendată imediat, cu excepția situațiilor de punere în aplicare cu bună-credință a procedurilor de reglementare a diferendelor de către statul vinovat. Dreptul internațional consacră o serie de obligații, a căror încălcare nu necesita aplicarea contramăsurilor. Aici ne referim la obligațiile care rezultă din normele imperative ale dreptului internațional, cum ar fi obligațiile ce decurg din principiul neagresiunii, care interzic aplicarea forței și amenințarea cu forța, inclusiv aplicarea contramăsurilor. Excepție constituie doar cazul de autoapărare. Declarația ONU din 1970 privind principiile de drept internațional referitoare la relațiile amicale și de cooperare între state conform Cartei Națiunilor Unite - rezoluția 2625 (XXV) prevede „statele se vor abține de la acte de represalii, care prevăd aplicarea forței”. Contramăsurile nu se aplică în cazul încălcării obligațiilor în domeniul drepturilor omului, a obligațiilor cu caracter umanitar, care interzic represalii militare. Aceste prevederi se conțin în tratatele cu privire la drepturile omului și dreptul umanitar [29, p. 353]. Statul care aplică contramăsuri nu este în drept să refuze îndeplinirea obligațiilor privind soluționarea pașnică a diferendului, la fel ca și a imunităților diplomatice. Hotărârea CIJ în cazul privind *personalul diplomatic și consular S.U.A. la Teheran* [158] a stabilit „în orice caz, orice încălcare presupusă a unui tratat de către una din părți nu poate împiedica această parte să facă trimitere la prevederile Tratatului, ce se referă la soluționarea pașnică a diferendelor” [7, p. 63]. Contramăsurile nu pot fi aplicate în cazul în care fapta internațională ilicită a luat sfârșit sau diferendul este înaintat instanței judecătorești sau arbitrajului. Astfel, este privit cazul adoptării măsurilor din partea statelor care nu au suferit, dar care sunt participanți la obligațiile stabilite în scopul protejării intereselor colective a unui grup de state sau a unei obligații ce se referă la comunitatea internațională în general. Oricare din aceste state este în drept să atragă la răspundere statul vinovat, să ia împotriva lui măsuri legale pentru asigurarea încetării faptei internaționale ilicite.

Contramăsuri prevăzute în tratate internaționale aplicabile statelor. Alături de sancțiunile de drept internațional public aplicabile în cazul diferendelor internaționale mai există o categorie care se referă la sancțiuni specifice prevăzute în tratate internaționale sau în actele constitutive ale unor organizații internaționale care reglementează domeniul cooperării internaționale a statelor. În cazul în care prevederile unui tratat sunt încălcate, statul vătămat poate recurge la aplicarea unor măsuri sub forma sancțiunilor cum ar fi: suspendarea efectelor tratatelor sau chiar încetarea aceluși acord, cu excepția tratatelor de pace și de dezarmare. Apreciem că, în caz de

violare a unui tratat, suspendarea sau încetarea acestuia poate reprezenta o măsură de represalii, constituită în refuzul executării tratatului de către partea lezată. Această măsură are rolul de a dispune presiuni pentru partea care și-a încălcat obligațiile, pentru punerea în practică a unor constrângeri. CIJ a recunoscut drept cauză de încetare sau suspendare violarea unui tratat în avizul consultativ din 1971 privind diferendul dintre Namibia și Africa de Sud [118] și în 1972 cu ocazia soluționării litigiului dintre India și Pakistan, în *cauza privind competența Consiliului Organizației Aviației Civile Internaționale* [118]. Atât India, cât și Pakistanul au fost membre ale Organizației Aviației Civile Internaționale și semnatare ale *Convenției asupra Aviației Civile Internaționale* din 1944 și a *Acordului de Tranzit pentru Serviciile Aeriene Internaționale* semnat în 1944, cunoscut sub numele de Acordul de Tranzit, privind tranzitarea spațiului aerian de către statele-părți fără a fi nevoie de o notificare prealabilă din partea unei părți, conform art. 1 din Acord. În 1948 cele două state au semnat un Acord bilateral privind serviciile Aeriene. În august-septembrie 1965 au început o serie de ostilități militare între cele două țări, în urma cărora prevederile Acordului bilateral din 1948 și cele ale Convenției asupra Aviației Civile Internaționale au fost suspendate, iar în 1971 a avut loc un incident aviatic soldat cu deturnarea unui avion de pasageri sub pavilion indian în spațiul aerian al Pakistanului. Subiectul disputei face referire la jurisdicția *Consiliului Organizației Aviației Civile Internaționale*, apărând întrebarea dacă poate acesta să reglementeze problema dintre cele două state și dacă disputa referitoare la încetarea sau suspendarea tratatului poate fi privită ca o dispută cu referire la interpretarea și aplicarea tratatului [118].

Reliefăm că, prin convenții internaționale sunt stabilite sancțiuni pentru încălcarea obligațiilor internaționale în diverse domenii de activitate cu rol imporatnt pentru desfășurarea relațiilor pașnice în comunitatea internațională, cele mai importante fiind sancțiunile aplicabile pentru încălcarea unor norme internaționale referitoare la dezarmare, protecția mediului, dreptul mării, domeniul diplomației sau domeniul drepturilor omului, dar și sancțiunile prevăzute în tratatele de pace. După cel de-al Doilea Război Mondial, în contextul amplificării procesului de codificare a dreptului internațional public, s-au statuat prin Conferințe de pace și prin diverse alte tratate de pace (de exemplu: Tratatul de pace de la Paris din 1919-1920, Conferința de la Posdam din 1945, Conferința de pace de la Paris din 1946 și 1947, Tratatul de pace din 1949 ș.a.) [56, p. 40-45], [79, p. 116-119] o serie de măsuri de constrângere care vizau printre altele: retragerea forțelor armate din România, împărțirea teritoriilor (Transilvania revenea României, Basarabia și Nordul Bucovinei revenea Uniunii Sovietice), achitarea cheltuielilor de război, limitări ale armatei și materialului de război, asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, inclusiv libertatea de exprimare, libertatea presei, libertatea cultului, libertatea de opinie politică și întrunire publică, interdicția discriminărilor pe motiv de religie, rasă, sex sau

limbă, dizolvarea tuturor organizațiilor de tip fascist, arestarea și predarea în vederea judecării a persoanelor acuzate de crime de război și contra păcii și securității etc. Totodată, au fost inserate în textele tratatelor de pace clauze teritoriale, militare, economice ale căror dispoziții erau obligatorii pentru toate statele părți la acele tratate.

Rolul statelor în aplicarea sancțiunilor de drept internațional public. Considerăm că orice stat are stabilite reglementări juridice specifice care-i definesc propria ordine de drept, însă în raporturile lor stabilite cu alte subiecte de drept internațional, statele trebuie să se supună și ordinii juridice internaționale. Plecând de la această juxtaponere a celor două ordini de drept, cea internă și cea internațională, s-au creat în doctrină cele două teorii monistă și dualistă. În ceea ce privește dreptul internațional, Kant proiecta un model de stat mondial universal prin care credea că va fi garantată pacea mondială și vizualiza o Constituție bazată pe egalitatea statelor cu rolul de asigurare a păcii. Suveranitatea, prin elementul său de independență a statului în sfera relațiilor internaționale, înseamnă realizarea politicii interne și externe a statului în acord cu propria voință. Această independență conferă capacitatea statului de a intra în relații cu alte state și cu alte subiecte ale dreptului internațional. În schimb, absența independenței ar pune mari semne de întrebare asupra existenței statului ca subiect de drept. În conformitate cu normele dreptului internațional statele, în calitate de subiecte de drept internațional cu drepturi egale, au aceleași drepturi și obligații cu îndatorirea de a respecta în egală măsură prevederile dreptului internațional. Prin urmare, suveranitatea reprezintă respectarea principiului egalității suverane a statelor. Comunitatea internațională contemporană, constatăm că derivă dintr-un proces de integrare și de lărgire continuă a mediului politic, cea mai mare parte a evenimentelor politice trecând frontierele statelor dincolo de cadrul lor incipient, impulsționând interdependența și integrarea la nivelul comunității internaționale dincolo de ordinea juridică internă a statelor. Caracterul de intercondiționare reciprocă a statelor este dat de întreaga societate internațională, de relațiile interstatale și de faptul că dreptul internațional este într-o permanentă evoluție. După experiența celor două Războaie Mondiale și după căderea blocului comunist, comunitatea internațională a devenit mai unită fapt ce a favorizat crearea unor relații de cooperare și a unor mecanisme de control cu caracter de constrângere pentru statele care încalcă anumite norme de drept internațional, fără a omite îmbunătățirea permanentă a cadrului juridic internațional la care participă statele în calitate de creatoare de norme. Suntem de părere că obligația statelor de a respecta normele juridice internaționale nu poate fi apreciată ca o limitare a drepturilor lor suverane, chiar dacă răspunderea internațională și suveranitatea statelor sunt concepte independente în dreptul internațional. Statul trebuie să asigure ordinea pe teritoriul său în vătatea suveranității, iar în plan internațional colaborează și cooperează cu celelalte state pentru păstrarea ordinii juridice internaționale. Progresul tehnic și științific a favorizat și ajutat

colaborarea statelor și sporirea eforturilor comune de apărare a păcii și securității, pentru lupta contra terorismului sau împotriva altor pericole care amenință omenirea. Sporirea numărului organizațiilor internaționale supranaționale și a influenței acestora, de tipul Organizației Națiunilor Unite, Banca Mondială, NATO, Fondul Monetar Internațional a condus la obligația statelor de a adopta politicile recomandate de aceste organizații, transformându-le în simpli executanți ai deciziilor luate la nivel internațional.

În ceea ce privește cele 28 de state membre ale Uniunii Europene, acestea au transferat o parte din prerogativele lor organelor și instituțiilor UE, dar nefiind încorporate într-o structură de tip federativ [87, p. 183-184] și-au păstrat suveranitatea. Referitor la relațiile dintre statele membre, art. 3 din TFUE (Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene) prevede că UE respectă egalitatea statelor membre în raport cu tratatele, precum și identitatea lor națională. Potrivit principiului subsidiarității, UE intervine doar dacă obiectivele sale preconizate nu pot fi realizate de statele membre nici la nivel central, nici regional sau local, dar acestea se pot concretiza cel mai bine la nivelul Uniunii. Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, semnat la 13 decembrie 2007 și intrat în vigoare la 1 decembrie 2009 după ce a fost ratificat de cele 27 de state membre existente la acel moment, a adus o serie de elemente de inovație în ceea ce privește relațiile dintre statele membre. Tratatul a fost ratificat de România în anul 2008 (prin Legea nr.13/2008), aceasta fiind al patrulea stat membru al Uniunii Europene care a încheiat procedura de ratificare parlamentară, după finalizarea acestui proces în Ungaria, Slovenia și Malta. Tratatul cuprinde o dispoziție care se referă la revizuirea tratatelor, în sensul că oricare stat membru poate prezenta Consiliului proiecte de revizuire a tratatelor (art. 48 TUE). Alte inovații se referă la: asigurarea coerenței pe plan extern prin redimensionarea Politicii Externe și de Securitate Comună - prin Tratatul de la Lisabona este introdusă posibilitatea unei cooperări mai strânse între statele membre interesate în domeniul de securitate și apărare (cooperarea structurată permanentă); clauza de solidaritate (art.222 din TFUE) - o premieră adusă de Tratatul de la Lisabona este constituită de introducerea clauzei de solidaritate, ca expresie a viziunii actorilor de decizie europeni, în sensul că, în fața unor provocări majore, cel mai bun răspuns poate fi dat printr-o cooperare a statelor membre la nivelul Uniunii Europene. Identificăm o consecință foarte importantă a intrării în vigoare a acestui tratat pentru Moldova, în sensul că acest document permite lărgirea pe viitor a Uniunii prin acceptarea de noi state membre. În același timp, tratatul acordă Uniunii o personalitate juridică unică care a întărit puterea negocierilor pe plan mondial și a așezat Uniunea în rândul actorilor pe plan internațional. În acest sens, observăm un avantaj pentru Republica Moldova, întrucât UE are o poziție diplomatică unică și participă într-o manieră calitativă la procesul reglementării conflictului din Transnistria, în calitatea sa de observator. În

aceiași timp, datorită creșterii funcționării și ameliorării procesului decizional și, de asemenea, unei poziții unice în cadrul politicii externe europene și a afacerilor internaționale, vecinii imediați ai Uniunii cum este Moldova, pot beneficia și valorifica o implicare mai activă și previzibilă a UE în reglementarea anumitor probleme de interes comun, cum sunt crizele economice, energetice, problemele sociale sau amenințarea armată [105]. Anume prin faptul că s-a acceptat ideea existenței unor paralelisme destul de mari între politica europeană de vecinătate și politica de extindere, Republica Moldova capătă perspective de integrare europeană pe termen mediu [2]. Apreciem că este de bun augur pentru statele mici faptul că statele puternice își arată încrederea și susținerea față de statele mici, garantându-le pe viitor întărirea poziției în sfera comunității internaționale.

Reliefăm că, potrivit Cartei ONU, securitatea colectivă reflectă acțiunea solidară a statelor împotriva încălcării drepturilor oricărui membru al comunității internaționale [165]. Modul în care sunt puse în practică măsurile de constrângere, atitudinea statelor în adaptarea legislațiilor interne pentru implementarea celor internaționale pentru ca sancțiunile dispuse să fie executate și să restabilească relațiile internaționale, reprezintă factori care contribuie la eficiența sancțiunilor de drept internațional în asigurarea ordinii juridice internaționale în cadrul comunității internaționale. [143] Constatăm că nu există nici un tratat internațional care să cuprindă reglementări clare pentru a prescrie sau a pune în executare sancțiuni de drept internațional de către state și este general acceptat faptul că dreptul internațional nu poate stabili limite privind aplicarea acestora de către un stat. O idee unanim acceptată de state este aceea că elementele generale de competență în ceea ce privește aplicarea sancțiunilor internaționale sunt teritorialitatea și naționalitatea. În acest sens, art. 25 din Carta ONU amintește că respectarea și executarea unei decizii a Consiliului de Securitate prin care se dispun sancțiuni în conformitate cu art. 39 și 41 din Cartă este obligatorie pentru statul care a încălcat o normă juridică internațională. S-ar putea interpreta că punerea în aplicare a unei sancțiuni ar intra în conflict cu o cerință de drept intern, însă nu este un motiv de refuz a respectării deciziilor Consiliului de Securitate. Deși art. 41 din Carta ONU nu conține o dispoziție clară la neexecutarea unei sancțiuni care emană de la Consiliul de Securitate, totuși se poate interpreta, în baza art. 42, că, dacă au eșuat sancțiunile de natură economic și diplomatice se pot dispune măsuri militare pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale. Aceste măsuri vizează demonstrații, măsuri de blocadă și alte operațiuni executate de forțe aeriene, maritime sau terestre ale membrilor ONU [64, p. 23]. Analiza rezoluțiilor Consiliului de Securitate, jurisprudenței instanțelor internaționale de genul Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) și a Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO), a Ghidului pentru implementarea și

evaluarea măsurilor restrictive adoptate în cadrul politicii externe și de securitate comună (PESC), a Cartei ONU ajută la înțelegerea cadrului de aplicare a sancțiunilor internaționale.

Concluzionăm că normele imperative ale dreptului internațional conturează obligațiile pe care le au statele față de comunitatea internațională în ansamblul său, iar respectarea acestor norme juridice decurg din interesul juridic comun al tuturor statelor. Violarea acestor obligații internaționale care derivă din normele imperative ale dreptului internațional public poate să antreneze consecințe pentru statul responsabil, dar și pentru alte state. Art. 40 al Proiectului de articole al CDI menționează situația unei „violări grave” de către un stat a unei obligații care decurge din normele imperative ale dreptului internațional, definind conținutul acestei noțiuni, și anume că violarea este gravă dacă ea demonstrează din partea statului vinovat un eșec sistematic sau flagrant în îndeplinirea obligațiilor, iar art. 41 se referă la cooperarea statelor pentru a pune capăt, prin mijloace licite, oricăror violări grave. Ca o concluzie a celor expuse mai sus, considerăm că, pentru a respecta normele și principiile fundamentale ale dreptului internațional public, pentru asigurarea cooperării și securității în lume, toate statele și, implicit organizațiile internaționale, trebuie să suporte consecințele în cazul abaterilor sau a încălcărilor grave ale normelor internaționale, ca urmare a conduitei lor ilicite și să suporte sancțiunile stabilite de către statele lezate. Orice decizie luată de reprezentanții statelor în diversele probleme cu care se confruntă ar trebui calculată și luată în mod corespunzător pentru a contracara orice acțiune ilicită care ar dăuna altui stat.

3.4. Rolul justiției internaționale în aplicarea normelor de drept internațional

Abundența, diversitatea și complexitatea textelor legislative și reglementările diverselor documente internaționale contribuie la redarea din ce în ce mai puțin anevoioasă a posibilității de rezolvare a conflictelor internaționale care apar în relațiile interstatale [106, p. 7]. Reliefăm că justiția internațională și mecanismele care o pun în mișcare compuse din instanțele jurisdicționale și arbitrale constituie o modalitate foarte importantă de aplicare a normelor dreptului internațional, de influențare a creării și dezvoltării dreptului internațional și de realizare și consolidare a ordinii publice internaționale. [146]

Justiția internațională are caracteristici derivate din trăsăturile dreptului internațional și anume: *caracter consensual* – ceea ce semnifică că este necesar acordul părților unui diferend pentru recurgerea la o instanță jurisdicțională sau arbitrală, și *caracter facultativ* – adică părțile unui diferend sunt libere să aleagă, pentru soluționarea acestuia, mijloace politico-diplomatice sau alte mijloace pașnice, la alegerea lor și nu există obligația soluționării pe cale judiciară sau prin arbitraj. Potrivit art. 33 alin. 1 din Carta ONU: *”Părțile la orice diferend a cărui prelungire ar putea pune în primejdie menținerea păcii și securității internaționale trebuie să caute să-l*

rezolve, înainte de toate, prin tratative, anchetă, mediație, conciliere, arbitraj, pe cale judiciară, recurgere la organizații sau acorduri regionale sau prin alte mijloace pașnice, la alegerea lor.”

Din punct de vedere terminologic, prin jurisdicție internațională se înțelege un organ arbitral sau judiciar instituit prin acordul dintre state sau alte subiecte de drept internațional, în vederea soluționării diferendelor internaționale apărute sau care ar putea să apară. Acest termen mai poate desemna împuternicirea acordată de părțile unui diferend unui astfel de organ pentru a-l soluționa sau competența acestuia de a soluționa un diferend internațional [7, p. 2]. Rolurile instanțelor jurisdicționale internaționale sunt:

- *soluționarea diferendelor internaționale* (cel mai important rol);
- *interpretarea dreptului internațional, aplicarea dreptului internațional existent;*
- *identificarea dreptului internațional existent aplicabil și a normelor cutumiare noi* (amintim aici art. 38 din Statutul CIJ care definește hotărârile judecătorești, inclusiv cele ale jurisdicțiilor internaționale ca fiind mijloace auxiliare de determinare a regulilor de drept; instanțele internaționale au un rol deosebit în constatarea existenței elementelor material și subiectiv al unei cutume, iar sentințele acestora devin veritabile probe ale cutumei);

- *identificarea zonelor neacoperite de dreptul internațional* (ne referim aici la relațiile internaționale care încă nu sunt reglementate de dreptul internațional);

- *influențarea procesului de creare a dreptului internațional și de modificare și completare al celui existent* (de exemplu, raționamentele CIJ din speța Platoul continental al Mării Nordului (Danemarca și Olanda c. Germania din 1969) au influențat dezbaterile la a Treia Conferință privind Dreptul Mării, finalizată cu adoptarea Convenției de la Montego-Bay privind dreptul mării din 1982);

- *realizarea funcției dreptului internațional de ordonare a relațiilor internaționale* (pentru că jurisdicțiile internaționale au o contribuție semnificativă la îndeplinirea acestei funcții prin creșterea încrederii în dreptul internațional, eliminarea unor probleme pentru soluționarea cărora, prin mijloace politico-diplomatice, este necesară luarea unor decizii sensibile, coroborate cu recurgerea la normele dreptului internațional, asigurarea și menținerea păcii internaționale prin soluționarea diferendelor, prin măsuri conservatorii și avize consultative ale CIJ în probleme legate de menținerea păcii și securității internaționale).

Analizând doctrina dreptului internațional, identificăm următoarele criterii de clasificare a instanțelor internaționale:

1. *După modalitatea de soluționare jurisdicțională:*

- instanțe arbitrale (ad-hoc și permanente);
- instanțe jurisdicționale propriu-zise.

2. *După subiectele care pot participa la procedură:*

- instanțe de tip clasic (adică la procedură pot participa doar statele): cum este spre exemplu Curtea Internațională de Justiție, Curtea Permanentă de Arbitraj, Curtea de Conciliere și Arbitraj a OSCE;

- instanțe de a doua generație (la procedură pot participa și alte subiecte de drept internațional): Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) (la procedura căreia au acces state, persoane fizice, organizații neguvernamentale, deci persoane juridice), Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării (TIDM) (la procedura căreia au acces state, organizații internaționale și persoane fizice care au raporturi contractuale cu Autoritatea), Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) (la care au acces state, persoane fizice și juridice și organe ale Uniunii Europene), Curtea Permanentă de Arbitraj (CPA) (la ea având acces statele, organizațiile internaționale sau subiecții particulari), Curtea Penală Internațională (CPI) și tribunalele internaționale penale la care au acces doar persoane fizice.

3. După întinderea competenței:

- instanțe cu vocație universală cum ar fi: Curtea Internațională de Justiție (CIJ), Curtea Permanentă de Arbitraj (CPA), Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării (TIDM);

- instanțe cu vocație regională: Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE), Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), Curtea Interamericană a Drepturilor Omului (CIDO), Curtea Africană a Drepturilor Omului (CADO), Curtea de Conciliere și Arbitraj a OSCE (CCA a OSCE) și altele;

- instanțe cu vocație subregională: Tribunalul de Justiție al Comunității Andine (TJCA), Curtea de Justiție a ECOWAS, Curtea Centramericană de Justiție (CCJ) etc.

4. După felul competenței materiale:

- instanțe cu competență generală: Curtea Internațională de Justiție (CIJ), Curtea Penală Internațională (CPI), Curtea Permanentă de Arbitraj (CPA) ș.a.;

- instanțe cu competență specializată: Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării (TIDM), Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), Curtea Penală Internațională (CPI) ș.a [7, p. 7-8].

După părerea noastră, cea mai importantă instanță internațională este Curtea Internațională de Justiție. Din punct de vedere formal, CIJ nu reprezintă o continuare a CPJI, însă din punct de vedere substanțial autorii de specialitate consideră că noua Curte o continuă pe precedentă Curte Permanentă de Justiție Internațională [18, p. 191]. Înființarea Curții Permanente de Justiție Internațională a fost prevăzută de art. 14 al Pactului Societăților Națiunilor și a funcționat timp de 18 ani începând cu anul 1922, nefiind organ al Societății Națiunilor, spre deosebire de CIJ. Înainte de CPJI, prima instanță judiciară permanentă era Curtea de Justiție Centramericană care fusese creată prin Tratatul de la Washington din 1907 și funcționa doar ca jurisdicție cu vocație

regională. Urmarea firească, am putea spune, a fost înființarea Curții Internaționale de Justiție cu sediul la Haga, o instanță de tip clasic cu competență generală și care, potrivit art. 92 din Carta ONU reprezintă organul judiciar principal al acestei organizații cu vocație de universalitate. Statutul CIJ a preluat în cea mai mare parte statutul vechii Curți și la fel s-a întâmplat și cu jurisprudența acesteia. Elementul de noutate este faptul că CIJ a fost instituită ca organ principal al ONU, Statutul CIJ face parte intergrantă din Cartă, iar membrii ONU au acces la jurisdicția Curții Internaționale de Justiție. În anumite condiții, accesul este permis și statelor care nu sunt membre ale ONU. Ceea ce este specific instanțelor jurisdicționale internaționale este procedura internațională care poate face ca votul majorității să fie unul efectiv, întrucât este singura procedură acceptată ca fiind compatibilă cu suveranitatea statală. În viziunea lui Hans Kelsen [167, p. 208], centralizarea nu putea începe în sistemul internațional cu organizarea unei puteri executive centralizate, pentru că aceasta trebuia să urmeze un minim de rezistență a statelor la centralizare. CIJ a fost dotată instituțional cu o autonomie necesară exercițiului funcției judiciare, în virtutea calității sale de organ judiciar principal al ONU, deși nu a putut fi organizată ca o jurisdicție centrală efectivă. Curtea posedă două funcții: funcția contencioasă și funcția consultativă. Competența/funcția contencioasă: *Ratione personae*, Curtea se limitează, din punct de vedere al procedurii contencioase, doar la statele-părți la Statutul Curții, potrivit art. 34 al. (1) din Statutul CIJ [64, p. 32, 310]. Astfel, statele care pot fi părți în procedura contencioasă sunt: fie statele membre ONU (evident în mod automat membre ale Cartei ONU și, implicit la Statut), fie state care nu sunt membre ONU, dar care au devenit ulterior, în anumite condiții fixate de Adunarea Generală și la Recomandarea Consiliului de Securitate, parte la Statut (de exemplu: Elveția - înainte de a deveni membră ONU - Lichtenstein, San-Marino) [18, p. 383], fie state care nu sunt membre ONU și nici membre ale Statutului CIJ (în condițiile stabilite de Consiliul de Securitate al ONU).

Ratione materiae, Curtea judecă litigiile juridice - diferendele pe care i le supun părțile și toate chestiunile prevăzute în mod special de Cartă sau de tratatele în vigoare. Acestea sunt diferende de ordin juridic care pot avea ca obiect: interpretarea unui tratat; orice problemă de drept internațional; existența oricărui fapt care, dacă ar fi stabilit, ar constitui încălcarea unei obligații internaționale; natura sau întinderea reparației datorate pentru încălcarea unei obligații internaționale [7, p. 60]. Hotărîrea sau decizia se pronunță la 3-6 luni de la finalizarea procedurii orale și este definitivă și nu se poate face apel, însă se poate solicita revizuirea ei sau interpretarea acesteia. Cazurile prezentate în fața CIJ se referă la delimitări de frontieră, delimitări teritoriale, delimitări de spații maritime, probleme de drept diplomatic și consular, chestiuni privind folosirea ilegală a forței, cauze care privesc pretenții de natură comercială, chestiuni de mediu sau chiar interese private, inclusiv drepturi ale omului.

Hotărârea judecătorească internațională reprezintă actul unilateral de natură jurisdicțională care rezolvă definitiv și obligatoriu un diferend internațional. Orice hotărâre este structurată din punct de vedere formal din: partea descriptivă, care cuprinde individualizarea cauzei (prin descrierea Tribunalului sau a Curții, prezentarea concluziilor părților, a stării de fapt etc.) și expunerea motivelor pe care se bazează soluția și o parte normativă, care se numește dispozitiv. Conținutul dispozitivului, adică conținutul normativ al hotărârii se bucură de autoritate de lucru judecat. În dreptul internațional general nu există grade de jurisdicție și, prin urmare, o hotărâre internațională poate fi atacată doar pe calea recursului. Observăm că, deși sunt obligatorii, hotărârile judecătorești internaționale nu sunt executorii, ci, de regulă, statele execută cu bună-credință obligațiile ce le revin.

Este cert că pentru a soluționa cu succes un diferend internațional jurisdicția sesizată trebuie să aplice normele și principiile proprii dreptului internațional public. În primul rând, se are în vedere aici dreptul pozitiv, adică un drept preexistent, valabil și aplicabil speței la momentul sesizării. Instanța va aplica acele forme de exprimare a normelor dreptului pozitiv, ceea ce ne trimite imediat la tratate și la cutuma internațională. În privința tratatului internațional, în procesul aplicării, inevitabil instanța face uz de funcția interpretării la care ne vom referi ulterior. La rândul său, cutuma internațională reclamă forța intelectuală a instanței de a identifica acest izvor, constatarea reflectându-se și asupra procesului de aplicare bi- sau/și multilaterală a acesteia. Raportând sursele dreptului internațional la art.38 al Statutului CIJ, Curtea se poate confrunța și cu alte surse, a căror determinare poate fi reclamată, cum ar fi „principiile generale de drept recunoscute de națiunile civilizate” sau principiile degajate din jurisprudența internațională, ori „doctrina celor mai calificați specialiști”, ca mijloace auxiliare de determinare a normelor de drept. Nu este de neglijat și faptul că problema lacunelor în dreptul internațional are o pondere considerabilă în procesul aplicării dreptului internațional de diverse state, organizații internaționale și jurisdicții internaționale. Acest fapt determină o atenție permanentă sporită în doctrina juridică față de lacunele dreptului internațional – atât în trecut, cât și la momentul actual. Conceptul stabilirii și eliminării lacunelor dreptului internațional este cercetat în cadrul tuturor marilor sisteme de drept, inclusiv în dreptul internațional. Dezvoltarea acestuia se datorează sporirii obiective a rolului dreptului internațional în cadrul relațiilor internaționale, inovării sarcinilor în fața diplomației statelor lumii spre conturarea unei ordini juridice internaționale orientate spre securitate și democrație, precum și spre asigurarea eficienței acestei ordini. În această perspectivă, conceptul poate fi privit ca un rezultat concret al activității jurisdicțiilor internaționale în procesul complex de aplicare a dreptului internațional la soluționarea cauzelor concrete cu care au fost sesizate. Conceptul de „organ de realizare a dreptului” al CIJ constituie un fapt evident și logic. El se explică nemijlocit prin practica Curții,

dar și prin evoluția procedurii de soluționare a diferendelor în general. Ideea activității de aplicare a dreptului ca o funcție fundamentală și diriguitoare a Curții Internaționale de Justiție și-a găsit reflectare și în teoria jurisprudențială [93, p. 58].

Suplimentar, din prevederile art. 59 al Statutului Curții Internaționale de Justiție rezultă că *”Decizia Curții nu are forță obligatorie decât între părțile în litigiu și numai pentru cauza pe care o soluționează”*. În același timp, din analiza doctrinei deducem că rolul instanțelor internaționale, în special al Curții Internaționale de Justiție în sistemul internațional a fost cel mai bine evidențiat de judecătorul internațional P. Pescatore care consideră că o hotărâre produce efecte între părțile implicate într-o anumită cauză și fiecare hotărâre constituie un precedent. Pe de altă parte, problema care se ridică este dacă acea hotărâre va fi sau nu pusă în aplicare de către părți. Hotărârea ca precedent are menirea de a clarifica dreptul pentru viitor, iar efectul creat este de nezdruccinat, puternic și este valabil pentru orice parte interesată de acea hotărâre. Fie că este vorba de hotărâri arbitrale sau decizii ale CIJ, unele au influențat într-o manieră decisivă chiar și CDI în încercările sale de a codifica și dezvolta dreptul internațional, dar cert este că toate au avut un rol incontestabil în dezvoltarea dreptului internațional. Multe decizii sau avize ale CIJ operează în materia competenței Curții, cum ar fi de exemplu: Hotărârea CIJ în cauza Strâmtoarea Corfu, din 1949. [118]. Alt exemplu constituie Cauza privind dreptul de trecere prin teritoriul Indian Portugalia c. India (1957) [156]: începând cu 1954, guvernul indian interzisese Portugaliei să tranziteze pe teritoriul său mărfuri, persoane, forțe armate, arme și muniții, între posesiunile coloniale portugheze (între Daman și enclavele Dadra și Nagar-Aveli). Portugalia s-a adresat Curții solicitând recunoașterea dreptului de trecere între aceste teritorii a persoanelor, mărfurilor, armelor, munițiilor și forțelor armate, specificând că nu este vorba de un drept de acces pe teritoriul indian, ci de un drept de tranzit. Cercetînd în mod distinct practica referitoare la trecerea prin teritoriul indian a persoanelor private și a funcționarilor civil, Curtea și-a fundamentat hotărârea pe cutumele formate între cele două părți și recunoaște astfel expres existența unor cutume locale, formată prin practica existentă între două state: „Nu există nici un motiv pentru care numărul statelor între care se poate constitui o cutumă locală, pe baza unei practici îndelungate trebuie să fie mai mare de două...”. În cazul tranzitării teritoriului indian de către persoane private, funcționari civili sau mărfuri, Curtea constată că dreptul de trecere a fost recunoscut Portugaliei pe o perioadă mai mare de un secol, fără să fie afectat de schimbările de regim, drept pentru care rezultă că această practică a fost acceptată de către părți ca o regulă juridică, din care derivă drepturi și obligații ale părților. În cazul persoanelor private și mărfurilor, Curtea recunoaște deci dreptul de trecere în beneficiul Portugaliei. Pentru aceleași motive, lipsa unei asemenea cutume locale în cazul forțelor armate, poliției, armelor și munițiilor determină respingerea cererii Portugaliei pentru acestea din urmă [18, p. 192].

În *Cauza Delimitarea platoului continental în Marea Nordului (RFG c. Danemarca și RFG c. Olanda) (1967-1969)* părțile nu au solicitat Curții să stabilească efectiv linia de delimitare, ci doar să indice principiile și normele de drept internațional aplicabile, obligându-se să realizeze delimitarea pe această bază. Curtea a subliniat astfel că temeiul pretențiilor unui stat asupra zonelor platoului său continental o constituie prelungirea naturală a teritoriului său sub mare. Principiile dreptului internațional care guvernează delimitarea platoului continental sunt acelea conform cărora această delimitare trebuie să facă obiectul unui acord între statele interesate și că acordul trebuie să se realizeze după principiile echitabile. Curtea a conchis delimitarea în cauză trebuie să se opereze după aceste principii, ținând cont de toate circumstanțele pertinente și de manieră a atribui fiecărei părți, în măsura posibilului, totalitatea zonelor platoului continental constituind prelungirea naturală a teritoriului său sub mare [13, p. 230-231]. În aceeași direcție se înscrie și *Cauza Delimitarea maritimă în Golful Maine (Canada c. SUA) (1981-1984)*, în cadrul căreia judecătorii au apreciat că din cauza configurației Golfului Maine nu este posibilă trasarea unei linii unidirecționale, remarcând că în vreme ce în sectorul nord-estic al zonei de delimitare relația țărmurilor este de adiacență, în sectorul final această relație se transformă, țărmurile fiind opuse [181, p. 306]. În materie de precedent, o importanță majoră o are și *Hotărîrea CIJ din 11 septembrie 1992, în afacerea privind frontiera terestră, insulară și maritimă dintre El Salvador și Honduras*. Statele se găsesc frecvent în dezacord referitor la prezența caracterului istoric al unui golf care înseamnă că, în mod tradițional, este considerată ca aparținând suveranității statului de coastă. Consecința în plan juridic este regimul asimilat apelor interioare. Menționăm, cu titlu exemplificativ, pretențiile canadiene asupra Golfului Hudson sau Golfului Saint Laurent și pretențiile libiene asupra Golfului Syrta. În ceea ce privește problema golfurilor comune mai multor state, nu a fost consacrată pînă acum o soluție general recunoscută de statele interesate dar jurisprudența internațională în materie se sprijină pe două hotărîri cruciale care sunt concordante în principiu deși au fost pronunțate în conjuncturi istorice total diferite. Și exemplele, bineînțeles ar putea continua. Realizînd o statistică a cazurilor soluționate de CIJ din 1947 și pînă în prezent, observăm că în ultimii ani tot mai puține diferende sunt supuse soluționării jurisdicției Curții. Acest fapt, ne determină să concluzionăm că statele sunt din ce în ce mai conștiente de rolul dreptului internațional și, mai ales, de rolul lor în procesul de creare și aplicare a normelor juridice internaționale și de rolul lor incomensurabil în apărarea păcii și securității internaționale, acceptînd și respectînd aceste norme reglementate prin diversitatea instrumentelor juridice.

Curtea Permanentă de Arbitraj (CPA) reprezintă tot o instanță de tip clasic cu vocație universală și competență generală ca și CIJ și a fost creată prin Convenția de la Haga din 1899 cu privire la reglementarea pașnică a diferendelor internaționale, fiindu-i reafirmată autoritatea prin

Convenția de la Haga din 1907 încheiată în același domeniu. Relatăm că CPA și-a început activitatea în anul 1902, iar după înființarea ONU a devenit observator la Adunarea Generală a ONU. Sediul Curții este la Haga în Palatul Păcii, unde funcționează din 1913. Curtea este cea mai veche instituție, cu vocație universală, de soluționare a disputelor internaționale. În prezent numără 117 state părți la una sau cealaltă dintre cele două Convenții, sau la ambele. România este parte la Convenția de la Haga din 1899 din 4 septembrie 1900, iar la Convenția de la Haga din 1907 din 30 aprilie 1912. Inițial CPA a soluționat doar diferende interstatale, iar din perioada anilor '30 a fost autorizată să utilizeze mijloacele de care dispunea pentru concilierea și arbitrajul diferendelor internaționale de natură comercială și de investiții între state și părți private. Diversificarea și modernizarea regulilor de procedură ale CPA a făcut posibilă, începând cu anul 1992, lărgirea competențelor acestei Curți, ceea ce s-a transpus prin mărirea numărului de cazuri. Printre cele mai interesante cazuri examinate de CPA, care implică presupun aplicarea normelor de drept internațional public se numără : *cazul Canalul Beagle din 1977* în care, în conformitate cu un tratat din 1902, a fost desemnată ca arbitru regina Angliei, pentru soluționarea disputelor teritoriale dintre Chile și Argentina; *cazul Rainbow Warrior din 1986* [160] în care Noua Zeelandă și Franța l-au desemnat ca arbitru unic pe Secretarul General al ONU; *cazul Insula Palmas, Olanda c. SUA din 1928* și *cazul Bunurile britanice din Marocul spaniol, Marea Britanie c. Spania din 1925* unde arbitru unic a fost desemnat juristul elvețian Max Huber. Printre ultimele cauze soluționate de CPA se numără: *OAO Gazprom c. Lituania și Spațiul maritim din Chagos (Mauritius c. Regatului Unit)*.

Tribunalul Internațional pentru Dreptul mării (TIDM) a fost creat prin Convenția ONU privind dreptul mării din 1982 de la Montego-Bay [25] ca jurisdicție permanentă specializată pentru soluționarea diferendelor legate de dreptul mării reglementat de Convenție. Este o instanță de a doua generație, cu vocație universală și având competență specializată. Sediul TIDM este la Hamburg, Germania și este operațional din 1996. România este parte la Convenția ONU privind dreptul mării din 1996, ratificând această convenție prin Legea nr. 110/1996 [55]. Pentru Republica Moldova Convenția este în vigoare din 2007. Adunarea Generală a ONU a acordat în 1996 TIDM statutul de observator la ONU, iar în 1997 Tribunalul a încheiat un acord de cooperare cu ONU.

Tribunalul exercită în esență competența contencioasă, examinând diferende cu participarea nu doar statelor părți la Convenția de la Montego-Bay din 1982, ci și entităților nestatale cum ar fi Autoritatea Internațională a teritoriilor submarine, Întreprinderea, persoane fizice sau juridice care au raporturi contractuale privind activitățile economice desfășurate în Zona Internațională a teritoriilor submarine. În general, TIDM are competență să soluționeze toate diferendele și cererile care îi sunt supuse în conformitate cu Convenția privind dreptul

mării sau orice diferend cu privire la interpretarea și aplicarea unui tratat sau convenție care se referă la o problemă vizată de Convenție, conform art. 22 din Statutul TIDM [7, p. 93]. De exemplu, prima Cameră ad-hoc a fost constituită în *speța privind conservarea și explorarea durabilă a stocurilor de pește-spadă din Pacificul de Sud-Est (Chile c. Comunitățile Europene)*, inițiată în 2000, procedura fiind suspendată în urma unui aranjament între părți. Un alt caz soluționat de TIDM a fost *speța Juno Trader* din decembrie 2004, Saint-Vincent și Grenadine c. Guineea-Bissau – eleberare promptă. Până în prezent tribunalul de la Hamburg a soluționat 24 de cazuri [172]. Printre ultimele cauze examinate de TIDM este *Cazul Arctic Sunrise, Olanda vs. Federația Rusă din 6 noiembrie 2013* și se referă la măsuri provizorii. În *speță*, Olanda a cerut în baza art. 290 din Convenția Națiunilor Unite privind dreptul mării de la Montego-Bay din 1982 ca TIDM să recomande măsuri provizorii specifice în disputa dintre Olanda și Federația Rusă privind vasul Arctic Sunrise care naviga sub pavilion olandez. Disputa se referă la autoritatea Federației Ruse de a acosta și a reține vasul Arctic Sunrise în zona exclusivă economică a Federației și a reține echipajul vasului fără a avea aprobarea Olandei. Decizia luată în acest caz s-a bazat pe precedentele create de Cauza Southern Bluefin Tuna, Noua Zeelandă vs. Japonia, Australia vs. Japonia din 1999 și Cauza Mox Plant, Irlanda vs. Marea Britanie din 2001 [172]. Tribunalul emite decizii definitive și obligatorii care sunt executorii pe teritoriul statelor părți în același mod ca și sentințele sau ordonanțele celei mai înalte instanțe a statului parte [7, p. 97].

Curtea de Conciliere și Arbitraj a OSCE (CCAOSCE) este o instanță de tip clasic cu vocație regională și a fost creată prin Convenția privind concilierea și arbitrajul în cadrul CSCE/OSCE, adoptată la 26 octombrie 1992, prin consens, în cadrul Consiliului de Miniștri al CSCE. Convenția a fost semnată la 15 decembrie 1992 la Stockholm și a intrat în vigoare la 5 decembrie 1994. CCAOSCE face parte din sistemul mecanismelor OSCE de soluționare a diferendelor internaționale, devenind operațională din 1995 și are sediul la Geneva, Elveția. Scopul său este de a aplana disputele și conflictele ce îi sunt înaintate de către statele semnatare ale convenției. Orice stat parte poate supune unilateral unei comisii de conciliere orice diferend cu un alt stat-parte, care nu a putut fi soluționat prin negocieri într-o perioadă de timp rezonabilă. Curtea nu este un organism permanent al OSCE, ea întrunindu-se numai atunci când este însărcinată cu soluționarea unei cauze. Hotărîrea Comisiei de Conciliere poate fi acceptată de părți sau nu, (în acest caz), părțile avînd la dispoziție un interval de 30 zile în care să se decidă. În cazul în care hotărîrea nu este acceptată cauza va fi înaintată Tribunalului Arbitral a cărui hotărîre este obligatorie. Până în prezent Curtea nu a fost solicitată pentru soluționarea vreunei cauze [31]. Convenția aplică principiul subsidiarității [7, p.104]. Art. 19 din Convenție stipulează faptul că tribunalul arbitral sau Comisia de conciliere pot înceta examinarea unui diferend supus lor în următoarele situații: fie înainte de sesizarea comisiei sau tribunalului dacă acel diferend

fusese supus unei curți sau unui tribunal pe care părțile în litigiu erau obligate să o accepte sau dacă o asemenea instanță pronunțase deja o hotărâre asupra fondului, fie părțile aflate în litigiu acceptase anterior competența exclusivă a unui alt organ jurisdicțional. Convenția aduce un element de noutate în procedura Comisiei de conciliere care rezidă în posibilitatea sesizării unilaterale a unei comisii de conciliere pentru soluționarea unui diferend, concilierea fiind obligatorie. În cazul în care părțile invitate să găsească o soluție reciproc acceptabilă nu ajung la nici o înțelegere, comisia elaborează un raport final care cuprinde propunerile comisiei de conciliere pentru soluționarea diferendului pe care îl notifică părților, iar acestea au la dispoziție 30 de zile pentru a-l accepta sau nu. Raportul final se înaintează Consiliului OSCE. Acest organism dispune de posibilități de acțiune politică asupra părților implicate în diferend. Moldova a semnat *Convenția privind Concilierea și Arbitrajul în cadrul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa* adoptată în 1992 la 15 decembrie 1992 și a ratificat-o la 1 februarie 1999 prin Hotărârea Parlamentului nr. 203/1998, intrând în vigoare pentru Republica Moldova în aprilie 1999. România a semnat Convenția tot la 15 decembrie 1992 și a ratificat-o la 22 mai 1996 prin Legea nr. 5/1996, intrând în vigoare pentru partea română la 22 iulie 1996 [171]. Până în prezent, nici un diferend nu a fost suspus Curții spre soluționare datorită reticentei statelor față de noi metode de soluționare a diferendelor.

Curtea Penală Internațională (CPI) – este o instituție de a doua generație având competență generală și specializată. Ideea înființării unei curți penale internaționale cu caracter permanent care să stabilească atât răspunderea persoanelor fizice cât și a statelor datează din 1919 din perioada Societăților Națiunilor. Au urmat încercări succesive în 1926, în 1927 ale Asociației Internaționale de Drept Penal și apoi în 1937 s-a încercat adoptarea de către Adunarea Societăților Națiunilor a *Convenției privind crearea unei Curți Penale Internaționale la Geneva*, dar care nu a intrat în vigoare datorită climatului politic agitat din preajma celui de al Doilea Război Mondial. Abia la 17 iulie 1998 a fost adoptat la Roma de către *Conferința Diplomatică a Plenipotențiarilor*, Statutul CPI prin care a fost înființată Curtea Penală Internațională. Statutul a fost semnat de 122 de state și are sediul la Haga. România a semnat Statutul la 7 iulie 1999 și l-a ratificat prin Legea nr. 111/2002. Moldova a semnat Statutul CPI la 8 septembrie 2000 [81, p. 401]. CPI este competentă să judece crime de genocid (art. 6 din Statut), crime împotriva umanității (art. 7), crime de război (art. 8) și crima de agresiune [64, p. 602-607].

Potrivit art. 77 din Statut Curtea poate aplica următoarele pedepse: a) o pedeapsă cu închisoarea pe timp de cel mult 30 de ani; sau b) o pedeapsă cu închisoare pe viață, dacă gravitatea extremă a crimei și situația personală a condamnatului o justifică. 2. La pedeapsa cu închisoarea Curtea poate adăuga: a) o amendă stabilită conform criteriilor prevăzute de Regulamentul de procedură și de probe; b) confiscarea de profituri, de bunuri și de averi

provenind direct sau indirect din crime, fără prejudicierea drepturilor terților de bună credință.
[98] În stabilirea pedepsei se ține cont de Regulament, de probe, gravitatea crimei și situația personală a condamnatului. Până în prezent sunt 23 de cauze în 9 situații examinate de către Curte.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului reprezintă o instanță de a doua generație, cu vocație regională și competență specializată. CtEDO a fost înființată prin *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale semnată la Roma la 4 noiembrie 1950* și intrată în vigoare la 3 septembrie 1953, cu sediul la Strassbourg, Franța. Inițial, sistemul de protecție și respectare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului vizat de Convenție cuprindea 3 instituții: Comisia Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Comitetul de Miniștri, însă prin Protocolul nr. 11 la Convenție intrat în vigoare la 1 noiembrie 1998 s-a stabilit doar o Curte unică prin contopirea Comisiei și a Curții anterioare, în timp ce Consiliul și-a păstrat atribuțiile. Constatăm că în competența Curții (*ratione materiae*) intră încălcări ale drepturilor omului ale libertăților fundamentale prevăzute de Convenție. Curtea poate fi sesizată de state, persoane fizice, grupuri de persoane fizice și ONG-uri, cu condiția ca încălcările să se fi produs ulterior intrării în vigoare a Convenției. Hotărârile CtEDO au caracter obligatoriu pentru statul pârât.

Cele mai notorii cazuri de dificultăți în executare sunt *cazurile contra Turciei legate de situația din Ciprul de nord* [152] și *cauza Ilașcu ș.a. c. Moldova și Rusia* [50]. Prima revizuire completă în favoarea statului pârât obținută de România a fost în cauza *Stoicescu c. România* din 2004 [7, p. 239-242].

Exercitând competența contencioasă și consultativă, Curții de la Strasbourg îi revine un rol important, după cum constată autorul D. Sârcu, în identificarea și suplینirea lacunelor de drept internațional public.

Deoarece Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale doar propune o listă de drepturi și libertăți fundamentale ale omului, nedefinindu-le, rolul esențial în interpretarea și aplicarea acestora revine Curții Europene a Drepturilor Omului. CtEDO interpretează această convenție odată cu exercitarea competenței sale contencioase. Potrivit articolul 32 al Convenției, „competența Curții acoperă toate problemele privind interpretarea și aplicarea Convenției și a protocoalelor sale, care îi sunt supuse în condițiile prevăzute de art. 33, 34, 46 și 47” și, în caz de contestare a competenței sale, „Curtea hotărăște”. Este evident că autorii Convenției nu au dorit să lase în grija statelor și a drepturilor lor interne definirea noțiunilor generale care ar fi fost admise la nivel internațional. În sistemul CEDO fiecare noțiune face obiectul unei interpretări autonome, distincte de cea al dreptului intern. Autorii CEDO au fost, de altfel, urmați în acest sens de fostele Comisie și Curte și de

actuala Curte, care s-au detașat de noțiunile dreptului intern și au interpretat Convenția într-un mod absolut autonom, asigurând astfel independența ordinii publice europene. A admite ca instanțele europene să fie legate de definițiile naționale ale termenilor utilizați înseamnă a permite în mod evident statelor să scape de sub orice control, astfel lipsind mecanismul de garanție, dar și dreptul propriu-zis fiind lipsit de substanța sa. Prin urmare, odată ce este sesizată prin exercitarea unui recurs prevăzut de Convenția EDO, CtEDO poate să examineze orice problemă de drept care intervine în cauză, fiind stăpână pe calificarea juridică pe care o dă acestor fapte. Însă, această „orice problemă de drept” este limitată de competența sa *ratione materiae*, care ține de invocarea încălcării unui drept protejat de CEDO și de Protocoalele sale intrate în vigoare pentru statul reclamat. Prin urmare, sunt inadmisibile cererile referitoare la încălcarea dreptului la autodeterminare, a dreptului la protecția mediului ambiant sau a dreptului la acordarea permisului de conducere, precum și, evident, cele referitoare la o dispoziție a Convenției care face obiectul unei rezerve din partea statului reclamat. Pe de altă parte, competența consultativă a CtEDO, chiar dacă poate fi exercitată asupra problemelor juridice privind interpretarea Convenției și a Protocoalelor sale (art.47, §1), este serios limitată de cea contencioasă, spre deosebire de competența consultativă a CIJ. Astfel, avizele CEDO nu se pot referi la probleme privind conținutul sau întinderea drepturilor și a libertăților definite în Titlul I al Convenției și în Protocoalele sale, nici asupra altor probleme de care Curtea sau Comitetul de Miniștri ar putea să ia cunoștință ca urmare a introducerii unui recurs prevăzut în Convenție (art.7, §2). [93, p. 59-60]

Curtea Interamericană a Drepturilor Omului (CIADO) apreciem că este o instanță cu vocație regională cu competență specializată și a fost înființată, împreună cu Comisia Interamericană a Drepturilor Omului, prin *Convenția Americană a Drepturilor Omului* adoptată de statele membre ale Organizației Statelor Americane (OSA) în noiembrie 1969, intrată în vigoare la 18 iulie 1978 prin Pactul de San Jose. În competența Curții intră încălcările drepturilor și libertăților prevăzute de Convenție. Se poate adresa Curții orice persoană sau grup de persoane sau ONG legal recunoscut în unul sau mai multe state OSA, de pe teritoriile statelor părți și teritoriile unde își exercită jurisdicția statele părți. Decizia Curții este definitivă și nu poate fi atacată, ci doar interpretată. Pentru o mai bună înțelegere a jurisdicției Curții aducem în discuție *cazul Teruel Pacheco Et al Honduras*: la 27 aprilie 2012 CIADO a constatat că statul Honduras este responsabil de moartea a 107 de deținuți în stare de arest, în timpul unui incendiu din 17 mai 2004 izbucnit de la celula nr. 19 a închisorii San Pedro. În urma cercetărilor s-au constatat o serie de nereguli privind condițiile de detenție printre care: aprovizionarea cu apă a fost necorespunzător, deținuții din celulă nu a primit îngrijire medicală adecvată și alimentarea cu hrană a fost slabă cantitativ. S-au adăugat condițiile insalubre, supraaglomerarea, celula nu avea

ventilație sau lumină naturală, sistemul electric a fost deplorabil și supraîncărcat de echipamente, lucru care a generat un scut-circuit care a provocat incendiul. În plus, clădirea închisorii nu avea un mecanism adecvat pentru prevenirea și gestionarea incendiilor, iar instrucțiunile în caz de incendiu existau doar pentru personalul închisorii. În timpul incendiului deținuții nu a putut părăsi celula pentru aproximativ o oră, rezultând un număr mare de decese de la asfixie prin sufocare și arsuri grave. Eșecurile au fost agravate de nivelurile crescute de supraaglomerare generate de punerea în aplicare a reformelor penale adoptate de către stat în cadrul politicii de “toleranță zero” pentru combaterea violenței. La 28 februarie 2012, în timpul audierii publice a cazului, părțile au prezentat în fața Curții un acord de reglementare amiabilă între statul Honduras și reprezentanți ai victimelor presupuse. În acest acord, statul a recunoscut responsabilitatea internațională pentru faptele și încălcările descrise în Raportul comisiei de control și au convenit la măsuri de remediere a cazului, Honduras fiind găsit vinovat de încălcarea acestor drepturi, printre care dreptul la viață și la integritate personală, statul încălcând obligația de a asigura persoanelor private de libertate condiții de detenție compatibile cu demnitatea lor personală, în conformitate cu standardele internaționale în acest domeniu. Curtea a decis că statul, în rolul său de garant, trebuie să proiecteze și să implementeze o politică a penitenciarelor de prevenire a evenimentelor critice care ar putea pune în pericol drepturile fundamentale ale deținuților. În acest sens, statul ar trebui să ia măsuri în ceea ce privește consolidarea structurii, construcțiilor închisorii, să îmbunătățească, să întrețină centrele de detenție, cu scopul reducerii la minimum a riscului de apariție a unor situații de urgență sau incendiu, iar în cazul în care aceste evenimente apar să poată reacționa cu diligență, asigurând protecția deținuților sau evacuarea în siguranță a spațiilor. Curtea a concluzionat că statul a încălcat obligația de a garanta drepturile consacrate în articolele 4.1, 5.1, 5.2 și 5.6 din Convenția Americană a Drepturilor Omului din 1969, coroborate cu articolul 1.1 al acestuia, în detrimentul celor 107 de persoane defavorizate de libertate care au fost uciși. În final, Curtea a dat o hotărâre care constituie în sine o formă de reparație și a ordonat statului să ia următoarele măsuri: să ia măsurile adecvate legislative, administrative și de altă natură necesare pentru a îmbunătăți în mod substanțial condițiile din închisori, adaptate la standardele internaționale, în principal, pentru a preveni incendiile și în alte situații critice și pentru a evita supraaglomerarea și suprapopularea; să pună în aplicare măsuri imediate menite să garanteze drepturile fundamentale ale deținuților, precum și măsuri de prevenire a pierderilor din diferite centre; să prezinte un raport privind măsurile de urgență luate pentru a asigura respectarea drepturilor fundamentale ale prizonierilor, precum și măsuri de prevenire a pierderilor în diferite centre; să adopte măsuri legislative prevăzute în acordul de reglementare amiabilă și aprobat de către Curte și multe alte măsuri asemănătoare.

Curtea de Justiție a Comunităților Europene (în prezent – Curtea de Justiție a Uniunii Europene - CJUE) reprezintă o instanță de a doua generație cu vocație regională și a fost înființată, odată cu *Tribunalul de Primă Instanță (TPI)* prin *Convenția relativă la unele instituții commune din anul 1957*, devenind o instituție comună celor 3 comunități (CECO, CEE și EURATOM).

Tratatul de la Lisabona (2007) compune Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) din trei instanțe: Curtea de Justiție, Tribunalul și Tribunalul Funcției Publice. Tratatul de la Lisabona prevede și înființarea de tribunale specializate potrivit procedurii legislative ordinare. Procedura se aplică și în cazul unei cereri de modificare a Statutului CJUE, aceasta fiind considerată „proiect de act legislativ”. Tratatul de la Lisabona aduce modificări nu doar organizării, ci și competențelor CJUE. Astfel, CJUE dobândește competență preliminară generală în domeniul spațiului de libertate, securitate și justiție. Tratatul de la Lisabona permite și sesizarea CJUE în ceea ce privește poliția și justiția penală, însă această competență va intra în vigoare la cinci ani după ratificarea și intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona. CJUE are dreptul de a se pronunța și în ceea ce privește încălcarea drepturilor prevăzute în Carta Drepturilor Fundamentale. CJUE nu se pronunță în general asupra cauzelor privind Afacerile Externe și Politica de Securitate (AEPS), exceptându-se două cazuri:

- în situația în care CJUE are competența de a departaja între responsabilitățile legale ale UE și ale AEPS;
- după ce Consiliul s-a pronunțat asupra unor decizii privind persoane fizice sau juridice cu risc de securitate, CJUE are competența de a se pronunța în acțiunile inițiate împotriva acestor decizii.

Reliefăm că ultimele două chestiuni relevante au legătură cu respectarea principiului subsidiarității și cu mecanismul sancțiunilor pecuniare. În ceea ce privește principiul subsidiarității, CJUE poate fi sesizată de un stat membru cu o acțiune în anularea unui act legislativ pentru încălcarea acestuia. În legătură cu sancțiunile pecuniare, în cazul neexecutării unei hotărâri de constatare a neîndeplinirii obligațiilor, CJUE poate să aplice sancțiuni pecuniare de la prima hotărâre de constatare a acestora.

Subliniem că jurisprudența CJUE face parte din aquis-ul Uniunii Europene, având un rol important în dezvoltarea dreptului Uniunii Europene. În competența Curții intră acțiunile prejudiciale care sunt inițiate de instanțele naționale, care pot cere CJUE să interpreteze Tratatul UE, actele Uniunii Europene, să determine validitatea lor sau să decidă dacă o prevedere din Tratat sau dintr-un act al Comunității are aplicare directă. Pot introduce acțiuni în fața Curții de Justiție a Uniunii Europene statele membre, instituțiile Uniunii Europene (de cele mai dese ori

Comisia Europeană) persoanele fizice și juridice. Hotărîrea Curții are forță obligatorie și este executorie.

3.5. Concluzii la capitolul 3

Din analiza procesului de aplicare a normelor juridice internaționale extragem următoarele concluzii:

Pentru ca cele două orînduiri juridice, dreptul internațional public și dreptul intern al statelor, să coexiste armonios considerăm că este necesar ca acestea să se întrepătrundă, să se condiționeze reciproc, cu atît mai mult cu cît reglementarea raporturilor juridice internaționale au ca scop promovarea unei conduite a tuturor subiectelor dreptului internațional public, bineînțeles în deplină conformitate cu normele și principiile impuse de această ramură de drept. Toată această suită de elemente îmbinate ca într-o simfonie a normelor juridice reliefează, accentuează corelația absolut naturală între ordinea juridică internă și cea internațională.

Aplicarea normelor și executarea tratatelor este dominată de principiile suveranității, *pacta sunt servanda*, neimixtunii în afacerile interne, fiecare stat aplicînd el însuși tratatul în virtutea competenței sale și sub propria sa răspundere.

Subiectele de drept internațional trebuie să respecte regulile de drept internațional scrise sau nescrise, care le-ar fi aplicabile. Pe planul aplicării normelor de drept internațional, recurgerea la judecător sau la arbitru rămîne, în general, facultativă, iar faptul că normele de drept internațional sunt mai puțin clare și precise decît cele din ordinea internă, duce la complicarea procesului de aplicare a lor. Există unele excepții de la principiul aplicării generale și obligatorii a normelor de drept internațional, unele dintre acestea fiind comune ordinii interne și ordinii internaționale, dintre care menționăm forța majoră, schimbarea fundamentală de circumstanțe, violarea de către o parte a angajamentelor sale sau neexecutarea obligațiilor de către cealaltă parte și starea de necesitate.

În procesul de asigurare a aplicării și respectării normelor juridice internaționale un rol important revine instanțelor internaționale, care pot influența crearea și dezvoltarea dreptului internațional, consolidând totodată ordinea juridică internațională. Instanțele judiciare internaționale reprezintă o treaptă superioară a eforturilor omenirii de a preveni, restrînge și pedepsi recursul ilicit la forță în relațiile internaționale. Aceste instanțe se diferențiază între ele în funcție de competențele ce le-au fost conferite.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Investigațiile efectuate în cadrul prezentei lucrări au pus în lumină actualitatea și importanța temei de cercetare. Ajunși la finalul acestui studiu, considerăm că scopul urmărit de noi a fost atins, iar obiectivele propuse au fost elucidate.

Pe parcursul lucrării am analizat numeroase surse doctrinare și acte internaționale fapt ce ne-a ajutat în conturarea cu claritate a procesului de creare și aplicare a normelor juridice internaționale și la evidențierea rolului pe care îl au statele în acest proces. Astfel au fost fundamentate științific și prezentate complet și obiectiv, particularitățile creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public prin elaborarea instrumentarului juridic de apreciere a aportului adus de state la dezvoltarea progresivă a dreptului internațional și, prin urmare, la consolidarea ordinii juridice internaționale, fapt ce permite clarificarea pentru teoreticieni și practicieni a curențelor existente în sistemul internațional, respectiv, permite înaintarea soluțiilor concrete pentru lichidarea lacunelor, contribuind în ultimă instanță la perfecționarea și eficientizarea sistemului dreptului internațional.

În urma cercetării realizate la subiectul particularităților creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public, ne permitem să formulăm un șir de concluzii teoretico-științifice:

1. Procesul de creare a normelor de drept internațional public reprezintă una din activitățile statelor, expresia personalității lor juridice internaționale. Totodată, normele juridice de drept internațional în esență reglementează raporturile juridice în care statele purtătoare de suveranitate urmăresc realizarea intereselor comune, relații bazate pe colaborare. La procesul de creare a acestor norme iau parte și alți subiecți de drept internațional, cu încuviințarea statelor – membri deplin ai comunității internaționale. Prin urmare, există o ordine juridică internațională care presupune o serie de particularități față de ordinea juridică națională, unde statelor le revine rolul principal în elaborarea unui corp de norme juridice ale căror transpunere în viață depinde exclusiv de acordul de voință al statelor.

2. Statele, respectă normele de drept internațional public, având convingerea că aceasta este absolut necesar întru asigurarea realizării binelui comun, dar și a coexistenței pașnice. Astfel, statele în calitatea lor de principali subiecți de drept internațional, în baza acordului lor de voință, sunt totodată creatorii, precum și destinatarii normelor de drept internațional public.

3. În prezenta lucrare am analizat surse doctrinare de drept internațional public și am constatat o insuficiență lucrărilor autohtone și române în materia particularităților creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public, majoritatea autorilor limitându-se în a expune teze generale, arhicunoscute în materie. La fel, am analizat instrumentele juridice

internaționale de referință ale proceselor de creare și aplicare a normelor juridice internaționale, unul din cele mai importante fiind Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor - documentul care reglementează cu claritate procesul de codificare a normelor dreptului internațional și a statuat câteva repere semnificative în crearea și aplicarea normelor de drept internațional. Totodată, am constatat faptul că Convenția citată nu reușește să acopere situațiile de astăzi, în special nefiind stabilită legătura dintre principiul *pacta sunt servanda* și răspunderea statelor pentru nerespectarea normelor de drept internațional public, fapt ce constituie sursa dezbaterilor aprinse purtate de teoreticieni și practicienii de drept internațional public.

4. Generalizând cele expuse în prezentul demers științific, concluzionăm că rolul statelor, subiecte primare de drept internațional fiind înzestrate cu suveranitate, în procesul de creare (bilateral și multilateral) și aplicare a normelor juridice internaționale este: de a amorniza relațiile internaționale și de a asigura bunăstarea și conviețuirea în condiții normale prin instituirea unor reguli stabilite prin tratate sau acorduri internaționale; de a edicta normele interne în concordanță cu dreptul internațional public; de a respecta valorile comunității internaționale; de a proteja proprii cetățeni și pe cei străini prin adoptarea normelor juridice; de a proteja propriile interese; de a asigura ordinea socială și ordinea juridică internațională prin statuarea unor norme de conduită cu caracter obligatoriu; de a asigura colaborarea bi și multilaterală în toate domeniile vieții internaționale.

5. Obligatoritatea normelor de drept internațional public este încă pusă sub un semn de mare incertitudine, deși nici un stat nu neagă existența dreptului internațional public ca o ramură de sine stătătoare, și toate statele recunosc necesitatea lui ca o condiție de ordin internațional, pentru menținerea păcii și securității în lume. Or, procesul de formare a normelor de drept internațional presupune un ansamblu de acțiuni colective ale statelor la etapa exprimării acordului cu privire la conținutul normei, precum și acțiuni individuale ale fiecărui stat la etapa recunoașterii normei ca fiind obligatorii. Fundamentul dreptului internațional astăzi este în mare parte compromis și de faptul că în dreptul internațional nu există un sistem judecătoresc cu competență generală și obligatorie ca în dreptul intern, care să decidă “ce este just” și să aplice sancțiuni, dar există posibilitatea de a recurge la organisme cu atribuții de tip jurisdicțional, a căror funcționare este limitată de caracterul lor facultativ, întrucât procedura în fața unor asemenea instanțe (CIJ, CPA, CPI, CEDO, CJUE) nu poate fi declanșată decât cu acordul expres al fiecăruia din statele implicate.

În pofida încercărilor permanente a statelor de codificare a normelor juridice internaționale, considerăm că documentele internaționale în domeniu nu și-au găsit încă reflectare consecventă și complexă la nivel național și internațional. Din acest motiv, considerăm bine-venite unele **recomandări** în vederea consolidării sistemului internațional:

1) adaptarea cadrului normativ internațional în materia încheierii tratatelor internaționale la realitățile zilelor noastre marcate de apariția în relațiile internaționale a subiecților netradiționali de drept internațional, fapt ce necesită existența, în varianta ideală a lucrurilor, a unui tratat internațional ce ar reglementa încheierea tratatelor internaționale între state și asemenea subiecți.

2) pentru asigurarea transparenței și pentru a demonstra calitatea de subiect responsabil al dreptului internațional public care acționează în conformitate cu normele și principiile dreptului internațional, considerăm oportună acceptarea jurisdicției Curții Internaționale de Justiție de către Republica Moldova după cum a făcut-o recent România. Ne-am alătura astfel celor peste 70 de state care au acceptat jurisdicția Curții până în prezent, din care peste 20 de state sunt membre ale UE.

3) ar fi binevenită ratificarea de către România a ansamblului de instrumente internaționale și anume: Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor, Convenția de la Viena din 1978 cu privire la succesiunea statelor la tratatele internaționale și Convenția de la Viena din 1986 privind dreptul tratatelor între state și organizațiile internaționale, precum și între organizațiile internaționale. Republica Moldova a ratificat toate cele 3 convenții.

4) considerăm absolut necesară și urgentă fixarea unui cadru general concludent și intransigent în materia răspunderii internaționale a statelor, reunit sub forma unui instrument juridic internațional la care să adere toate statele comunității internaționale, reunit sub egida Organizației Națiunilor Unite. În acest sens este binevenit un cod al statelor, un instrument juridic obligatoriu pentru toate statele lumii, prin care să fie instituite sancțiuni clare și severe pentru încălcarea normelor juridice internaționale. Suntem de părere că un astfel de cod ar favoriza respectarea tratatelor internaționale, iar în cele din urmă ar contribui la asigurarea și garantarea păcii și securității internaționale.

BIBLIOGRAFIE

I. Bibliografie în limba română

1. Actul Final de la Helsinki 1 august 1975. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 707 din 10.09.1991 privind aderarea Republicii Moldova la instrumentele juridice internaționale referitoare la drepturile omului. În Monitorul Oficial Nr. 6 din 30.10.1991.
2. Afanas N. Impactul Tratatului de la Lisabona asupra Republicii Moldova. În: Buletin de politică externă al Moldovei, 2011, nr. 25, p. 1-3.
3. Andronovici C. Drept internațional public. Iași: Graphix, 1996. 244 p.
4. Anghel I. M. Dreptul diplomatic și consular. București: Ed. Universul Juridic, 2011. 824 p.
5. Anghel I. M. Dreptul tratatelor. Ediția a II-a revizuită și adăugită. București: Lumina Lex, 2000. 698 p.
6. Anghel I. M. Tratatul internațional și dreptul intern. București: Ed. Lumina Lex, 1999. 163 p.
7. Aurescu B. Sistemul jurisdicțiilor internaționale. București: All Beck, 2005. 377 p.
8. Avizul Consiliului Legislativ al României nr. 849/17.08.2000 referitor la proiectul de Ordonanță pentru ratificarea Memorandumului de finanțare Phare dintre Comisia Europeană și Guvernul României referitor la participarea la cel de-al cincilea program cadru în domeniul cercetării și dezvoltării tehnologice, semnat la București la 30 decembrie 1999. <http://www.senat.ro/legis/PDF/2000/00L249LG.pdf> (vizitat 07.11.2015).
9. Baci C., Pătrașcu A., Nan F. ș.a., Dreptul tratatelor: noțiuni de teorie și practică. Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative, 2008. 438 p.
10. Bolintineanu A., Drept internațional public, București: Ed. Institutul Român de Studii Internaționale. Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, 1995. 344 pag.
11. Burian Al., Balan O., Arhiliuc V., Osmochescu N., Sârcu D., Suceveanu N., Gamurari V., Dorul O. Drept internațional public, ed. a 3-a, Chișinău: Tipogr. "Elena-V.I." SRL, 2009. 650 p.
12. Carta Organizației Națiunilor Unite, semnată la 26.06.1945, intrată în vigoare la 24.10.1945 http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ON_U_.pdf (vizitat 10.10.2015).
13. Chilea D. Drept internațional public. București: Hamangiu, 2007. 384 p.
14. Chiriță R. Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri 1950 – 2001, Ed. C.H. Beck, București, 2008. 334 pag.
15. Ciucă A. Protecția internațională a drepturilor omului. Iasi: Ed. Editura Fundatiei Axis, 2009. 280 p.
16. Cloșcă I. Dicționar de drept internațional public, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982. 318 pag.
17. Codul Civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.82-86/661 din 22.06.2002.
18. Constantin V. Drept internațional, Ed. Universul Juridic, București, 2010. 576 pag.
19. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, Ed. Transparency Internațional Moldova, Chișinău, 2004. 46 pag.
20. Constituția României din 21 noiembrie 1991, revizuită în 2003. http://www.dreptonline.ro/legislatie/constitutia_romaniei.php. (vizitat 13.10.2015).
21. *Convenția cu privire la prevenirea și reprimarea crimei de genocid*, adoptată la 9 decembrie 1948. http://www.irdo.ro/file.php?fisiere_id=89&inline= (vizitat 10.10.2014)

22. Convenția cu privire la succesiunea statelor la tratate, Viena, 23 august 1978, în vigoare pentru Republica Moldova din 11.03.2009. <http://www.docfoc.com/conventia-privind-sucesiunea-statelor-la-tratate> (vizitat 10.12.2015).
23. Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984 <http://www.hotararicedo.ro/files/files/CONVENTIA%20IMPOTRIVA%20TORTURII%20SI%20ALTOR%20PEDEPSE%20ORI%20TRATAMENTE%20CU%20CRUZIME,%20INUMANE%20SAU%20DEGRADANTE.pdf> (vizitat 10.12.2014).
24. Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, Roma, 4 noiembrie 1950. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf (vizitat 19.10.2014).
25. Convenția privind dreptul mării, 10 decembrie 1982, Montego Bay <http://www.monitoruljuridic.ro/act/lege-nr-110-din-10-octombrie-1996-privind-ratificarea-conventiei-natiunilor-unite-asupra-dreptului-marii-incheiata-la-montego-bay-jamaica-la-10-decembrie-1982-si-aderarea-la-acordul-referitor-8579.html> (vizitat 12.12.2015).
26. Convenția privind dreptul tratatelor, 23 mai 1969, Viena, <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=4mKw8IxR66Y%3D&tabid=144> (vizitat 19.10.2014).
27. Convenția privind relațiile consulare, Viena, 24 aprilie 1963 http://www.mae.ro/sites/default/files/file/acte_normative/2006.03.29_viena_1963.pdf (vizitat 23.1.2015).
28. Convenția privind relațiile diplomatice, Viena, 18.04.1961 http://www.mae.ro/sites/default/files/file/acte_normative/2006.03.29_viena_1961.pdf (vizitat 10.4.2015).
29. Diaconu I. Manual de Drept internațional public. București: Ed. Lumina Lex, 2007. 371 p.
30. Diaconu I. Tratat de drept internațional public, vol. I. București: Ed. Lumina Lex, 2002. 512 p.
31. Director de articole juridice. www.juspedia.ro. (vizitat: 12.03.2015).
32. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. Drept rațional, Izvoare și Drept pozitiv, Ediția a II-a. București: C.H. Beck, 1999. 608 p.
33. Dorul O. Natura juridică a principiilor generale de drept – surse de drept internațional public și drept comunitar. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători ”Edificarea statului de drept și punerea în valoare a patrimoniului cultural și istoric al Moldovei în contextul integrării europene”. Ediția a II-a, 28 martie 2008. p. 109-116.
34. Ecobescu N., Duculescu V. Drept internațional public, vol. I. București: Hyperion, 1993. 303 p.
35. Enciclopedia și Biblioteca Virtuală de Științe Sociale, Economice și Juridice. www.eumed.net. (vizitat 16.10.2015).
36. Florea D. Raportul dintre ordinea juridică internă și internațională. În: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene. Viziuni ale tinerilor cercetători. Materiale ale Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători. Ediția a VII-a. Volumul I. Chișinău, 2013. p. 135-143.
37. Florea D. Procesul de creare și aplicare a normelor dreptului internațional public. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, Nr. 1, 2013. Chișinău. p.60-68.
38. Florea D. Formele răspunderii statului pentru încălcarea principiilor și normelor dreptului internațional public. În: Tendințe contemporane în evoluția patrimoniului istoric și juridic al Republicii Moldova. Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a doctoranzilor și tinerilor cercetători Volumul III Secția ”Drept Internațional și Relații Internaționale” Ediția a VI-a, , Chișinău, 2012. p. 143-149.

39. Florea D. Aplicarea în timp și spațiu a normelor juridice internaționale. În: Consolidarea statului de drept în Republica Moldova în contextul evoluției sistemului internațional și proceselor integraționiste. Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători Vol. II Secția Drept Internațional și Relații Internaționale Ediția a VIII-a, 2014, Chișinău. p. 96-107.
40. Floroiu M. Elemente de drept internațional public și privat. București: Universul Juridic, 2011. 175 p.
41. Gîlea I. Aplicarea normelor dreptului internațional umanitar în cazul operațiunilor antiteroriste. București: C.H. Beck, 2013. 334 p.
42. Galanton D. Negocierea diplomatică - factor cheie al relațiilor internaționale, Diplomatic negotiation - A Key Factor of International Relations. În: Studii de știință și cultură, nr. 3 (22), anul IV, septembrie 2010. p. 136-144.
43. Gamurari V. Opinio Juris ca element al normei de drept internațional cutumiar. În: Studia Universitatis – Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, nr. 3, 2007. p. 20-24.
44. Geamănu G. Dreptul internațional penal și infracțiunile internaționale. București: Academiei, 1977. 364 p.
45. Geamănu G. Drept internațional public, vol. I. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1981. 503 p.
46. Geamănu G. Drept internațional public. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1983. 600 p.
47. Glaser E. Tratatul sublim. În: Magazin istoric, nr. 6/1967. p. 23-25.
48. Hegel Georg W. F. Principiile filosofiei dreptului. București: Editura Padeira, 1998. 391 p.
49. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 22 din 02 octombrie 2007 privind controlul constituționalității unor prevederi din Statutul Curții Penale Internaționale, Monitorul Oficial Nr. 161-164 din 12.10.2007.
50. Hotărârea CEDO în cauza Ilașcu ș.a. c. Moldova și Rusia (nr. 48787/99), 8 iulie 2004. <http://hudoc.echr.coe.int/> (vizitat 5.7.2015).
51. Kissinger H. Diplomația. București: Editura ALL, 2007. 784 p.
52. Legea României nr. 137 din 06.06.2015 pentru acceptarea jurisdicției obligatorii a Curții Internaționale de Justiție <http://www.lex.ro/Legea-137-2015-140816.aspx> (vizitat: 22.08.2015)
53. Legea pentru acceptarea de către România a jurisdicției obligatorii a Curții Internaționale de Justiție a intrat în vigoare. Departamentul Politic Mediafax. <http://www.mediafax.ro/social/legea-pentru-acceptarea-de-catre-romania-a-jurisdicției-obligatorii-a-curtii-internationale-de-justitie-a-intrat-in-vigoare-14448376> (vizitat: 22.08.2015).
54. Legea României nr. 590/2003 privind tratatele. În: Monitorul Oficial din 12 ianuarie 2004.
55. Legea nr. 110/1996 de ratificare a Convenției ONU privind dreptul mării din 1982 de la Montego Bay. În: Monitorul Oficial din 21 noiembrie 2006.
56. Mazilu D. Drept internațional public, ediția a II-a, vol. I. București: Lumina Lex, 2005. 621 p.
57. Mazilu D. Drept internațional public, ediția a II-a, vol. II. București: Lumina Lex, 2005. 643 p.
58. Mazilu D. Drept internațional public, ediția a V-a, vol. I. București: Lumina Lex, 2010. 644 p.
59. Miga-Beșteliu R. Drept internațional. Introducere în drept internațional public, vol. I. București: All Beck, 2001. 433 p.
60. Miga-Beșteliu R. Drept internațional public, vol. II. București: C.H.Beck, 2008. 299 p.
61. Miga-Beșteliu R. Drept internațional public, vol. I, ediția 2, București: C.H.Beck, 2010. 224 p.
62. Moca Gh., Duțu M. Drept internațional public, vol. I. București: Universul Juridic, 2008. 424 p.

63. Moroianu E. Gh. Conceptul de ordine juridică. În: Studiu de drept românesc, an 20 (53), nr. 1–2, p. 33–42, București, ianuarie–iunie 2008. <http://www.rsdr.ro/Art-2-1-2-2008.pdf> (vizitat: 10.10.2015)
64. Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Gilea Ion, Drept internațional contemporan. Texte esențiale. București: C.H. Beck, 2007. 796 p.
65. Năstase A., Aurescu B., Jura Cristian, Drept internațional public. Sinteze pentru examen, ediția 5, București: Ed. C.H. Beck, 2009. 499 p.
66. Năstase A., Aurescu B. Drept internațional public. Sinteze. București: C.H. Beck, 2011. 415 p.
67. Niciu M. Drept internațional public. Iași: Chemarea, 1997. 240 p.
68. Niciu M. Drept internațional public. Arad: Servosat, 2001. 385 p.
69. Nisioi P., Ionescu (Florea) D. Recunoașterea internațională a statelor, Conferința științifică cu participare internațională „Economia românească – prezent și perspective”, Suceava, nr. 8/2008. <http://www.seap.usv.ro/annals/ojs/index.php/annals/issue/archive>. (vizitat 10.12.2014).
70. Onica-Jarka B., Brumar C., Deteșeanu D.-A. Drept internațional public. București: C.H. Beck, 2006. 251 p.
71. Ordinul Ministerului Afacerilor Externe nr. 254/2013 privind intrarea în vigoare a unor tratate internaționale. În: Monitorul Oficial din 8 martie 2013.
72. Osmochescu N., Negru B., Smochină A., Gurin C., Creangă I., Popa V., Cobăneanu S., Zaporojan V., Țurcan S., Șterbeț V., Armeanic A., Pulbere D. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău: Arc, 2012. 576 p.
73. Osmochescu N., Dorul O. Drept internațional public. Note de curs (în scheme). Chișinău: CEP USM., 2012. 105 p.
74. Pactul Briand-Kellogg din 27 august 1928. <http://ebooks.unibuc.ro/istorie/istorie1918-1940/11-3-3.htm> (vizitat 10.10.2014).
75. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966. În: ediția oficială "Tratate internaționale", 1998, volumul 1.
76. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16 decembrie 1966. În: ediția oficială "Tratate internaționale", 1998, volumul 1.
77. Pactul Societății Națiunilor din 28 iunie 1919. <http://ebooks.unibuc.ro/istorie/istorie1918-1940/11-1-1.htm> (vizitat 10.10.2014).
78. Pagina web a Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova <http://www.mfa.gov.md/tratate-intern-md/> (vizitat: 16.11.2012).
79. Paraschiv D. Ș. Sistemul sancțiunilor în dreptul internațional public. București: C.H. Beck, 2012. 357 p.
80. Pivniceru M. M. Drept internațional public, vol. I, Ediția a 2-a. București: Hamangiu, 2007. 368 p.
81. Ponta V., Coman D. Curtea Penală Internațională – Consacrarea juridică a statutului primei instanțe penale permanente din istoria justiției internaționale. București: Lumina Lex, 2004. 424 p.
82. Pop A. (coordonator) România și Republica Moldova între politica europeană de vecinătate și perspectiva extinderii Uniunii Europene, Politici Europene de vecinătate, Studiu al Institutului European din România, Studii de Impact III, 2006. 125 pag.
83. Popescu D., Coman F. Drept internațional public. București: Ed. Ministerului de Interne, 1993. 268 p.
84. Popescu D., Năstase A., Coman F. Drept internațional public. București: Ed. Casa de editură și presă „Șansa”, 1997. 398 p.

85. Popescu D. Drept internațional public. București: Ed. Universității Titu Maiorescu, 2005. 305 p.
86. Popescu D. Problema regimului juridic privind armele nucleare. În „Dreptul românesc în condițiile postaderării la Uniunea Europeană”, Revista Studii de Drept românesc vol. V. București: Ed. Dacoromană Tempus DacoRomânia Comterra, 2007. 316 p.
87. Popescu D. Reflecții asupra conceptului de identitate națională și a conceptului de identitate europeană, în Dreptul comunitar și dreptul intern: Aspecte privind legislația și practica judiciară, Academia Română (București), Institutul de Cercetări Juridice, București, Ed. Hamangiu, 2008.
88. Preda-Mătășaru A. Tratat de drept internațional public. București: Ed. Lumina Lex, 2007. 602 p.
89. Preda A. Drept internațional public. București: Ed. Sylvi, 1999. 402 p.
90. Rezoluția Consiliului de Securitate a ONU 2235 (2015) <http://www.voltairenet.org/article188417.html> (vizitat 10.03.2016).
91. Rousseau J.-J. Discurs asupra originii inegalității dintre oameni. București: Ed. Științifică, 1958. 203 p.
92. Săraru C. S. Contractul de Cooperare transfrontalieră. În: Juridical Tribune, vol. I, Issue I, june 2011. 176 p.
93. Sârcu D., Funcția actului jurisdicțional internațional de identificare a lacunelor dreptului internațional public. În: Studia Universitatis - Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, nr. 3 (53) 2012, p. 57-58.
94. Scăunaș S. Drept internațional public. București: All Beck, 2002. 308 p.
95. Scăunaș S. Dreptul internațional al drepturilor omului. București: All Beck, 2003. 341 p.
96. Serbenco E. Drept internațional public. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014. 328 p.
97. Serbenco E., Raportul dintre normele cutumiare și cele convenționale în dreptul internațional, în Revista Română de Drept internațional. București: Ed. C.H. Beck, 2011. p. 73.
98. Statutul Curții Penale Internaționale <http://www.cab1864.eu/upload/STATUTUL%20CURTII%20PENALE%20INTERNATIONALE.pdf> (vizitat 10.3.2014).
99. Ștefan T., Andreșam-Grigoriu B. Drept comunitar. București: C.H. Beck, 2007. 717 p.
100. Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, 2007 <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cg00014.ro07.pdf> (vizitat 12.12.2015).
101. Ziarul „Evenimentul zilei”. www.evz.ro (vizitat: 12.03.2013).

II. Bibliografie în limba franceză

102. *Acordul de la Londra* din 8 august 1945 privind urmărirea și pedepsirea principalilor criminali de război. http://www.cvce.eu/obj/accord_de_londres_8_aout_1945-fr-cc1beb97-9884-4aa1-b902-e897a8299bec.html (vizitat 04.02.2014).
103. Acordul instituind Organizația Mondială a Comerțului, 14 aprilie 1994 https://www.wto.org/french/docs_f/legal_f/04-wto.pdf (vizitat 21.08.2015).
104. Auge P. Grand Memento Encyclopedique Larousse. Paris: Larousse, 1936. 1048 p.
105. Baltag A.. Le consequences du Traite de Lisbonne pour la Republique de Moldavie, 2010, <http://www.moldavie.fr/spip.php?article1628>. (vizitat 18.10.2014).
106. Barberousse-Guibert E., Topeza D. Le guide pratique du Droit, Ed. Solar, France Loisir, Paris, 1981. 512 p.

107. Carreau D. Droit international, Ed. Pedone, Paris, 2004. 678 p.
108. Carreau D., Marrella F., Droit international, no. 1, 11eme edition, Ed. Pedone, Paris, 2012. 733 pag.
109. Declarația asupra protecției tuturor persoanelor împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante din 9 decembrie 1975. <http://www.ohchr.org/FR/ProfessionalInterest/Pages/DeclarationTorture.aspx> (vizitat 11.12.2013).
110. Djuvara M. Considérations sur la structure logique de l'ordre positif en droit international. În: Recueil Des Cours, Academie De Droit International De La Haye, Vol. 64, 1938, 645 p.
111. Djuvara M. Le fondement de l'ordre juridique positif en droit international. Paris: Librairie du Recueil Sirey, 1939. 161 p.
112. Duguit L. Traite de droit constitutionnel, vol. I, Paris, 1927. 722 pag. <http://archive.org/stream/traiteddroitco05dugu.pdf>. (vizitat 10.10.2015).
113. Dupuy P. M. Droit international public. Paris: Dalloz, 1992. 251 p.
114. Dupuy P. M., Kerbrat Y. Droit international public. Paris: Dalloz-Sirey, 2012. 928 p.
115. Dupuy R. J. Le droit international. Paris: Press Universitaires de France, 1969. 127 p.
116. Dupuy R. J. La communaute international entre le mythe et l'histoire. Paris: Economica, 1986. 182 p.
117. Guggenheim P. Traite de droit international public, vol. 9. Geneve, 1967. 1184 p.
118. Pagina web a Curții Internaționale de Justiție. www.icj-cij.org (vizitat: 12.07.2013).
119. Quoc Dinh N., Daillier P., Forteau M., Pellet A. Droit international public. 8e ed. Paris: L.G.D.J., 2009. 1709 p.
120. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 174 (II) din 21 noiembrie 1947 privind înființarea Comisiei de Drept Internațional. www.un.org (vizitat 10.10.2013).
121. Rousseau Charles E. Principes generaux du droit international public, vol. I. Paris: A. Pedone, 1944. 975 p.
122. Rousseau Charles E. Droit international public. Paris: Sirey, 1980. 671 p.
123. Ruzie D. Droit international public, 16 edition. Paris: Dalloz, 2002. 328 p.
124. Scelle G. Regles generale du droit de la paix, RCADI, 46/1933. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k61389493/f340.image.r=georges%20scelle%20droit%20international.langFR> (vizitat 10.12.2015).
125. Statutul Curții Internaționale de Justiție, 1949. www.icj-cij.org (vizitat 12.12.2013).

III. Bibliografie în limba engleză

126. Acordul General pentru Tarife și Comerț (The General Agreement on Tariffs and Trade) (GATT). http://www.wto.org/english/docs_e/docs_e.htm și www.eumed.net. (vizitat 21.02.2013).
127. Alvarez J. E. Positivism Regained, Nihilism Postponed. În: Michigan Journal of International Law. 1994, nr. 15, p. 747-785.
128. Avizul consultativ al CIJ din 28 mai 1951 privind rezervele la Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid. <http://www.icj-cij.org/docket/files/12/4283.pdf> (vizitat 17.11.2013).
129. Avizul consultativ al CIJ 20 decembrie 1980, privind interpretarea acordului din 25 martie 1951 între Organizația Mondială a Sănătății și Egipt, 1980. <http://www.icj-cij.org/docket/files/65/9555.pdf>. (vizitat 11.01.2013).

130. Avizul consultativ al CIJ privind consecințele juridice ale construirii unui zid în teritoriul palestinian ocupat, CIJ, 9 iulie 2004. www.icj-cij.org (vizitat 10.10.2015).
131. Avizul consultativ al Curții Permanente de Justiție Internațională, din 5 septembrie 1931, fascicolul no. 41, privind Regimul vamal între Germania și Austria (Regime douanier entre l'Allemagne et l'Autriche). http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_41/04_Regime_douanier_Ordonnance_19310720.pdf (vizitat 07.11.2013).
132. Bedont B., Matas D., Negotiating for an International Criminal Court. În: Peace Magazin, Volumul 14, Nr.5: Sep-Oct 1998. <http://www.peacemagazine.org/index.php?id=2103> (vizitat 10.04.2014).
133. Benedetti F., Ionneau K., Washburn J., Negotiating the International Criminal Court: New York to Rome, 1994-1998, Martinus Nijhoff Publishers, SUA, 2013. 276 p.
134. Carta Organizației Statelor Americane semnată la Bogota la 30.04.1948, intrată în vigoare la 13.12.1951
http://www.oas.org/dil/french/traites_A-41_Charte_de_l_Organisation_des_Etats_Americains.htm (vizitat 2.3.2014).
135. Carta Organizației statelor din America Centrală din 14.10.1951 http://www.sciencespo.fr/opalc/sites/sciencespo.fr.opalc/files/Trait_ODECA_1951.pdf (vizitat 2.3.2014).
136. Chesterman S. Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law. Oxford, University Press, 2003, New York, 328 p.
137. Dambrosch L. F., Scheffer D. J., Law and force in the new international order, Rev. by J. Manas, în H.I.L.J., vol. 36, no. 1, 1995, 326 p.
138. Declarația Națiunilor Unite asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială din 20 noiembrie 1963.
http://www.eods.eu/library/UNGA_Declaration%20Elimination%20Racial%20discrimination_1963_FR.pdf (vizitat 13.3.2013).
139. Declarația ONU din 1970 privind principiile de drept internațional referitoare la relațiile amicale și de cooperare între state conform Cartei Națiunilor Unite - rezoluția 2625 (XXV) din 24 octombrie 1970 la sesiunea a XXV-a (1970) Adunării Generale. <https://textesdipannotes.files.wordpress.com/2011/07/2625-1.pdf> (vizitat 10.11.2014).
140. Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată la 10 decembrie 1948 prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 AIII. http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf (vizitat 10.11.2014).
141. Florea D. Comparative aspects of self-governance in the EU. În: The Anals of the „Ștefan cel Mare”, Suceava, Faculty of Economics and Public Administration, Suceava, nr. 1, vol. 11, 2011, p. 329-336.
142. Florea D. The concept of citizenship in the Public International Law. În: Annals of the “Ovidius” University, Economic Sciences Series, Constanța, nr. 1, vol. XI, 2011, Secțiunea Integrare Europeană, p. 740-745.
143. Florea D., Galeș N. The measure of constraint in international law. În: The Anals of the „Ștefan cel Mare”, Suceava, Faculty of Economics and Public Administration, Suceava, nr. 2, vol. 13, 2013, Secțiunea Drept și Administrație Publică p. 256-264.
144. Florea D. Chirtoacă N. Sanctions in the international public law. În: The Anals of the „Ștefan cel Mare”, Suceava, Faculty of Economics and Public Administration, Suceava, vol. 13, nr. 1 (17)/2013, Secțiunea Drept și Administrație Publică. p. 264-272.

145. Florea D., Chirtoacă N., Galeș N. The competence of state in infliction of the public international law”. În: European Journal of Law and Public Administration, vol. 1, issue 2/2014. p. 25-36
146. Florea D. The system of international courts. În: European Journal of Law and Public Administration, vol. 1, issue 2/2014, p. 37-48
147. Florea D., Galeș N., The creation of international law during the feudalism, În: Procedia, Social and Behavioral Sciences, Ed. Lumen, Iași, 2014, p. 365-370.
148. Florea D. Galeș N. Sovereign state - the classic basic subject of public international law. În: Analele Universității “Ștefan cel Mare”, Suceava, vol. 12, nr. 2/2012. <http://www.seap.usv.ro/annals/ojs/index.php/annals> (vizitat 11.5.2014).
149. Grotius H. The Law of War and Peace (trad.) <http://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/> (vizitat 30.12.2014).
150. Hart Herbert L. A. The Concept of law. Oxford: Clarendon Press, 1961. 263 p.
151. Hollis D. B. Study about why state consent still matters - non-state actors, treaties and the changing sources of international law. În: Berkeley Journal of International Law, USA, 2005. <http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1283&context=bjil>(vizitat 10.10.2014).
152. Hotărârea CEDO în cauza Cipru vs. Turcia (nr. 25781/94), 10 mai 2001. <http://hudoc.echr.coe.int/> (vizitat 5.7.2015).
153. Hotărârea CIJ în cauza Gabcikovo-Nagymaros, (Ungaria vs. Slovacia), 1997. www.icj-cij.org (vizitat 2.4.2015).
154. Hotărârea CIJ în cauza privind activitățile militare și paramilitare ale SUA în Nicaragua, 1948. www.icj-cij.org (vizitat 2.4.2015).
155. Hotărârea CIJ în cauza privind Canalul Corfu (Marea Britanie vs. Albania), 1948, 1949. www.icj-cij.org (vizitat 2.4.2015).
156. Hotărârea CIJ în cauza privind dreptul de trecere pe teritoriul indian, (Portugalia vs. India), 1957. www.icj-cij.org (vizitat 2.4.2015).
157. Hotărârea CPJI în cauza privind împrumuturile sârbe, (Franța împotriva Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor), 12 iulie 1929. http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_20/62_Emprunts_Serbes_Arret.pdf (vizitat 11.06.2015).
158. Hotărârea CIJ în cauza privind personalul diplomatic și consular al SUA la Teheran, 1980. www.icj-cij.org (vizitat 2.4.2015).
159. Hotărârea CIJ în cauza privind pescăriile norvegiene (Marea Britanie c. Franța), 18 decembrie 1951. www.icj-cij.org (vizitat 2.4.2015).
160. Hotărârea CPA în cazul Rainbow Warrior (Noua Zeelandă c. Franța), Recueil de sentences arbitrales, vol. XX, 1990.
161. Hotărârea Tribunalului arbitral portughezo-german în cazul privind răspunderea Germaniei pentru paguba cauzată în coloniile portugheze din sudul Africii – Naulilaa, 31 iulie 1928. Recueil des Decisions des Tribunaux Arbitraux Mixtes, vol 8. Reprinted in English (c.1949): Reports of International Arbitral Awards vol. 2, p. 1011.
162. Hotărârea CIJ privind delimitarea platoului continental în Marea Nordului, 20 februarie 1969. www.icj-cij.org (vizitat 2.4.2015).
163. Hotărârea CPJI în cauza Oscar Chinn, 12 decembrie 1934, serie A/B, 1934, nr. 63.
164. Jessup P.C. A Modern Law of Nations. Michigan:Macmillan, 1948. 236 p.

165. Kelsen H. Collective security and Collective Self-Defence under the Charter of the United Nations. În: AJIL, vol. 42, no. 4, october 1948. 900 p.
166. Kelsen H. General Theory of Law and State. Cambridge: Massachusets Harvard University Press, 1949. 516 p.
167. Kelsen H. Principles of International Law. New York: Lawbook Exchange Ltd, 1952, republicată în 2003. 461 p.
168. Mahmassani S. The Principles of International Law in the Sight of the Islamic Doctrine, R.C.A.D.I., vol. 117, 1966. p. 201-236.
169. Meyer Timothy L., From contract to legislation: the logic of modern international lawmaking. În: Chicago Journal of International Law, University of Georgia, School of Law, vol. 14, no. 2, January 2014. 624 p.
170. Milner H. Resisting the protectionist temptation: industry and the making of trade policy in france and the united states during the 1970s, International Organization, vol. 41 (Autumn 1987). p. 639-665.
171. Pagina web a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa. www.osce.org (vizitat: 12.02.2015).
172. Pagina web a Tribunalului Internațional pentru Dreptul Mării. www.itlos.org (vizitat: 12.03.2013).
173. Proiectului de articole privind răspunderea statelor pentru fapte internaționale ilicite, 2001. <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a5610.pdf> (vizitat 2.2.2014).
174. Protocolul privind interzicerea folosirii gazelor asfixiante, toxice și alte asemănătoare ori a mijloacelor bacteriologice, încheiat la Geneva în 1925. <http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/protocol-prohibition-use-war-asphyxiating-poisonous-or-other-gasses-and-bacteriological-methods-warfare-geneva-protocol/> (vizitat 12.12.2013).
175. Putman R. Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games. În: International Organization, vol. 42, no. 3 (Summer, 1988). p. 427-460. <http://www.ou.edu/uschina/texts/Putnam88Diplomacy.pdf> (vizitat 10.12.2013).
176. Report of the International Law Commission, 53 session. Official Record of the General Assembly, 56th session, Supplement no. 10, ONU, november 2001. <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a5610.pdf> (vizitat 2.2.2014).
177. Tratatul de asistență mutuală interamerican din 1947. <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/b-29.html> (vizitat 12.12.2014).
178. Tratatul Atlanticului de Nord din 4 aprilie 1949. www.nato.int (vizitat: 22.08.2013).
179. United Nations Website www.un.org (vizitat: 2.11.2015).
180. Vazquez C. M. Treaties as Law of the Land: The Supremacy Clause and the Judicial Enforcement of Treaties, 122 Harv. L. Rev., 2008. 836 p.
181. Weston Burns H., Falk Richard A., D'amato A. International law and world order, American Casebook Series, Second Edition. USA: West Publishing Co., Toledo, 1997. 1344 p.

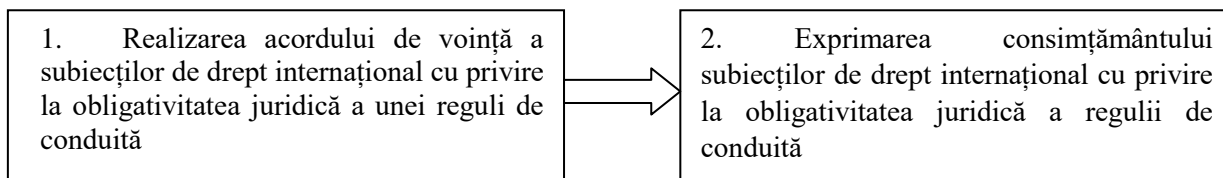
IV. Bibliografie în limba rusă

182. Валерий Зорькин признал приоритет Конституции над международным правом <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2015/05/28/594165-valerii-zorkin-priznal-prioritet-konstitutsii> (vizitat: 12.06.2015).

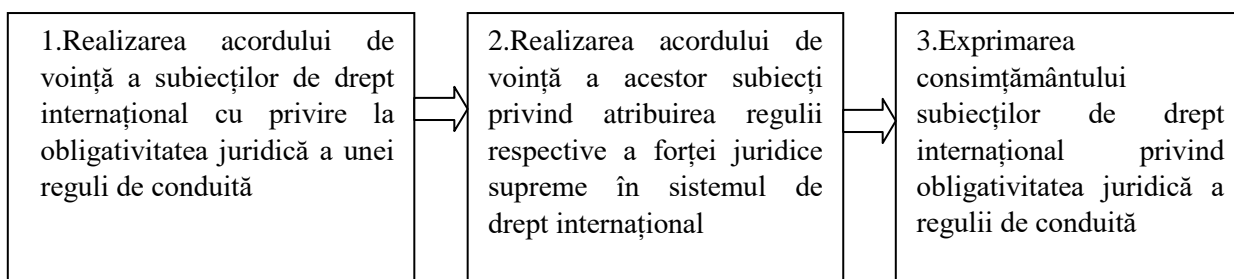
183. Гамурарь В., Осмокеску Н. Влияние обычных норм на создание и толкование некоторых положений международного гуманитарного права. În: *Studia Universitatis – Revista științifică a Universității de Stat din Moldova*, nr. 6, 2007. p. 31-36.
184. Денисов В. Идеи мира и сотрудничества в современном международном праве. Киев: Наукова Думка, 1990. 280 с.
185. Игнатенко Г. В., Тиунов О. И., Международное право. Учебник для вузов. Москва: Издательская группа Норма-Инфра, 1999. 584 с.
186. Крылов Н.Б. Правотворческая деятельность международных организаций. Москва, 1988. с. 24.
187. Порядок и стадии заключения международных договоров. <http://readbookz.com/pbooks/book-33/ru/chapter-1638/> (vizitat: 22.12.2015).
188. Сакович В. Становление нового мирового порядка. *Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale*. Nr. 1(2008) с.118.
189. Сейтмагамбетова А.Е., Правотворчество и формирование права. «Совершенствование института представительства: вопросы правотворчества и правоприменения». Астана, 2012. с. 10.
190. Шаов Ибрагим международный правопорядок и пути его совершенствования. Диссертация, Москва 2004 г. <http://pravouch.com/pravovoe-regulirovanie-mejdunarodnoe/suschnost-mejdunarodnogo-pravoporyadka-15253.html> (vizitat 13.12.2015).

ANEXE

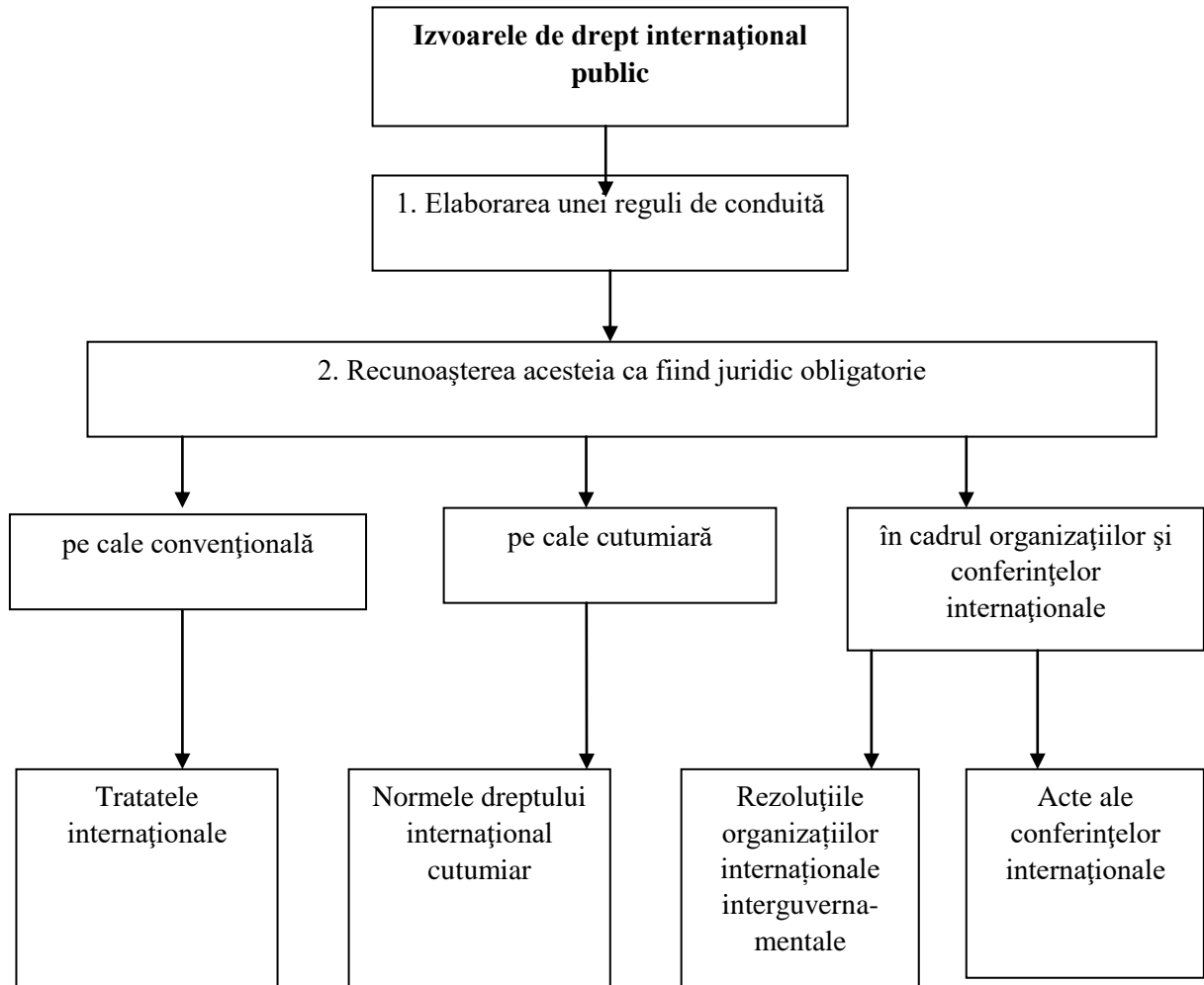
Anexa 1: Etapele de creare a normelor de drept internațional public [73, p. 20]

Etapele de creare a normei jus cogens:

Anexa 2: Mecanismul de formare a normelor de drept internațional [73, p. 20]

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor activități și realizări științifice, în caz contrar urmînd să suport consecințele, în conformitate cu legislația în vigoare.

FLOREA Dumitrița

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Florea', written in a cursive style.

Data: 04.04.2016

CURRICULUM VITAE

Numele de familie: FLOREA
Prenumele: Dumitrița
Data nașterii: 26 octombrie 1975
Locul nașterii: Vatra Dornei, jud. Suceava, România
Cetățenia: română
Starea civilă: căsătorită

Studii: superioare

1995 – 1999, Studentă, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România, Facultatea de Litere și științe, specializarea Administrație Publică, licențiată;
2003 – 2005, Masterandă, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Facultatea de Științe Economice și Administrație Publică, specializarea Managementul administrației publice din țările Uniunii Europene; diplomă de master;
2003 – 2010, Doctorandă, Institutul de Filosofie, Stat și Drept, Academia de Științe a Moldovei, specialitatea 12.00.02 – Drept public;
2006 – 2010, Studentă, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Facultatea de Științe Economice și Administrație Publică, specializarea Drept, licențiată;
2011 – 2014, Doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice și Politice, Academia de Științe a Moldovei, specialitatea 12.00.10 (552.08) – Drept internațional public;

Domeniile de interes științific: drept internațional public, drept internațional privat, protecția juridică a drepturilor omului.

Activitatea profesională:

2001 – 2002, preparator universitar, titular în cadrul Facultății de Științe Economice și Administrație Publică, Catedra de Administrație Publică, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava;
2002 – 2007, asistent universitar drd., titular în cadrul Facultății de Științe Economice și Administrație Publică, Catedra de Administrație Publică, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava;
2007- 2014, Lector universitar drd., titular în cadrul Facultății de Științe Economice și Administrație Publică, Departamentul de Administrație Publică și Drept, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava;
2012 - prezent - membră în Consiliul Academic al Facultății de Științe Economice și Administrație Publică, USV Suceava (mandat până în 2016);
2012 - 2014 - membră în Senatul Universității „Ștefan cel Mare” Suceava (mandat până în 2016).

Lucrări științifice publicate:

Articole în reviste naționale categoria „B+/BDI/ISI”:

1. *The concept of citizenship in the Public International Law.* În: Annals of the “Ovidius” University, Economic Sciences Series, Constanța, nr. 1, vol. XI, 2011, Secțiunea Integrare Europeană, p. 740-745.
2. *Comparative aspects of self-governance in the EU.* În: The Anals of the „Ștefan cel Mare”, Suceava, Faculty of Economics and Public Administration, Suceava, nr. 1, vol. 11, 2011, Secțiunea Drept și Administrație Publică, p. 329-336.
3. *Formele răspunderii statului pentru încălcarea principiilor și normelor dreptului internațional public.* În: Revista moldovenească de drept internațional public și relații internaționale, Supliment la „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, Chișinău, Nr. 2, 2012, p. 143-149.

4. *Sovereign state - the classic basic subject of public international law.* În: The Anals of the „Ștefan cel Mare”, Suceava, Faculty of Economics and Public Administration, Suceava, nr. 2, vol. 12, 2012, Secțiunea Drept și Administrație Publică p. 262-273.

5. *Sancțiunile în dreptul internațional.* În: The Anals of the „Ștefan cel Mare”, Suceava, Faculty of Economics and Public Administration, Suceava, nr. 2, vol. 12, 2012, Secțiunea Drept și Administrație Publică p. 264-273.

6. *Procesul de creare și aplicare a normelor dreptului internațional public.* În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale nr. 1/2013. Chișinău, p. 60-68.

7. *Raportul dintre ordinea juridică internă și internațională.* În: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: Viziuni ale tinerilor cercetători, Materiale ale Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători, vol. I, Ediția a VII-a, Chișinău 2013, p. 135-143.

Materiale ale comunicărilor științifice:

1. *The measure of constraint in international law.* În: The Anals of the „Ștefan cel Mare”, Suceava, Faculty of Economics and Public Administration, Suceava, nr. 2, vol. 13, 2013, Secțiunea Drept și Administrație Publică p. 256-264.

2. *The auxiliary means to determination of the norms of international public law.* The Anals of the „Ștefan cel Mare”, Suceava, Faculty of Economics and Public Administration, Suceava, vol. 14, nr. 1(19)/2014, Secțiunea Drept și Administrație Publică.

3. *The creation of international law during the feudalism,* În: Procedia, Social and Behavioral Sciences, Ed. Lumen, Iași, 2014, p. 365-370.

Premii, mențiuni, distincții, titluri onorifice:

- *Diplomă de participare la lucrările Conferinței Direcții ale dezvoltării turismului în perspectiva integrării Europene și globalizării,* mai 2006;

- *Diplomă de participare la lucrările Conferinței Direcții ale dezvoltării turismului în perspectiva integrării Europene și globalizării,* mai 2007,

- *Diplomă de excelență pentru aportul adus cercetării din domeniul Juridic,* la Simpozionul Internațional: Economie Europeană: Prezent și perspective – Dimensiunea Economico-Juridică a integrării României în structurile europene și euro-atlantice, ediția a VIII-a, iunie 2008;

- *Diplomă de excelență pentru activitatea didactică universitară desfășurată în cadrul Facultății de Științe Economice și Administrație Publică,* Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, mai 2011;

- *Diplomă de excelență pentru activitatea depusă în cadrul Facultății de Științe Economice și Administrație Publică,* Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, mai 2012;

- *Diplomă pentru Programul de formare și conștientizare în asigurarea calității în Învățământul la Distanță,* în cadrul Proiectului POSDRU/86/1.1/S/60720 Dezvoltarea și implementarea unui sistem de monitorizare, îmbunătățire continuă și evaluare a calității în învățământul superior deschis și la distanță pe baza indicatorilor de performanță și standardelor internaționale de calitate, 2011-2013;

- *Diplomă pentru Programul Competențe manageriale și anteprenoriale pentru inițierea unei afaceri și ocupare pe cont propriu,* august 2013;

- *Certificat de absolvire curs Formarea de Mediatori,* septembrie 2013;

- *Certificat de participare la The International Economic Conference, Vision and Foresight in Economic Policies in Time of Crisis,* section Law and Public Administration, noiembrie 2013;

Apartenența la societăți/asociații științifice naționale, internaționale:

- Membru titular în Societatea Științifică de Management din România, Craiova, din februarie 2008;

- Membru colectivul de redacție al revistei *European Journal of Law and Public Administration*, din cadrul Departamentului de Administrație Publică și Drept, FSEAP, USV, Suceava, martie 2014.

Cunoașterea limbilor:

limba română – nativă; limba engleză – mediu; limba franceză – mediu.

Date de contact:

Adresa: Bd. George Enescu, nr. 38, bl. T90, sc. B, Ap. 12, Suceava, România

Tel: 0040745243843

e-mail: dumitritai@seap.usv.ro